UNIWERSYTET ŁÓDZKI

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS

FOLIA IURIDICA

26

Andrzej Marciniak

OGRANICZENIA EGZEKUCJI SĄDOWEJ

ŁÓDŹ 1986

UNIWERSYTET ŁÓDZKI

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS

FOLIA IURIDICA
26

Andrzej Marciniak

OGRANICZENIA EGZEKUCJI SĄDOWEJ

ŁÓDŹ 1986

Nr Inw. 129395

KOMITET REDAKCYJNY
WYDAWNICTW UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Andrzej Banasiak, Bohdan Baranowski, Zdzisław Kłapciński
Wacław Piotrowski (przewodniczący), *Krystyna Urbanowicz*

REDAKCJA WYDAWNICTW
„FOLIA IURIDICA"

Witold Broniewicz, Stefan Lelental
Witold Brodziński

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Hanna Wróblewska

REDAKTOR TECHNICZNY

Grażyna Kaniewska

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ

Wiesław Czapski

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA ŁÓDŹ

Podr. P.23271/26.1986

A 304

Uniwersytet Łódzki

1986

Wyd. I. Nakład 255+85 egz. Ark. wyd. 11,8
Ark. druk. 10,50. Papier kl. III, 70 g. 70×100.
Zam. 60/1289/86. P-13. Cena zł 177,—

Drukarnia Uniwersytetu Łódzkiego
Łódź, ul. Nowotki 143

ISSN 0208-6069

WYKAZ SKRÓTÓW

BMS	— „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości"
d.k.p.c.	— dawny kodeks postępowania cywilnego w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1964 r.
Dz.U.	— Dziennik Ustaw
k.c.	— kodeks cywilny
k.h.	— kodeks handlowy
k.k.	— kodeks karny
k.k.w.	— kodeks karny wykonawczy
k.p.	— kodeks pracy
k.p.c.	— kodeks postępowania cywilnego
k.r.i o.	— kodeks rodzinny i opiekuńczy
KSP	— „Krakowskie Studia Prawnicze"
MP	— Monitor Polski
NP	— „Nowe Prawo"
OSPiKA	— „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych"
OSN	— Zbiór orzeczeń Sądu Najwyższego od 1944 do 1962 r.
OSNCP	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego — Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r.)
Pal.	— „Palestra"
PiP	— „Państwo i Prawo"
PZS	— „Praca i Zabezpieczenie Społeczne"
PPC	— „Polski Proces Cywilny"
PUG	— „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego"
PWS	— „Problemy Wymiaru Sprawiedliwości"
RPEiS	— „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny"
SC	— „Studia Cywilistyczne"
SP	— „Studia Prawnicze"
ZNUJ	— „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego"
ZNUŁ	— „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego"

Rozdział I

POJĘCIE, CHARAKTER I TEORETYCZNE PODSTAWY OGRANICZEŃ EGZEKUCJI SĄDOWEJ

§ 1. PODSTAWY PRAWA WIERZYCIELA DO ZASPOKOJENIA SIĘ Z MAJĄTKU DŁUŻNIKA

Głównym celem postępowania cywilnego jest urzeczywistnienie cywilnego prawa materialnego[1]. Cel ten nie zawsze zostaje osiągnięty w postępowaniu rozpoznawczym. Niejednokrotnie realizacja normy prawa materialnego następuje dopiero w postępowaniu egzekucyjnym poprzez przymusowe urzeczywistnienie orzeczenia wydanego w postępowaniu rozpoznawczym[2]. Zastosowanie przymusu staje się konieczne zwłaszcza wtedy, gdy dłużnik nie spełnia dobrowolnie świadczenia zasądzonego prawomocnym lub natychmiast wykonalnym orzeczeniem.

W zależności od wynikającego z tytułu wykonawczego rodzaju świadczenia, przewidziane w prawie egzekucyjnym środki przymusu kierowane są bądź przeciwko osobie dłużnika, bądź przeciwko jego majątkowi. Jeżeli świadczenie dłużnika polega na wykonaniu określonej czynności (art. 1049—1050 k.p.c.), zaniechaniu pewnej czynności lub nieprzeszkadzaniu czynności drugiego podmiotu (art. 1051 k.p.c.), środki przymusu w postaci grzywny lub aresztu kierowane są przeciwko osobie dłużnika[3]. Jeżeli natomiast świadczenie dłużnika polega na daniu

---

[1] Por. W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 11; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983, s. 16 i n.; W. Berutowicz, *Funkcja postępowania cywilnego. Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, Wrocław 1974, s. 42.

[2] Por. E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 11; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe. Funkcja i struktura procesu cywilnego*, Warszawa 1947, s. 13.

[3] Środki przymusu przeciwko osobie dłużnika stosowane są tylko w nielicznych wypadkach przewidzianych w k.p.c. Nie nadaje to egzekucji charakteru egzekucji personalnej. Środki przymusu osobistego nie są bowiem środkami zaspokojenia, lecz środkami stosowanymi wobec dłużnika, który nie stosuje się do poleceń organu

pieniędzy albo innej określonej rzeczy, wierzyciel może zaspokoić swoją należność poprzez skierowanie środków przymusu do majątku dłużnika. W egzekucji świadczeń pieniężnych cel ten zostanie osiągnięty poprzez przymusowe wywłaszczenie części mienia dłużnika i spieniężenie jej w drodze sprzedaży (np. ruchomości, nieruchomości) lub w inny sposób (np. poprzez nakazanie dłużnikowi zajętej wierzytelności pieniężnej uiszczenie długu komornikowi albo osobie przez niego wskazanej). W egzekucji świadczeń niepieniężnych środki przymusu skierowane do mienia dłużnika zmierzają do odebrania dłużnikowi określonego w tytule wykonawczym przedmiotu i oddania go wierzycielowi (art. 1041—1046 k.p.c.).

W egzekucji świadczeń pieniężnych główny problem sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, z jakich przedmiotów należących do dłużnika można zaspokoić wierzyciela. Punktem wyjścia w analizie tego problemu jest — jak sądzę — podstawa prawa wierzyciela do zaspokojenia z majątku dłużnika.

Prawo do zaspokojenia wierzyciela z majątku dłużnika jest przedmiotem regulacji prawa materialnego. Zgodnie z art. 353 § 1 k.c., zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Powyższe uprawnienie wierzyciela i odpowiadający mu obowiązek dłużnika stanowią treść zobowiązania ujmowanego jako zobowiązanie cywilnoprawne, tzn. wynikające ze stosunku cywilnoprawnego. Należy przy tym zaznaczyć, że termin „zobowiązanie" używany jest w znacznie szerszym zakresie, niżby to wynikało z jego cywilnoprawnego znaczenia. Dotyczy to użycia tego terminu dla określenia świadczeń o charakterze administracyjnoprawnym, jak podatki[4] i inne daniny publiczne. Termin ten jest używany również przy określaniu należności z tytułu grzywny[5], pieniężnej kary porządkowej i nawiązki. Mimo że wymienione należności z racji swej funkcji różnią się zasadniczo od należności cywilnoprawnych[6], nie

---

egzekucyjnego, por. W e n g e r e k, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 12; orzeczenie SN I CO 4/55 zam. PiP 1955, nr 7—8, s. 288.

[4] Por. ustawę z dn. 19.12.1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. nr 27, poz. 111).

[5] Por. uchwałę SN z dn. 27.03.1972 r., OSNCP 1973, nr 2, poz. 20.

[6] Co do funkcji kary grzywny patrz J. B a f i a, *Zasady polityki dolegliwości ekonomicznej w projekcie kodeksu karnego*, NP 1960, nr 7—8, s. 1090. Natomiast nawiązka jest świadczeniem o charakterze mieszanym, zawiera bowiem w sobie zarówno cechy kary, jak i odszkodowania cywilnoprawnego, por. J. Ś m i e t a n k a, Z. K r a u z e, *Instytucja nawiązki w przyszłym prawie karnym*, NP 1969, nr 3, s. 359; W. D a s z k i e w i c z, *Nawiązka w postępowaniu karnym i karnoadministracyjnym*, Pal. 1967, nr 4, s. 102; t e n ż e, *Naprawienie szkody w prawie karnym*, Warszawa 1972, s. 97.

sposób nie zauważyć, że wykazują one pewne cechy właściwe zobowiązaniu. Wyraża się to tym, że podmiot obowiązany do zapłaty określonej kwoty pieniężnej z przytoczonych tytułów powinien to świadczenie spełnić, a podmiot uprawniony (Skarb Państwa) może żądać od niego spełnienia należnego świadczenia. Stąd też często zobowiązania te, jako nie wynikające ze stosunków cywilnoprawnych, określa się jako zobowiązania publicznoprawne[7].

Powracając do treści art. 353 k.c. stwierdzić należy, że powinność dłużnika spełnienia świadczenia wiąże się z możliwością uzyskania przez wierzyciela należnego mu świadczenia z majątku dłużnika, wbrew woli tego ostatniego, w drodze zastosowania środków przymusu państwowego. Doprowadziło to do odróżnienia w teorii prawa cywilnego długu od odpowiedzialności. Rozróżnienie to jest bowiem wyrazem spojrzenia na dany stosunek zobowiązaniowy w sytuacji, gdy dłużnik nie spełnia świadczenia[8]. Rozróżnienie długu i odpowiedzialności wykształcone w doktrynie niemieckiej[9] jest powszechnie przyjmowane w naszej literaturze[10]. Na ogół dług określa się jako obowiązek świadczenia przez dłużnika. Nie ma natomiast pełnej zgodności co do pojęcia odpowiedzialności[11]. Dla potrzeb niniejszych rozważań wystarczy przyjąć, że odpowiedzialność dłużnika polega na możliwości przymusowego zaspokojenia wierzyciela z majątku dłużnika[12].

Spotkać można również pogląd, że rozróżnienie w stosunku zobowiązaniowym długu i odpowiedzialności nie jest celowe, albowiem obecnie nastąpiło zatarcie różnicy między tymi elementami[13]. Na uzasadnienie

---

[7] A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, Warszawa 1980, s. 37, 98 i n.; uchwała SN z dn. 27.03.1972 r., OSNCP 1973, nr 2, poz. 20; A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych w postępowaniu karnym*, Warszawa 1975, s. 42, 45.

[8] W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 1968, s. 68.

[9] Por. O. V. Gierke, *Schuld und Haftung im alteren deutschen Recht*, Berlin 1910. s. 9—10; por. również F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie według kodeksu zobowiązań*, Kraków 1948, s. 7.

[10] J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968, s. 199 in.; W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1974, s. 41 i n.; J. St. Piątowski, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, Warszawa 1955, s. 128; tenże, *Wspólność ustawowa a odpowiedzialność małżonków za długi*, Stud. Pr.Ek. 1971, t. VI, s. 45; A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 1964, s. 21 i n.

[11] Patrz W. Warkałło, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, i granice*, Warszawa 1972, s. 13 i n.; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 25 i n.

[12] Tak Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 41, 42; Gwiazdomorski, op. cit., s. 202; K. Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen bürgerlichen Rechts*, München 1967, s. 310.

[13] Ohnowicz, Górski, *op. cit.*, s. 25; L. Enneccerus, H. Lehmann,

tego stanowiska wskazuje się, że każdy dług *ex lege* powoduje w zasadzie odpowiedzialność majątkową dłużnika[14], a możliwość zaspokojenia wierzyciela z majątku dłużnika jest zwykłym następstwem wyroku zasądzającego świadczenie[15]. Jednakże zwolennicy tego poglądu modyfikują swoje stanowisko w odniesieniu do zobowiązań naturalnych i wypadków ograniczonej odpowiedzialności. W tym zakresie — ich zdaniem — różnica między długiem a odpowiedzialnością nadal się zaznacza[16].

W pracy niniejszej przyjmuję w pełni koncepcję rozróżnienia długu i odpowiedzialności, gdyż jest ona szczególnie przydatna przy analizie zagadnień prawa egzekucyjnego[17].

Na gruncie prawa cywilnego wyróżnia się odpowiedzialność osobistą i rzeczową. Odpowiedzialność osobista jest regułą i stanowi konieczny korelat powinności świadczenia wobec wierzyciela[18]. Odpowiedzialność ta polega na tym, że jeżeli dłużnik nie wykona zobowiązania, wierzyciel w celu zaspokojenia swego roszczenia może skierować środki przymusu do całego majątku dłużnika. Cały zatem majątek dłużnika stanowi gwarancję spełnienia przez niego świadczenia[19]. Teza ta jest w nauce przyjmowana jako jedno z podstawowych założeń prawa cywilnego[20], mimo że żaden przepis tego wyraźnie nie stanowi[21]. Stąd też odowiedzialność osobistą określa się jako nieograniczoną.

Z mocy wyraźnego przepisu prawa materialnego odpowiedzialność osobista za dług może być odpowiedzialnością ograniczoną w dwóch postaciach:

1. W niektórych przypadkach ustawodawca sprowadza odpowiedzialność dłużnika do pewnej wyodrębnionej masy majątkowej dłużnika traktowanej w jego majątku jako osobna całość (odpowiedzialność *cum viribus patrimonii*). Z tego rodzaju odpowiedzialnością majątkową

Recht der Schuldverhältnisse, Tübingen 1954, s. 11; tak również F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, Warszawa 1976, s. 145.

[14] Ohanowicz, Górski, *op. cit.*, s. 25.

[15] Enneccerus, Lehmann, *op. cit.*, s. 10.

[16] Ohanowicz, Górski, *op. cit.*, s. 25.

[17] H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1977, s. 49 i n.

[18] Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 42.

[19] Tamże, s. 42—43.

[20] Por. J. Fiema, *O zaskarżalności czynności dłużnika zdziałanych ze szkodą dla wierzycieli*, Lwów 1937, s. 23.

[21] Założenie takie wyraźnie deklaruje art. 2092 kodeksu cywilnego francuskiego. Przyjęte było ono również w art. 2 ust. 1 polskiej ustawy o przywilejach i hipotekach z 1925 r.

w obecnym stanie prawnym mamy do czynienia w prawie spadkowym. W zasadzie odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe jest nieograniczona[22], tzn. spadkobierca odpowiada za te długi zarówno spadkiem, jak i własnym majątkiem. Jednakże przy istnieniu pewnych przesłanek określonych w ustawie, odpowiedzialność za długi spadkowe ograniczona została do przedmiotów należących do spadku. Mianowicie, zgodnie z art. 1030 zd. 1 k.c., do chwili przyjęcia spadku spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko ze spadku. Procesowym odpowiednikiem tego unormowania jest art. 836 zd. 1 k.p.c.[23], w myśl którego do chwili przyjęcia spadku egzekucja na zaspokojenie długu spadkodawcy dopuszczalna jest tylko ze spadku.

Zgodnie z art. 925 k.c. spadkobierca nabywa spadek z mocy samego prawa z chwilą otwarcia spadku. Od tej chwili majątek spadkowy i majątek spadkobiercy z punktu widzenia odpowiedzialności za długi spadkobiercy stanowi jedną całość[24]. Od tej zasady pewne odstępstwa wprowadza kodeks postępowania cywilnego. Po pierwsze, według art. 836 zd. 2 k.p.c. przed przyjęciem spadku nie może być z niego prowadzona egzekucja na zaspokojenie osobistego długu spadkobiercy. Po drugie, jeżeli spadkobierców jest kilku, wierzyciel osobisty jednego z nich nie może prowadzić egzekucji ze spadku do chwili działu[25].

Z podobnym rodzajem ograniczenia odpowiedzialności mamy do czynienia w przypadku spółki cywilnej lub spółki jawnej. Zgodnie z art. 863 § 3 k.c., w czasie trwania spółki wierzyciel wspólnika nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników ani też z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku. Ze wspólnego majątku wspólników można prowadzić egzekucję wyłącznie za długi spółki. Za długi spółki, wspólnicy odpowiadają w sposób nieograniczony, całym swoim majątkiem[26]. Podobnie przedstawia się sprawa w wypadku spółki jawnej. Stosownie do art. 109 k.h., majątek spółki jawnej jest w zasadzie nienaruszalny w czasie trwania spółki. Z majątku

---

[22] J. St. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 206; *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, Warszawa 1972, s. 1950 i n.

[23] Por. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*. Warszawa 1972, s. 275; W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Warszawa 1976, s. 1176. Jakkolwiek w przepisie tym jest mowa o długu spadkodawcy a nie o długu spadkowym tak jak w art. 1030 k.c., nie ulega wątpliwości, że art. 836 k.p.c. dotyczy również długów spadkowych powstałych po otwarciu spadku, które wymienione zostały w art. 922 § 3 k.c. — por. Piątowski, *Prawo spadkowe...*, s. 217.

[24] Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 206.

[25] Por. Piątowski, *Prawo spadkowe...*, s. 216; Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 206.

[26] Czachórski, *Prawo zobowiązań...*, s. 639.

tego nie można prowadzić egzekucji za długi poszczególnych wspólników, lecz wyłącznie w celu zaspokojenia długów spółki[27].

2. Drugi rodzaj ograniczonej odpowiedzialności osobistej polega na tym, że dłużnik odpowiada za dług całym swoim majątkiem, jednakże tylko do wartości określonej masy majątkowej (odpowiedzialność *pro viribus patrimonii*). W ten sposób odpowiada za długi spadkowe po przyjęciu spadku spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1031 § 2 k.c.). Podobnie, według art. 526 k.c., odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego w przypadkach określonych w tym przepisie ogranicza się do wartości nabytego przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, według cen obowiązujących w chwili zaspokojenia wierzyciela.

Zasadą jest, że za zobowiązania odpowiedzialny jest tylko dłużnik osobiście. Odpowiedzialność ta, z zasady o charakterze nieograniczonym, w pewnych przypadkach — o czym była wyżej mowa — została ograniczona do określonej masy majątkowej. Są to typowe sytuacje, w których odpowiedzialność jest integralnie związana z długiem. Jednakże istnieją wypadki, gdy odpowiedzialność za dług spoczywa na osobie, która nie jest dłużnikiem. Przykładem odpowiedzialności osób trzecich za dług jest odpowiedzialność rzeczowa obciążająca właściciela rzeczy nie będącego dłużnikiem osobistym. Ten rodzaj odpowiedzialności, ograniczonej do pewnej masy majątkowej, przewidziany jest również w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Dotyczy to odpowiedzialności majątkowej małżonków za długi jednego z nich, gdy małżonkowie żyją we wspólności ustawowej. Przepis art. 41 § 1 k.r. i o. przyjął zasadę, iż wierzyciel może żądać zaspokojenia swojej należności z majątku wspólnego także wtedy, gdy dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Z przepisu tego wynika, że małżonek dłużnika nie jest dłużnikiem, lecz ponosi tylko odpowiedzialność z majątku wspólnego za zobowiązania swego małżonka. Odpowiedzialność małżonka dłużnika za długi z majątku wspólnego doznaje pewnych dalszych ograniczeń. Stosownie do art. 41 § 2 k.r. i o., jeżeli wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności ustawowej, albo jeżeli dotyczy ona majątku odrębnego jednego z małżonków, wierzyciel może żądać zaspokojenia tylko z odrębnego majątku dłużnika oraz z wynagrodzenia za pracę lub za inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika, jak również z korzyści uzyskiwanych przez dłużnika z jego praw autorskich twórcy, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego. Natomiast zgodnie z art. 41 § 3 k.r. i o., jeżeli ze względu na charakter wierzytelności albo stopień przyczynienia się małżonka będącego dłuż-

[27] Por. art. 85 § 1 k.h. oraz Czachórski, *Prawo zobowiązań...*, s. 649.

nikiem do powstania majątku wspólnego, zaspokojenie z tego majątku byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, sąd może ograniczyć lub nawet wyłączyć możliwość zaspokojenia wierzyciela z majątku wspólnego.

Odpowiedzialność majątkowa małżonków za długi jednego z nich, unormowana w art. 41 k.r. i o., dotyczy wierzytelności w ścisłym, cywilnoprawnym tego słowa znaczeniu[28]. Odrębnie unormowana została odpowiedzialność z majątku wspólnego małżonków przy zaspokajaniu kary grzywny, pieniężnej kary porządkowej, nawiązki, kosztów sądowych[29], roszczeń orzeczonych w procesie karnym o naprawienie szkody w mieniu społecznym wyrządzonej czynem przestępnym[30], oraz odpowiedzialność za zobowiązania podatkowe[31].

Zagadnienie odpowiedzialności za cudzy dług wymaga dalszych jeszcze wyjaśnień. Przede wszystkim rozważyć należy, dlaczego określona osoba odpowiada za cudzy dług, mimo iż stosunek prawny łączy w zasadzie wierzyciela z dłużnikiem i na tym ostatnim spoczywa wyłącznie obowiązek spełnienia świadczenia. Dla określenia wzajemnych powiązań prawnych między wierzycielem a dłużnikiem i inną osobą odpowiedzialną za cudzy dług, wspomniane wyżej odróżnienie długu od odpowiedzialności okazuje się niewystarczające. Jednakże odróżnienie to ma podstawowe znaczenie, albowiem stanowi punkt wyjścia w analizie wspomnianych wyżej powiązań prawnych. W podjętych w doktrynie próbach wyjaśnienia istoty tych powiązań, odróżnienie, o którym mowa, jest podstawą do konstruowania w ramach stosunku zobowiązaniowego dwóch odrębnych stosunków prawnych. Pierwszy to stosunek obligacyjny, z którego wynika dla wierzyciela prawo domagania się od dłużnika określonego zachowania, czemu po stronie dłużnika odpowiada powinność świadczenia. Drugi to tzw. stosunek odpowiedzialności, w ramach którego wierzycielowi przysługuje prawo do zaspokojenia z majątku dłużnika, czemu z kolei odpowiada obowiązek dłużnika znoszenia czynności egzekucyjnych[32]. Te dwa stosunki nie za-

---

[28] Zedler, *Dochodzenie roszczeń...*, s. 30—34; Mądrzak, *op. cit.*, s. 27—35 i cyt. tam literatura.

[29] W zakresie kosztów sądowych zasądzonych w postępowaniu cywilnym obowiązuje nadal przepis art. 41 k.r. i o. z uwagi na akcesoryjny charakter tych świadczeń w stosunku do należności głównej.

[30] Por. art. 125[2] k.k.w. i art. 201 k.k.w.

[31] Por. art. 41 i 47 ustawy o zobowiązaniach podatkowych. Na temat tej odpowiedzialności patrz M. Gintowt-Jankowicz, *Odpowiedzialność podatkowa członków rodziny podatnika i innych osób trzecich*, Warszawa 1973.

[32] A. Klein, *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, Wrocław 1976, s. 155—157; Mądrzak, *op. cit.*, s. 51 i n.

wsze są wyodrębniane. Powodem tego stanu rzeczy jest — jak stwierdza H. Mądrzak — „z jednej strony sprawa sprecyzowania samego pojęcia zobowiązania, z drugiej zaś okoliczność, że stosunek odpowiedzialności pozostaje niejako w cieniu stosunku zobowiązaniowego i tylko w nielicznych przypadkach dochodzi do realizacji wynikających z niego uprawnień"[33].

Stosunek prawny odpowiedzialności może być ujmowany różnorodnie. Na tym tle zarysowały się dwie koncepcje. Według pierwszej z nich, stosunek prawny odpowiedzialności należy ujmować jako jeden generalny stosunek prawny, w ramach którego zachodzą powiązania dłużnika ze wszystkimi jego wierzycielami. W takim ujęciu, stosunek ten nawiązywałby się z chwilą powstania (urodzenia) danego podmiotu i łączył wszystkie podmioty porządku prawnego. Powstanie stosunku zobowiązaniowego lub prawa rzeczowego (zastaw, hipoteka) włączałoby wierzyciela w strukturę stosunku odpowiedzialności z danym dłużnikiem, natomiast spełnienie świadczenia przez dłużnika wyłączałoby go z tej struktury[34]. Według drugiej koncepcji, stosunek prawny odpowiedzialności należy ujmować jako konkretny stosunek ściśle związany z danym stosunkiem zobowiązaniowym. W takim ujęciu mamy do czynienia z taką liczbą stosunków odpowiedzialności, w ilu stosunkach zobowiązaniowych pozostaje dłużnik. Stosunek ten nawiązywałby się z chwilą powstania zobowiązania i wygasał z chwilą spełnienia świadczenia przez dłużnika[35].

Ogólnie konstruowany stosunek odpowiedzialności wywołuje wiele zastrzeżeń. Ramy i cel pracy nie pozwalają na ich przytoczenie[36]. Przyjęcie zaś określonej koncepcji stosunku odpowiedzialności nie jest konieczne dla naszych celów.

Stosunek prawny odpowiedzialności łączy z reguły wierzyciela z dłużnikiem, a więc jest funkcjonalnie związany z zobowiązaniowym stosunkiem prawnym. Jednakże oba te stosunki mogą się między sobą różnić pod względem podmiotowym z mocy szczególnych przepisów. W pewnych określonych przypadkach ustawodawca może stosunek prawny odpowiedzialności ukształtować pod względem podmiotowym szerzej i objąć nim osoby nie będące dłużnikami z punktu widzenia kryteriów konkretnego stosunku zobowiązaniowego. Z takim właśnie przypadkiem mamy do czynienia w art. 41 k.r. i o. W świetle tego przepisu dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków i tylko wobec niego przysłu-

---

[33] Mądrzak, *op. cit.*, s. 55.

[34] Tamże, s. 56 i n.; Klein, *Elementy stosunku prawnego...*, s. 156 i n.

[35] Dyoniak, *op. cit.*, s. 29 i n.

[36] Patrz na ten temat: Dyoniak, *op. cit.*, s. 29 i n. oraz T. Dybowski, *Rzecz o stosunku prawnym prawa rzeczowego*, PiP 1878, nr 5, s. 81.

guje wierzycielowi roszczenie o spełnienie świadczenia. Drugi małżonek dłużnikiem nie jest, lecz ponosi jedynie odpowiedzialność za zobowiązania małżonka dłużnika.

Reasumując poczynione uwagi należy stwierdzić, że dla oceny uprawnień wynikających ze stosunku odpowiedzialności istotną kwestią jest, kto i w jaki sposób odpowiada za dług wobec wierzyciela. Jako naczelną w tej mierze zasadę należy przyjąć, że za wszystkie swoje zobowiązania odpowiedzialny jest dłużnik całym swoim majątkiem. Niezależnie od tej zasady, odpowiedzialność za dług ponosić może niekiedy także osoba trzecia pewną wyodrębnioną masą majątkową.

Konieczne w tym miejscu staje się ustalenie, co należy rozumieć przez majątek. Pojęcie to jest sporne i bywa często nietrafnie utożsamiane z pojęciem mienia. Zgodnie z art. 44 k.c., przez mienie należy rozumieć własność i inne prawa majątkowe, czyli wszelkie kategorie praw podmiotowych majątkowych[37]. Natomiast określenie „majątek" należy używać na oznaczenie zbioru praw podmiotowych przysługujących określonemu podmiotowi[38].

W literaturze polskiej można wyróżnić trzy stanowiska co do pojęcia majątku. Według pierwszego z nich, opartego głównie na unormowaniach z okresu przed wejściem w życie kodeksu cywilnego, przez majątek należy rozumieć ogół praw majątkowych przysługujących określonemu podmiotowi oraz ogół ciążących na tym podmiocie obowiązków majątkowych[39]. Zwolennicy ujmowania majątku w tak szerokim znaczeniu odwołują się przede wszystkim do kryteriów ekonomicznych, wskazując na konieczność uwzględnienia zarówno aktywów, jak i pasywów dla prawidłowej oceny majątku danej osoby. Według drugiego stanowiska — przez majątek należy rozumieć wyłącznie ogół praw majątkowych danej osoby. Natomiast obowiązki (pasywa) nie wchodzą w skład tak rozumianego majątku, lecz jedynie go obciążają, obniżając przez to jego wartość ekonomiczną, gdyż z majątku tego mogą być zaspokojone[40]. Trzecie, najbardziej wypośrodkowane stanowisko zajmuje Z. Radwański. Zauważając, że teksty prawne posługują się terminem

---

[37] Por. S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I, s. 454.

[38] Tamże, s. 455; Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 113.

[39] J. Gwiazdomorski, *Pojęcie długu*, Kraków 1927, s. 58—60; F. Zoll, *Prawo cywilne*, t. I, Poznań 1931, s. 130; S. Breyer, S. Gross, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 133.

[40] Por. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972, s. 226; W. Czachórski, *Czynności prawne przyczynowe i oderwane w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1952, s. 85; Grzybowski, *op. cit.*, s. 455 i n.; Piątowski, *Prawo spadkowe...*, s. 185; S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967, s. 307.

„majątek" w obu wspomnianych znaczeniach, przyjmuje on, że sens tego terminu należy wiązać z określoną instytucją, do której się odnosi[41].

Analiza przepisów prawa cywilnego pozwala stwierdzić, że polskie ustawodawstwo używa pojęcia „majątek" w zasadzie na oznaczenie ogółu praw majątkowych pewnej osoby[42] (por. art. 865, 871 § 2, 875, 913, 914 k.c., art. 31, 33, 41, 44, 45 k.r. i o.). Jedynie w nielicznych przypadkach, jak np. w art. 922 k.c. dotyczącym określenia spadku, czy też w art. 101 § 1, 155 § 1, 160 § 1 i 2, 172 § 1 k.r.i. o. dotyczących sprawowania zarządu majątkiem, ustawodawca posługuje się tym pojęciem na oznaczenie zarówno aktywów, jak i pasywów. Stąd też panującym w doktrynie jest ujęcie majątku w węższym znaczeniu.

Nie ulega wątpliwości, że w zakresie odpowiedzialności za zobowiązania określenie „majątek" oznacza wyłącznie aktywa, gdyż z nich tylko można prowadzić egzekucję świadczeń pieniężnych. Cały majątek należący do danej osoby stanowi jedność w tym znaczeniu, że podmiotem wszystkich wchodzących w skład majątku praw jest jedna osoba; osoba ta może mieć tylko jeden majątek; mimo zmian części składowych majątku istnieje nadal ten sam majątek[43]. Konsekwencją jedności majątku jest zasada odpowiedzialności wszystkimi prawami wchodzącymi aktualnie w jego skład za wszystkie zobowiązania właściciela[44].

Od zasady, że każdy podmiot ma tylko jeden majątek, istnieją pewne wyjątki polegające na wyodrębnieniu z całości majątku danej osoby pewnej masy majątkowej zwanej majątkiem odrębnym. Celem oraz skutkiem prawnym takiego wyodrębnienia części majątku jest między innymi oparcie na odmiennych zasadach odpowiedzialności za długi. Jako przykłady tak wyodrębnionej części majątku można wskazać: dotychczasowy majątek spadkobiercy oraz spadek, majątek wspólny małżonków i ich majątki odrębne, majątek indywidualny wspólnika i jego udział w majątku spółki. Pojęcia te mają na gruncie kodeksu cywilnego oraz kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustalone znaczenia, stąd odpada konieczność ich bliższego określenia.

Przedmiotem prawa do zaspokojenia wierzyciela jest aktualny majątek dłużnika. W interesie wierzyciela leży, aby wielkość tego majątku istniejąca w chwili zobowiązania nie ulegała zmniejszeniu. Majątek nie ma jednak charakteru statycznego, lecz ulega ciągłym zmianom. Zmiany te polegać mogą zarówno na wzroście, jak i zmniejszeniu wchodzących w jego skład elementów składowych. Przyczyny tych zmian mogą

[41] Radwański, *op. cit.*, s. 112.
[42] Grzybowski, *op. cit.*, s. 455 i n.
[43] Tamże, s. 456.
[44] Tamże.

być różne, jak np. utrata na skutek działania siły wyższej, zbycie, nabycie, zrzeczenie się. W ekstremalnych wypadkach zmiany te, będące często wynikiem świadomego działania dłużnika, mogą do tego stopnia zmniejszyć majątek dłużnika, że przymusowe zaspokojenie wierzyciela stanie się niemożliwe. Działanie dłużnika w celu pokrzywdzenia wierzycieli może polegać również na ukryciu czy usunięciu przedmiotów wchodzących w skład majątku. W celu ochrony prawa wierzyciela do zaspokojenia się z majątku dłużnika przed wskazanymi wyżej działaniami, ustawodawca wprowadził pewien system środków prawnych. Przede wszystkim chodzi o przewidziane w art. 527—534 k.c. roszczenia paulianskie. Poza tym wymienić należy art. 59, 458, 916, oraz art. 1024 k.c. Należy również przykładowo wymienić pewne przepisy kodeksu karnego wykonawczego, takie jak art. 134 oraz art. 144. Prawu do zaspokojenia służą także takie instytucje prawa procesowego, jak: zabezpieczenie powództwa w sprawach o roszczenia pieniężne, dochodzenie w celu ustalenia zarobków i stanu majątkowego dłużnika, wyjawienie majątku, zabezpieczenie majątkowych kar grzywny, konfiskata mienia oraz przepadek rzeczy w sprawach o przestępstwa zagrożone takim karami, czy też zabezpieczenie roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem przeciwko mieniu społecznemu lub innym przestępstwem, w wyniku którego powstała szkoda w mieniu społecznym. Prawo do zaspokojenia jest również przedmiotem ochrony ze strony prawa karnego materialnego (por. art. 245 i 258 k.k.).

Wskazana wyżej zasada jedności majątku, której podstawową konsekwencją jest odpowiedzialność wszystkimi prawami wchodzącymi w jego skład za zobowiązania (długi), nie oznacza istnienia jednego prawa podmiotowego względem całości majątku. Dotyczy to również pewnej wyodrębnionej masy majątkowej, takiej jak np. spadek. W skład bowiem majątku czy też pewnej wyodrębnionej masy majątkowej może wchodzić szereg praw, a ponadto mogą to być prawa różnego rodzaju[45]. W tym zakresie wyróżnić należy tyle praw podmiotowych, z ilu elementów składa się majątek danej osoby[46]. Stąd też przedmiotem egzekucji nie może być majątek dłużnika jako całość (egzekucja uniwersalna), lecz jedynie poszczególne części składowe tego majątku. Każda samodzielna część majątku będąca przedmiotem obrotu może być objęta egzekucją. Stąd też, przewidziana w kodeksie postępowania cywilnego egzekucja jest wyłącznie egzekucją z poszczególnych składników majątku dłużnika. Z egzekucją uniwersalną mamy do czynienia tylko w prawie upadłościowym (art. 20 pr. upadł.).

---

[45] Por. *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, s. 496.

[46] Grzybowski, *op. cit.*, s. 457.

Realizacja prawa do zaspokojenia może nastąpić w ściśle określony sposób, zgodnie z podstawowymi zasadami postępowania cywilnego[47], które z istoty swej służy zabezpieczeniu i ochronie prawa cywilnego materialnego[48]. Realizacja prawa do zaspokojenia należności w drodze egzekucyjnej dopuszczalna jest dopiero wtedy, gdy prawo to zostanie wobec organów egzekucyjnych uzewnętrznione w postaci tytułu wykonawczego[49]. Zgodnie z art. 776 k.p.c., tytuł wykonawczy stanowi podstawę egzekucji. Stosownie zaś do art. 803 k.p.c., tytuł ten stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika, chyba że z treści tytułu wynika co innego. Po uzyskaniu tytułu wykonawczego następnym etapem realizacji prawa do zaspokojenia jest — po wszczęściu egzekucji — zajęcie (art. 845 § 1, 881, 889, 896 § 1, 925 k.p.c.). Dalsze etapy zależą od rodzaju mienia, do którego ogzekucja jest skierowana. Przykładowo, przy egzekucji z nieruchomości chodzić będzie o opis, oszacowanie, ewentualną sprzedaż i podział sumy uzyskanej z egzekucji.

§ 2. POJĘCIE OGRANICZEŃ EGZEKUCJI SĄDOWEJ

Powołany przepis art. 803 k.p.c. wyznacza przedmiotowy zakres ewentualnej egzekucji sądowej. Tak silna moc tytułu wykonawczego mogłaby prowadzić do wielu ujemnych następstw, gdyby przepisy kodeksu postępowania cywilnego i innych ustaw (np. kodeksu pracy) nie ustanawiały szeregu ograniczeń egzekucji sądowej. Ograniczenia egzekucji wynikają także z innych przepisów prawnych zamieszczonych w różnych, niższych rangą aktach normatywnych. Jeżeli chodzi o kodeks postępowania cywilnego, ograniczenia egzekucji zostały unormowane w osobnym dziale zatytułowanym „ograniczenia egzekucji". Analiza przepisów tego działu (art. 829—836) wskazuje, że przez ograniczenia egzekucji rozumieć należy całkowite lub częściowe wyłączenie spod egzekucji określonych przedmiotów, sum, wierzytelności, wynagrodzeń, zaopatrzeń i innych dochodów oraz części składowych majątku dłużnika. Przepisy o ograniczeniach egzekucji dotyczą tylko egzekucji świadczeń pieniężnych. Przedmioty wymienione w tych przepisach nie są wyłączone spod egzekucji świadczeń niepieniężnych, polegającej na odebraniu tych przedmiotów[50].

---

[47] Por. Waligórski, *op. cit.*, s. 482.

[48] Por. W. Siedlecki, *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, KSP 1969, t. II, s. 3—4, 75.

[49] Mądrzak, *op. cit.*, s. 118.

[50] Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1165.

Przewidziane w przepisach działu kodeksu postępowania cywilnego, o jakim mowa, wyłączenia spod egzekucji dotyczą zatem jedynie określonych składników majątku dłużnika. Często też ograniczenia te określa się jako ograniczenia przedmiotowe. Przedmiotowego charakteru ograniczeń przewidzianych w art. 829—839 k.p.c. nie można negować. Jednakże określenie przedmiotowe ograniczenia egzekucji jest używane najczęściej dla odróżnienia od tzw. ograniczeń podmiotowych. Wiąże się to z nadaniem przez doktrynę postępowania cywilnego pojęciu „ograniczenia egzekucji" bardzo szerokiego zakresu znaczeniowego przez włączenie w jego sferę również wypadków niedopuszczalności egzekucji przeciwko określonym podmiotom. W związku z tym, w nauce postępowania cywilnego ograniczenia egzekucji dzieli się powszechnie na ograniczenia przedmiotowe i podmiotowe[51]. Przedmiotowe ograniczenia egzekucji określa się na ogół — przy pewnych różnicach sformułowań — jako niedopuszczalność prowadzenia egzekucji z określonego mienia dłużnika. Natomiast przez ograniczenia podmiotowe rozumie się niedopuszczalność egzekucji w stosunku do dwóch kategorii podmiotów, a mianowicie do osób zwolnionych spod jurysdykcji krajowej w zakresie egzekucji, tj. korzystających z immunitetu egzekucyjnego, oraz do państwowych jednostek gospodarki uspołecznionej[52].

Wyraźnego podziału ograniczeń egzekucji na podmiotowe i przedmiotowe dokonał po raz pierwszy na tle poprzednio obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego W. Miszewski[53]. Kodeks ten w rozdziale zatytułowanym *Ograniczenia egzekucji* oprócz ograniczeń przedmiotowych, polegających na wyłączeniu spod egzekucji określonych części składowych majątku dłużnika (art. 570—576), normował także zakaz prowadzenia egzekucji w stosunku do osób, które z uwagi na stosunki międzynarodowe nie mogły być pozywane przed sąd (art. 569), do Skarbu Państwa i przedsiębiorstw państwowych PKP i PPTT (art. 577) oraz do związków komunalnych i zakładów uznanych przez wojewódzką władzę administracji ogólnej za posiadające charakter użyteczności publicznej (art. 578). Dokonany przez W. Miszewskiego podział ograniczeń egzekucji na podmiotowe i przedmiotowe miał zatem swoje uzasadnienie w wykładni systemowej odpowiednich przepisów dawnego kodeksu postępowania cywilnego. Jednakże okoliczność, że przepisy

---

[51] Por. Broniewicz, *op. cit.*, s. 340 i n.; Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 439 i n.; J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 447; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 59; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 349.

[52] Berutowicz przez ograniczenia podmiotowe rozumie tylko niedopuszczalność egzekucji w stosunku do j.g.u. (*Postępowanie cywilne...*, s. 349).

[53] W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*, Łódź 1948, cz. 2, s. 76 i n.

o niedopuszczalności egzekucji w stosunku do pewnych osób zostały zamieszczone w dziale o ograniczeniach egzekucji, nie może być decydująca. Wykładnia systemowa przy braku dodatkowych argumentów jest często zawodna i może prowadzić do błędnych rozstrzygnięć. Analiza treści wielu aktów prawnych (w tym również kodeks postępowania cywilnego) wskazuje, że niejednokrotnie pewne przepisy umieszczone są w miejscu niewłaściwym z punktu widzenia systematyki danego aktu. Natomiast jest rzeczą nielogiczną twierdzić, że ograniczenia egzekucji polegają na całkowitej niedopuszczalności egzekucji w stosunku do pewnych osób. Terminem „ograniczenia egzekucji" należy posługiwać się bowiem jedynie wtedy, gdy egzekucja w stosunku do dłużnika jest dopuszczalna, lecz na mocy szczególnych przepisów nie może obejmować wszystkich składników jego majątku. Dobrze wyczuwał to J. Korzonek. Stwierdzając, że mianem „ograniczenia egzekucji" dawny kodeks postępowania cywilnego oznaczał wszystkie te wypadki, w których zgodnie z art. 569—578 prowadzenie egzekucji jest całkowicie lub częściowo niedopuszczalne, autor ten wyraźnie zaznaczał, że tylko w tych drugich wypadkach można mówić o ograniczeniach egzekucji we właściwym tego słowa znaczeniu[54]. Jednakże mimo tego wyraźnego zastrzeżenia, J. Korzonek wykazuje niekonsekwencję w posługiwaniu się terminem „ograniczenia egzekucji", używa go bowiem również w tych wypadkach, gdy egzekucja przeciwko pewnym podmiotom jest całkowicie niedopuszczalna[55]. Podobny zarzut można postawić również M. Allerhandowi[56], St. Gołąbowi i Z. Wusatowskiemu[57] oraz F. Kruszelnickiemu[58].

Na gruncie obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego argument oparty na wykładni systemowej stracił swą aktualność. Niedopuszczalność egzekucji w stosunku do osób zwolnionych spod jurysdykcji została wyczerpująco uregulowana w części trzeciej kodeksu postępowania cywilnego zawierającej przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Podobnie, sposób dochodzenia świadczeń stwierdzonych tytułem egzekucyjnym od jednostek gospo-

---

[54] J. Korzonek, *Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające. (Kodeks postępowania cywilnego)*, cz. 2, s. 650. Również Siedlecki wyraźnie zaznacza, że podział ograniczeń egzekucji na podmiotowe i przedmiotowe, dotyczy ograniczeń egzekucji w szerokim tego słowa znaczeniu — por. *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1164

[55] Por. Korzonek, *op. cit.*, s. 651.

[56] M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Lwów 1933, s. 180.

[57] St. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Kraków 1933, s. 96.

[58] F. Kruszelnicki, *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*, Warszawa 1934, s. 52.

darki uspołecznionej został unormowany w osobnym dziale (art. 1060—1065 k.p.c.). Jak już zaznaczyłem, przepisy art. 829—839 k.p.c., zamieszczone w dziale zatytułowanym *Ograniczenia egzekucji*, wyłączają spod egzekucji jedynie pewne części składowe majątku dłużnika. Wobec tego należy zastanowić się, czy mówiąc o ograniczeniach egzekucji, należy mieć na uwadze tylko ograniczenia przedmiotowe, czy też śladem doktryny można nadać temu pojęciu szerszy zakres znaczeniowy, obejmując nim również tzw. ograniczenia podmiotowe.

Ustalenia właściwego znaczenia pojęcia ograniczeń egzekucji nie można dokonać na podstawie analizy jednego przepisu posługującego się tym pojęciem, jakim jest art. 839 k.p.c. zamieszczony w dziale o ograniczeniach egzekucji. Przepis ten wprowadza obowiązek wysłuchania stron przed wydaniem postanowienia co do ograniczenia egzekucji. Pozytywne rozstrzygnięcie sądu w tym przedmiocie jest w świetle art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. postanowieniem o umorzeniu postępowania z powodu niedopuszczalności egzekucji ze względu na jej przedmiot. Tak samo postępowanie egzekucyjne, wszczęte w stosunku do osób zwolnionych spod jurysdykcji krajowej lub w stosunku do państwowych jednostek gospodarki uspołecznionej, powinno ulec umorzeniu, ponieważ — zgodnie z art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. — egzekucja jest niedopuszczalna ze względu na osobę dłużnika. I w tym wypadku sąd przed wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania egzekucyjnego obowiązany jest wysłuchać wierzyciela i dłużnika, zgodnie z art. 827 k.p.c. A zatem, pod względem obowiązku wysłuchania stron przed umorzeniem postępowania z powodu niedopuszczalności egzekucji ze względu na jej przedmiot oraz ze względu na osobę dłużnika, żadne różnice nie występują.

Gdyby skutkiem niedopuszczalności egzekucji, ze względów określonych w art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c., było wyłącznie umorzenie postępowania, posługiwanie się pojęciem „ograniczenia egzekucji" na oznaczenie tych dwóch wyraźnie wyodrębnionych przyczyn umorzenia postępowania byłoby uzasadnione. Podnoszenie wtedy zarzutów przeciwko nadaniu pojęciu „ograniczenia egzekucji" tak szerokiego zakresu znaczeniowego byłoby bezprzedmiotowe i nabierałoby charakteru czysto werbalnego.

„Podmiotowe ograniczenia egzekucji" w stosunku do osób korzystających z immunitetu egzekucyjnego (art. 1115 k.p.c.) pozostają w związku z problemem jurysdykcji krajowej, a w szczególności — z problematyką zwolnień spod tej jurysdykcji. Przeciwko osobom korzystającym z immunitetu egzekucyjnego prowadzenie egzekucji jest niedopuszczalne z powodu braku jurysdykcji krajowej. Jurysdykcja

krajowa jest przesłanką procesową, której brak wywołuje określone skutki procesowe. Zgodnie z art. 1099 k.p.c., brak jurysdykcji krajowej jest przyczyną nieważności postępowania braną pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Badanie jurysdykcji krajowej w postępowaniu egzekucyjnym należy przede wszystkim do postępowania o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, albowiem celem tego postępowania jest generalne dozwolenie egzekucji sądowej na podstawie określonego tytułu egzekucyjnego[59]. Skutki braku jurysdykcji w postępowaniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności kształtują się tak samo jak w postępowaniu rozpoznawczym. Pierwotny, tj. datujący się od złożenia wniosku, brak jurysdykcji powoduje odrzucenie wniosku (art. 1099 k.p.c.), niezależnie od chwili, w której brak ten się ujawnił. Następczy zaś, tj. powstały w toku postępowania, brak jurysdykcji powoduje umorzenie postępowania (art. 1113 k.p.c.). We właściwym postępowaniu egzekucyjnym brak jurysdykcji ujawniony w chwili złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji powoduje odrzucenie wniosku, ujawniony zaś w toku postępowania, niezależnie od tego, czy istniał pierwotnie czy powstał następczo, prowadzi do umorzenia postępowania (art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.). Prowadzenie egzekucji przez polski organ egzekucyjny w stosunku do osób korzystających z immunitetu egzekucyjnego jest naruszeniem bezwzględnej przesłanki procesowej powodującym nieważność postępowania. Uchybienie to stanowi podstawę do wniesienia rewizji nadzwyczajnej od każdego prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie egzekucyjne[60] oraz uzasadnia uchylenie takiego orzeczenia i odrzucenie wniosku o wszczęcie egzekucji albo umorzenie postępowania, bez względu na termin wniesienia rewizji nadzwyczajnej (art. 421 § 3 k.p.c.)[61].

---

[59] Siedlecki, *Postępowanie cywilne*, s. 437.

[60] Dopuszczalność rewizji nadzwyczajnej od postanowienia sądu w postępowaniu egzekucyjnym nie jest kwestionowana. Wątpliwości, czy rewizja nadzwyczajna przysługuje od postanowienia komornika (zob. J. Krajewski, *Dopuszczalność rewizji nadzwyczajnej od postanowień i zarządzeń*, PiP 1964, nr 8—9, s. 316 i n.) należy uznać za przezwyciężone; por. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 136 i n.

[61] Przepis art. 421 § 3 k.p.c. będący podstawą takiego rozstrzygnięcia dotyczy zarówno niedopuszczalności drogi sądowej jak i braku jurysdykcji krajowej; por. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 694; W. Broniewicz, *Jurysdykcja krajowa a dopuszczalność drogi sądowej na tle wykładni art. 421 § 1 k.p.c.*, NP 1966, nr 11—12, s. 1705; orzeczenie SN z dn. 23.02.1968 r., III CR 86/67 z glosą J. Jodłowskiego, PiP 1969, nr 11, s. 909. Wskazany sposób uwzględnienia rewizji nadzwyczajnej nie jest aktualny w razie zaskarżenia postanowień, które stwarzają prawa dla osób trzecich. Dotyczy to postanowień w przedmiocie przysądzenia własności, przybicia w egzekucji z ruchomości lub postanowienia o planie podziału. Uchylenie takich postanowień mogłoby naruszyć prawa osób trzecich, nabyte w dobrej wie-

Przejdźmy teraz do zagadnień związanych z niedopuszczalnością egzekucji przeciwko państwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej. Ponieważ przepisy o ograniczeniach egzekucji dotyczą tylko egzekucji świadczeń pieniężnych, rozważania w tym zakresie, ze względu na temat pracy, odnosić się będą w zasadzie do tego rodzaju egzekucji.

Sposób wykonania tytułu egzekucyjnego zasądzającego świadczenie pieniężne od państwowych jednostek gospodarki uspołecznionej zależny jest od tego, czy dłużnikiem jest:

1. Skarb Państwa i inne państwowe osoby prawne, z wyjątkiem przedsiębiorstw państwowych oprócz przedsiębiorstw PKP i PPTT, oraz jednostek badawczo-rozwojowych;

2. Przedsiębiorstwo państwowe z wyjątkiem PKP i PPTT oraz jednostki badawczo-rozwojowe.

Ad. 1. Egzekucja przeciwko tym podmiotom jest niedopuszczalna. W celu uzyskania należności pieniężnych, stwierdzonych tytułem egzekucyjnym, wierzyciel składa ten tytuł bezpośrednio jednostce organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie. Jednostka ta obowiązana jest niezwłocznie należność uiścić. Jeżeli nie nastąpi to w ciągu tygodnia od daty złożenia tytułu egzekucyjnego, jednostka nadrzędna dłużnika obowiązana jest na wniosek wierzyciela zarządzić pokrycie należności z funduszów dłużnika (art. 1060, 1061 k.p.c.). Ten tryb dochodzenia roszczeń wbrew swej nazwie nie jest postępowaniem egzekucyjnym[62].

Ad. 2. Gdy dłużnikiem jest przedsiębiorstwo państwowe, z wyjątkiem PKP i PPTT, albo jednostka badawczo-rozwojowa, egzekucja jest dopuszczalna. Warunkiem jej wszczęcia jest złożenie przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego — bezpośrednio w przedsiębiorstwie albo jednostce badawczo-rozwojowej, która ma obowiązek uiścić należność w ciągu jednego miesiąca od daty złożenia tytułu. Dopiero po bezskutecznym upływie tego terminu wierzyciel może wystąpić do sądu z wnioskiem o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, a po

---

rze. Uwzględniając te okoliczności sąd nie może uchylić zaskarżonego orzeczenia mimo zasadności rewizji lecz — jak proponuje E. Wengerek — powinien wskazać jedynie na błędy czynności organu egzekucyjnego, co z kolei może być podstawą do żądania naprawienia szkody przez Skarb Państwa i komornika (art. 796 § 1 k.p.c.), por. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 137.

[62] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 257; T. Michałowski, *O niektórych zagadnieniach związanych z egzekucją należności pieniężnych od jednostek gospodarki uspołecznionej*, PUG 1965, nr 8—9, s. 236 i n.; W. Bober, *Egzekucja należności pieniężnych przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej*, NP 1971, nr 10, s. 1487; E. Wengerek, *Odpowiedź na pytanie*, Pal. 1968, nr 2, s. 76.

jego uzyskaniu — zgłosić wniosek o wszczęcie egzekucji z rachunku bankowego (art. 1062 k.p.c., art. 80 ust. 1 ustawy z dnia 25.07.1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych (Dz.U. nr 36, poz. 170).

Ponieważ egzekucja przeciwko Skarbowi Państwa i innym państwowym osobom prawnym jest niedopuszczalna, sąd nie może nadać tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko tym podmiotom klauzuli wykonalności. Podobnie, sąd nie nada klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko przedsiębiorstwu państwowemu, jeżeli wierzyciel nie przeprowadził wcześniej postępowania przewidzianego w art. 1062 k.p.c. W tych wypadkach wniosek o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności należy odrzucić jako niedopuszczalny, albowiem zmierza on do stworzenia zasadniczej podstawy egzekucji; ta ostatnia jest zaś niedopuszczalna.

Wyłania się tu od razu zagadnienie kwalifikacji prawnej przyczyn niedopuszczalności egzekucji. Wypowiedzi doktryny w tej kwestii są nieliczne. E. Wengerek niedopuszczalność egzekucji przeciwko Skarbowi Państwa i państwowym osobom prawnym wiąże z immunitetem egzekucyjnym państwa, znanym też procedurom innych państw[63]. Ponieważ immunitetem tym nie są objęte przedsiębiorstwa państwowe[64], wobec tego niedopuszczalność egzekucji w stosunku do tych jednostek utożsamiana jest z podmiotowymi ograniczeniami egzekucji[65]. Natomiast W. Broniewicz przyjmuje, że wniosek o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko państwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej podlega odrzuceniu z powodu niedopuszczalności drogi sądowej (art. 199 § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)[66].

Za prawidłowe uznać należy drugie zapatrywanie. Niedopuszczalność egzekucji wiąże się z problematyką przesłanek postępowania egzekucyjnego. Przy analizie przesłanek postępowania egzekucyjnego wykorzystuje się osiągnięcia nauki o przesłankach procesowych[67]. Jest to w pełni uzasadnione, albowiem przesłanki procesowe — jak stwierdza

---

[63] E. Wengerek, *Immunitet egzekucyjny państw obcych*, SP 1967, nr 17, s. 124 i n.; tenże, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 257. Punkt widzenia E. Wengerka podziela także J. Piotrowski, *Ochrona praw majątkowych przedsiębiorstwa państwowego w procesie cywilnym*, Warszawa 1979, s. 181.

[64] Wengerek, *Immunitet...*, s. 145.

[65] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 237.

[66] Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 341. Takie samo stanowisko na gruncie d.k.p.c. reprezentował S. Rosmarin, *Wadliwe czynności egzekucyjne*, PPC 1935, s. 677.

[67] Tak potraktował problem przesłanek postępowania egzekucyjnego autor najobszerniejszego opracowania w tym przedmiocie, por. E. Wengerek, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego. Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, s. 376 i n.

W. Siedlecki — mają charakter generalny w tym znaczeniu, że są one w zasadzie wspólne dla postępowania rozpoznawczego, zabezpieczającego i egzekucyjnego, zwłaszcza gdy chodzi o tzw. bezwzględne przesłanki procesowe[68]. Poza tym, obok tych przesłanek występują inne szczególne przesłanki, właściwe jedynie postępowaniu egzekucyjnemu. Pojęcie przesłanek procesowych w naszej doktrynie nie jest jednolite. Oprócz definicji traktujących przesłanki procesowe jako okoliczności (warunki), od których zależy ważność i prawidłowość postępowania cywilnego[69], istnieją również definicje określające przesłanki procesowe jako okoliczności, od których zależy dopuszczalność powództwa[70] czy też dopuszczalność merytorycznego rozpoznania i rozstrzygnięcia danej sprawy[71]. Kwalifikowanie pewnych okoliczności, występujących w postępowaniu egzekucyjnym jako przesłanek postępowania egzekucyjnego, będzie w dużym stopniu zależne od tego, do jakiej definicji przesłanek procesowych nawiążemy. Definicja przesłanek postępowania egzekucyjnego przyjęta przez E. Wengerka nawiązuje do definicji traktujących przesłanki procesowe jako okoliczności warunkujące prawidłowość i ważność postępowania cywilnego[72]. Wprowadzenie do tej definicji warunku prawidłowości powoduje, że krąg okoliczności traktowanych jako przesłanki postępowania egzekucyjnego jest bardzo szeroki. Jednakże wykaz przesłanek postępowania egzekucyjnego sporządzony przez E. Wengerka nie zawiera takiej przesłanki jak immunitet egzekucyjny Skarbu Państwa. Wprowadzenie takiego pojęcia mogłoby zresztą budzić wiele zastrzeżeń ze względów metodologicznych. Ustawodawstwu polskiemu podobne pojęcie nie jest znane, a wykształcone w doktrynie i orzecznictwie pojęcie immunitetu egzekucyjnego odnosi się do braku jurysdykcji krajowej. Po drugie, nie należy wprowadzać nowych pojęć w sytuacji, w której z powodzeniem znajdują zastosowanie pojęcia już wykształcone. Należy do nich między innymi dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych.

Zagadnienie dopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym rozpatrywane jest często w związku z wewnątrzpaństwowym rozgraniczeniem kompetencji sądowych i administracyjnych organów egzekucyjnych albo — mówiąc inaczej — przy określaniu stosunku eg-

---

[68] Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 84.

[69] Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 58; Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 83 i n.; tenże, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 67—87.

[70] W. Broniewicz, *Problem przesłanek procesowych w procesie cywilnym i postępowaniu arbitrażowym*, ZNUŁ 1968, S. I, z. 59, s. 54—56.

[71] W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 63.

[72] Por. J. Jodłowski, recenzja pracy E. Wengerka, PiP 1971, nr 10, s. 644.

zekucji sądowej do egzekucji administracyjnej[73]. Jest to jednak istotne zawężenie zagadnienia. Dopuszczalność drogi sądowej zachodzi, jeżeli sprawa jest sprawą cywilną i podlega załatwieniu przez sąd powszechny. Za sprawę cywilną uznaje się taką sprawę, w której ochrona prawna wyraża się w wywołaniu skutku prawnego w zakresie stosunku osobistego, rodzinnego lub majątkowego, a uczestnicy tego stosunku w razie sporu występują w charakterze równouprawnionych podmiotów[74]. Do spraw cywilnych zaliczyć należy na gruncie art. 1 k.p.c. sprawy cywilne w znaczeniu materialnym, czyli wynikające ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy i sprawy cywilne w znaczeniu formalnym, które wprawdzie nie mają charakteru spraw cywilnych w znaczeniu materialnym, mogą być jednak załatwione według przepisów kodeksu postępowania cywilnego[75]. W zasadzie, sprawy cywilne rozpoznawane są przez sądy powszechne, chyba że sprawy te z mocy przepisów szczególnych są przekazane innym organom (art. 2 § 3 k.p.c.). A zatem z niedopuszczalnością drogi sądowej mamy do czynienia wówczas, gdy dana sprawa nie ma charakteru sprawy cywilnej ani w znaczeniu materialnym, ani w znaczeniu formalnym, albo mając charakter sprawy cywilnej w znaczeniu materialnym przekazana została na podstawie szczególnego przepisu do rozpoznania innemu organowi niż sąd powszechny[76]. Tego rodzaju określenie niedopuszczalności drogi sądowej z powodzeniem można odnieść do postępowania egzekucyjnego z tym, że przez sąd powszechny rozumieć należy sądowy organ egzekucyjny (art. 758, 796 § 1 k.p.c.) jako organ kompetentny do załatwienia cywilnych spraw egzekucyjnych. Niedopuszczalność drogi sądowej w danej sprawie w zakresie postępowania rozpoznawczego rozciąga się z reguły na postępowanie egzekucyjne. Niemniej zachodzą liczne wypadki, w których mimo niedopuszczalności drogi sądowej do rozpoznania określonej sprawy, w sprawie tej dopuszczalna jest droga egzekucji sądowej (np. egzekucja sądowa z nieruchomości należności pieniężnej, która nie może być uzyskana w drodze egzekucji administracyjnej — art. 67 ustawy z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji — Dz.U. nr 24, poz. 151). Z drugiej strony, mimo dopuszczalności drogi sądowej w danej sprawie w zakresie postępowania rozpoznawczego, droga egzekucji sądowej jest niedopuszczalna (np. nie

[73] Jodłowski, Resich, *op. cit.*, s. 83; Z. Resich, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1976, s. 37; tenże, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 104.

[74] Resich, *Dopuszczalność drogi...*, s. 111 i 130; tenże, *Droga sądowa*, NP 1973, nr 7—8, s. 979.

[75] Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 21, 22.

[76] Tamże, s. 23.

można wykonać w drodze egzekucji sądowej orzeczenia sądu powszechnego, nakazującego eksmisję z lokalu podlegającego przepisom prawa lokalowego — art. 1046 § 4 k.p.c., art. 56 pr. lok.). Już z powyższego widać, że postępowanie egzekucyjne nie jest prostą kontynuacją postępowania rozpoznawczego, lecz wykazuje dużą samodzielność. Stąd też w literaturze można się spotkać z pojęciami drogi egzekucji sądowej i drogi egzekucji administracyjnej[77]. Określenia te należy raczej odnosić do trybu postępowania, w którym ważnie toczyć się może egzekucja (por. art. 824 § 1 k.p.c.). Natomiast problemu niedopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym nie można ograniczać jedynie do rozgraniczenia kompetencji sądowych i administracyjnych organów egzekucyjnych. Z niedopuszczalnością drogi egzekucji sądowej mamy do czynienia wówczas, gdy wykonanie tytułu egzekucyjnego nie należy do sądowych organów egzekucyjnych, lecz na mocy przepisów szczególnych przekazane zostało innym organom, w tym również organom administracyjnym. Wykonanie tytułu egzekucyjnego w drodze egzekucji sądowej oznacza przymusową realizację tytułu przez powołane do tego sądowe organy egzekucyjne w trybie przewidzianym w części II kodeksu postępowania cywilnego. Przepisy tej części kodeksu postępowania cywilnego — oprócz wykonania tytułu egzekucyjnego w drodze egzekucji sądowej — przewidują jednak wykonanie pewnych orzeczeń w innym trybie. Chodzi tu przede wszystkim o bezegzekucyjny tryb realizacji orzeczeń zasądzających świadczenia pieniężne od państwowych j.g.u., przewidziany w art. 1060 k.p.c. Rozgraniczenie drogi egzekucji sądowej i drogi egzekucji administracyjnej należy traktować jako jeden z wypadków niedopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym. Wypadek ten został objęty dyspozycją art. 824 § 1 pkt 1 k.p.c., który przewiduje umorzenie postępowania egzekucyjnego, gdy egzekucja nie należy do organów sądowych. Natomiast wypadki niedopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym — na skutek przekazania orzeczenia sądowego do wykonania w nieegzekucyjnym trybie — objęte są dyspozycją art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c., który mówi o niedopuszczalności egzekucji ze względu na osobę dłużnika. Przepis ten dotyczy — jak była o tym mowa — również braku jurysdykcji krajowej. Podobnie jak w postępowaniu rozpoznawczym, w postępowaniu wykonawczym, niedopuszczalność drogi sądowej ze względu na sposób, w jaki działa może mieć charakter zróżnicowany[78], a mianowicie — bez-

[77] T. Zieliński, *Postępowanie egzekucyjne w świetle niektórych przepisów znowelizowanego kodeksu postępowania cywilnego*, NP 1954, nr 9, s. 47; Wengerek, *Pojęcie, przedmiot...*, s. 377 i n.

[78] Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 23, 24; tenże, *Problem przesłanek...*, s. 58—59.

względny bądź względny. Z kolei niedopuszczalność drogi sądowej o charakterze względnym może polegać na przemienności dróg postępowania albo na czasowej niemożności wszczęcia postępowania egzekucyjnego[79]. Niedopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym o charakterze bezwzględnym zachodzi wówczas, gdy tytuł egzekucyjny nie może być wykonany w żadnym wypadku przez sądowe organy egzekucyjne. Na przykład, stosownie do art. 1046 § 4 k.p.c. egzekucję, której przedmiotem jest opróżnienie lokalu podlegającego przepisom prawa lokalowego, prowadzi się w trybie administracyjnym. Tego rodzaju niedopuszczalność drogi sądowej zachodzi również wtedy, gdy dłużnikiem jest Skarb Państwa lub inna państwowa osoba prawna, z wyjątkiem przedsiębiorstw państwowych oprócz PKP i PPTT oraz jednostek badawczo-rozwojowych. Wykonanie tytułu egzekucyjnego stwierdzającego świadczenia pieniężne następuje w tym wypadku w trybie art. 1060 i 1061 k.p.c.

Niedopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym wynikająca z przemienności dróg postępowania zachodzi wówczas, gdy wykonanie tytułu egzekucyjnego może nastąpić według wyboru wierzyciela bądź w drodze egzekucji sądowej, bądź w drodze innego postępowania. Na przykład zgodnie z art. 94 prawa bankowego, tytuły pochodzące od banku, stwierdzające zobowiązanie na rzecz banku i zaopatrzone w oświadczenia, że oparte na nich roszczenia są wymagalne, mogą być według uznania banku wykonane w trybie egzekucji sądowej lub administracyjnej. Wybór drogi egzekucji administracyjnej powoduje niedopuszczalność drogi egzekucji sądowej.

Względna niedopuszczalność drogi sądowej o charakterze czasowym zachodzi wówczas, gdy wykonanie tytułu egzekucyjnego przez sądowe organy egzekucyjne uzależnione jest od wyczerpania innego postępowania[80]. Jako przykład wskazać należy egzekucję świadczeń

---

[79] Odpowiednio jak w procesie, por. J. Jankowski, *Postępowanie wewnątrzspółdzielcze a dopuszczalność drogi sądowej*, ZNUŁ 1978, S. I, z. 42, s. 25; tenże, *Postępowanie reklamacyjne a dopuszczalność drogi sądowej i drogi arbitrażowej*, NP 1971, nr 7—8, s. 1106 i n.

[80] Podobnie w procesie cywilnym, czasowa niedopuszczalność drogi sądowej zachodzi wtedy, gdy dana sprawa cywilna może być załatwiona przez sąd powszechny po uprzednim wyczerpaniu innego postępowania, por. Jodłowski, Resich, *op. cit.*, s. 83; Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 24—25. Przykładowo, w myśl art. 38 ust. 1 ustawy z dn. 24.10.1974 r. — prawo wodne, strona dochodząca roszczeń z tytułu szkód w rozumieniu prawa wodnego może w ciągu trzydziestu dni od otrzymania decyzji terenowego organu administracji o odszkodowaniu wytoczyć powództwo o wymienione roszczenia, por. J. Jankowski, *Sprawy o naprawienie szkód w rozumieniu prawa wodnego i tryb ich rozpoznawania*, ZNUŁ 1974, S. I, z. 106, s. 53 i n.

pieniężnych przeciwko przedsiębiorstwu państwowemu, której wszczęcie jest uzależnione od uprzedniego wyczerpania postępowania przewidzianego w art. 1062 k.p.c.

Dopuszczalność drogi sądowej, podobnie jak i jurysdykcja krajowa, należy do bezwzględnych przesłanek procesowych, której brak należy brać pod uwagę z urzędu (art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.) w każdym stanie sprawy (art. 202 k.p.c.). Badanie dopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym następuje z reguły w postępowaniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności. Skutki niedopuszczalności drogi sądowej w tym postępowaniu kształtują się tak samo, jak w postępowaniu rozpoznawczym. W razie stwierdzenia pierwotnej, tj. datującej się już w chwili wszczęcia postępowania, niedopuszczalności drogi sądowej — sąd odrzuci wniosek o nadanie klauzuli wykonalności. W wypadku następczej, tj. powstałej dopiero w toku postępowania, niedopuszczalności drogi sądowej, postępowanie ulega umorzeniu. Należy jednak zaznaczyć, że niedopuszczalność drogi egzekucji sądowej nie zawsze oznacza niedopuszczalność nadania przez sąd tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności. Zgodnie bowiem z art. 25 § 3 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, dla egzekucji administracyjnej obowiązków wynikających z orzeczeń sądowych, tytułem wykonawczym jest orzeczenie sądowe zaopatrzone przez sąd w klauzulę wykonalności.

We właściwym postępowaniu egzekucyjnym niedopuszczalność drogi sądowej ujawniona przy złożeniu wniosku o wszczęcie egzekucji powoduje jego odrzucenie (art. 199 § 1 pkt 1 i art. 13 § 2 k.p.c.), natomiast ujawniona czy też powstała w toku postępowania powoduje jego umorzenie (art. 824 pkt 1 i 2 k.p.c.). Niedopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu egzekucyjnym uzasadnia uchylenie każdego prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie egzekucyjne w drodze rewizji nadzwyczajnej, bez względu na termin jej złożenia (art. 421 § 3 k.p.c.)[81].

Jak wynika z powyższego, skutki braku jurysdykcji krajowej i niedopuszczalności drogi sądowej kształtują się w podobny sposób.

Przeprowadzone rozważania miały na celu dokonanie pewnych ustaleń w przedmiocie prawnego unormowania kwestii niedopuszczalności egzekucji w stosunku do osób korzystających z immunitetu egzekucyjnego oraz państwowych jednostek gospodarki uspołecznionej. W stosunku do pierwszej grupy osób egzekucja jest niedopuszczalna z powodu braku jurysdykcji krajowej, a w stosunku do drugiej grupy — z powodu niedopuszczalności drogi sądowej. Przedstawione wyżej procesowe znaczenie istnienia tych przeszkód wskazuje na znaczne różnice między skutkami braku jurysdykcji krajowej i niedopuszczalności drogi

[81] Resich, *Dopuszczalność drogi...*, s. 84 i n. Por. przyp. 61.

sądowej a skutkami związanymi z naruszeniem przepisów o ograniczeniach egzekucji. Procesowe skutki prowadzenia egzekucji wbrew ograniczeniom przewidzianym w art. 829—836 k.p.c. zostaną omówione w § 5 niniejszego rozdziału. W tym miejscu zwrócę jedynie uwagę na okoliczność, że badanie jurysdykcji krajowej i dopuszczalności drogi sądowej należy przede wszystkim do postępowania w przedmiocie nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności. Badanie wymienionych przesłanek we właściwym postępowaniu egzekucyjnym następuje tylko w tych nielicznych wypadkach, w których po nadaniu klauzuli wykonalności zaszły pewne zdarzenia wyłączające drogę egzekucji sądowej[82]. Natomiast problem przedmiotowych ograniczeń egzekucji występuje wyłącznie we właściwym postępowaniu egzekucyjnym, albowiem w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności sąd nie zezwala na daną, konkretną egzekucję, lecz wypowiada się co do wykonalności tytułu egzekucyjnego w drodze egzekucji w ogóle.

Zasadnicze różnice między skutkami prowadzenia egzekucji przeciwko osobom korzystającym z immunitetu egzekucyjnego i państwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej a skutkami prowadzenia egzekucji wbrew tzw. ograniczeniom przedmiotowym podważają zasadność operowania wyrażeniem „ograniczenia egzekucji" na oznaczenie zakazu prowadzenia egzekucji przeciwko wymienionym podmiotom. Operowanie takie może prowadzić do wielu nieporozumień. Z tych względów terminem ograniczenia egzekucji należy posługiwać się tylko na oznaczenie niedopuszczalności prowadzenia egzekucji z określonych składników majątku dłużnika, czyli w znaczeniu przyjętym przez k.p.c. W związku z tym, występujący w doktrynie podział ograniczeń egzekucji na podmiotowe i przedmiotowe należy uznać za nieuzasadniony.

O ograniczeniach egzekucji w znaczeniu ostatnio ustalonym w stosunku do osób korzystających na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego z immunitetu egzekucyjnego można mówić w wypadkach, gdy przeciwko tym osobom może być prowadzona egzekucja, a więc w sprawach, w których osoby te podlegają jurysdykcji sądów polskich (art. 1111 § 2 1112 § 2, 1114 § 3) i w sprawach, w których nastąpiło zrzeczenie się immunitetu egzekucyjnego (art. 1115 § 2). Ograniczenia te przewiduje art. 1115 § 3 k.p.c. Natomiast gdy chodzi o egzekucję przeciwko państwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej, o jej ograniczeniach można mówić w zakresie ustalonym przepisem art. 1062 § 1 i 3 k.p.c. Oba te wypadki ograniczenia egzekucji zostaną omówione w rozdziale IV.

[82] E. Wengerek, *Na marginesie artykułu A. Józefowicza pt. „Czynności procesowe organu egzekucyjnego przed wszczęciem egzekucji"*, NP 1964, nr 6, s. 612.

Jak wynika z powyższych uwag, pojęcie ograniczeń egzekucji jest ujmowane bardzo szeroko. Nadawanie wyrażeniu „ograniczenia egzekucji" szerokiego zakresu znaczeniowego jest niewątpliwie skutkiem tego, że występujący w nim wyraz „ograniczenia" zaczerpnięty został z języka naturalnego, którego reguły znaczeniowe są bardzo często chwiejne, nieprecyzyjne i kształtują się w sposób spontaniczny[83]. Wyraz „ograniczenia" — według zwyczajowo przyjętych reguł znaczeniowych języka potocznego — nie ma znaczenia na tyle sprecyzowanego, aby można było się nim posługiwać w języku prawniczym bez ustalenia w sposób możliwie precyzyjny reguł w tym względzie. W toku dotychczasowych rozważań ustaliliśmy, że zakres pojęciowy ograniczeń egzekucji określają przepisy kodeksu postępowania cywilnego i innych aktów prawnych, wyłączające spod egzekucji określone składniki majątku dłużnika. Jednakże na tym sprawa pojęcia ograniczeń egzekucji się nie kończy. Związane jest to z wprowadzeniem do obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego nowego przepisu art. 837, w myśl którego dłużnik może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności tylko wówczas, gdy ograniczenie to zostało zastrzeżone w tytule wykonawczym z tym, że zastrzeżenie nie jest konieczne, jeżeli świadczenie zostało zasądzone od nabywcy majątku, od zarządcy ustanowionego przez sąd, kuratora spadku lub wykonawcy testamentu z powierzonego im majątku albo od Skarbu Państwa jako spadkobiercy. Przytoczony przepis pozostaje w związku z art. 319, 787, 792 k.p.c. Usytuowanie art. 837 k.p.c. w dziale kodeksu dotyczącym ograniczeń egzekucji dało podstawę niektórym autorom do stwierdzenia, że zamieszczenie w tytule egzekucyjnym (art. 319 k.p.c.) bądź w klauzuli wykonalności (art. 787, 792 k.p.c.) wzmianki, że dłużnik ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych stanowi ograniczenie egzekucji[84]. Stanowisko to nasuwa wątpliwości, a uzasadniający je argument — czerpany z wykładni systemowej — nie jest przekonywający. Ustalenie charakteru i roli przepisu art. 837 k.p.c. w postępowaniu egzekucyjnym sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, jakie znaczenie ma umieszczenie w tytule wykonawczym wzmianki, że dłużnik odpowiada częścią majątku. Zagadnienie to było wielokrotnie przedmiotem rozważań w literaturze. Wiąże się ono z szerszym problemem, a mianowicie, jakie środki prawne przysługują dłużnikowi w wypadku przekroczenia granic egzekucji i skierowania jej do majątku, z którego dłużnik nie

---

[83] Por. Z. Ziembiński, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974, s. 12 i n.

[84] Por. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 344; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 64; Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych...*, s. 150, 152.

ponosi odpowiedzialności. Sprawa ta należy w doktrynie i orzecznictwie do szczególnie kontrowersyjnych, głównie w odniesieniu do środków prawnych, przysługujących małżonkowi dłużnika dla skorygowania egzekucji, jeżeli wykroczyła ona poza majątek wspólny i skierowana została do jego majątku odrębnego. O tym, jak skomplikowane jest to zagadnienie i jak szerokie wywołuje zainteresowanie świadczy liczba poświęconych mu publikacji[85]. Nie chcąc powtarzać rzeczy znanych, rezygnuję z pobieżnego nawet przedstawienia tej złożonej problematyki, a ograniczę się jedynie do przedstawienia własnego punktu widzenia co do znaczenia art. 837 k.p.c. w postępowaniu cywilnym.

Jak już nadmieniłem, gwarancję spełnienia świadczenia przez dłużnika stanowi cały jego majątek. Jeżeli dłużnik nie spełni dobrowolnie świadczenia, polegającego na zapłacie określonej kwoty pieniężnej, wierzyciel może w drodze egzekucji dochodzić zaspokojenia z całego majątku dłużnika. Jak już o tym była mowa, odpowiedzialność ta została w pewnych wypadkach ograniczona do określonej masy majątkowej lub rzeczy. Określenie składników majątkowych, z których wierzyciel może uzyskać zaspokojenie, następuje za pośrednictwem stosunku odpowiedzialności, wynikającego z prawa materialnego. Przymusowa realizacja uprawnień wierzyciela wynikających z tego stosunku nie może nastąpić z pominięciem zasad postępowania egzekucyjnego. Podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy. Zgodnie z art. 803 k.p.c., stanowi on podstawę do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika, chyba że z treści tytułu wynika co inego. Jeżeli prawo wierzyciela do zaspokojenia z majątku dłużnika zostało ograniczone przepisami prawa materialnego do określonej części tego majątku, tytuł wykonawczy, jako wiążąca dla organów egzekucyjnych podstawa egzekucji, powinien ten zakres uprawnień wierzyciela ujawniać[86], tj. wskazywać przedmioty (np. przy hipotece i zastawie) lub masy majątkowe (przy ograniczonej odpowiedzialności za dług), z których wierzyciel może uzyskać zaspokojenie. Leży to zarówno w interesie wierzyciela, jak i dłużnika. Ten ostatni może powoływać się na to ograniczenie tylko wówczas, gdy zostało ono zastrzeżone w tytule wykonawczym (art. 837 zd. 1 k.p.c.) z pewny-

---

[85] Zagadnieniom tym poświęcone zostały poza licznymi przyczynkami dwie monografie: Zedler, *op. cit.*; Mądrzak, *op. cit.* Kwestii tej dotyczy również opracowanie Dyoniaka, *op. cit.*, gdzie na plan pierwszy wysunięte zostały materialnoprawne aspekty wspomnianego zagadnienia.

[86] Wyrażony w uzasadnieniu uchwały SN z dn. 10.09.1962 r., I CO 9/62 (OSNCP 1964, poz. 1) pogląd, że można prowadzić egzekucję z majątku wspólnego na podstawie tytułu wykonawczego wydanego przeciwko jednemu z małżonków, w świetle unormowań przyjętych w k.p.c. z 1964 r. (art. 319, 787) stracił swoją aktualność.

mi wyjątkami wynikającymi z art. 837 zd. 2 k.p.c. Z reguły zakres ograniczonej odpowiedzialności określa sąd w sentencji wyroku na podstawie art. 319 k.p.c. Redakcja tego przepisu wskazuje, że dotyczy on nie tylko osób będących dłużnikami, ale również osób ponoszących jedynie odpowiedzialność za cudzy dług[87]. W szczególności, gdy chodzi o odpowiedzialność małżonka dłużnika na padstawie art. 41 k.r. i o., w doktrynie za panujące uznać należy stanowisko, w myśl którego wierzyciel oprócz możliwości pozwania tylko tego z małżonków, który zaciągnął zobowiązanie, może również pozwać oboje małżonków z tytułu długu jednego z nich[88]. Stanowisko takie reprezentuje również H. Mądrzak i J. Ignatowicz, z tym, że ich zdaniem żądanie pozwu w stosunku do małżonka dłużnika powinno być ograniczone do znoszenia egzekucji z majątku, z którego on odpowiada[89]. Tak sformułowane żądanie powództwa byłoby najbardziej zgodne z uprawnieniami wierzyciela wynikającymi z prawa materialnego. Stanowiska takiego — ze względów przytoczonych w dalszej części pracy — nie można jednak uznać za poprawne na tle przepisów obowiązującego prawa. Jeżeli zastrzeżenie ograniczonej odpowiedzialności nie zostało zamieszczone w tytule egzekucyjnym, należy to zastrzec w postanowieniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności (art. 787, 792 k.p.c.).

Zamieszczenie zatem w tytule wykonawczym zastrzeżenia, że dłużnik ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów jest uzewnętrznieniem wobec organów egzekucyjnych wynikającej z prawa mate-

---

[87] Por. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 502; F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od osób ponoszących odpowiedzialność a nie będących dłużnikami*, NP 1976, nr 6, s. 1221. Odmienne stanowisko zajmuje J. Krajewski, *Procesowa ochrona praw małżonka przed egzekucją prowadzoną przeciwko jego współmałżonkowi*, [w:] *Księga pamiątkowa K. Stetki*, Warszawa 1967, s. 149. Przyjmując, że małżonka dłużnika nie obciąża powinność świadczenia, brak jest — jego zdaniem — podstaw do zapozwania małżonka dłużnika i norma art. 319 k.p.c. nie może znaleźć do niego zastosowania a zaspokojenie z majątku wspólnego może nastąpić jedynie na podstawie tytułu wykonawczego wydanego w trybie art. 787 k.p.c. Tak również J. Jodłowski, glosa do wyroku SN z dn. 24.03.1972 r., II CR 35/72, NP 1973, nr 11, s. 1703.

[88] Por. F. Zedler, *Powództwo małżonka o zwolnienie od egzekucji*, PiP 1968, nr 12, s. 1013; tenże, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 91 i n.; Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 502; tenże, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, NP 1965, nr 6, s. 593—594; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 139; S. Gross, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, NP 1966, nr 12, s. 1373 i n.

[89] Mądrzak, *op. cit.*, s. 79; J. Ignatowicz, *Doniosłe zmiany w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, NP 1976, nr 4, s. 547. Tak sformułowane żądanie pozwu proponuje również J. Skąpski w stosunku do zastawcy, jeżeli nie jest on równocześnie dłużnikiem, por.: *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego*, SC 1966, t. VIII, s. 156 i n.

rialnego ograniczonej odpowiedzialności dłużnika. Odpowiedzialność za dług jest w zasadzie nieograniczona. Nie zmieniają charakteru tej odpowiedzialności przepisy o ograniczeniach egzekucji, albowiem przepisy te wychodzą poza właściwe ramy stosunku zobowiązaniowego, a wyłączenie pewnych przedmiotów dłużnika spod egzekucji, przewidziane w prawie egzekucyjnym, podyktowane jest innymi względami niż ograniczenie odpowiedzialności dłużnika do pewnej części jego majątku. U podstaw ograniczonej odpowiedzialności leży inna idea ochrony interesów strony pozwanej niż uzasadniająca rację bytu przepisów art. 829—836 k.p.c. Nawet w wypadkach braku zaspokojenia długu w pewnej wysokości, na skutek istniejących ograniczeń egzekucji, zasada nieograniczonej odpowiedzialności dłużnika nie ulega naruszeniu i nadal istnieje możliwość skutecznego prowadzenia dalszych egzekucji co do nie zaspokojonej reszty należności.

Podstawową konsekwencją nieograniczonej odpowiedzialności dłużnika jest przysługujące wierzycielowi prawo wyboru przedmiotów majątkowych należących do dłużnika, z których pragnie uzyskać zaspokojenie. Wynika to wyraźnie z art. 796 i 797 k.p.c.

Uprawnienie wierzyciela w zakresie wyboru przedmiotu egzekucji doznaje pewnych ograniczeń wobec istnienia przewidzianych w prawie egzekucyjnym ograniczeń egzekucji. Ograniczenia te — podyktowane względami gospodarczymi albo koniecznością zapewnienia dłużnikowi niezbędnych środków utrzymania — nie zmieniają zasady nieograniczonej odpowiedzialności dłużnika, lecz jedynie utrudniają zaspokojenie się wierzyciela.

Jeżeli odpowiedzialność dłużnika sprowadza się do pewnej wyodrębnionej masy majątkowej, traktowanej w majątku dłużnika jako osobna całość, przysługujące wierzycielowi prawo wyboru przedmiotów majątkowych, z których chce uzyskać zaspokojenie egzekwowanej należności, może dotyczyć tylko składników wspomnianej masy majątkowej. Przedmioty innej masy majątkowej nie wchodzą w rachubę. Tak np., jeżeli w tytule wykonawczym została zamieszczona wzmianka, że małżonek dłużnika ponosi odpowiedzialność z majątku wspólnego, wierzyciel ma prawo zaspokoić swoją należność w drodze egzekucji z przedmiotów czy praw wchodzących w skład majątku odrębnego dłużnika i z majątku wspólnego. Prawo wyboru wierzyciela w tym zakresie, podobnie jak przy odpowiedzialności nieograniczonej, jest ograniczone przepisami art. 829—835 k.p.c. Przepisy o ograniczeniach egzekucji są bowiem przepisami bezwzględnie obowiązującymi *(ius cogens)* i muszą być zawsze stosowane we wszystkich postępowaniach egzekucyjnych. Dotyczy to także egzekucji z majątku wspólnego małżonków. Również gdy chodzi o odpowiedzialność spadkobiercy majątkiem własnym lub

majątkiem spadkowym czy też o odpowiedzialność wspólnika majątkiem własnym, egzekucja skierowana do wymienionych mas majątkowych nie może obejmować przedmiotów, które wymienione zostały w przepisach o ograniczeniach egzekucji.

W związku z powyższymi uwagami, stwierdzić należy, że na tle naszego systemu prawnego, ograniczenie odpowiedzialności dłużnika do określonej części jego majątku jest czymś różnym od ograniczeń egzekucji. Zakres odpowiedzialności dłużnika jest przedmiotem regulacji prawa materialnego. Oznaczenie w tytule wykonawczym masy majątkowej, z której dłużnik ponosi odpowiedzialność, ma zasadniczo znaczenie dla oceny prowadzonej egzekucji z punktu widzenia przepisów prawa materialnego, przy czym ocena ta może dotyczyć egzekucji ściśle zindywidualizowanej, a więc prowadzonej na rzecz oznaczonego wierzyciela przeciwko określonemu dłużnikowi w celu zaspokojenia dokładnie oznaczonego roszczenia. Natomiast przewidziane w prawie egzekucyjnym ograniczenia egzekucji mają charakter generalny w tym znaczeniu, że dotyczą one każdej egzekucji.

Różnice między ograniczeniem odpowiedzialności dłużnika a ograniczeniami egzekucji są szczególnie widoczne na tle rozróżnienia między dopuszczalnością egzekucji a dopuszczalnością zajęcia[90].

Jak już była mowa, tytuł wykonawczy stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika. Prawo wyboru sposobu egzekucji, a tym samym decyzja o przedmiotowym zakresie egzekucji, należy przede wszystkim do wierzyciela. Prawo wyboru przez wierzyciela sposobu egzekucji wypływa nie tylko z przepisów procesowych, lecz przede wszystkim z przepisów materialnoprawnych określających istotę i charakter zobowiązań. Warunkiem dopuszczalności egzekucji z przedmiotu lub prawa majątkowego wskazanego przez wierzyciela jest przynależność tych składników do majątku dłużnika. Natomiast przesłanki wszczęcia egzekucji zostały przez prawo egzekucyjne sformalizowane. Wiąże się to z występującym w postępowaniu egzekucyjnym zakazem badania przez organy egzekucyjne zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym (art. 804 k.p.c.). Skoro organ egzekucyjny nie może badać zasadności i wymagalności roszczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym, to nie ulega wątpliwości, że nie może on badać również takich kwestii materialnych, jak istnienie prawa dłużnika do przedmiotu, który ma być zajęty. Ustalenie, czy w konkretnym wy-

---

[90] Konieczność rozróżnienia tych kwestii jest bardzo często podnoszona w literaturze — por. Rosmarin, *op. cit.*, s. 536 i n.; Mądrzak, *op. cit.*, s. 117 i n.; F. Zedler, *Powództwo o zwolnienie od egzekucji*, Warszawa 1973, s. 24 i n.; tenże, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 124.

padku określony przedmiot należy do majątku dłużnika, jest bowiem kwestią materialną i to czasami wcale niełatwą. Przy odpowiedzialności dłużnika ograniczonej do określonej masy majątkowej powstają podobne problemy materialnoprawne, a mianowicie zachodzi konieczność ustalenia, do jakiej masy majątkowej należy określony przedmiot lub prawo. Tak np., jeżeli wierzyciel dysponuje tytułem wykonawczym przeciwko dłużnikowi oraz jego małżonkowi z ograniczeniem odpowiedzialności tego ostatniego do majątku wspólnego, to stosownie do art. 803 k.p.c. przysługuje mu prawo skierowania egzekucji do odrębnego majątku dłużnika oraz do majątku wspólnego małżonków. Wierzyciel nie może natomiast zaspokoić swej wierzytelności z majątku odrębnego małżonka dłużnika. Ustalenie w tym wypadku, czy dany przedmiot lub prawo majątkowe należy do majątku, z którego małżonek dłużnika odpowiada, jest sprawą szczególnie skomplikowaną z uwagi na występującą w prawie rodzinnym surogację. Dlatego też dopuszczalność zajęcia określonych przedmiotów uzależniona została od pewnych kryteriów o charakterze czysto formalnym, takich jak: władanie ruchomością przez dłużnika (art. 845 § 2 k.p.c.), istnienie dokumentu stwierdzającego własność nieruchomości albo wpisu w księdze wieczystej, że dłużnik jest właścicielem nieruchomości (art. 943 k.p.c.). Podobnie przedstawia się sprawa przy egzekucji z wynagrodzenia za pracę, rachunku bankowego oraz innych wierzytelności i praw majątkowych. Żaden z przepisów kodeksu postępowania cywilnego nie uzależnia dopuszczalności zajęcia od uprzedniego ustalenia, czy przedmiot który ma być zajęty, należy do majątku dłużnika. Znajduje to szczególne potwierdzenie w art. 847 § 2 k.p.c. dotyczącym egzekucji z ruchomości, zgodnie z którym — w wypadku gdy dłużnik zawiadomi komornika, że do zajętych ruchomości przysługuje osobom trzecim prawo żądania zwolnienia ich od egzekucji — komornik nie bada istnienia tych praw, lecz jedynie zawiadamia o zajęciu osoby wskazane przez dłużnika.

Przyjęte przez kodeks postępowania cywilnego kryteria dopuszczalności zajęcia oparte zostały na zewnętrznych atrybutach własności, które z dużym prawdopodobieństwem pozwalają ustalić przynależność określonych przedmiotów czy też praw majątkowych do majątku dłużnika. Komornik dokonując zajęcia nie jest uprawniony do rozstrzygania kwestii materialnoprawnych, a jedynie obowiązany jest dokonać zajęcia zgodnie z przepisami procesowymi. Nie oznacza to jednak, że komornik jest zawsze i w całkowity sposób zwolniony od badania kwestii materialnych, czy też — jak przyjmuje A. Napiórkowski — że komornik nie posiada w tym zakresie żadnych uprawnień[91]. W ramach

[91] A. Napiórkowski, *Powództwo ekscydencyjne małżonka dłużnika*, Pal. 1973, nr 6, s. 15.

postępowania egzekucyjnego komornik dokonując określonych czynności musi niejednokrotnie ustalić pewne kwestie materialnoprawne, aby nie uchybić przepisom procesowym. Stosowanie kryteriów materialnoprawnych może mieć jednak znaczenie tylko pomocnicze[92]. Jeżeli dłużnik powołuje się na ograniczenie odpowiedzialności zastrzeżone w tytule wykonawczym, komornik nie powinien zajmować przedmiotów należących do tej części majątku, z której dłużnik nie odpowiada, gdy przy zachowaniu zwykłej staranności może to ustalić[93].

Wskazane kryteria dopuszczalności zajęcia nie zawsze prowadzą do zajęcia uzasadnionego przepisami prawa materialnego. Dopuszczalność zajęcia np. ruchomości uzależniona jest od tego, czy znajdują się one we władaniu dłużnika. Jeżeli określona rzecz ruchoma znajduje się we władaniu dłużnika, to zajęcie tej rzeczy jest dopuszczalne, chociaż w rzeczywistości rzecz ta stanowi własność osoby trzeciej. Podobnie, gdy wierzyciel dysponuje tytułem wykonawczym, wystawionym wyłącznie przeciwko dłużnikowi, nie oznacza to wcale, by w toku egzekucji nie można było dokonać zajęcia przedmiotów stanowiących składniki majątku wspólnego czy też majątku odrębnego małżonka dłużnika będących we władaniu dłużnika. W takich wypadkach następuje rozbieżność między dopuszczalnością zajęcia a dopuszczalnością egzekucji.

Rozróżnienie dopuszczalności egzekucji i dopuszczalności zajęcia ma istotne znaczenie dla oceny charakteru prawa naruszonego przez komornika przy dokonywaniu zajęcia. Ocena ta związana jest bowiem z wyborem właściwego środka prawnego służącego wyeliminowaniu powstałych przy zajęciu nieprawidłowości. Według powszechnie przyjętego poglądu, usunięcie nieprawidłowości powstałych na skutek zajęcia nie odpowiadającego przepisom o dopuszczalności zajęcia następuje w drodze skargi na czynności komornika. W takim wypadku mamy bowiem do czynienia wyłącznie z uchybieniem proceduralnym, zaś jedynym środkiem, za pomocą którego można takie uchybienie zwalczać, jest skarga na czynności komornika (art. 767 k.p.c.)[94]. W szczególności zajęcie przedmiotu, który na podstawie przepisów o ograniczeniach egzekucji podlega wyłączeniu spod egzekucji, jest sprzeczne z prawem procesowym, co uzasadnia wniesienie skargi na czynności komornika. Niezależnie od tego środka prawnego, sąd egzekucyjny może z urzędu usunąć uchybienia proceduralne o jakich mowa (art. 759 § 2 k.p.c.).

Jakie natomiast środki prawne przysługują osobie trzeciej, jeżeli egzekucja wykroczyła poza ramy zakreślone prawem materialnym i naruszyła jej prawa? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy rozróżnić

---

[92] Mądrzak, *op. cit.*, s. 123, 124; Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 60.
[93] Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 156 i n.
[94] Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 42; Mądrzak, *op. cit.*, s. 139 i n.

dwie sytuacje. Pierwsza polega na tym, że komornik zajął przedmiot należący do majątku osoby trzeciej z naruszeniem przepisów procesowych. W drugiej sytuacji zajęcie przedmiotu należącego do osoby trzeciej nastąpiło zgodnie z tymi przepisami. Zarówno w jednej, jak i w drugiej sytuacji zagadnienie wyboru właściwego środka prawnego przedstawia się inaczej. W pierwszej z przedstawionych sytuacji — według powszechnie przyjętego poglądu — osoba trzecia może bronić swych praw jedynie za pomocą skargi na czynności komornika[95]. Przedstawiony pogląd uzasadnia się tym, że gdyby w opisanej sytuacji dopuścić możliwość wniesienia powództwa ekscydencyjnego, wyrok zwalniający od egzekucji wadliwie zajęty przedmiot zawierałby wewnętrzną sprzeczność, gdyż zwalniałby to, co w ogóle nie powinno być zajęte. Poza tym, powództwo ekscydencyjne nie jest środkiem służącym do usuwania uchybień proceduralnych. Natomiast w sytuacji, gdy dokonano zajęcia zgodnie z przepisami procesowymi, jedynym środkiem obrony praw osoby trzeciej będzie powództwo o zwolnienie od egzekucji z art. 841 k.p.c.[96]

Przedstawione zagadnienia nie budzą większych wątpliwości. Natomiast dyskusyjna jest kwestia, jakie środki przysługują dłużnikowi, którego odpowiedzialność została ograniczona do określonej masy majątkowej, gdy egzekucja została skierowana do tej części majątku, z której nie odpowiada. Jak już zaznaczyłem, wysuwane w tej kwestii rozwiązania dotyczą głównie wypadku przekroczenia granic egzekucji, prowadzonej na podstawie tytułu wykonawczego wydanego w trybie art. 787 k.p.c. i skierowania jej do majątku odrębnego małżonka dłużnika. Istnieją w tej mierze dwa poglądy. Według pierwszego z nich, małżonek dłużnika może wytoczyć powództwo o zwolnienie zajętego przedmiotu od egzekucji, albowiem w zakresie majątku odrębnego występuje w egzekucji jako osoba trzecia[97]. Według poglądu drugiego,

---

[95] E. Wengerek, *glosa do orzeczenia SN z dn. 18.10.1961 r., III CR 957/60*, NP 1963, nr 2, s. 265; Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 26, 41 i n.; Mądrzak, *op. cit.*, s. 119; uchwała SN z dn. 7.02.1968 r., III CZP 89/67, OSNCP 1969, nr 1, poz. 2. W okresie przedwojennym A. W. Bartz, *Skarga osoby trzeciej na czynności komornika*, Głos Sąd. 1938, z. 4, s. 372—378; I. Rosenbluth, *Pytanie prawne*, PPC 1937, z. 24, s. 760.

[96] Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 42 i n.

[97] Krajewski, *Procesowa ochrona praw...*, s. 160; Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 213 i n.; Napiórkowski, *op. cit.*, s. 3—14; Mądrzak, *op. cit.*, s. 131 i n.; Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 344. Na takim stanowisku stoi judykatura, por. orzeczenie SN z dn. 16.01.1968 r., II PZ 1/68, OSPiKA 1968, nr 11, poz. 241; orzeczenie SN z dn. 11.04.1969 r., II CZ 61/69, OSNCP 1970, nr 4, poz. 65; uchwała SN z dn. 7.02.1968 r., II CZP 89/67, OSPiKA 1970, poz. 93; postanowienie SN z dn. 11.06.1969 r., II CZ 61/69, OSPiKA 1971, poz. 57; orzeczenie SN z dn. 24.03.1972 r., II CR 35/72, OSNCP 1972, poz. 179.

małżonek dłużnika w wypadku przekroczenia egzekucji i zajęcia majątku odrębnego, może bronić swoich praw w drodze wniosku o umorzenie egzekucji w trybie art. 825 pkt 3 k.p.c. Przedstawiciele tego stanowiska kwestionują legitymację małżonka dłużnika do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego przyjmując, że z chwilą wydania przeciwko niemu tytułu wykonawczego w trybie art. 787 k.p.c. uzyskuje on w pełni status dłużnika egzekwowanego[98]. Nie sposób w ramach niniejszego opracowania przytoczyć wszystkich, bardzo licznych argumentów wysuniętych na uzasadnienie każdego ze wskazanych stanowisk. Zagadnienia te, przynajmniej w uproszczonej postaci, są powszechnie znane. Z uwagi na zakreślony temat pracy zwrócę jedynie uwagę na te argumenty, które związane są z ograniczeniami egzekucji. Nie przesądzając na razie kwestii, które z przytoczonych zapatrywań jest słuszne, pragnę na wstępie zwrócić uwagę, że całe zagadnienie obrony małżonka dłużnika przed egzekucją naruszającą jego prawa do majątku odrębnego rozpatrywane jest w płaszczyźnie wyboru dwóch środków prawnych, a mianowicie — wniosku o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c. i powództwa ekscydencyjnego (art. 841 k.p.c.). W związku z tym stwierdzeniem zwróćmy uwagę na przepis art. 825 pkt 3 k.p.c., zgodnie z którym, organ egzekucyjny umorzy postępowanie w całości lub części na wniosek, jeżeli egzekucję skierowano przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem, i która sprzeciwiła się prowadzeniu egzekucji, albo jeżeli prowadzenie egzekucji pozostaje z innych powodów w oczywistej sprzeczności z treścią tytułu wykonawczego. Jeżeli chodzi o drugi człon alternatywy z tego przepisu, przyjmuje się, że realizuje on przyznane dłużnikowi w art. 837 k.p.c. prawo powoływania się na ograniczoną odpowiedzialność[99]. Ponieważ przepis art. 837 k.p.c. umieszczony został wśród przepisów działu kodeksu postępowania cywilnego o ograniczeniach egzekucji, w literaturze wyrażany jest pogląd, w myśl którego ograniczenie odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku wspólnego jest niczym innym, jak przedmiotowym ograniczeniem eg-

---

[98] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 145; Zedler, *Powództwo małżonka...*, s. 1017 i n.; tenże, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 63 i n.; tenże, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 149—151; Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1158; J. Klimkowicz, glosa do wyroku SN z dn. 24.03.1972 r., II CR 35/72, NP 1973, nr 11, s. 1703; K. Korzan, glosa do orzeczenia SN z dn. 11.06.1969 r., II CZ 61/69, OSPiKA 1971, nr 3, poz. 57; por. również K. Korzan, *Zakres odpowiedzialności majątkiem wspólnym oraz powództwo ekscydencyjne jako środek obrony małżonka dłużnika*, Pal. 1982, nr 4—5, s. 14 i n.

[99] Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 59 i n.; Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1176; Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 344.

zekucji[100]. A skoro tak, to przekroczenie tego ograniczenia przez organ egzekucyjny należy traktować jako naruszenie norm procesowych, a nie naruszenie prawa małżonka dłużnika, które uzasadniałoby żądanie zwolnienia od egzekucji zajętego przedmiotu w trybie powództwa art. 841 k.p.c. W konsekwencji, umieszczenie art. 837 k.p.c. wśród przepisów o ograniczeniach egzekucji traktuje się jako dodatkowy argument uzasadniający stanowisko, że jedynym sposobem ochrony praw małżonka dłużnika jest wniosek o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c.[101] Argument ten należy uznać za chybiony. Gdyby założyć, że ograniczenie odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku wspólnego jest przedmiotowym ograniczeniem egzekucji, konsekwentnie należałoby przyjąć, że właściwym środkiem przysługującym małżonkowi dłużnika, jest skarga na czynności komornika, a nie wniosek o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c. czy też powództwo egzekucyjne.

Jak już zaznaczyłem, w postępowaniu cywilnym przeprowadzono wyraźny podział funkcji między organami orzekającymi a organami wykonawczymi (art. 804 k.p.c.). Ponieważ organ egzekucyjny nie ma uprawnień do badania zasadności i wymagalności roszczenia objętego tytułem wykonawczym, oczywiste jest, że nie może on badać takich kwestii materialnoprawnych, jak istnienie prawa dłużnika do zajętego przedmiotu czy też, do jakiej masy majątkowej należy zajęty przedmiot. Z punktu widzenia prawa egzekucyjnego, dopuszczalne jest zajęcie ruchomości wchodzącej w skład majątku odrębnego małżonka dłużnika, jeżeli znajduje się we władaniu lub współposiadaniu dłużnika. O ewentualnych zastrzeżeniach dłużnika co do dopuszczalności egzekucji z tego przedmiotu, komornik obowiązany jest zawiadomić osoby, którym przysługuje prawo żądania zwolnienia od egzekucji (art. 847 § 2 k.p.c.). Gdyby przyjąć założenie, że ograniczenie odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku wspólnego jest przedmiotowym ograniczeniem egzekucji, należałoby dojść do nie dającego się przyjąć wniosku, że ocena dopuszczalności aktu zajęcia musi być dokonana nie tylko w świetle przepisów procesowych, lecz powinna uwzględniać również zagadnienia materialnoprawne, streszczające się w pytaniu, do jakiej masy majątkowej należy zajęty przedmiot.

W konkluzji przeprowadzonych rozważań stwierdzić należy, że ograniczenia odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku wspólnego nie można traktować jako przedmiotowego ograniczenia egzekucji; chodzi bowiem tutaj o dwa różne zagadnienia. Ograniczenia egze-

[100] Por. przypis 84.

[101] Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 57; tenże, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 150 i n.

kucji mają znaczenie dla oceny prowadzonej egzekucji z punktu widzenia przepisów prawa procesowego o dopuszczalności zajęcia. Natomiast dokonanie zajęcia w sposób odpowiadający przepisom prawa egzekucyjnego nie przesądza jeszcze kwestii, czy wierzycielowi przysługuje prawo do zaspokojenia egzekwowanej należności z zajętego przedmiotu, a więc, czy zachodzi dopuszczalność egzekucji. Dla oceny tej dopuszczalności należy ustalić, czyją własność stanowi zajęty przedmiot, a w szczególności, do jakiej masy majątkowej należy.

Przewidziane w prawie egzekucyjnym ograniczenia egzekucji należy stosować również w zakresie tej części majątku, do którego została ograniczona odpowiedzialność dłużnika. Przepisy o ograniczeniach egzekucji jako przepisy *iuris cogentis* muszą być stosowane bez względu na zakres osobistej odpowiedzialności dłużnika.

Przeprowadzone rozważania pozwalają na stwierdzenie, że występujące w prawie egzekucyjnym pojęcie „ograniczenia egzekucji" ma znaczenie inne niż wynikałoby to z przyjętych reguł znaczeniowych języka potocznego. Precyzując bliżej to pojęcie, stosownie do przeprowadzonych rozważań, przyjąć należy, że ograniczenia egzekucji polegają na wyłączeniu spod egzekucji określonych składników majątku dłużnika, z którego ponosi on odpowiedzialność.

§ 3. OGRANICZENIA EGZEKUCJI A ODPOWIEDZIALNOŚĆ RZECZOWA

Poczynione dotąd uwagi odnosiły się w zasadzie do tzw. odpowiedzialności osobistej. W prawie cywilnym obok odpowiedzialności osobistej wyróżnia się również odpowiedzialność rzeczową, która obciąża określony przedmiot majątkowy, a nie majątek jako całość[102]. Ten rodzaj odpowiedzialności występuje w przypadku zabezpieczenia wierzytelności zastawem (art. 305 i nast. k.c.) i hipoteką (art. 65 i nast. ustawy o księgach wieczystych i hipotece). Należy więc zastanowić się, czy dopuszczalne jest skierowanie egzekucji do przedmiotu zastawu, jeżeli przedmiot ten — w myśl przepisów o ograniczeniach egzekucji — został spod egzekucji wyłączony. Przystępując do tego zagadnienia należy na wstępie rozważyć, czy dopuszczalne jest ustanowienie zastawu na rzeczach wymienionych w przepisach o ograniczeniach egzekucji. Problem ten był już przedmiotem rozważań w literaturze. Zdecydowana większość autorów stoi na stanowisku, że wyłączenie przez przepisy egzekucyjne niektórych przedmiotów spod egzekucji nie ma wpływu

[102] Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe...*, s. 200 i n.; Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 45.

na możność ustanowienia na tych przedmiotach zastawu[103]. Nie stanowi również przeszkody w ustanowieniu prawa zastawu na rzeczach stanowiących mienie państwowe niedopuszczalność egzekucji przeciwko państwowym osobom prawnym, z wyjątkiem przedsiębiorstw państwowych, oprócz przedsiębiorstw PKP i PPTT, czy też — gdy chodzi o przedsiębiorstwa państwowe — wyłączenie egzekucji należności pieniężnych z innego mienia niż rachunek bankowy[104]. Odmienne stanowisko reprezentuje F. Zoll[105]. Zdaniem tego autora, za niedopuszczalnością ustanowienia zastawu na rzeczach wyłączonych spod egzekucji przemawia niemożność realizacji takiego zastawu. W swojej argumentacji autor ten eksponuje również przepis art. 871 d.k.p.c. (obecnie art. 750 k.p.c.), stanowiący, że zabezpieczenie nie może obejmować rzeczy, z których egzekucja jest wyłączona. Stanowisko to nie wydaje się słuszne. Wyłączenie spod egzekucji pewnych przedmiotów przez przepisy prawa egzekucyjnego w niczym nie ogranicza właściciela takich przedmiotów w dobrowolnym rozporządzaniu nimi. Jeżeli określona rzecz jest zbywalna, można ją obciążyć prawem zastawu, chociażby w myśl przepisów egzekucyjnych nie podlegała egzekucji. Również nie jest zasadny drugi z przytoczonych argumentów. Jakkolwiek można się doszukiwać zbieżności pewnych celów przy zabezpieczeniu oznaczonej wierzytelności zastawem i zabezpieczeniu roszczeń pieniężnych w kodeksie postępowania cywilnego, to jednak jest to zbyt wąska podstawa, aby obowiązującą w art. 750 k.p.c. zasadę transponować na grunt prawa cywilnego i traktować jako zasadę obowiązującą przy zastawie. Konstrukcja prawna i cel każdego z tych zabezpieczeń są różne. Przepis art. 750 k.p.c. dotyczy przymusowego zabezpieczenia roszczeń pieniężnych wierzyciela. Zgodnie z art. 747 k.p.c., zabezpieczenie to następuje między innymi przez zarządzenie zajęcia ruchomości, wynagrodzenia za pracę albo innej wierzytelności lub innego prawa. Ten sposób zabezpieczenia roszczeń pieniężnych stanowi fragment egzekucji. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne umieszczone są w jednej części kodeksu. Ponieważ wiele kwestii związanych z postępowaniem zabezpieczającym nie jest uregulowanych w przepisach księgi I części II k.p.c. dotyczących tego postępowania, ustawodawca wyraźnie zaznaczył w art. 743 k.p.c., że do wykonania zarządzeń tymczasowych stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu egzekucyjnym, a więc

[103] Skąpski, *op. cit.*, s. 182 i n.; I. Ignatowicz, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1976, s. 264; J. Majorowicz, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1972, s. 751; J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963, s. 218.

[104] Skąpski, *op. cit.*, s. 184 i n.; Majorowicz, *op. cit.*, s. 751.

[105] F. Zoll, *Prawo cywilne. Prawo zastawnicze*, Kraków 1937, s. 19 i n.

również przepisy o ograniczeniach egzekucji. Znalazło to szczególnie potwierdzenie w art. 750 k.p.c.

Natomiast zabezpieczenie oznaczonej wierzytelności przez ustanowienie zastawu następuje w drodze umowy między właścicielem rzeczy a wierzycielem. Gdyby ustanowienie zastawu w drodze umowy na rzeczach wyłączonych spod egzekucji było niedopuszczalne, kodeks cywilny wyraźnie by to zaznaczył, jak czyni to przy zastawie ustanowionym na rzeczach ruchomych najemcy wniesionych do przedmiotu najmu (art. 670 § 1 k.c.) lub rzeczach ruchomych dzierżawcy wniesionych do przedmiotu dzierżawy (art. 694 k.c. w zw. z art. 670 § 1 k.c.). Przytoczone argumenty potwierdzają słuszność stanowiska, że przedmiotem zastawu mogą być również rzeczy wyłączone spod egzekucji[106]. W związku z tym aktualny jest postawiony wcześniej problem, czy dopuszczalne jest zaspokojenie zastawnika z rzeczy obciążonej zastawem, jeżeli rzecz ta należy do przedmiotów wyłączonych spod egzekucji. Na gruncie prawa rzeczowego powyższym zagadnieniem zajmował się J. Skąpski, który uważa, że zastawnik może z takiej rzeczy uzyskać zaspokojenie[107]. Stanowisko to zostało uzasadnione następującymi argumentami. Po pierwsze, właściciel rzeczy zastawionej przez ustanowienie zastawu nie staje się dłużnikiem w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego i wobec tego nie mogą wobec niego mieć zastosowania przepisy o ochronie takiego dłużnika. Po drugie, nawet w wypadkach, gdy zastawcą jest sam dłużnik wierzytelności, stosowanie przepisów o ograniczeniach egzekucji jest wykluczone, ponieważ zaspokojenie z przedmiotu zastawu nie następuje w drodze egzekucji. Wskazuje na to — zdaniem J. Skąpskiego — treść art. 312 k.c., z którego wynika, że przepisy o sądowym postępowaniu egzekucyjnym służą przy zastawie jedynie do zrealizowania uprawnień zastawnika.

Zastanówmy się najpierw nad argumentami wytoczonymi przez J. Skąpskiego. Argument pierwszy oparty jest na założeniu, że osoba nie będąca dłużnikiem w znaczeniu materialnoprawnym nie może być dłużnikiem w postępowaniu egzekucyjnym, w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Założenia takiego czynić nie można. Należy bowiem odróżnić stronę w znaczeniu procesowym oraz stronę w znaczeniu materialnym. Problem, kto jest stroną w postępowaniu egzekucyjnym, jest w literaturze przedmiotem rozważań. W kwestii tej zarysowały się dwa poglądy. Według pierwszego z nich, opartego na kryte-

[106] Odmienne rozwiązanie przyjęto w ZSRR. Przedmiotem zastawu może tam być wszelkie mienie z wyłączeniem tego, które w myśl obowiązujących przepisów nie podlega egzekucji (art. 194 k.c. RFSRR), por. *Graždanskoje prawo* (red. P. Orłowski, t. I, Moskwa 1969, s. 501 i n.).

[107] Skąpski, *op. cit.*, s. 182.

riach procesowych, za stronę postępowania egzekucyjnego należy uważać osobę wymienioną w tytule wykonawczym bądź jako wierzyciela, bądź jako dłużnika oraz przeciwko lub na rzecz której toczy się postępowanie egzekucyjne[108]. A zatem, treść tytułu wykonawczego ma decydujące znaczenie przy ustalaniu, kto jest dłużnikiem w postępowaniu egzekucyjnym. Zwolennicy drugiego poglądu przyjmują, że rozstrzygnięcie, kto jest stroną (dłużnikiem) w postępowaniu egzekucyjnym nie może być wyłącznie oparte na kryteriach procesowych, lecz musi uwzględniać również kryteria materialne, takie jak: kto i w jaki sposób odpowiada za dług. Według tego poglądu, osoba ponosząca odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych, przeciwko której wydano tytuł wykonawczy, występuje w postępowaniu egzekucyjnym w podwójnej roli, a mianowicie jako dłużnik egzekwowany w zakresie egzekucji z mienia, z którego ponosi odpowiedzialność — — niezależnie od tego, czy jest dłużnikiem osobistym oraz jako osoba trzecia w wypadku skierowania egzekucji do przedmiotów majątkowych, z których nie odpowiada[109].

Osobiście przychylam się do drugiego poglądu opartego na występującym w prawie materialnym rozróżnieniu długu i odpowiedzialności. Rozróżnienie to — jak już była o tym mowa — jest podstawą konstruowania tzw. stosunku odpowiedzialności majątkowej. Stosunek ten łączy w zasadzie wierzyciela z dłużnikiem. Jednakże obok dłużnika, odpowiadającego za dług całym majątkiem, może pojawić się inna osoba, która odpowiada za ten sam dług określoną masą majątkową lub oznaczoną rzeczą czy prawem majątkowym. W zakresie tak oznaczonego majątku osoba ta pozostaje z wierzycielem w stosunku odpowiedzialności i w tym zakresie może ona stać się dłużnikiem egzekwowanym. Poza ramami tego stosunku osobę tę należy w egzekucji traktować jako osobę trzecią[110]. Dla określenia strony w postępowaniu egze-

---

[108] Korzonek, *op. cit.*, s. 639; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 102, 145; Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1188; Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 57 i n.; tenże, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 143 i n.; Korzan, glosa do orzeczenia SN z dn. 11.06.1969 r. ..., s. 129; tenże, *Zakres odpowiedzialności...*, s. 17; Klimkowicz, *op. cit.*, s. 1700 i n.

[109] Allerhand, *op. cit.*, s. 143; Sztykgold, *Pozew ekscydencyjny*, PPC 1934, nr 14—15, s. 451; Z. Hahn, *Powództwo o umorzenie egzekucji i zwolnienie od egzekucji*, PPC 1934, nr 2, s. 104; Krajewski, *Procesowa ochrona praw...*, s. 160 i n.; Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 213 i n.; Mądrzak, *op. cit.*, s. 125 i n; Napiórkowski, *op. cit.*, s. 3 i n.; B. Wieczorek, *Zivilprozessordung und Nebengesetze*, t. IV, Berlin 1958, s. 320; por. również W. Henckel, *Parteilehre und Streitgegenstand im Zivilprozess*, Heidelberg 1961.

[110] Patrz Mądrzak, *op. cit.*, s. 130 i n.

kucyjnym kryteria procesowe nie zawsze są wystarczające. Warto zwrócić uwagę, że niejednokrotnie zwolennicy stosowania wyłącznie tych kryteriów dla oznaczenia stron w egzekucji sięgają również do kryteriów materialnych, gdy chodzi np. o wszczęcie egzekucji z urzędu, przez prokuratora lub organizację społeczną ludu pracującego[111]. Pozostawmy jednak na boku sporną kwestię, jakie kryteria mają decydujące znaczenie dla określenia strony postępowania egzekucyjnego. Należy bowiem stwierdzić, że niezależnie od tego, do której z przedstawionych w tej mierze koncepcji nawiążemy, zastawca z chwilą wydania przeciwko niemu tytułu wykonawczego i objęcia go wnioskiem o wszczęcie egzekucji zawsze będzie dłużnikiem egzekwowanym. Założyć przy tym należy, że zaspokojenie zastawnika z przedmiotu zastawu następuje w drodze egzekucji sądowej. W ten sposób dochodzimy do drugiego argumentu J. Skąpskiego, zawartego w stwierdzeniu, że zastawnik realizuje swoje prawo przez własne działanie, a nie w drodze egzekucji sądowej. Argument ten nie wydaje się słuszny. Jak już nadmieniłem, istota odpowiedzialności za dług pieniężny sprowadza się do możliwości przymusowego spełnienia świadczenia z określonego mienia. Jeżeli odpowiedzialność ta spoczywa na osobie nie będącej dłużnikiem osobistym, osoba ta nie jest obowiązana do świadczenia odpowiedniej kwoty pieniężnej na rzecz osoby uprawnionej, albowiem wymienione osoby wiąże jedynie prawny stosunek odpowiedzialności. W takim wypadku również zastawcy nie można uważać za dłużnika, mimo posiadania przez niego pewnych uprawnień analogicznych do uprawnień przysługujących dłużnikowi osobistemu[112]. Chodzi tu przede wszystkim o art. 315 k.c., według którego zastawnik nie będący dłużnikiem może podnieść zarzuty, które to mu przysługują osobiście przeciwko zastawnikowi, jak i te, które przysługują dłużnikowi osobistemu, oraz art. 498 k.c. dający zastawcy prawo potrącenia własnej wierzytelności z wierzytelności zabezpieczonej zastawem. Uprawnienia te należy traktować jako korelat obowiązku świadczenia. Jeżeli zastawca nie będący dłużnikiem osobistym spłaca wierzytelność, to czyni to dobrowolnie i wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.)[113].

Nie ulega wątpliwości, że zastawnik w celu realizacji zastawu powi-

---

[111] Por. Zedler, *Powództwo o zwolnienie...*, s. 65 i n. Na temat pozycji procesowej prokuratora patrz: K. Stefko, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1956, s. 65 i n. W. Masewicz, *Prokurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1965, s. 51—56 i cyt. tam. lit.

[112] Skąpski, *op. cit.*, s. 157, 158.

[113] Z. K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1969, s. 212; tenże, *System prawa cywilnego*, t. II, s. 815.

nien wytoczyć powództwo przeciwko zastawcy. Wyłania się jednak pytanie, jak powinien być sformułowany pozew w wypadku, gdy zastawca nie jest dłużnikiem osobistym, lecz jedynie ponosi odpowiedzialność za dług przedmiotem zastawu. J. Skąpski opierając się wyłącznie na materialnoprawnych obowiązkach zastawcy, przyjmuje, że żądanie pozwu powinno opiewać na zezwolenie zaspokojenia się z przedmiotu zastawu. Uwzględniając tak sformułowane powództwo, sąd wyda wyrok stwierdzający wobec właściciela rzeczy obciążonej uprawnienie zastawnika do zaspokojenia z tej rzeczy jego wierzytelności. W konsekwencji — zdaniem J. Skąpskiego — wierzyciel realizuje przyznane mu wyrokiem sądowym prawo przez własne działanie, zgodnie z przepisami o sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Należy zgodzić się, że najbardziej zgodnym z obowiązkami zastawcy wynikającymi ze stosunku odpowiedzialności żądaniem powództwa byłoby żądanie na zezwolenie zaspokojenia się z przedmiotu zastawu (na „znoszenie" egzekucji z tego przedmiotu). Jednakże analizując treść uprawnień zastawnika w stosunku do zastawcy, nie można ograniczać się do analizy przepisów kodeksu cywilnego. Wynikające ze stosunku odpowiedzialności uprawnienia materialnoprawne wierzyciela mogą być dochodzone w drodze procesu. Dlatego też omawiając kwestię dochodzenia roszczeń majątkowych od zastawnika, nie można pominąć przepisów procesowych. Rola postępowania cywilnego nie ogranicza się tylko do zabezpieczenia i ochrony prawa cywilnego materialnego. W wielu wypadkach normy procesowe w istotny sposób wpływają na stosowanie prawa materialnego[114]. Wpływ przepisów prawa procesowego może w szczególności polegać na zmianie wynikających z prawa materialnego uprawnień. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie określają sposobu formułowania żądania pozwu. Wyjątek w tym względzie wprowadza przepis art. 319 k.p.c., zgodnie z którym, w przypadku gdy pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo zastrzegając pozwanemu prawo do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. Redakcja tego przepisu wskazuje, że dotyczy on nie tylko osób będących dłużnikami, ale również osób nie będących dłużnikami, a pono-

---

[114] Siedlecki, *Prawo procesowe cywilne...*, s. 3 i n.; J. Jodłowski, *O potrzebie i kierunkach badań integracyjnych w dziedzinie prawa cywilnego materialnego i procesowego. Materiały I ogólnopolskiego integracyjnego zjazdu cywilistów*, Rzeszów 1974, s. 29 i n. a zwłaszcza s. 36; Berutowicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 59 i n.

szących odpowiedzialność[115]. Skoro sposób wyrokowania został w tym przypadku wyraźnie uregulowany, to i powództwo musi odpowiadać temu sposobowi wyrokowania. Stąd wniosek, że inne żądanie powoda — np. o znoszenie egzekucji przez osobę ponoszącą jedynie odpowiedzialność za cudzy dług — nie może zostać przez sąd uwzględnione[116]. Niezależnie od tego argumentu, wskazać należy na okoliczność, że przepisy postępowania egzekucyjnego w sposób wyczerpujący i zupełny określają sposoby realizacji podlegających wykonaniu orzeczeń sądowych[117]. Kodeks postępowania cywilnego nie zna zaś sposobu wykonania wyroku zobowiązującego pozwanego do znoszenia egzekucji[118]. Przedstawione argumenty uzasadniają stanowisko, że zastawnik powinien w powództwie przeciwko zastawcy zgłosić żądanie o zasądzenie świadczenia[119] z ograniczeniem jego odpowiedzialności do przedmiotu zastawu. Orzekając w tej sprawie, sąd zasądzi od zastawcy określoną sumę oraz stosownie do art. 319 k.p.c. umieści w wyroku zastrzeżenie o ograniczeniu odpowiedzialności.

Po uzyskaniu w przedstawiony sposób tytułu egzekucyjnego, a następnie po nadaniu temu tytułowi klauzuli wykonalności, zastawnik może zgłosić wniosek o wszczęcie egzekucji. Dłużnik (zastawca), zgodnie z art. 837 k.p.c., może w toku postępowania egzekucyjnego powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności do przedmiotu zastawu, jeżeli oczywiście nie jest jednocześnie dłużnikiem w znaczeniu materialnym. Z treści art. 312 k.c. zawierającego sformułowanie: „...zaspokojenie zastawnika w rzeczy obciążonej następuje według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym..." nie można wyprowadzać wniosku, że przepisy o postępowaniu egzekucyjnym służą jedynie do zrealizowania uprawnień zastawnika, a realizacja tych uprawnień nie jest egzekucją w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego. Dosłownej interpretacji art. 312 k.c. nie można nadawać tak istotnego znaczenia. Po pierwsze, zarówno przy odpowiedzialności rzeczowej, jak i osobistej odpowiada zawsze osoba, a nie określony przedmiot majątkowy[120]. Egzekucja prowadzona celem realizacji uprawnień zastawnika jest wprawdzie prowadzona z przedmiotu zastawu, ale zawsze przeciwko zastawcy. Po drugie, z zasady, że zastawnik realizuje prawo

---

[115] Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 502; Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 97, 98.

[116] Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 97; Dyoniak, *op. cit.*, s. 32 i n.

[117] Wengerek, *Pojęcie, przedmiot...*, s. 362—363.

[118] Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, s. 97.

[119] Tak również F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie*, t. II, z. 2. *Prawo rzeczowe*, Kraków 1947, s. 59.

[120] J. Witecki, *Odpowiedź prawna*, PiP 1947, nr 9, s. 144.

przez własne działanie, mimo że sprzedaż rzeczy zastawionej następuje w drodze egzekucji, wynikałoby, że jest to rodzaj dozwolonej przez prawo samopomocy. Wniosek taki jest nie do przyjęcia na tle należycie rozwiniętego polskiego systemu praw zastawniczych.

Przeprowadzone rozważania pozwalają na przyjęcie stanowiska, że zaspokojenie zastawnika z przedmiotu zastawu następuje w drodze egzekucji sądowej prowadzonej przeciwko zastawcy (właścicielowi przedmiotu zastawu). W związku z tym, egzekucja ta — w myśl ogólnych zasad prawa egzekucyjnego — nie może zostać skierowana do przedmiotu zastawu, jeżeli przedmiot ten został spod egzekucji zwolniony. Ponieważ zastawca jest dłużnikiem w tym postępowaniu, odmienne rozwiązanie byłoby sprzeczne z przepisami o ograniczeniach egzekucji mającymi na celu ochronę dłużnika. Należy ponadto zwrócić uwagę na charakter uprawnień przyznanych dłużnikowi w przepisach o ograniczeniach egzekucji. Przepisy te mają charakter *iuris cogentis*, wobec czego wynikające z nich uprawnienia nie podlegają dyspozycji stron. Dłużnik nie może zatem zrzec się tych uprawnień. Nie jest również dopuszczalne ugodowe poddanie przez strony egzekucji przedmiotu wyłączonego z niej przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego[121]. Zasada ta nie da się pogodzić z dopuszczalnością ustanowienia zastawu na rzeczach wyłączonych spod egzekucji oraz możliwością skierowania egzekucji do takiego przedmiotu zastawu. Niezależnie od tych argumentów należy wskazać na jeszcze jedną okoliczność. Jak już zaznaczyłem, niedopuszczalność egzekucji przeciwko państwowym osobom prawnym (z wyjątkiem przedsiębiorstw państwowych) nie ma wpływu na ustanowienie prawa zastawu na rzeczach stanowiących mienie państwowe. Czyżby wyjątkowo, celem realizacji umownego prawa zastawu, egzekucja przeciwko tym podmiotom była dopuszczalna? Poprzednio obowiązujący kodeks postępowania cywilnego, wyłączając egzekucję należności od Skarbu Państwa i przedsiębiorstw państwowych PKP i PPTT, wyraźnie zaznaczał w art. 577 § 1, że egzekucja przeciwko tym podmiotom dopuszczalna jest tylko celem zrealizowania umownego prawa zastawu lub hipoteki umownej. Identyczne sformułowanie zostało zawarte w art. 42 ustawy o NBP z 1958 r. Przepis podobnej treści nie został zamieszczony w obecnie obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego ani ustawie z dnia 26.02.1982 r. o statucie NBP (Dz.U. nr 7, poz. 57), czego nie można traktować jako przeoczenia ustawodawcy. Przytoczone argumenty i wyrażona wątpliwość pozwalają na wysunięcie tezy, że na gruncie prawa polskiego dopuszczalne jest ustanowienie zastawu na rzeczach wyłączonych spod

---

[121] Rosmarin, *op. cit.*, s. 630.

egzekucji przez przepisy prawa egzekucyjnego, jednakże wierzyciel (zastawnik) nie może z tego rodzaju rzeczy uzyskać zaspokojenia w drodze egzekucji sądowej[122].

§ 4. CHARAKTER OGRANICZEŃ EGZEKUCJI

1. Uwagi ogólne

Zasadnicza część przepisów o ograniczeniach egzekucji (art. 829—839 k.p.c.) umieszczona jest wśród przepisów ogólnych o postępowaniu egzekucyjnym. Z usytuowania tych przepisów wynika, że mają one zastosowanie do wszystkich przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego sposobów egzekucji, oraz że przewidziane w tych przepisach wyłączenia spod egzekucji określonych składników majątku dłużnika należy stosować niezależnie od sposobu egzekucji.

Oprócz tych przepisów kodeks zawiera jeszcze inne przepisy o ograniczeniach egzekucji odnoszące się do szczególnych rodzajów egzekucji. Dotyczy to egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej oraz egzekucji świadczeń alimentacyjnych. Ograniczenia te mają charakter szczególny w stosunku do ograniczeń przewidzianych w art. 829—839 k.p.c. i dotyczą jedynie wymienionych rodzajów egzekucji.

Ograniczenia egzekucji wynikają ponadto z innych przepisów prawnych zamieszczonych w różnych aktach normatywnych.

Wyłączenie spod egzekucji określonych składników majątku dłużnika ma różnorodny charakter. Przede wszystkim odróżnić można wyłącznie o charakterze bezwzględnym i względnym[123]. Pierwsze polegają na wyłączeniu określonych składników majątku dłużnika, niezależnie od tego, czy są one rzeczywiście niezbędne do zapewnienia dłużnikowi utrzymania lub prowadzenia przez niego określonej działalności. Taki charakter posiadają ograniczenia z wynagrodzenia za pracę, ograniczenia ze świadczeń wymienionych w art. 832 k.p.c. itp. Dla wyłączenia spod egzekucji tego rodzaju przedmiotów i praw bez znaczenia jest, czy skierowanie do nich egzekucji rzeczywiście pociągnęłoby za sobą ujemne następstwa społeczne i gospodarcze.

Względny charakter mają te ograniczenia egzekucji, które wyłączenie spod zajęcia określonych składników majątku warunkują ich zna-

---

[122] Stanowisko takie wyrażone zostało również na gruncie prawa austriackiego, por. A. Ehrenzweig, *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, Bd. I, T. 2, Wien 1957, s. 392—393.

[123] M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 474.

czeniem dla osoby dłużnika. Taki charakter mają ograniczenia egzekucji z przedmiotów wymienionych w art. 829 k.p.c. Tak np. wyłączenie spod egzekucji przedmiotów urządzenia domowego uzależnione zostało od ich niezbędności dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny.

Z przewidzianych w prawie egzekucyjnym ograniczeń egzekucji można ponadto wyróżnić takie, które stosuje się do wszystkich rodzajów egzekwowanych należności (art. 829 k.p.c.), oraz takie, które dotyczą tylko niektórych jej rodzajów. Jako przykład tych ostatnich wskazać można ograniczenia egzekucji ze świadczeń wymienionych w art. 832 k.p.c., które z zasady nie podlegają egzekucji z wyjątkiem egzekucji na zaspokojenie kosztów pogrzebu.

Wyłączenie spod egzekucji określonych składników majątku dłużnika może mieć charakter całkowity lub częściowy. W całości nie podlegają egzekucji np. sumy i świadczenia w naturze wyasygnowane na pokrycie wydatków i wyjazdów w sprawach służbowych (art. 831 § 1 pkt 1 k.p.c.), częściowo zaś np. wynagrodzenie za pracę (art. 87 k.p.).

Zgodnie z art. 803 k.p.c., wierzyciel na zaspokojenie roszczenia objętego tytułem wykonawczym może prowadzić egzekucję ze wszystkich części majątku dłużnika. Wyrażona w tym przepisie zasada doznaje wyjątku na skutek przewidzianych prawem ograniczeń egzekucji. Wyjątkowy charakter przepisów o ograniczeniach egzekucji powoduje konieczność ich ścisłej wykładni.

2. Ograniczenia egzekucji a zasada dyspozycyjności

Przedmiotowy zakres danej egzekucji sądowej pozostawiony jest dyspozycji stron. Wiąże się to nierozerwalnie z występującą w postępowaniu egzekucyjnym zasadą dyspozycyjności.

Problematyka związana z zasadą dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym jest szeroko analizowana przez naukę[124]. W niniejszym opra-

---

[124] W. Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957; Z. Resich, *Zasada kontradyktoryjności i dyspozycyjności*, PiP 1957, nr 7—8; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe w świetle zasady dyspozycji*, SC 1963, t. II; J. Jodłowski, *Zasady naczelne socjalistycznego postępowania cywilnego. Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, Wrocław 1974, s. 102 i n.; W. Siedlecki, *Zasady naczelne postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego k.p.c.*, SC 1966, t. XII. Należy jednak zaznaczyć, że główny kierunek zainteresowań doktryny zasadą dyspozycyjności dotyczył postępowania rozpoznawczego; o ile chodzi natomiast o postępowanie wykonawcze zasada ta była traktowana marginesowo. Tymczasem zagadnienie dyspozycyjności stron w tym postępowaniu jest złożone i w wielu wypadkach przedstawia się odmiennie niż w procesie. Na temat zasady dyspozycyjności w postępowaniu egzekucyjnym patrz: Wengerek,

cowaniu — w związku z jego tematem — niezbędne uwagi dotyczące tej problematyki ograniczają się jedynie do zagadnienia wpływu dyspozycji stron na przedmiotowy zakres egzekucji sądowej[125].

Wszczęcie egzekucji następuje z reguły na wniosek wierzyciela. Zgodnie z art. 797 k.p.c., we wniosku należy wskazać świadczenie, które ma być spełnione oraz sposób egzekucji. Te obligatoryjne składniki osnowy wniosku o wszczęcie egzekucji mają podstawowe znaczenie dla przedmiotowego zakresu egzekucji sądowej. Wskazanie bowiem sposobu egzekucji przy egzekucji świadczeń pieniężnych sprowadza się w istocie do określenia przedmiotu czy prawa majątkowego, z którego ma być prowadzona egzekucja. Wskazana przez wierzyciela wysokość świadczenia decyduje również w pewnych wypadkach o przedmiotowym zakresie egzekucji. Ogranicza ona bowiem stosowanie środków egzekucyjnych do tej części mienia dłużnika wskazanego przez wierzyciela, jaka jest niezbędna do osiągnięcia celu egzekucji (np. z art. 881 k.p.c. wynika, że zajęciu podlega nie całe wynagrodzenie za pracę, lecz ta jego część, która wystarcza na zaspokojenie świadczenia wskazanego we wniosku oraz kosztów egzekucji). Organ egzekucyjny jest związany treścią wniosku.

Z przepisów dotyczących wszczęcia egzekucji wynika, że prawo wyboru sposobu egzekucji, a tym samym decyzja o przedmiotowym zakresie egzekucji, należy przede wszystkim do wierzyciela. Przyznanie wierzycielowi prawa wyboru sposobu egzekucji wypływa z przepisów materialnoprawnych określających istotę i charakter zobowiązań. Analiza przepisów interesującej nas materii prowadzi również do wniosku, że dłużnik nie ma prawa wskazywania sposobu egzekucji ani też żądania zmiany wskazanego przez wierzyciela sposobu na inny, nie może więc tą drogą wpływać na zakres przedmiotowy egzekucji. Nieliczne czynności dyspozycyjne dłużnika w postaci wniosku o umorzenie postępowania egzekucyjnego, za pomocą których może on wpływać na przedmiotowy zakres egzekucji, wskazują iż uprawnienia dłużnika w tym względzie są minimalne.

Zaznaczająca się między innymi w ten sposób dominacja wierzyciela nad dłużnikiem w postępowaniu egzekucyjnym może prowadzić do wielu ujemnych społecznie i gospodarczo następstw. Podjęcie bowiem na żądanie wierzyciela w postępowaniu egzekucyjnym czynności egzekucyjnych sprzecznych z interesem społecznym lub gospodarczym

---

Sądowe postępowanie egzekucyjne..., s. 51—57; Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności...*, s. 217—238.

[125] Bliżej na ten temat patrz: A. Marciniak, *Wpływ czynności stron na przedmiotowy zakres egzekucji sądowej świadczeń pieniężnych*, NP 1980, nr 11—12, s. 91 i n.

może doprowadzić do powstania szkody w majątku dłużnika lub osoby trzeciej, co w konsekwencji może uzasadniać cywilną odpowiedzialność wierzyciela[126]. Aby temu niebezpieczeństwu zapobiec lub je całkowicie wyeliminować, ustawodawca wprowadził szereg przepisów zakreślających wyraźnie granice dyspozycyjności wierzyciela. Postępowanie egzekucyjne ma na celu przymusową realizację normy prawa materialnego ustalonej w tytule wykonawczym. Jakkolwiek w postępowaniu egzekucyjnym wykonanie tytułu wykonawczego określającego treść świadczenia następuje w drodze przymusu, to mimo to powinno nastąpić tak, jak wykonanie każdego zobowiązania, a więc w sposób odpowiadający wymaganiom dobrej wiary i uczciwego obrotu oraz zasadom współżycia społecznego. Wierzyciel powinien więc uczciwie działać w postępowaniu egzekucyjnym. W szczególności nie powinien wszczynać i popierać egzekucji na przykład wtedy, gdy dłużnik dobrowolnie spełnił wymienione w tytule wykonawczym świadczenie lub gdy wierzyciel udzielił mu zwłoki[127].

Dyspozycje wierzyciela dotyczące oznaczenia przedmiotowego zakresu egzekucji ograniczone są zakresem nadmiernego obciążenia egzekucją majątku dłużnika. Chodzi tutaj o ochronę dłużnika, która sprowadza się do tego, aby wierzyciel wybrał środek egzekucyjny najmniej uciążliwy dla dłużnika (art. 799 § 2 zd. 1 k.p.c.) i nie prowadził egzekucji w szerszym zakresie niż to jest potrzebne do zaspokojenia długu i pokrycia kosztów egzekucyjnych. Należy zaznaczyć, że wymieniony przepis ma jedynie charakter postulacyjny i sam przez się nie zapewnia dłużnikowi ochrony przed nadmiernym i niecelowym rozszerzeniem przez wierzyciela zakresu egzekucji. Organ egzekucyjny nie może bowiem kwestionować potrzeby zastosowania jednocześnie kilku sposobów egzekucji, gdyż jest związany wnioskiem wierzyciela o wszczęcie egzekucji. Jedynie ewentualna odpowiedzialność wierzyciela za szkodę wyrządzoną prowadzeniem egzekucji wbrew nakazowi wynikającemu z art. 799 § 1 k.p.c., a także niemożność uzyskania przez wierzyciela zwrotu kosztów egzekucyjnych, niezbędnych do celowego prowadzenia egzekucji (art. 770 k.p.c.), mogą przeciwdziałać nadmiernemu rozszerzaniu zakresu egzekucji. Skuteczniejsze natomiast w tym zakresie jest zgłoszenie przez dłużnika wniosku o zawieszenie egzekucji z tej części majątku, do którego zbędnie skierowano egze-

---

[126] Patrz E. Wengerek, *Odpowiedzialność wierzyciela w egzekucji*, PiP 1963, nr 1, s. 90—102; A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, 1947, s. 142.

[127] Por. glosę Wengerka do orzeczenia SN z dn. 19.05.1961 r., I CR 540/60, PiP 1962, nr 5—6, s. 979 oraz uwagi Wengerka do glosy Mądrzaka do orzeczenia SN z dn. 24.11.1961 r., I CR 540/60, PiP 1962, nr 11, s. 918—931.

kucję (art. 799 § 2 k.p.c.). Uwzględnienie takiego wniosku nie ma jednak wpływu na zakres dokonanego zajęcia.

Wyraźną granicę w dysponowaniu przez wierzyciela przedmiotowym zakresem egzekucji wyznaczają przepisy o ograniczeniach egzekucji. Szczególna rola tych przepisów w omawianym zakresie widoczna jest zwłaszcza w wypadkach, gdy realizacja tytułu wykonawczego wymaga wszczęcia egzekucji jednocześnie wszystkimi możliwymi sposobami ze wszystkich składników majątku dłużnika, albo gdy egzekucja kierowana jest do tych dochodów, które zapewniają dłużnikowi utrzymanie. Zawarte w przepisach o ograniczeniach egzekucji zakazy objęcia egzekucją pewnych części składowych majątku dłużnika, organ egzekucyjny obowiązany jest brać pod uwagę z urzędu (§ 56 roz. w spr. czyn. kom.). Jeżeli zatem wierzyciel zgłosi wniosek o wszczęcie egzekucji z przedmiotu, który nie podlega egzekucji, komornik odmówi zajęcia. Gdyby zaś doszło do zajęcia wzmiankowanego przedmiotu, egzekucja w tym zakresie podlega umorzeniu z urzędu, stosownie do art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. Ten sam skutek powodować będzie powstanie w toku egzekucji pewnych okoliczności, kwalifikujących określony składnik majątku dłużnika do grupy przedmiotów wymienionych w przepisach o ograniczeniach egzekucji.

Jest oczywiste, że tego rodzaju ograniczenie dyspozycyjności następuje z zasady z niekorzyścią dla wierzyciela. Szybkie wyegzekwowanie stwierdzonego tytułem wykonawczym świadczenia leży przede wszystkim w jego interesie, posiada jednak szersze znaczenie społeczne, gospodarcze czy polityczne, również w tych sprawach, w których podmiotem uprawnionym jest osoba fizyczna[128]. Nie powinno to jednak przesłaniać momentu, że pełna i szybka realizacja przyznanego wierzycielowi w tytule wykonawczym prawa, nie zawsze jest korzystna z wymienionych względów. Ograniczenie uprawnień wierzyciela w dysponowaniu przedmiotowym zakresem egzekucji wpłynie niewątpliwie w sposób ujemny na szybkość i efektywność prowadzonej egzekucji. Tych ujemnych efektów nie można jednak wyolbrzymiać, albowiem sprowadzają się one bardzo często do pewnych tylko utrudnień w zaspokojeniu wierzyciela. O rzeczywistym walorze i funkcji ograniczeń dyspozycyjności wierzyciela w omawianej sferze decydować będą w dużej mierze te założenia i idee, które warunkowały wyłączenie określonych składników majątku dłużnika spod egzekucji.

---

[128] S. N. Abramow, *Sowietskij graždanskij process*, Moskwa 1952, s. 281 i n., a zwłaszcza s. 360; E. Wengerek, *Problemy egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, NP 1962, nr 7—8, s. 921, 922.

Ograniczenia egzekucji leżą głównie w interesie dłużnika. Jednakże — jak powszechnie się przyjmuje — dłużnik nie może zrzec się wobec wierzyciela czy komornika uprawnień wynikających z tych ograniczeń. Nie jest również dopuszczalne ugodowe poddanie przez strony egzekucji przedmiotu wyłączonego z niej przez przepisy ustawy[129], gdyż przepisy te mają charakter bezwzględnie obowiązujący, a przyznane w nich uprawnienia wykraczają znacznie poza ochronę dłużnika. Wskazane czynności osłabiłyby znaczenie tych przepisów nie tylko w zakresie ochrony dłużnika, lecz również w zakresie ochrony pewnych interesów społecznych czy gospodarczych. Ugodowe poddanie egzekucji przedmiotu wyłączonego z niej przez ustawę jest niedopuszczalne również z tych względów, że na gruncie polskiego prawa egzekucyjnego mogą mieć znaczenie tylko te umowy, na które wyraźnie zezwala ustawa[130].

3. Ograniczenia egzekucji a zasada ochrony własności społecznej

Ochrona własności społecznej należy do naczelnych zasad postępowania cywilnego[131]. Zasadę tę statuuje przepis art. 4 k.p.c., który nakłada na sąd obowiązek dążenia do zapewnienia należytej ochrony własności społecznej. Umieszczenie wskazanego przepisu w tytule wstępnym kodeksu postępowania cywilnego odnoszącym się do wszystkich postępowań uregulowanych w tym kodeksie, wskazuje, że zasada ochrony własności społecznej obowiązuje również w postępowaniu egzekucyjnym[132]. Znalazło to swój szczególny wyraz we wprowadzeniu dwóch szczególnych rodzajów egzekucji, a mianowicie egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej (art. 1060—1065) oraz egzekucji na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej (art. 1072—1080). Unormowanie takie skoncentrowało w zasadzie wszystkie

---

[129] Rosmarin, *op. cit.*, s. 630; Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności...*, s. 299; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 56.

[130] M. Allerhand, *Właściwość sądu państwowego w związku z postępowaniem przed sądem polubownym*, PPC 1934, s. 111; A. Weber, *Umowne oszacowanie nieruchomości w egzekucji*, PPC 1938, s. 211 i n.; Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności...*, s. 230—234; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 56, 57.

[131] Siedlecki, *Zasady naczelne...*, s. 3—43; Jodłowski, *Zasady naczelne...*, s. 79—83; J. Krajewski, *Gwarancje ochrony własności społecznej w postępowaniu cywilnym*, PiP 1965, nr 7, s. 32 i n.; tenże, *Sytuacja prawna j.g.u. w procesie cywilnym*, Toruń 1969, s. 8.

[132] Por. Wengerek *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 44—48; J. Krajewski, *Ochrona własności społecznej w postępowaniu egzekucyjnym*, SC Warszawa 1975, t. XXV—XXVI, s. 113 i n.; J. Wyczyński, *Funkcja egzekucji w ochronie mienia społecznego*, PWS 1975, nr 8, s. 39 i n.

przepisy przyznające określone przywileje egzekucyjne jednostkom gospodarki uspołecznionej w dwu odrębnych działach kodeksu. Wymienione przepisy nie wyczerpują jednak całkowicie problematyki ochrony własności społecznej w postępowaniu egzekucyjnym. Pełne ujęcie tego zagadnienia wymaga uwzględnienia szeregu przepisów części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego gwarantujących ochronę własności społecznej w postępowaniu rozpoznawczym, które na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. mają odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym. Ponadto dla całości obrazu uwzględnić należy inne, poza wymienionymi, przepisy zamieszczone w części drugiej kodeksu postępowania cywilnego, które pozostają w określonym związku z zasadą ochrony własności społecznej, a także przepisy innych aktów prawnych. Nie zamierzam oczywiście analizować wszystkich przejawów tej zasady w normach prawa procesowego. Z uwagi na cel pracy zwrócę jedynie uwagę na rolę przepisów o ograniczeniach egzekucji w urzeczywistnieniu zasady ochrony własności społecznej. Przepisy te wprowadzają szereg istotnych przywilejów. Bliższa analiza przepisów o ograniczeniach egzekucji prowadzi do wniosku, że ochrona własności społecznej przejawia się w nich w sposób bezpośredni lub pośredni.

Bezpośrednia zasada ochrony własności społecznej wynika z przepisów wyłączających spod egzekucji określone składniki majątku jednostek gospodarki uspołecznionej. Ograniczenia te, związane z egzekucją przeciwko państwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej, dotyczą dwóch kategorii dłużników, a mianowicie przedsiębiorstw państwowych z wyjątkiem PKP i PPTT oraz jednostek badawczo-rozwojowych i niepaństwowych jednostek gospodarki uspołecznionej. Omówieniu ich poświęcony jest rozdział IV niniejszej pracy.

W sposób pośredni zasadę ochrony własności społecznej realizują przepisy o ograniczeniach egzekucji z wierzytelności, której dłużnikiem jest państwowa jednostka organizacyjna. Przepisy te nie wyłączają spod egzekucji określonych składników majątku jednostek gospodarki uspołecznionej, lecz zabezpieczają własność społeczną przed ujemnymi konsekwencjami egzekucji prowadzonej przeciwko osobom pozostającym z państwowymi jednostkami organizacyjnymi w określonych stosunkach umownych (por. art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c.). Do grupy przepisów chroniących własność społeczną w sposób pośredni zaliczyć należy również przepisy dotyczące egzekucji na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej, które uchylają na rzecz tych jednostek stosowanie pewnych przepisów o ograniczeniach egzekucji obowiązujących wszystkich innych wierzycieli (por. art. 831 § 1 pkt 2 i 5 k.p.c.).

4. Ograniczenia egzekucji a zasada równouprawnienia stron

Przyznanie dłużnikowi przywilejów w postaci wyłączenia spod egzekucji określonych składników jego majątku oraz okoliczności, że ograniczenia egzekucji wymierzone są w zasadzie przeciwko wierzycielowi, nasuwa potrzebę oceny tych ograniczeń w świetle zasady równouprawnienia stron w postępowaniu egzekucyjnym.

Zasada równouprawnienia stron, proklamowana jako jedna z podstawowych zasad procesu cywilnego[133], oznacza przede wszystkim równość stron w dysponowaniu środkami procesowymi oraz możność w przedstawieniu przez każdą stronę swych twierdzeń[134]. Zasada równouprawnienia w tych dwóch aspektach doznaje również urzeczywistnienia w postępowaniu egzekucyjnym, chociaż z uwagi na funkcję i strukturę tego postępowania doznaje pewnych ograniczeń[135]. Na gruncie postępowania egzekucyjnego zasadę równouprawnienia stron można rozpatrywać dodatkowo w aspekcie jednakowej ochrony wszelkich dóbr majątkowych stanowiących przedmiot egzekucji świadczeń pieniężnych[136]. W związku z tym nasuwa się problem, czy wyłączenie pewnych dóbr majątkowych spod egzekucji harmonizuje z zasadą równości stron, czy też zasadę tę narusza. Doniosłość tego zagadnienia podkreśla fakt, że było ono przedmiotem dociekań w literaturze w kontekście przywilejów egzekucyjnych przyznanych jednostkom gospodarki uspołecznionej.

Przyjęte w poprzednio obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego rozwiązanie, wykluczające całkowicie egzekucję w stosunku do Skarbu Państwa i przedsiębiorstw państwowych, było przedmiotem krytyki[137]. W literaturze dopatrywano się w takim rozwiązaniu niebezpieczeństwa zagrażającego praworządności. Obecnie obowiązujący kodeks postępowania cywilnego znacznie ograniczył dotychczasowe

---

[133] E. Wengerek, *Zasada równości w procesie cywilnym*, PiP 1955, nr 11, s. 793 i n.; Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 54—55.

[134] Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 65; Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 55.

[135] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 66; Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 68.

[136] Wengerek, *Zasada równości...*, s. 780; Krajewski, *Ochrona własności...*, s. 115.

[137] M. Andrełowicz, *Uwagi w sprawie egzekucji przeciwko państwowym jednostkom podlegającym arbitrażowi gospodarczemu*, PUG 1975, nr 5, s. 157; E. Wengerek, *O ochronie mienia społecznego w postępowaniu egzekucyjnym*, PUG 1964, nr 4, s. 135 i n.; tenże, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1961, s. 95.

przywileje jednostek gospodarki uspołecznionej, dopuszczając egzekucję przeciwko przedsiębiorstwom państwowym z ograniczeniem do rachunku bankowego oraz przeciwko niepaństwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej z pewnymi, innymi ograniczeniami.

W literaturze panuje zapatrywanie, że utrzymujące się dysproporcje w zakresie ochrony mienia społecznego i indywidualnego nie naruszają zasady równouprawnienia. W pełni przydatne są tu wnioski, jakie wynikają z wywodów J. Krajewskiego i E. Wengerka[138]. Po pierwsze, dopuszczenie przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego egzekucji z rachunków bankowych przedsiębiorstw państwowych znacznie zmniejszyło różnice w zakresie uprawnień jednostek gospodarki uspołecznionej i innych podmiotów. Po drugie, różnice te są w znacznym stopniu łagodzone sytuacją majątkową jednostek gospodarki uspołecznionej, która gwarantuje pełną realizację tytułów wykonawczych. Po trzecie, u podstaw przyznania jednostkom gospodarki uspołecznionej szeregu przywilejów w postępowaniu egzekucyjnym leży nie kryterium podmiotowe, lecz przedmiotowe, jakim jest wzgląd na ochronę własności społecznej.

Nie ulega wątpliwości, że pozycja ekonomiczna każdej ze stron postępowania egzekucyjnego nie jest jednakowa. W literaturze z jednej strony podkreśla się rzeczywisty czy też faktyczny charakter równouprawnienia stron[139], z drugiej zaś zwraca uwagę na konieczność wyrównywania faktycznych nierówności, jakie istnieją przy zestawieniu silnego i słabego ekonomicznie czy też życiowo[140]. Egzekucja świadczeń pieniężnych powoduje przesunięcia w majątkach stron i jak każdy obrót prawny ma dodatnie i ujemne skutki społeczne i gospodarcze. Dominująca pozycja wierzyciela w egzekucji mogłaby doprowadzić do podważenia lub całkowitego zniszczenia podstaw egzystencji dłużnika czy też prowadzonej przez niego działalności gospodarczej, szczególnie w tych wypadkach, gdy realizacja tytułu wykonawczego wymaga objęcia znaczną część składników majątku dłużnika.

Ujmując zagadnienie w świetle zestawienia silnego i słabego ekonomicznie czy też życiowo, należy stwierdzić, że przepisy o ograniczeniach egzekucji pozostają w całkowitej harmonii z zasadą równouprawnienia stron. Spełniają one bowiem funkcję faktycznego przeciwdziałania nierówności stron w postępowaniu egzekucyjnym. Przede wszy-

---

[138] Patrz Krajewski, *Ochrona własności...*, s. 116—117; Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne...*, s. 95—96; tenże, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 45, 67—68.

[139] Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 55; Siedlecki, *Postępowanie cywilne...*, s. 26; Wengerek, *Zasada równości...*, s. 778 i n.

[140] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 68.

stkim przepisy te zapobiegają całkowitemu zniszczeniu podstaw egzystencji czy też działalności produkcyjnej dłużnika. Ten społecznie i gospodarczo pożyteczny efekt osiągany jest oczywiście za cenę wolniejszego zaspokojenia wierzyciela. Z drugiej strony, przepisy o ograniczeniach egzekucji biorą pod uwagę niektóre grupy wierzycieli, znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej lub życiowej. Dotyczy to głównie osób dochodzących świadczeń alimentacyjnych, rent mających charakter alimentów i należności za pracę. Konieczność otoczenia opieką tych wierzycieli nie może być negowana. Ich szczególnie trudna sytuacja faktyczna w zestawieniu z dłużnikiem jest wyrównywana przez przepisy o ograniczeniach egzekucji w dwojaki sposób, a mianowicie: poprzez całkowite zniesienie obowiązujących w stosunku do innych wierzycieli ograniczeń egzekucji z określonych składników majątku dłużnika (np. art. 831 § 1 pkt 2 i 4, art. 1083 § 1 k.p.c.) albo poprzez mniejsze ograniczenia egzekucji z określonych składników majątku dłużnika (por. np. art. 87 § 3 pkt 1 i 2 k.p.).

5. Ograniczenia egzekucji sądowej w wypadku zbiegu z egzekucją administracyjną

Zgodnie z art. 773 § 1 k.p.c., zbieg egzekucji sądowej i administracyjnej zachodzi wówczas, gdy do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego jednocześnie skierowano obie egzekucje. Mówiąc inaczej, zbieg egzekucji sądowej z administracyjną polega na tym, że zarówno administracyjny organ egzekucyjny, jak i komornik zajmują u tego samego dłużnika tę samą rzecz lub prawo majątkowe. Zbieg egzekucji możliwy jest przy zajęciu ruchomości, wynagrodzenia za pracę, rachunków bankowych, oraz innych wierzytelności i innych praw majątkowych, albowiem wymienione składniki majątku dłużnika mogą być przedmiotem zarówno egzekucji sądowej, jak i administracyjnej (por. art. 64 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji).

Stosownie do art. 773 k.p.c. i art. 60 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, zbieg egzekucji sądowej i administracyjnej powoduje wstrzymanie czynności egzekucyjnych na wniosek wierzyciela, dłużnika lub z urzędu i przekazanie akt obu egzekucji sądowi rejonowemu, w którego okręgu wszczęto egzekucję, w celu rozstrzygnięcia, który organ egzekucyjny — sądowy czy administracyjny — ma dalej prowadzić łącznie obie egzekucje w trybie właściwym dla danego organu[141]. Organ egzekucyjny, któremu sąd przekazał prowa-

[141] Uprawnienia jurysdykcyjne sądu w tym zakresie wiążą się z występującą w prawie egzekucyjnym zasadą, że do jednego i tego samego przedmiotu majątkowego może być prowadzona w jednym czasie tylko jedna egzekucja. Poprzednio

dzenie egzekucji pozostających w zbiegu, będzie prowadził dalej łącznie obie egzekucje, w trybie właściwym dla danego organu. Przekazanie zatem obu egzekucji do łącznego prowadzenia sądowemu organowi egzekucyjnemu oznacza, że organ ten będzie prowadził już jedną egzekucję stosując do niej przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Dotyczy to również przepisów kodeksu postępowania cywilnego o ograniczeniach egzekucji. Znajduje to szczególne potwierdzenie w art. 838 k.p.c., zgodnie z którym sądowy organ egzekucyjny powinien stosować przepisy kodeksu postępowania cywilnego w przedmiocie ograniczeń egzekucji, również do należności podlegających egzekucji administracyjnej. Przepis ten wyłącza jednakże stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o ograniczeniach egzekucji do należności administracyjnych, gdy określone w przepisach ustawy o egzekucji administracyjnej ograniczenia egzekucyjne są mniejsze od ograniczeń obowiązujących w egzekucji sądowej[142]. Porównanie przepisów art. 829—836 k.p.c. oraz innych szczególnych przepisów o ograniczeniach egzekucji sądowej z przepisami art. 8—10 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, prowadzi do wniosku, że w zakresie ograniczeń egzekucji przewidzianych w tych przepisach zachodzą tylko nieznaczne różnice. W toku prac legislacyjnych treść wymienionych przepisów była uzgodniona, stąd też znakomita większość ograniczeń egzekucji przewidziana w kodeksie postępowania cywilnego została dosłownie wymieniona w przepisach o ograniczeniach egzekucji administracyjnej. Oznacza to, że w zdecydowanej większości wypadków łącznego prowadzenia egzekucji przez komornika, ograniczenia przewidziane w kodeksie postępowania cywilnego mają zastosowanie do należności podlegającej zarówno egzekucji sądowej, jak i administracyjnej. Jeżeli jednak ograniczenia egzekucyjne określone w przepisach ustawy o egzekucji administracyjnej są mniejsze, należy stosować do należności podlegających egzekucji administracyjnej przepisy o egzekucji administracyjnej. A zatem, w wypadku gdy przedmiotowy zakres egzekucji administracyjnej, pozostającej w zbiegu z egzekucją sądo-

---

obowiązujące przepisy o egzekucji administracyjnej w przypadku zbiegu obu egzekucji ustanawiały zasadę priorytetu egzekucji sądowej. Patrz art. 7 dekretu z dn. 28.01.1947 r. o egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych (Dz.U. nr 21, poz. 84 z późn. zm.), por. orzeczenie SN z dn. 2.04.1965 r., I CR 564/64, OSPiKA 1966, nr 6, s. 253 z krytyczną glosą Wengerka.

[142] Przepis art. 838 k.p.c. ma swój odpowiednik w art. 11 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, który stanowi, że gdy w razie zbiegu egzekucji administracyjnej i egzekucji sądowej administracyjny organ egzekucyjny prowadzi obie egzekucje, przepisy art. 8—10 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji stosuje się również do należności podlegających egzekucji sądowej, chyba że określone w przepisach k.p.c. ograniczenia egzekucyjne są mniejsze.

wą, obejmuje rzecz lub prawo majątkowe wyłączone tylko spod egzekucji sądowej, to zajęcie tej rzeczy lub prawa dokonane w egzekucji administracyjnej jest nadal skuteczne. Również komornik prowadzący łącznie egzekucje pozostające w zbiegu może dokonać zajęcia rzeczy lub prawa majątkowego, które nie podlega tylko egzekucji sądowej, na zaspokojenie należności administracyjnej. We wskazanych wypadkach — przy podziale sum uzyskanych z egzekucji, komornik będzie musiał wydzielić dwie odrębne sumy: jedną — uzyskaną z tych składników majątku dłużnika, które podlegają zarówno egzekucji sądowej, jak i administracyjnej; drugą — uzyskaną z tego składnika majątku, który może być zajęty jedynie w drodze egzekucji administracyjnej. Pierwsza suma będzie podlegała podziałowi między wszystkie egzekwowane należności, natomiast suma druga przekazana zostanie wyłącznie na pokrycie należności podlegających egzekucji administracyjnej.

6. Skutki naruszenia przepisów o ograniczeniach egzekucji

Jak już była o tym mowa, czynności egzekucyjne mogą być skierowane jedynie do składników majątku dłużnika objętych wnioskiem o wszczęcie egzekucji. Wiążąca organ egzekucyjny we wskazanym zakresie treść wniosku o wszczęcie egzekucji nie dotyczy oczywiście tych składników majątku dłużnika, które podlegają ograniczeniom egzekucji. Ograniczenia te komornik obowiązany jest brać pod uwagę z urzędu. Należy zatem odpowiedzieć na pytanie, jaką decyzję powinien podjąć komornik w wypadku, gdy wierzyciel we wniosku o wszczęcie egzekucji wskazał przedmiot lub prawo majątkowe dłużnika, które na podstawie stosownych przepisów nie podlegają egzekucji. Kodeks postępowania cywilnego nie reguluje bezpośrednio tej kwestii. Nieliczne wypowiedzi doktryny dotyczące poruszonego zagadnienia nie są jednolite. F. Kruszelnicki przyjmuje, że egzekucja z przedmiotów wyłączonych spod zajęcia jest bezwarunkowo niedopuszczalna, wobec czego wniosek o wszczęcie egzekucji z tych przedmiotów powinien być z urzędu odrzucony jako niedopuszczalny[143]. Inne stanowisko zajmuje J. Korzonek, którego zdaniem — w takich wypadkach egzekucji w ogóle nie należy wszczynać[144]. Natomiast M. Allerhand i W. Siedlecki przyjmują, że organ egzekucyjny powinien odmówić dokonania zajęcia[145]. Przyjęty przez ostatnio wymienionych autorów

[143] Kruszelnicki, *op. cit.*, s. 53, 70.

[144] Korzonek, *op. cit.*, s. 652.

[145] Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 1165; Allerhand, *Kodeks...*, s. 156, 157.

sposób uwzględnienia przepisów o ograniczeniach egzekucji pokrywa się w zasadzie ze stanowiskiem zajmowanym w tej kwestii przez J. Korzonka. Pierwszą bowiem fazą egzekucji świadczeń pieniężnych jest zajęcie, a odmowa dokonania tej czynności jest w istocie odmową wszczęcia egzekucji.

Chcąc zająć w poruszonej kwestii stanowisko, rozważyć przede wszystkim należy, w jakich wypadkach możliwe jest odrzucenie wniosku o wszczęcie egzekucji. Przepisy ogólne postępowania egzekucyjnego nie zawierają w tym przedmiocie żadnych postanowień. W związku z tym, za punkt wyjścia do dalszych rozważań przyjąć należy art. 13 § 2 k.p.c., zgodnie z którym przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w kodeksie. Dotyczy to również postępowania egzekucyjnego. Odwołując się do odpowiednich przepisów o procesie, wskazać należy art. 199 § 1 k.p.c., który wylicza okoliczności uzasadniające odrzucenie pozwu. Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c., wymienione w art. 199 § 1 k.p.c. przyczyny odrzucenia pozwu, z uwzględnieniem różnic zachodzących między procesem a postępowaniem egzekucyjnym, należy traktować w postępowaniu egzekucyjnym jako przyczyny odrzucenia wniosku o wszczęcie egzekucji. Poza tym, przyczyną odrzucenia wniosku o wszczęcie egzekucji jest, w myśl art. 1099 k.p.c., brak jurysdykcji krajowej. Wobec powyższego przyjąć należy, że przyczynami odrzucenia wniosku o wszczęcie egzekucji jest istnienie okoliczności wyliczonych w art. 199 § 1 oraz art. 1099 k.p.c.[146] Ponieważ wyliczenie to ma charakter wyczerpujący, trudno przyjąć, że w postępowaniu egzekucyjnym istnieją jeszcze inne, szczególne przyczyny odrzucenia wniosku, właściwe tylko temu postępowaniu. W szczególności nie można uważać za przyczynę odrzucenia wniosku ograniczeń egzekucji.

Poczynione dotychczas uwagi dotyczyły sytuacji, gdy wierzyciel wskazał we wniosku o wszczęcie egzekucji taki składnik majątku dłużnika, który w całości został wyłączony spod egzekucji. Jeżeli natomiast wierzyciel jako sposób zaspokojenia świadczenia pieniężnego wynikającego z tytułu wykonawczego wybrał egzekucję z takiego prawa majątkowego, które podlega częściowemu ograniczeniu egzekucji (np. wynagrodzenie za pracę), to wówczas komornik dokonuje zajęcia tego prawa w granicach, na jakie zezwalają przepisy o ograniczeniach egzekucji. Zajęcie określonego prawa majątkowego w zakresie dozwolonym przez właściwe przepisy jest *implicite* czynnością odmawiającą dokonania zajęcia w pozostałym zakresie.

[146] Wskazana w art. 1124 § 3 k.p.c. przyczyna odrzucenia pozwu, polegająca na niezłożeniu kaucji aktorycznej, nie ma żadnego odpowiednika w postępowaniu egzekucyjnym, por. W e n g e r e k, *Przedmiot i przesłanki...*, s. 382.

Wysunięte argumenty przemawiają za stanowiskiem, że uwzględnienie przez komornika przepisów o ograniczeniach egzekucji w chwili zgłoszenia wniosku o wszczęcie egzekucji następuje poprzez odmowę wszczęcia egzekucji w całości lub części, ze wskazanego przez wierzyciela przedmiotu czy prawa majątkowego.

Natomiast w razie wszczęcia egzekucji wbrew ograniczeniom, komornik obowiązany jest, zgodnie z art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c., z urzędu umorzyć postępowanie egzekucyjne w całości lub części. Nie wyłącza to możliwości zgłoszenia wniosku o umorzenie przez dłużnika, który ma możliwość powoływania się na ograniczenia egzekucji w jej toku, niezależnie od tego, czy z prawa tego skorzystał w chwili dokonywania zajęcia. Poza tym sąd z urzędu może wydać komornikowi zarządzenie zmierzające do usunięcia uchybień powstałych na skutek skierowania egzekucji do przedmiotów wyłączonych spod egzekucji (art. 759 § 2 k.p.c.)[147]. Przed umorzeniem postępowania komornik, stosownie do art. 827 k.p.c., powinien wysłuchać wierzyciela i dłużnika.

Środkiem prawnym mającym zapewnić ochronę przed naruszeniem przez komornika przepisów o ograniczeniach egzekucji jest skarga na czynności komornika (art. 767 k.p.c.). Skarga ta przysługuje również dłużnikowi na zaniechanie przez komornika umorzenia postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.[148] Możność wniesienia skargi na zaniechanie tej czynności przez komornika nie jest ograniczona czasowo, albowiem komornik obowiązany jest umorzyć postępowanie z przyczyn określonych w art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. w każdym czasie. Wniesieniu skargi na zaniechanie przez komornika czynności, o której mowa, nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że dłużnik nie zaskarżył w terminie ustawowym wadliwie dokonanego zajęcia. W następstwie zaskarżenia czynności komornika dochodzi do postępowania sądowego. Zgodnie z art. 839 § 1 k.p.c., postanowienie sądu w przedmiocie ograniczenia egzekucji powinno zapaść po wysłuchaniu stron. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie (art. 839 § 2 k.p.c.).

Należy rozważyć jeszcze jedną kwestię, a mianowicie, jakie znaczenie ma egzekucja prowadzona z naruszeniem przepisów o ograniczeniach egzekucji. Ujmując rzecz precyzyjniej, chodzi o odpowiedź na pytanie, czy naruszenie przepisów o ograniczeniach egzekucji powo-

---

[147] Por. Z. Świeboda, *Sąd jako organ egzekucyjny*, Warszawa 1980, s. 16.

[148] Por. uchwałą SN z dn. 26.02.1969 r., III CZP 131/68, OSNCP 1969, nr 9, poz. 156; por. również W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, NP 1975, nr 6, s. 881. Odmienne stanowisko od przyjętego przez SN we wskazanej uchwale, zostało wcześniej wyrażone w literaturze; por. J. Litauer, W. Święcicki, *Kodeks postępowania cywilnego. Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygnięty przez Komitet Redakcyjny „Polskiego Procesu Cywilnego"*, Łódź 1949, s. 323.

duje nieważność i bezskuteczność czynności egzekucyjnych, czy tylko ich zaskarżalność.

W okresie przedwojennym kwestia ta należała do spornych[149]. Za uznaniem zaskarżalności czynności dokonanych z naruszeniem przepisów o ograniczeniach egzekucji opowiadał się S. Rosmarin[150]. Zdaniem tego autora, przyjęcie stanowiska o nieważności zajęcia stworzyłoby niepewność prawną i byłoby podstawą niekończących się powództw opartych na niesłusznym wzbogaceniu wierzyciela. Nieważność czynności ze wskazanych przyczyn, nie może być wyprowadzana również z publicznego charakteru przepisów o ograniczeniach egzekucji.

Doktryna powojenna nie przejawiała bliższego zainteresowania poruszoną kwestią. Na podstawie nielicznych i drobnych wzmianek dotyczących omawianej kwestii, za panujący uznać należy pogląd, że naruszenie przepisów o ograniczeniach egzekucji powoduje nieważność czynności egzekucyjnych[151]. Zdaniem E. Wengerka, stanowisko takie uzasadnione jest treścią art. 568 § 1 d.k.p.c. (obecnie art. 824 § 1 pkt 2), zgodnie z którym egzekucja z przedmiotów podlegających ograniczeniom egzekucji jest niedopuszczalna. Wobec tego nie jest dopuszczalna droga egzekucji sądowej, a tym samym i droga sądowa. W związku z tym, stosownie do art. 371 § 2 d.k.p.c. (obecnie art. 369 k.p.c.), naruszenie przepisów o ograniczeniach egzekucji pociąga nieważność postępowania[152]. Natomiast J. Nowosielska-Deresiewicz, która rozpatruje omawiane zagadnienie w świetle przepisów o ograniczeniach egzekucji z wynagrodzenia za pracę, wskazane wyżej stanowisko uzasadnia znaczeniem ochrony prawnej wynagrodzenia za pracę w procesie socjalistycznym[153].

Stanowisko, że naruszenie przepisów o ograniczeniach egzekucji powoduje nieważność czynności egzekucyjnych, nie wydaje się słuszne z kilku powodów. Zacznijmy od analizy argumentów przytoczonych na uzasadnienie tego stanowiska. Argument podniesiony przez E. Wengerka oparty jest na błędnym założeniu, polegającym na uznaniu niedopuszczalności egzekucji ze względu na przedmiot jako wypadku niedopuszczalności drogi sądowej. Założenia takiego czynić nie można, albowiem ograniczenia egzekucji i niedopuszczalność drogi sądowej stanowią dwa różne zagadnienia, a problem ograniczeń egzekucji jest aktualny wtedy, gdy w postępowaniu egzekucyjnym zachodzi dopuszczalność

---

[149] Por. Rosmarin, *op. cit.*, s. 630.

[150] Tamże, s. 630, 631.

[151] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 57; J. Nowosielska-Deresiewicz, *Egzekucja z wynagrodzenia za pracę*, Warszawa 1973, s. 82, 83.

[152] Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne...*, s. 77.

[153] Nowosielska-Deresiewicz, *op. cit.*, s. 82, 83.

drogi sądowej. Natomiast argument podniesiony przez J. Nowosielską-Deresiewicz, z uwagi na jego bardzo ogólny charakter, nie jest przekonywający.

Rozważenie omawianej kwestii zależy od ustalenia, jakie są przyczyny nieważności w postępowaniu egzekucyjnym. Przyczyny nieważności postępowania poza jedną, a mianowicie brakiem jurysdykcji krajowej, wymienione są w przepisach o procesie, które stosownie do art. 13 § 2 k.p.c., należy stosować odpowiednio w postępowaniu egzekucyjnym. W związku z tym przyjąć należy, że przyczyny nieważności postępowania określone w art. 396 k.p.c. zachowują swoją aktualność w postępowaniu egzekucyjnym. Nie ulega wątpliwości, że czynności egzekucyjne dokonane z naruszeniem przepisów o ograniczeniach egzekucji są czynnościami wadliwymi. Jednakże nie sposób przyjąć, że wadliwość taka pociąga za sobą nieważność postępowania. Nie znajduje to żadnego uzasadnienia w art. 396 i art. 1099 k.p.c. Nie można natomiast rozszerzać wypadków nieważności postępowania poza wyraźnie wymienione w ustawie[154].

Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, że następstwem czynności egzekucyjnej dokonanej z naruszeniem przepisów o ograniczeniach egzekucji jest jej zaskarżalność z powodu wadliwości nie stanowiącej przyczyny nieważności postępowania.

---

[154] Por. M. Jędrzejewska, *Zwrot pozwu a przerwa biegu przedawnienia i terminu prekluzyjnego*, NP 1962, nr 12, s. 1639.

Rozdział II

OGRANICZENIA EGZEKUCJI ZE ŚWIADCZEŃ POWTARZAJĄCYCH SIĘ, KTÓRYCH CELEM JEST ZAPEWNIENIE UTRZYMANIA

§ 1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Najistotniejsze ograniczenia egzekucji dotyczą świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania. Ograniczenia te podyktowane są przede wszystkim względami humanitarno-społecznymi, i mają na celu zapewnienie dłużnikowi i jego rodzinie minimum środków pieniężnych potrzebnych do egzystencji.

Przystępując do omówienia zagadnień dotyczących ograniczeń egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należy na wstępie bliżej scharakteryzować te świadczenia. Rozważania na ten temat rozpocząć należy od analizy podstawowych w tej mierze przepisów art. 833 § 1 i 2 k.p.c. Stosownie do zawartej w powołanych przepisach specyfikacji do świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należy zaliczyć: wynagrodzenie ze stosunku pracy, diety posłów, należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i ich domowników z tytułu pracy w spółdzielni, wynagrodzenie członków spółdzielni pracy oraz wszelkie inne świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania. Redakcja przepisów art. 883 § 1 i § 2 k.p.c. wskazuje, że świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należy rozumieć bardzo szeroko. Zaliczenie danego świadczenia do omawianej grupy świadczeń zależy wyłącznie od ustalenia dwóch przesłanek. Po pierwsze, świadczenie to musi mieć charakter periodyczny (powtarzający się), po drugie — musi spełniać cel wyżej wskazany.

Świadczeniami powtarzającymi się są świadczenia wypłacane dłużnikowi okresowo w powtarzających się odstępach czasu. Bez znaczenia jest częstotliwość dokonywanych wypłat. Mogą to być również okresy

dłuższe (np. kwartał, rok). Najczęściej częstotliwość dokonywanych wypłat świadczeń, które zapewniają utrzymanie, jest stosunkowo krótka z uwagi na ich alimentacyjny charakter. Tak np., gdy chodzi o wynagrodzenie za pracę, okresy te są krótkie (najczęściej miesiąc) i mają charakter stały. Nie można jednak wykluczyć takich stosunków prawnych, przy których dłużnik będzie otrzymywał świadczenia w nieregularnie powtarzających się odstępach czasu (np. zlecenie). Okresowy charakter dokonywanych wypłat wiąże się z trwałym i ciągłym stosunkiem prawnym, w którym zobowiązania stron do określonych świadczeń trwają tak długo, jak długo trwa ten stosunek. Termin zakończenia stosunku prawnego nie zawsze musi być wyraźnie określony. Tak np. umowa o pracę, zgodnie z art. 25 § 1 k.p., może być zawarta na czas nie określony, na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy.

O ile ustalenie okresowego charakteru wypłacanych świadczeń nie nastręcza większych trudności, o tyle ustalenie przeznaczenia tych świadczeń jest sprawą znacznie trudniejszą. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie podają bliższych wskazówek, jakimi należy się kierować przy ustalaniu, kiedy celem świadczenia powtarzającego się jest zapewnienie utrzymania, ograniczając się do przykładowego wskazania kilku takich świadczeń. Zupełnie ścisłe i równocześnie wyczerpujące przedstawienie okoliczności wskazujących na to, kiedy świadczenia powtarzające się mają na celu zapewnienie utrzymania, jest niemożliwe. Rozważania w tym przedmiocie muszą być z konieczności oparte na pewnych ujęciach intuicyjnych.

Aby określone świadczenie okresowe mogło służyć zapewnieniu utrzymania, musi być świadczeniem przynoszącym dłużnikowi określoną korzyść majątkową, pozwalającą na nabywanie dóbr i korzystanie z usług potrzebnych jemu i będących na jego utrzymaniu członków rodziny. Najczęściej świadczenie takie jest udzielane w formie pieniężnej, chociaż w rzadziej występujących przypadkach może być ono wypłacane w rzeczach oznaczonych co do gatunku. W tych ostatnich wypadkach korzyść majątkowa polegać będzie na zaoszczędzeniu wydatków pieniężnych na potrzeby związane z zapewnieniem utrzymania. Dotyczyć to będzie najczęściej renty z umowy o dożywocie czy też przysługujących pracownikowi deputatów, które uzupełniają wynagrodzenie za pracę. Alimentacyjny aspekt tych świadczeń sprawia, że należy je traktować jako rodzaj dochodu w ujęciu ekonomicznym, służącym zaspokajaniu potrzeb życiowych dłużnika i jego rodziny.

Określonym powyżej warunkom odpowiadają niewątpliwie wymienione w art. 833 § 4, 5 i 6 k.p.c. zaopatrzenia emerytalne, renty, świadczenia pieniężne przysługujące z ubezpieczenia społecznego w razie

choroby i macierzyństwa, świadczenia alimentacyjne, zasiłki i dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe i dla sierot zupełnych. Tak szeroka różnorodność wskazanych przykładowo świadczeń prowadzi do wniosku, że dla ustalenia, czy dane świadczenie o charakterze powtarzającym się ma na celu zepewnienie utrzymania, bez znaczenia jest podstawa prawna tego świadczenia.

Biorąc pod uwagę zakresy dopuszczalnych potrąceń ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, można świadczenia te podzielić na wynagrodzenie za pracę oraz inne świadczenia.

§ 2. OGRANICZENIA EGZEKUCJI Z WYNAGRODZENIA ZA PRACĘ

1. Pojęcie wynagrodzenia za pracę

Jako pierwszy rodzaj świadczeń należących do powtarzających się dochodów dłużnika, których celem jest zapewnienie utrzymania, zgodnie z art. 833 k.p.c. wymienić należy wynagrodzenie ze stosunku pracy. Wynagrodzenie to jako źródło utrzymania pracowników, spełnia niezwykle ważną funkcję bodźcową stymulującą podwyższenie jakościowych i ilościowych wyników pracy. Z drugiej strony otrzymywane przez dłużnika wynagrodzenie jest w naszych warunkach społeczno-ekonomicznych najczęstszym przedmiotem egzekucji.

Z punktu widzenia przepisów o ograniczeniach egzekucji z wynagrodzenia za pracę, pole rozważań nad wynagrodzeniem za pracę należy ograniczyć do znaczenia, jakie jest mu nadawane w prawie pracy i prawie egzekucyjnym.

W prawie pracy wynagrodzenie za pracę stanowi jedną z pierwszoplanowych istytucji, stąd jest często przedmiotem zainteresowań doktryny. Ramy oraz cel niniejszej pracy uniemożliwiają dokładną analizę zapatrywań doktryny i orzecznictwa w tej materii. Ograniczmy się więc jedynie do stwierdzenia, że w prawie pracy traktowanie określonego świadczenia jako wynagrodzenia za pracę zależy od ustalenia, czy jest to świadczenie majątkowo-przysparzające, pochodzące ze stosunku pracy, wypłacane przez zakład pracy na rzecz pracownika w zamian za wykonywaną przez niego pracę stosownie do jej rodzaju, ilości i jakości, oraz czy ma charakter roszczeniowy[1].

W prawie egzekucyjnym odrębnie określa się treść pojęcia wyna-

[1] Por. W. Szubert, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1976, s. 236 i n.; W. Piotrowski, *Prawo do wynagrodzenia za pracę*, [w:] *Studia nad kodeksem pracy*, Poznań 1975, s. 159 i n.; M. Seweryński, *Wynagrodzenie za pracę. Pojęcie regulacja i ustalenie*, Acta Univ. Lodz. 1976, s. 100.

grodzenia za pracę w celu ustalenia przedmiotu egzekucji. Zgodnie z art. 881 § 2 k.p.c., przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę jest w szczególności periodyczne wynagrodzenie za pracę, wynagrodzenie za prace zlecone, nagrody i premie przysługujące dłużnikowi (pracownikowi) za okres jego zatrudnienia, zysk związany ze stosunkiem pracy, udział w funduszu zakładowym oraz wszelkich innych funduszach pozostających w związku ze stosunkiem pracy.

Analizę przepisu art. 881 § 2 k.p.c. można z powodzeniem ograniczyć do kilku ustaleń natury ogólnej, które nasuwa treść tego przepisu. Po pierwsze, wymieniony przepis nie przytacza dochodów pracowniczych w sposób wyczerpujący, lecz zawiera jedynie wyliczenie przykładowe; opatruje bowiem to wyliczenie zwrotem „w szczególności"[2]. Po drugie, przepis ten odnosi pojęcie wynagrodzenia za pracę nie tylko do dochodu z pracy wykonywanej w ramach stosunku pracy, lecz również do dochodów, jakie otrzymuje pracownik od zakładu pracy w związku ze stosunkiem pracy[3]. W konsekwencji przyjąć należy, że przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę są, zgodnie z art. 881 § 2 k.p.c., wszelkie dochody, jakie uzyskuje pracownik od zakładu pracy w związku z pozostawaniem w stosunku pracy.

Poczynione ustalenia pozwalają na stwierdzenie, że zakres świadczeń objętych przez pojęcie wynagrodzenia za pracę na gruncie prawa pracy różni się od zakresu świadczeń będących przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę. Zakres pojęciowy wynagrodzenia za pracę jako przedmiotu egzekucji jest znacznie szerszy od zakresu, jaki jest nadawany temu pojęciu w prawie pracy. Zgodnie z art. 833 § 1 k.p.c., wynagrodzenie ze stosunku pracy podlega egzekucji w zakresie określonym w przepisach kodeksu pracy. W związku z tym należy zastanowić się, czy zakresy dopuszczalnych potrąceń przewidzianych w art. 87 § 3 i 4 k.p. dotyczą wynagrodzenia za pracę w znaczeniu nadanym temu pojęciu w prawie pracy, czy też ograniczenia te dotyczą świadczeń, jakie mogą być przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę. Z punktu widzenia przepisów regulujących ograniczenia egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, zarysowany problem ma pewne znaczenie. Na wynagrodzenie za pracę mogą bowiem składać się różne składniki, w zależności od obowiązującego systemu wynagrodzenia i spełnianych przez nie fun-

---

[2] Por. W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1976, s. 1220; M. Piekarski, *Egzekucja świadczeń pieniężnych*, ZPP 1965, nr 66, s. 18.

[3] Por. E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 186; J. Nowosielska-Deresiewicz, *Egzekucja z wynagrodzenia za pracę*, Warszawa 1973, s. 12 i n. oraz cyt. tam lit.; por. też § 108 rozp. w sprawie czynności komorników.

kcji. Wśród tych składników wyróżnić można takie, które nie mają charakteru periodycznego, lecz są wypłacane jednorazowo za pracę świadczoną poza normalnymi obowiązkami pracownika, np. jednorazowe wynagrodzenie za dodatkowe godziny nadliczbowe, za szkolenie młodocianych, wynagrodzenie za ocenę prac dyplomowych i inne ruchome składniki wynagrodzenia.

Przystępując do rozważenia wskazanego problemu, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na charakter kodeksu pracy. Jest to akt prawny, który określa prawa i obowiązki pracowników, a w tych ramach precyzuje podstawowe zasady prawa do wynagrodzenia za pracę, jak np. zasadę ekwiwalentu według pracy, zasadę wzajemności, odpłatności itp[4]. Szczegółowe zagadnienia związane z wynagrodzeniem za pracę regulują przepisy szczególne, zawarte w aktach normatywnych naczelnych organów administracji państwowej czy też w układach zbiorowych pracy. Inne zasady dotyczące prawa do wynagrodzenia za pracę wypracowała doktryna na podstawie całokształtu obowiązujących w tej materii przepisów. W kontekście tych zasad przebiega ustalenie tego, co należy rozumieć przez wynagrodzenie za pracę, pozwalające odróżnić od tego wynagrodzenia inne świadczenia i wypłaty zakładu pracy na rzecz pracownika, w związku z pozostawaniem w stosunku pracy. Kodeks pracy normując podstawowe zasady dotyczące wynagrodzenia za pracę, zapewnią jednocześnie jego ochronę (art. 84-91 k.p.). Nie ulega żadnej wątpliwości, że odnoszące się do wskazanych dwóch grup zagadnień przepisy dotyczą tego samego przedmiotowo zakresu świadczeń. Ponieważ ochrona wynagrodzenia za pracę obejmuje również ograniczenia dopuszczalności dokonywania potrąceń z tego wynagrodzenia, należy przyjąć, że przewidziane w kodeksie pracy zakresy dopuszczalnych potrąceń dotyczą wynagrodzenia w znaczeniu nadawanym temu pojęciu w prawie pracy. W konsekwencji, jednorazowe składniki wynagrodzenia za pracę będą podlegały tej samej ochronie, co składniki o charakterze stałym. Świadczenia powtarzające się, które wykraczają poza tak rozumiane wynagrodzenie, a są przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę (np. wynagrodzenie za prace zlecone), należą — w myśl przepisów o ograniczeniach egzekucji — do innych świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, o jakich mowa w art. 833 § 2 k.p.c. Natomiast świadczenia będące przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę, które wykraczają poza zakres przyjętej w prawie pracy definicji wynagrodzenia za pracę i podlegają jednorazowej wypłacie (np. wypłaty odszkodowawcze, nagrody uznaniowe, wypłaty z tytułu racjonalizacji i wynalazczości), nie mogą być traktowane jako świadczenia powtarzające się.

---

[4] Por. Szubert, *op. cit.*, s. 236—239.

Będą one zatem podlegały egzekucji w całości, chyba że należą do świadczeń, które nie podlegają egzekucji z mocy innych przepisów.

W konsekwencji należy postawić tezę, że w postępowaniu egzekucyjnym zbudowanie jednolitej definicji wynagrodzenia za pracę jest niemożliwe. Pojęcie to występuje w postępowaniu egzekucyjnym w dwojakim znaczeniu. Odrębnie określić trzeba treść tego pojęcia dla oznaczenia przedmiotu egzekucji z wynagrodzenia za pracę, odrębnie zaś przy stosowaniu przepisów o ograniczeniach egzekucji. W tym ostatnim wypadku znaczenie pojęcia „wynagrodzenia za pracę" jest takie samo, jak w prawie pracy.

2. Dopuszczalny zakres zajęcia

W myśl art. 87 § 1 k.p., z wynagrodzenia za pracę — po odliczeniu podatków należnych od wynagrodzenia za pracę oraz składek na cele emerytalne — potrąceniu podlegają tylko sumy egzekwowane na mocy tytułów wykonawczych na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych i na pokrycie należności innych niż alimentacyjne oraz zaliczki pieniężne udzielone pracownikowi i kary pieniężne przewidziane w art. 108 k.p.

Użytego w powołanym przepisie oraz w innych przepisach kodeksu pracy o ochronie wynagrodzenia za pracę (art. 87—91) określenia „potrącenie" nie należy utożsamiać z potrąceniem przewidzianym w art. 498 k.c. Zgodnie z kodeksem cywilnym, przez potrącenie należy rozumieć wzajemne umorzenie wierzytelności dwóch podmiotów będących względem siebie jednocześnie wierzycielami i dłużnikami. Natomiast kodeks pracy posługuje się terminem „potrącenie" na oznaczenie nakazanej prawem jednostronnej czynności zakładu pracy polegającej na zmniejszeniu przysługującego pracownikowi wynagrodzenia w sytuacjach i wysokości określonej w odpowiednich przepisach kodeksu pracy[5].

Zgodnie z art. 87 § 2 k.p., w pierwszej kolejności z wynagrodzenia za pracę podlegają zaspokojeniu egzekwowane świadczenia alimentacyjne. Ponieważ przepisy kodeksu pracy nie określają, co należy rozumieć przez świadczenia alimentacyjne, należy w tej mierze, zgodnie z art. 90 k.p., odwołać się do stosownych przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

Zgodnie z art. 1081 § 1 k.p.c., przez świadczenia alimentacyjne należy rozumieć alimenty oraz renty mające charakter alimentów. W ro-

---

[5] Por. *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 307; *Kodeks pracy z komentarzem*, Warszawa 1979, s. 260; M. Święcicki, *Prawo pracy*, Warszawa 1968, s. 440.

zumieniu tego przepisu egzekucja świadczeń alimentacyjnych obejmuje dwie wymienione grupy świadczeń. W stosunku do pojęcia „alimentów" przyjętego przez kodeks postępowania cywilnego, w postępowaniu rozpoznawczym (art. 321 k.p.c.) jest to rozszerzenie o renty mające charakter alimentów[6]. Dalsze przepisy działu kodeksu postępowania cywilnego, normującego egzekucję świadczeń alimentacyjnych, posługują się już tylko terminem „alimenty" (art. 1081 § 1, 1083 § 1, 1085). Opierając się na wykładni teleologicznej, przyjmuje się powszechnie, że wymienione przepisy dotyczą zarówno alimentów, jak i rent o charakterze alimentacyjnym[7].

Alimentami są świadczenia przypadające na mocy tytułu wykonawczego, a wynikające z obowiązku dostarczania koniecznych środków utrzymania i wychowania przewidzianego w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego mieszczących się w dziale zatytułowanym *Obowiązek alimentacyjny*[8]. Należy przy tym zaznaczyć, że spośród świadczeń przewidzianych przepisami wspomnianego działu, nie mogą być traktowane jako świadczenia alimentacyjne roszczenia matki dziecka w stosunku do ojca, który nie jest jej mężem, wynikające z art. 141 § 1 k.r. i o. Przepis ten przyznaje matce dziecka dwie kategorie roszczeń. Pierwszą kategorię stanowią roszczenia o pokrycie kosztów utrzymania w okresie porodu przez trzy miesiące lub przez czas dłuższy, drugą zaś — roszczenia o zwrot wydatków związanych z ciążą i porodem lub też innych koniecznych wydatków albo szczególnych strat majątkowych. Tylko roszczenia pierwszej kategorii mają charakter alimentacyjny. Natomiast roszczenia należące do kategorii drugiej nie mają charakteru alimentacyjnego, gdyż ich przedmiotem nie jest dostarczanie środków utrzymania[9]. Zgodnie z ukształtowaną wykładnią, nie można jako świadczeń alimentacyjnych kwalifikować roszczeń regresowych z tytułu obowiązku alimentacyjnego (art. 140 k.r. i o.)[10].

---

[6] O zakresie przedmiotowym określenia „sprawy o roszczenia alimentacyjne" występującego w art. 321 § 2 k.p.c. patrz: K. Piasecki, *Orzekanie ponad żądanie w procesie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 97, 109.

[7] E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 707; S. Pomykalski, T. Szóstakowski, *Przepisy dla komorników. Komentarz*, Warszawa 1974, s. 122 i n.; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1385.

[8] S. Breyer, S. Gross, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 759, 825; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 707.

[9] Por. Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 808; S. Włodyka, *Postępowanie sądowe w sprawach o alimentację*, ZNUJ 1957, Prawo, nr 4, s. 234; J. Ignatowicz, *Proces o ustalenie ojcostwa i roszczenia z nim związane*, NP 1951, nr 1, s. 47. Odmienne stanowisko zajmuje M. Waligórski, *Dochodzenie alimentów w procesie*, PiP 1961, nr 8—9, s. 334.

[10] Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 803—808; Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 265, Siedlecki, *op. cit.*, s. 506; Piasecki, *op. cit.*, s. 103

Nie można natomiast czynić różnicy między bieżącymi i zaległymi świadczeniami alimentacyjnymi[11]. Do świadczeń alimentacyjnych, o których mowa w art. 1081 § 1 k.p.c., należy zaliczyć również pewne świadczenia regulowane innymi przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jak np. art. 60 dotyczący obowiązku alimentacyjnego między małżonkami po rozwiązaniu małżeństwa[12]. Do świadczeń alimentacyjnych w rozumieniu art. 1081 § 1 k.p.c. zaliczyć należy również świadczenia, o których mowa w art. 938 k.c. Zgodnie z tym przepisem, dziadkowie spadkobiercy, jeżeli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnych im środków utrzymania od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny, mogą żądać od spadkobiercy, nie obciążonego takim obowiązkiem, środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. W literaturze powszechnie przyjmuje się, że środki utrzymania przewidziane w tym przepisie są alimentami, o których mowa w art. 321 § 2 k.p.c.[13] Do rent mających charakter alimentów, o których mowa w art. 1081 § 1 k.p.c., w doktrynie procesu cywilnego powszechnie zalicza się świadczenia wynikające z przepisów art. 446 § 2, 444 § 2, 903 i 913 § 1 k.c.[14]

---

i n.; Włodyka, *op. cit.*, s. 233 i n.; orzeczenie SN z dn. 25.06.1955 r., II CR 460/55, PiP 1955, nr 10, s. 681. Odmienne stanowisko reprezentowane przez M. Rafacz-Krzyżanowską (*Problem zasądzenia ponad żądanie*, Pal. 1966, nr 6, s. 26) należy uznać za przezwyciężone.

[11] Por. orzeczenie SN z dn. 30.07.1965 r., II CZ 68/65 OSPiKA 1967, poz. 30.

[12] Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 759; Piasecki, *op. cit.*, s. 101, 102; J. Gwiazdomorski, *„Alimentacyjny" obowiązek między małżonkami*, Warszawa 1970, s. 88, 105. J. Gwiazdomorski, jakkolwiek obowiązek wynikający z art. 60 k.r. i o., uznaje za „prawdziwy obowiązek alimentacyjny"; wskazuje na jego różnice w porównaniu z art. 128 k.r. i o. Różnice te, najogólniej biorąc, sprowadzają się do tego, że obowiązek z art. 60 k.r. i o. istnieje między osobami, których nie łączy żaden stosunek prawnoprocesowy oraz zawiera w sobie w poszczególnych stanach faktycznych w różnym stopniu dochodzący do głosu pierwiastek odszkodowawczy. Por. także A. Szpunar, *Obowiązek alimentacyjny między rozwiedzionymi małżonkami*, NP 1954, nr 9, s. 829; tenże, *Obowiązek alimentacyjny między małżonkami po rozwodzie*, SC 1981, t. XXXI, s. 59 i n.

[13] Siedlecki, *op. cit.*, s. 506; Rafacz-Krzyżanowska, *op. cit.*, s. 26; W. Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957, s. 111.

[14] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1388; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 339. O traktowaniu na gruncie postępowania egzekucyjnego rent za utratę zdolności do pracy (art. 444 § 2 k.c.) i za śmierć żywiciela (art. 446 § 2) jako rent o charakterze alimentów i przyznanie im przywilejów właściwych alimentom, zdecydowały — mówiąc ogólnie — względy celowościowe oraz analiza stosownych przepisów k.p.c., w tym przede wszystkim art. 753, 883 § 2 i 1081. Należy zaznaczyć, że w nauce prawa cywilnego materialnego panuje zapatrywanie, że wymienione renty mają charakter odszkodowawczy, a nie alimentacyjny; por. A. Szpu-

Zgodnie z art. 87 § 3 pkt 1 k.p., potrącenia na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych mogą być dokonane do wysokości trzech piątych wynagrodzenia za pracę, bez względu na jego wysokość.

Natomiast przy egzekucji innych niż świadczenia alimentacyjne należności lub potrącaniu udzielonych pracownikowi zaliczek wysokość dopuszczalnych potrąceń jest ograniczona dwustopniowo:

1) po pierwsze, zgodnie z art. 87 § 3 pkt 2 k.p., potrącenia na zaspokojenie tych roszczeń nie mogą w sumie przekroczyć połowy wynagrodzenia z tym, że pierwszeństwo w zaspokojeniu mają sumy egzekwowane;

2) drugie ograniczenie zawierają przepisy wydanego na podstawie art. 87 § 6 k.p. rozporządzenia RM z dnia 6.12.1977 r. w sprawie kwot wynagrodzenia za pracę, wolnych od potrąceń z innych tytułów niż świadczenia alimentacyjne (Dz.U. nr 37, poz. 165). Zgodnie z § 1 tego rozporządzenia, przy potrącaniu sum egzekwowanych na mocy tytułów wykonawczych na pokrycie innych należności niż alimentacyjne, wolna od potrąceń jest kwota wynagrodzenia za pracę w wysokości najniższego dopuszczalnego wynagrodzenia zasadniczego, określonego w stawkach miesięcznych dla pracowników zatrudnianych w uspołecznionych zakładach pracy w pełnym wymiarze czasu pracy. Przy potrącaniu zaś udzielonych pracownikowi zaliczek pieniężnych wolna jest od potrąceń kwota 75% wynagrodzenia wyżej określonego. Wysokość najniższego dopuszczalnego wynagrodzenia zasadniczego wynosi obecnie 5400 zł, zgodnie z uchwałą nr 158 RM z dnia 2.08.1982 r. w sprawie najniższych wynagrodzeń pracowników (MP nr 19, poz. 164). Należy przy tym zaznaczyć, że zgodnie z powołanym wyżej rozporządzeniem RM, jeżeli pracownik zatrudniony jest w niepełnym wymiarze czasu pracy, wysokość wolnej od egzekucji kwoty wynagrodzenie ulega zmniejszeniu proporcjonalnie do wymiaru czasu pracy. Jeżeli pracownik zatrudniony jest na 1/2 lub 1/4 etatu, kwota ta będzie wynosiła odpowiednio 2700 zł i 1350 zł. Przy potrącaniu sum egzekwowanych na pokrycie należności innych niż alimentacyjne, wynagrodzenie pracownika zatrudnionego w więcej niż jednym zakładzie pracy podlega zsumowaniu w celu określenia kwoty wolnej od potrąceń (§ 1 ust. 3 rozp.).

Zgodnie z przpisem art. 87 § 5 k.p., nagroda z zakładowego funduszu nagród podlega egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych do pełnej wysokości. W prawie pracy nagrodę z zakładowego funduszu nagród zalicza się do wynagrodzenia za pracę[15]. Oznacza to,

---

nar, *Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej*, Warszawa 1973, s. 76 i n. oraz cyt. tam lit.; *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 1111; por. również orzeczenie SN z dn. 23.10.1968 r., 4 CR 380/60, OSPiKA 1969, poz. 207.

[15] G. Szymańska, *Prawo pracownika do nagrody z zakładowego funduszu nagród*, PiP 1974, nr 11, s. 117; M. Święcicki, *Prawo wynagrodzenia za pracę*,

że z nagrody przyznanej pracownikowi z zakładowego funduszu nagród można dokonywać potrąceń w granicach przewidzianych przez kodeks pracy dla potrąceń z wynagrodzenia za pracę. Regulacja przewidziana w art. 87 § 5 k.p. jest wyjątkiem od tej zasady i dotyczy tylko egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych, szczególnie uprzywilejowanych ze względów społecznych. Sposób obliczania wysokości kwot podlegających potrąceniu z wynagrodzenia pracownika i przysługującej mu w danym miesiącu premii z zakładowego funduszu nagród ilustrują następujące przykłady:

1. Wierzyciel egzekwuje należność inną niż alimentacyjną w wysokości 15 000 zł. W danym miesiącu pracownikowi przypada tytułem wynagrodzenia za pracę 6000 zł oraz 5000 zł tytułem premii. Zakład pracy potrąci w danym miesiącu kwotę 5500 zł jako 1/2 z 11 000 (6000 + 5000).

2. Wierzyciel alimentacyjny egzekwuje bieżącą należność alimentacyjną w wysokości 2000 zł oraz 14 000 zł, jako zaległe świadczenia alimentacyjne. Dochody pracownika kształtują się tak samo, jak w przykładzie 1. Egzekucji podlega 3/5 z 6000 zł, czyli 3600 zł oraz cała premia w wysokości 5000 zł, czyli razem 8600 zł. Pracownikowi pozostaje do wypłaty kwota 2400 zł.

Zgodnie z art. 87 § 4 k.p., potrącenia z wynagrodzenia za pracę na zaspokojenie stwierdzonych tytułem wykonawczym świadczeń alimentacyjnych i innych należności oraz udzielonych pracownikowi zaliczek nie mogą w sumie przekraczać trzech piątych wynagrodzenia, łącznie zaś potrącenia na zaspokojenie stwierdzonych tytułem wykonawczym należności, innych niż świadczenia alimentacyjne, oraz udzielonych pracownikowi zaliczek — połowy wynagrodzenia. Przepis art. 87 § 4 k.p. określa zatem łączną maksymalną wysokość potrąceń w razie zbiegu potrąceń z różnych tytułów. Na podstawie tego przepisu można wyróżnić dwie zasadnicze sytuacje faktyczne:

1. Zbieg potrąceń na zaspokojenie świadczeń, z których każde, gdyby było jedyną dochodzoną należnością, podlegałoby zaspokojeniu z 3/5 przysługującego dłużnikowi wynagrodzenia za pracę (art. 87 § 3 pkt 1 k.p.) albo też z 1/2 należnego pracownikowi wynagrodzenia (art. 87 § 3 pkt 2 k.p.).

2. Zbieg potrąceń na zaspokojenie świadczeń, z których pierwsze (świadczenia alimentacyjne — art. 87 § 3 pkt 1 k.p.), gdyby były jedyną dochodzoną należnością podlegałyby zaspokojeniu z 3/5 przysługującego dłużnikowi wynagrodzenia, a pozostałe w identycznej sytuacji podlegałyby zaspokojeniu z połowy tego wynagrodzenia.

Warszawa 1963, s. 54—55; Szubert, *op. cit.*, s. 253—257; M. Seweryński, *Świadczenia z zakładowego funduszu nagród*, PZS 1975, nr 8—9; uchwała SN z dn. 6.06.1960 r., PZS 1961, nr 6, s. 49.

Należy zaznaczyć, że obowiązuje kolejność zaspokojenia świadczeń ustalona w art. 87 § 1 k.p. zgodnie z § 2 tego przepisu. Poza tym, przy zbiegu potrąceń w obu wskazanych sytuacjach, zaspokojenie wynikających z tytułów wykonawczych należności innych niż świadczenia alimentacyjne i udzielonych pracownikowi zaliczek może nastąpić w takiej części, aby odpowiednio kwoty 5400 zł i 4050 zł wolne były od potrąceń.

Obliczanie wysokości dopuszczalnych potrąceń z wynagrodzenia za pracę w pierwszej z opisanych sytuacji nie nastręcza żadnych trudności. Tytułem przykładu:

a. Miesięczne wynagrodzenie za pracę wynosi 11 000 zł. Egzekwowana należność inna niż alimentacyjna wynosi 6000 zł. Ponadto pracownika obciąża zaliczka w wysokości 800 zł. Egzekucji podlega 1/2 z 11 000 zł, czyli 5500 zł. Ponieważ należność wynikająca z tytułu wykonawczego jest zaspokajana w pierwszej kolejności przed zaliczką pieniężną, na poczet zaliczki nie będzie potrącona żadna kwota, gdyż potrącenia nie mogą w sumie przekraczać połowy należnego wynagrodzenia. Gdyby założyć, że egzekwowana należność wynosi 5000 zł na zaspokojenie zaliczki, można by było przeznaczyć kwotę 5500 zł — 5000 zł = 500 zł.

b. Wynagrodzenie za pracę wynosi 10 000 zł. Egzekwowana należność inna niż alimentacyjna wynosi 6000 zł, a udzielona zaliczka, której termin rozliczenia upłynął, wynosi 1000 zł. Potrąceniu na zaspokojenie należności stwierdzonych tytułem wykonawczym podlega kwota 4600 zł (5400 zł jest wolne od potrąceń). Jakkolwiek minimalna kwota wynagrodzenia wolna od potrąceń na pokrycie zaliczki wynosi 4050 zł, to na ten cel można dodatkowo potrącić jedynie 400 zł, gdyż w sumie potrącenia nie mogą przekraczać połowy należnego wynagrodzenia, czyli 5000 zł. Ponieważ dokonano już potrąceń w kwocie 4600 zł na poczet należności stwierdzonych tytułem wykonawczym, na poczet zaliczki można potrącić jedynie 5000 zł — 4600 zł = 400 zł. W sumie potrącono kwotę 5000 zł, przy czym przewidziane kwoty wolne od potrąceń z wymienionych tytułów nie zostały naruszone.

Natomiast obliczanie wysokości dopuszczalnych potrąceń z wynagrodzenia za pracę w drugiej ze wskazanych sytuacji wywołuje pewne wątpliwości. Możliwe są tu dwie koncepcje. Według pierwszej z nich, opartej na dosłownej interpretacji przepisu art. 87 § 4 k.p., potrąceniu podlegają w sumie trzy piąte wynagrodzenia także w wypadku, gdy połowa wynagrodzenia wystarcza na zaspokojenie korzystających z pierwszeństwa świadczeń alimentacyjnych[16]. Jeżeli zatem nastąpi zbieg egzekucji należności alimentacyjnych z egzekucją innych należności

[16] *Kodeks pracy. Komentarz*, s. 313.

oraz zachodzi dodatkowo konieczność potrącenia wypłaconych pracownikowi zaliczek pieniężnych, to dopuszczalna kwota potrącenia w wysokości trzech piątych wynagrodzenia przypada w pierwszej kolejności w całości lub części na zaspokojenie należności alimentacyjnych, w zależności od ich wysokości. Należności z innych tytułów wykonawczych oraz z tytułu zaliczek mogą być zaspokojone w całości lub części, w zależności od ich wysokości tylko wówczas, gdy dopuszczalna kwota potrącenia w wysokości trzech piątych wynagrodzenia jest większa od dochodzonych należności alimentacyjnych. Według tej koncepcji, sposób obliczania wysokości dopuszczalnych potrąceń z wynagrodzenia za pracę przedstawiałby się następująco:

a. Pracownikowi przysługuje wynagrodzenie w wysokości 12 000 zł. Wierzyciele egzekwują świadczenia alimentacyjne w wysokości 2500 zł, inne świadczenia w wysokości 10 000 zł. Ponadto pracownika obciąża zaliczka w wysokości 1800 zł. Potrąceniu podlega 3/5 z 12 000 zł, z tego 2500 zł na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych i 4700 zł na poczet innych świadczeń stwierdzonych tytułem wykonawczym. Zaliczka nie podlega zaspokojeniu.

b. Wynagrodzenie wynosi 9500 zł. Wierzyciele dochodzą alimentów w wysokości 2500 zł, innych należności w wysokości 10 000 zł. Ponadto pracownika obciąża zaliczka w wysokości 2000 zł. Dopuszczalny zakres potrąceń wynosi 3/5 z 9500 zł = 5700 zł. Potrącamy zatem na zaspokojenie alimentów 2500 zł, pozostaje kwota 9500 zł — 2500 zł = 7000 zł. Z kwoty tej na poczet innych egzekwowanych należności można potrącić 1600 zł. Suma 5400 zł jest wolna od potrąceń jako minimalna wysokość wynagrodzenia. Łącznie potrącenia wynosiły 2500 + 1600 zł = 4100 zł. Z pozostałej kwoty wynagrodzenia 5400 zł można jeszcze dokonać potrąceń na zaspokojenie zaliczek w wysokości 1350 zł (pozostała po potrąceniach na egzekwowane należności kwota 5400 zł — 4050 jako kwota wolna od potrąceń na zaspokojenie udzielonych pracownikowi zaliczek). Suma dokonanych potrąceń wynosi 2500 zł + 1600 zł + 1350 zł = 5450 zł. Mieścimy się w ten sposób w granicach dopuszczalnych potrąceń (5700 zł) oraz nie naruszamy minimum 5400 zł, obowiązującego przy egzekwowaniu innych należności niż alimentacyjne, oraz minimum 4050 zł, obowiązującego przy potrącaniu udzielonych pracownikowi zaliczek.

Według drugiej koncepcji, z wynagrodzenia za pracę należy dokonywać potrąceń według zasad określonych w art. 87 § 3 k.p., w kolejności określonej w § 2 tego artykułu, osobno dla każdej dochodzonej należności, mając jednak na uwadze, aby potrącenia te nie przekroczyły w sumie połowy albo trzech piątych wynagrodzenia, w zależności od wysokości należności alimentacyjnych. Jeżeli zatem nastąpi zbieg na-

leżności alimentacyjnych z egzekucją innych należności, a dochodzone należności alimentacyjne nie przekraczają połowy należnego pracownikowi wynagrodzenia, potrąceniu podlega część wynagrodzenia do wysokości trzech piątych. W tym wypadku na zaspokojenie innych należności nie można przeznaczyć żadnej kwoty. Natomiast, gdy należności alimentacyjne są niższe od połowy należnego pracownikowi wynagrodzenia, na zaspokojenie innych należności można dodatkowo przeznaczyć kwotę będącą różnicą między połową wynagrodzenia a wysokością kwoty przeznaczonej na zaspokojenie należności alimentacyjnych. Zilustrujmy ten sposób obliczania przykładami opierając się na stanach faktycznych wskazanych w poprzedniej koncepcji: aa). Na zaspokojenie alimentów można potrącić 3/5 przysługującego wynagrodzenia, czyli 7200 zł. A zatem, alimenty zostaną zaspokojone w całości i pozostaje kwota 12 000 zł — 2500 zł = 9500 zł. Na inne egzekwowane należności oraz udzielone zaliczki można dokonać potrąceń w wysokości połowy całego wynagrodzenia, czyli 6000 zł, zachowując jednak minimum wolne od potrąceń. Ponieważ na alimenty potrącono już 2500 zł, na zaspokojenie innych należności można potrącić 6000 zł — 2500 zł = 3500 zł. Łącznie na zaspokojenie egzekwowanych należności potrącono 6000 zł. Zaliczka nie podlega zaspokojeniu. bb). Na zaspokojenie alimentów można potrącić 3/5 przysługującego wynagrodzenia, czyli 5700 zł. A zatem alimenty podlegają zaspokojeniu w całości. Na inne egzekwowane należności oraz udzielone zaliczki można dokonać potrąceń w wysokości połowy całego wynagrodzenia, czyli 4750 zł. Ponieważ przy potrąceniu na zaspokojenie egzekwowanych kwot należy zachować minimalną kwotę wynagrodzenia w wysokości 5400 zł, na zaspokojenie innych egzekwowanych należności można w rezultacie potrącić 4100 zł. Ponieważ z kwoty tej zaspokojone zostały alimenty w wysokości 2500 zł, na zaspokojenie innych należności potrącamy 4100 zł — 2500 = 1600 zł. Z pozostałej kwoty wynagrodzenia 5400 zł można jeszcze dokonać potrąceń na zaspokojenie zaliczki 650 zł (5400 zł — 4750 zł jako połowa 9500 zł). Suma dokonanych potrąceń wynosi 4750 zł. Mieścimy się w ten sposób w granicach dopuszczalnych potrąceń dla poszczególnych należności i nie wykraczamy poza obowiązujące minimum.

Inny przykład: Wynagrodzenie za pracę wynosi 11 000 zł. Egzekwowane świadczenia alimentacyjne wynoszą 6000 zł, a inne ekzekwowane należności 10 000 zł. Na zaspokojenie alimentów można dokonać potrąceń w wysokości 6600 zł. Alimenty podlegają zaspokojeniu w całości, czyli 11 000 zł — 6000 zł = 5000 zł. Na inne egzekwowane należności można potrącić połowę wynagrodzenia, czyli 5500 zł. Ponieważ na alimenty potrącono już 6000 zł przekraczając granicę dopuszczalnych potrąceń na zaspokojenie egzekwowanych należności innych niż świad-

czenia alimentacyjne, nie ma już puli wynagrodzenia, z której można by dokonać potrąceń na ten cel. Inne egzekwowane należności nie podlegają zatem zaspokojeniu.

Powstaje pytanie, która z przedstawionych koncepcji jest słuszna.

Kodeks pracy w art. 87 § 3 wprowadził zróżnicowane zakresy potrąceń, w zależności od rodzaju egzekwowanych należności. Wyraźnie uprzywilejowane są pod tym względem należności alimentacyjne, na zaspokojenie których dokonuje się potrąceń 3/5 wynagrodzenia i nie stosuje się kwoty wynagrodzenia całkowicie wolnej od egzekucji. Inne należności stwierdzone tytułem wykonawczym oraz zaliczki pieniężne udzielone pracownikowi mogą być potrącone do wysokości połowy wynagrodzenia. Jeżeli przyjąć pierwszą z przedstawionych koncepcji, wypada uznać, że w razie skierowania do wynagrodzenia za pracę zajętego w egzekucji świadczeń alimentacyjnych, na zaspokojenie których wystarcza połowa wynagrodzenia, dalszej egzekucji należności innych niż alimentacyjne, na zaspokojenie tych innych należności można by było przeznaczyć kwotę wynagrodzenia będącą między 3/5 a 1/2 wynagrodzenia. Możliwość potrącenia 3/5 wynagrodzenia na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych jest przywilejem przyznanym jedynie tym ostatnim. Nie jest zatem dopuszczalne, aby z tego uprzywilejowania korzystały inne należności w razie zbiegu z egzekucją świadczeń alimentacyjnych. Przeznaczając połowę wynagrodzenia na alimenty, osiągnięto granicę dopuszczalnych potrąceń z przeznaczeniem na inne egzekwowane należności. Nie ma już zatem puli wynagrodzenia, z której można by było dokonać dalszych potrąceń na zaspokojenie innych należności.

Ponadto art. 87 § 4 k.p. nie można interpretować w oderwaniu od pozostałych paragrafów tego artykułu. Wszystkie one pozostają ze sobą w ścisłym związku i tworzą jednolitą całość. Przepis art. 87 § 4 k.p. powołuje się na § 1 tego artykułu stanowiąc, że potrącenia, o których mowa w § 1, nie mogą w sumie przekraczać (podkr. moje — A. M.) określonej części wynagrodzenia.

Wysunięte argumenty przemawiają za przyjęciem drugiej z przedstawionych koncepcji obliczania wysokości dopuszczalnego zakresu zajęcia wynagrodzenia za pracę dłużnika.

Niezależnie od tych potrąceń, w granicach przewidzianych w art. 108 k.p., potrąca się kary pieniężne z tym, że potrącenia te łącznie nie mogą przewyższać dziesiątej części wynagrodzenia przypadającego dłużnikowi do wypłaty, po dokonaniu potrąceń, o jakich mowa w art. 87 § 1—3 k.p. Zgodnie z § 1 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia RM z dnia 6.12.1977 r., przy potrąceniu kar przewidzianych w art. 108 k.p. wolne od potrąceń jest zawsze 90% minimalnego wynagrodzenia.

Dla określenia wysokości kwot podlegających egzekucji, według wskazanych wyżej dopuszczalnych zakresów potrąceń z wynagrodzenia za pracę, niezbędne jest poczynienie kilku ustaleń. Jest to związane z mogącymi powstać wątpliwościami, które sprowadzają się do pytania, jaka kwota wynagrodzenia za pracę jest miarodajna dla obliczenia wysokości kwot podlegających egzekucji. Kodeks pracy kwestii tej bezpośrednio nie reguluje. W związku z tym zachodzi konieczność odwołania się do przepisów szczególnych prawa pracy oraz stosownych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, które — zgodnie z art. 90 k.p. — w zakresie ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę należy stosować odpowiednio.

Zakres dopuszczalnych potrąceń z wynagrodzenia za pracę ma charakter stały i nie ulega stosunkowemu obniżeniu w wypadku, gdy pracownik jest zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy. Podstawą dla ustalenia wysokości kwoty podlegającej egzekucji jest suma wszystkich składników wynagrodzenia za pracę należnych pracownikowi od zakładu pracy obliczona w stosunku miesięcznym za dany miesiąc. W szczególności — do kwoty wynagrodzenia za dany miesiąc, oprócz wynagrodzenia zasadniczego, doliczyć należy tzw. dopłaty, czyli wynagrodzenia o charakterze jednorazowym za pracę świadczoną poza normalnymi obowiązkami pracownika[17]. Zasada ta obowiązuje również w sytuacji, gdy w danym miesiącu wypłaca się składniki wynagrodzenia za dłuższe okresy niż jeden miesiąc (np. premia kwartalna). Wtedy podstawą potrąceń jest suma wynagrodzenia zasadniczego i składników wynagrodzenia wypłacanych za okres dłuższy niż jeden miesiąc[18]. Zilustrujmy to przykładem. Pracownikowi przysługuje w danym miesiącu 7000 zł wynagrodzenia zasadniczego. Egzekwowana należność inna niż alimentacyjna wynosi 30 000 zł. Egzekucji podlega zatem kwota 1400 zł, a kwota 5400 zł pozostaje do wypłaty. W tym samym miesiącu, w kilka dni po wypłacie wynagrodzenia zasadniczego, pracownikowi przypada premia w wysokości 6000 zł. Zakład pracy powinien z tej premii potrącić kwotę 5100 zł, a nie 3000 zł jako połowę należnej premii. Przykład ten wskazuje, że jeżeli pewne niestałe

---

[17] Zdaniem J. Korzonka, (*Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające. Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Kraków 1934, s. 681) i Wengerka (*Postępowanie zabezpieczające...*, s. 273), świadczenia te podlegają egzekucji w całości z uwagi na to, że nie są świadczeniami powtarzającymi się zgodnie z art. 883 § 2 k.p.c. Stanowisko takie straciło w obecnym stanie prawnym aktualność. Dopłaty traktowane są w prawie pracy jako wynagrodzenie za pracę i podlegają takiej samej ochronie jak inne składniki wynagrodzenia.

[18] Por. § 11 rozp. MPPiSS z dn. 18.02.1974 r. w sprawie obliczania wynagrodzenia za czas niewykonywania pracy, odszkodowań, dodatków wyrównawczych oraz niektórych innych należności ze stosunku pracy (Dz.U nr 51, poz. 334).

składniki wynagrodzenia za pracą wypłacane są w innym terminie niż wynagrodzenie zasadnicze, zakład pracy dokonuje potrąceń w sensie technicznym dwukrotnie, biorąc jednak pod uwagę ogólną zasadę, w myśl której łączna wysokość dokonanych potrąceń musi odpowiadać ogólnej wysokości dopuszczalnych potrąceń ustalonej na podstawie łącznej wysokości wynagrodzenia przypadającego w danym miesiącu. Zasada ta będzie szczególnie aktualna w wypadkach, gdy pracownik otrzymuje wynagrodzenie zaliczkowe. Odmienne stanowisko reprezentuje Z. Salwa[19]. Przyjmuje on mianowicie, że potrąceń dokonuje się raz w miesiącu, przy czym, jeżeli pracownik otrzymuje w okresie miesięcznym zaliczkę na poczet wynagrodzenia oraz w końcu miesiąca wynagrodzenie wyrównawcze, zakład pracy dokonuje potrącenia raz w miesiącu, przy wypłacie wynagrodzenia wyrównawczego.

Stanowisko takie nie zasługuje na aprobatę również z tego powodu, że prowadzić może do bezskuteczności egzekucji, mimo że łączna suma uzyskanego przez dłużnika w danym miesiącu wynagrodzenia za pracę dawałaby gwarancję zaspokojenia wierzyciela. Jeżeli zatem pracownik otrzymuje wynagrodzenie zaliczkowe, z wynagrodzenia tego należy dokonać potrąceń w wysokości określonej w kodeksie pracy. Następnie przy wypłacie wynagrodzenia wyrównawczego należy ustalić wysokość wynagrodzenia przypadającego w danym miesiącu (zaliczka plus wynagrodzenie wyrównawcze). Na tej podstawie należy obliczyć ogólną wysokość potrącenia i należność, która nie została potrącona z zaliczki trzeba potrącić z wynagrodzenia wyrównawczego. W wypadku gdy komornik dokonał zajęcia wynagrodzenia po wypłacie zaliczki, ale przed wypłatą wynagrodzenia wyrównawczego, z tego wynagrodzenia potrącić należy część ustaloną na podstawie pełnego miesięcznego wynagrodzenia pracownika.

Należy przy tym zaznaczyć, że przewidziane w przepisach płacowych wynagrodzenie zaliczkowe, jakkolwiek powszechnie jest nazywane zaliczką na poczet wynagrodzenia, nie jest zaliczką, o jakiej mowa w art. 87 § 1 pkt 3 k.p. Wynagrodzenie zaliczkowe wypłaca się za pracę już wykonaną. Jest ono zatem ekwiwalentnym świadczeniem zakładu pracy i ma charakter wynagrodzenia zaliczkowego wyłącznie za przyjęty okres obrachunkowy. Wynika to również z § 1 ust. 4 rozporządzenia RM z dnia 5.12.1974 r. w sprawie ujednolicenia terminów wypłaty wynagrodzenia za pracę (Dz.U. nr 47, poz. 285), w myśl którego, jeżeli wysokość wynagrodzenia pracownika zależy od ilości wykonywanej pracy (wynagrodzenie akordowe, prowizyjne itp.), wypłaca się pracownikowi zaliczkę na poczet wynagrodzenia, a po ustaleniu pełnego wynagrodzenia — pozostałą kwotę wynagrodzenia. Natomiast

[19] Por. *Kodeks pracy z komentarzem*, s. 261.

zaliczką w rozumieniu art. 87 k.p. jest stosowna kwota pieniężna, wypłacana pracownikowi przez zakład pracy do rozliczenia, np. na poczet kosztów delegacji służbowych, zakupu paliwa lub innych materiałów itp.[20] Na zasadach określonych w tym przepisie, zakładowi pracy przysługuje prawo do rozliczenia tej zaliczki w całości lub części, jeżeli stała się ona wymagalna, tj. upłynął termin, w którym pracownik miał obowiązek ją rozliczyć, albo w terminie tym rozliczył się z niej, nie zwracając jednak części podlegającej zwrotowi.

Oprócz niestałych składników, do wynagrodzenia zasadniczego doliczyć należy otrzymaną w danym miesiącu przez pracownika wartość świadczeń w naturze (deputaty). Świadczenia te należy doliczyć po ich przeliczeniu na wartość pieniężną (art. 834 k.p.c. w zw. z art. 90 k.p.). Najczęściej wartość pieniężna otrzymywanych przez pracownika deputatów jest określona w układach zbiorowych lub przepisach szczególnych, i dlatego jest znana zakładowi pracy. W razie wątpliwości, organ egzekucyjny powinien z urzędu dokonać oszacowania tych świadczeń, a w sytuacjach wątpliwych — powinien skorzystać z opinii biegłego, zgodnie z art. 813 k.p.c.

W egzekucji świadczeń alimentacyjnych, przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia za pracę dłużnika zatrudnionego u osoby bliskiej, należy uwzględnić treść art. 1087 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli dłużnik zatrudniony jest u osoby bliskiej, osoba ta — w razie zajęcia wynagrodzenia za pracę w poszukiwaniu świadczeń alimentacyjnych — nie może zasłaniać się zarzutem, że wypłaciła dłużnikowi wynagrodzenie z góry, ani zarzutami, że dłużnik pracuje bez wynagrodzenia lub za wynagrodzeniem niższym od przeciętnego, albo że przysługuje jej wierzytelność od dłużnika nadająca się do potrącenia z jego roszczeniem o wynagrodzenie. Celem tego przepisu jest zapewnienie większej skuteczności egzekucji alimentów w wypadku, gdy dłużnik jest zatrudniony u osoby bliskiej. Przepisy o egzekucji świadczeń alimentacyjnych nie określają, kogo należy rozumieć przez osobę bliską. Według art. 120 § 5 k.k., najbliższy jest to małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca faktycznie we wspólnym pożyciu. Ponieważ zakres pojęcia najbliższy jest węższy od pojęcia bliski, przyjąć należy, że osoby wymienione w art. 120 k.k. należą do osób bliskich dłużnika. Istnieje podstawa do przyjęcia, że osobami bliskimi są również krewni boczni do czwartego stopnia i powinowaci do drugiego stopnia, a także osoby związane z tytułu opieki i kurateli, których udział w postępowaniu jako stron lub uczestników powoduje wyłączenie z mocy ustawy sę-

[20] Tamże, s. 262.

dziego (art. 48 § 1 pkt 2 i 3 k.p.c.)[21]. Podstawą obliczenia wynagrodzenia dłużnika alimentacyjnego zatrudnionego u osoby bliskiej jest — zgodnie z § 169 rozporządzenia w sprawie czynności komorników — przeciętne wynagrodzenie pracownika zatrudnionego w warunkach podobnych do dłużnika. Dokonując ustalenia wysokości tego wynagrodzenia, komornik powinien brać pod uwagę charakter pracy, wykonywaną funkcję, przygotowanie zawodowe i staż pracy. W wypadkach wątpliwych należy zażądać opinii właściwego terenowego organu administracji państwowej, izby rzemieślniczej lub biegłego (§ 169 ust. 2 rozp. w sprawie czyn. kom.). Komornik powinien zawiadomić dłużnika zajętej wierzytelności, jakie wynagrodzenie przyjął za przeciętne i określić, jaką kwotę wyrażoną liczbowo dłużnik ten powinien przekazywać wierzycielowi lub komornikowi (art. 881 § 3 k.p.c.).

Jeżeli pracownik zatrudniony jest w więcej niż jednym zakładzie pracy, podstawę obliczenia wysokości dopuszczalnych potrąceń stanowi suma wszystkich otrzymywanych wynagrodzeń. Podstawą tego zsumowania będzie art. 835 k.p.c. w związku z art. 90 k.p. Obowiązek zsumowania otrzymywanych przez dłużnika wynagrodzeń za pracę nie oznacza, że na skutek zajęcia wynagrodzenia za pracę w jednym zakładzie pracy, zajęte są jednocześnie wynagrodzenia w pozostałych zakładach. Do zajęcia wszystkich wynagrodzeń dłużnika potrzebny jest stosowny wniosek wierzyciela (art. 797 i 799 § 1 k.p.c.). Zsumowanie wszystkich wynagrodzeń za pracę otrzymywanych przez dłużnika spowoduje znaczne różnice w wysokości kwoty, jaką należy potrącić z wynagrodzenia, które jest przedmiotem egzekucji. Im wynagrodzenie otrzymywane od innego pracodawcy będzie wyższe, tym większy będzie zakres potrąceń z wynagrodzenia będącego przedmiotem egzekucji. Może to oczywiście prowadzić do pozostawienia dłużnikowi z wynagrodzenia będącego przedmiotem egzekucji kwoty niższej niż minimalna wysokość wynagrodzenia, a w krańcowych wypadkach — do poddania egzekucji tego wynagrodzenia w całości.

Od ustalonej, według wyżej sformułowanych zasad, wysokości wynagrodzenia za pracę należy — zgodnie z art. 87 § 1 k.p. — odliczyć podatki od wynagrodzenia[22] oraz składki na cele emerytalne. Wskazany przepis enumeratywnie wylicza należności, które należy odliczyć od wynagrodzenia przed dokonaniem z niego potrąceń. Jest to unormowanie zupełnie odmienne od przyjętego w przepisie art. 834 k.p.c., zgodnie z którym dochody wymienione w art. 833 k.p.c. oblicza się

[21] Por. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 714; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1393; Nowosielska-Deresiewicz, *op. cit.*, s. 128 i cyt. tam. lit.

[22] Zob. ustawa z dn. 11.02.1981 r. o opodatkowaniu podatkiem od wynagrodzeń i niektórych innych dochodów (Dz.U. nr 4, poz. 18).

wraz ze wszystkimi dodatkami i wartością świadczeń w naturze, lecz po potrąceniu podatków i opłat należnych z mocy ustawy. Ponieważ zgodnie z art. 90 k.p. przepisy k.p.c. stosuje się tylko w sprawach nie unormowanych w art. 87—89 k.p., przepis art. 834 k.p.c. ma obecnie zastosowanie przy obliczaniu dochodów dłużnika innych niż wynagrodzenie za pracę.

W związku z powołaniem w tym miejscu art. 834 k.p.c. warto zwrócić uwagę na inne jeszcze zagadnienie. Przed wejściem w życie kodeksu pracy, na podstawie tego przepisu — do opłat należnych z mocy ustawy zaliczono w piśmienictwie koszty sądowe, które w orzeczeniu sądowym zasądzającym na rzecz pracownika wynagrodzenie ze stosunku pracy z mocy art. 11 ust. 2 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nie obciążają zakładu pracy, lecz podlegają przymusowemu ściągnięciu z tego wynagrodzenia[23]. Ponadto do opłat należnych z mocy ustawy zaliczone zostało, orzeczone na podstawie art. 34 § 2 k.k., 10—25% wynagrodzenia za pracę wykonywaną w czasie odbywania kary ograniczenia wolności na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez sąd od osoby zatrudnionej w uspołecznionym zakładzie pracy, zamiast obowiązku wykonywania nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele publiczne[24]. Nawiązując do treści przepisu art. 834 k.p.c., należałoby zatem przyjąć, że dla ustalenia ograniczeń egzekucji, przewidzianych w art. 833 § 1 k.p.c., miarodajna jest kwota świadczeń wymienionych w tym przepisie po odliczeniu wskazanych kosztów sądowych oraz 10—25% wynagrodzenia określonego na podstawie art. 34 § 2 k.k.

Zaliczenie kosztów sądowych, orzeczonych na podstawie art. 11 ust. 2 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych do opłat należnych z mocy ustawy, o których stanowi art. 834 k.p.c., nie znajduje żadnego uzasadnienia. Przyjęcie takiego stanowiska prowadzi w konsekwencji do wniosku, że przymusowego ściągnięcia obciążających pracownika kosztów z zasądzonego na jego rzecz wynagrodzenia dokonuje samodzielnie zakład pracy na podstawie orzeczenia sądowego. W wypadku gdy do tego wynagrodzenia zostanie skierowana egzekucja jakiejkolwiek innej należności, zakład pracy ma prawo potrącić koszty, o których mowa, a pozostała po tym potrąceniu część wynagrodzenia będzie wielkością, od której należy obliczyć zakres dopuszczalnych potrąceń. Natomiast, jak wynika z § 2 rozporządzenia MS w sprawie egzekucji sądowej grzywien, kar pieniężnych, opłat sądowych i kosztów postępowania cywilnego (Dz.U. nr 54, poz. 336

[23] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1175; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 273.

[24] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 274.

z późn. zm.), przymusowe ściągnięcie zasądzonego na rzecz powoda roszczenia należnych kosztów sądowych następuje w drodze egzekucji sądowej[25]. Podstawą tej egzekucji jest prawomocne postanowienie sądu nakazujące ściągnięcie z zasądzonego na rzecz powoda roszczenia należnych kosztów sądowych, bez potrzeby zaopatrywania tego postanowienia w klauzulę wykonalności. Egzekucja należności wymienionych we wskazanym rozporządzeniu zostaje wszczęta przez komornika na polecenie sądu, do którego dołącza się odpis postanowienia (§ 4 rozp.). Wobec powyższego nie ma żadnych podstaw do przymusowego ściągnięcia z zasądzonego na rzecz pracownika wynagrodzenia za pracę należnych Skarbowi Państwa kosztów sądowych w sposób, jaki wynikałby z zaliczenia ich do opłat należnych z mocy ustawy, o których mowa w art. 834 k.p.c. Skoro wymienione koszty mogą być dochodzone w drodze egzekucji sądowej, należy je traktować zgodnie z art. 87 § 1 pkt 2 k.p. jako sumy egzekwowane na mocy tytułów wykonawczych na pokrycie należności innych niż świadczenia alimentacyjne, a zatem podlegające zaspokojeniu w drugiej kolejności po ostatnio wymienionych.

Uwagi dotyczące egzekucji kosztów sądowych będą w pełni aktualne w egzekucji z innych świadczeń powtarzających się wymienionych w art. 833 § 2 k.p.c.

Jeżeli chodzi o potrącenia z wynagrodzenia za pracę określonej procentowo kwoty pieniężnej na podstawie wyroku karnego skazującego pracownika na karę ograniczenia wolności, powstaje pytanie, jak ten rodzaj potrąceń odnieść do ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę, skoro przepis art. 87 k.p. kwestii tej nie reguluje. Stosownie do art. 177 § 2 k.k.w., potrąceń tych dokonuje zakład pracy uwzględniając zasady określone w § 13 ust. 1 i 2 rozporządzenia RM z dnia 12.01.1970 r. w sprawie obowiązków uspołecznionych zakładów pracy w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności (Dz.U. nr 1, poz. 5). Należy przy tym zaznaczyć, że wyrok karny, mocą którego orzeczono potrącenia od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społecznie wskazany, nie jest tytułem egzekucyjnym (wykonawczym) i nie może być wykonany w trybie postępowania egzekucyjnego. Traktowanie orzeczonej na podstawie art. 34 § 2 k.k. części wynagrodzenia jako opłat należnych z mocy ustawy stosownie do art. 834 k.p.c. powodowałoby obniżenie wysokości wynagrodzenia za pracę, co prowadziłoby w konsekwencji do pogor-

---

[25] F. Rusek, W. Kuryłowicz, *Koszty sądowe w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 1976, s. 98; tak również Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 175.

szenia sytuacji wierzycieli dochodzących należności z tego wynagrodzenia. Wykładnia taka jest niedopuszczalna. Jak to wyjaśnił Sąd Najwyższy, w razie zbiegu w postępowaniu wykonawczym kary ograniczenia wolności z rygorem pracy za zmniejszonym wynagrodzeniem i skierowanej do tegoż wynagrodzenia egzekucji, należy przyjąć zasadę, że potrącenia związane z karą ograniczenia wolności następują po potrąceniu z wynagrodzenia za pracę kwot z tytułu dokonanego przez komornika zajęcia, jednakże wysokość kwoty podlegającej potrąceniu na poczet kary ograniczenia wolności ustalona zostaje od pełnego wynagrodzenia skazanego, z uwzględnieniem zasad wynikających z § 12 ust. 1 i 2 wskazanego wyżej rozporządzenia RM z dnia 12.01.1970 r.[26] Przy takiej wykładni, potrącenia z tytułu kary ograniczenia wolności nie mają wpływu na wysokość potrąceń w związku z egzekucją z wynagrodzenia za pracę skazanego. W tym stanie rzeczy potrącenia związane z karą ograniczenia wolności należy traktować jako szczególny rodzaj potrąceń dokonywany łącznie z potrąceniami należności wymienionych w art. 87 § 1 k.p. według wyżej określonej zasady.

Z wynagrodzenia za pracę podlegają potrąceniu tylko sumy egzekwowane na mocy tytułów wykonawczych na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych i pokrycie należności innych niż świadczenia alimentacyjne, zaliczki pieniężne udzielone pracownikowi oraz kary pieniężne przewidziane w art. 108 k.p. Wyliczenie to jest wyczerpujące. Wymienione potrącenia określa się często jako potrącenia ustawowe. Są one dokonywane niezależnie od woli pracownika. Ponadto kodeks pracy w art. 91 zezwala na dokonywanie innych potrąceń z wynagrodzenia za pracę, bez żadnych ograniczeń, ale za zgodą pracownika wyrażoną na piśmie. Zgoda ta może być w każdym czasie cofnięta przez pracownika, z wyjątkiem zgody na dokonywanie potrąceń dotyczących należności pracowniczej kasy zapomogowo-pożyczkowej, gdzie wymagane jest zezwolenie zarządu kasy na warunkach określonych przez zarząd. Oprócz należności kasy zapomogowo-pożyczkowej, pracownik może zezwolić na dokonywanie z przysługującego mu wynagrodzenia za pracę potrąceń na rachunek rozliczeniowy (bankowy), na składki związkowe itp. W związku z tym powstaje pytanie, czy potrącenia te bierze się pod uwagę przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia jako podstawy dopuszczalnych potrąceń ustawowych. Dotyczy to również sytuacji, gdy sąd na podstawie art. 28 k.r. i o. nakazał, aby wynagrodzenie za pracę, przypadające pracownikowi, było w całości lub części wypłacane do rąk jego małżonka, jeżeli pracownik pozostający we wspólnym po-

[26] Uchwała SN z dn. 16.12.1971 r., VI KZP 56/71, OSNKW 1972, poz. 42; tak również J. Brol, *Potrącenia z wynagrodzenia za pracę*, PZS 1977, nr 11, s. 46 i n.

życiu nie spełnia ciążącego na nim obowiązku przyczynienia się do zaspokojenia potrzeb rodziny.

Jak słusznie przyjęto w literaturze, wymienione rodzaje potrąceń nie mają wpływu na rozmiar zajęcia wynagrodzenia za pracę[27], czyli mówiąc inaczej, kwot tych nie bierze się pod uwagę przy obliczaniu wysokości wynagrodzenia za pracę dla celów egzekucyjnych. Przepis art. 28 k.r. i o. zmierza do uproszczenia realizacji obowiązku małżonka przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny (art. 27 k.r. i o.), bowiem umożliwia uniknięcie drogi procesu i egzekucji. Nakaz wydany w trybie art. 28 k.r. i o. nie jest tytułem egzekucyjnym[28] i nie można na jego podstawie prowadzić egzekucji. Dopuszczalność jego wydania uzależniona jest pozostawaniem małżonków we wspólnym pożyciu, co niewątpliwie utrudnia ustalenie, czy małżonek rzeczywiście nie spełnia ciążącego na nim obowiązku. Gdyby zatem przyjąć, że wypłata wynagrodzenia za pracę małżonkowi dłużnika — na podstawie nakazu wydanego w trybie art. 28 k.r. i o. — ma wpływ na rozmiar zajęcia tego wynagrodzenia, istniałoby znaczne prawdopodobieństwo naruszenia tą drogą praw wierzycieli do zaspokojenia się z wynagrodzenia za pracę. Należy ponadto zaznaczyć, że przy przekazywaniu na podstawie nakazu wydanego w trybie art. 28 k.r. i o. wynagrodzenia małżonkowi dłużnika nie bierze się pod uwagę przepisów o ograniczeniach egzekucji. Nakaz wydany w tym trybie może dotyczyć również całości wynagrodzenia. Postępowanie przewidziane w art. 28 k.r. i o. nie wyłącza możności dochodzenia świadczeń alimentacyjnych w drodze procesu[29]. Oba te postępowania mogą się toczyć niezależnie od siebie. Wydanie nakazu na podstawie art. 28 k.r. i o. nie może zatem przeszkodzić wierzycielom małżonka do zaspokojenia się z wynagrodzenia za pracę.

Na rozmiar zajęcia nie ma również wpływu dokonywanie potrąceń z wynagrodzenia za pracę bez postępowania egzekucyjnego na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych i należności jednostek gospodarki uspołecznionej w trybie art. 88—89 k.p. Ten tryb potrąceń polega na obowiązku uspołecznionego zakładu pracy realizacji tytułu wykonawczego z pominięciem organu egzekucyjnego. Potrąceń tych zakład pracy dokonuje na wniosek wierzyciela na podstawie przedłożonego tytułu wykonawczego (art. 88 § 2 k.p.). Jednakże zakład pracy, zgodnie z art. 88 § 1 i 89 k.p., nie może dokonywać potrąceń między innymi wtedy,

---

[27] Nowosielska-Deresiewicz, *op. cit.*, s. 65—67; Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 103.

[28] K. Lipiński, *Z zagadnień wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych*, NP 1955, nr 9, s. 26.

[29] Breyer, Gross, *op. cit.*, s. 102; Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 97; E. Mądrzycka, K. Olejniczak, *Art. 14 postępowania rodzinnego i art. 8 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu*, BMS 1958, nr 6, s. 3.

gdy wynagrodzenie za pracę zostało zajęte w trybie egzekucji sądowej albo administracyjnej. Wierzyciel, na rzecz którego dokonywano potrąceń w trybie bezegzekucyjnym, w razie skierowania egzekucji do wynagrodzenia za pracę może się do tej egzekucji przyłączyć, co spowoduje, że odtąd jego zaspokojenie będzie następowało w drodze postępowania egzekucyjnego.

Pozostaje do wyjaśnienia jeszcze jedna kwestia, a mianowicie, czy przepisy o ograniczeniach egzekucji stosuje się również do wynagrodzenia zaległego, tzn. nie podjętego przez pracownika, czy też z winy zakładu pracy nie wypłaconego w terminie, a płatnego przed dokonaniem zajęcia. Zagadnienie jest dyskusyjne i doczekało się wielu rozwiązań. W sprawie tej można wyróżnić trzy stanowiska. Według pierwszego z nich, które reprezentuje J. Korzonek[30] i E. Wengerek[31], zaległe wynagrodzenie za pracę podlega egzekucji w całości. Na uzasadnienie tego poglądu J. Korzonek przytacza dwa argumenty. Argument pierwszy oparty jest na analizie art. 570 pkt 7 d.k.p.c. (odpowiednik art. 829 pkt 5 k.p.c.). Zgodnie z tym przepisem, z chwilą wypłaty dłużnikowi wynagrodzenia za pracę, nie podlegają egzekucji pieniądze w kwocie, która odpowiada nie podlegającej egzekucji części płacy za czas do najbliższego terminu wypłaty. Nie ma zatem podstawy do innego traktowania gotówki, którą dłużnik z tytułu poborów za czas ubiegły posiada u siebie, niż wierzytelności, którą z tego samego tytułu ma do pracodawcy. Drugi argument to wzgląd na cel, jakiemu służy art. 575 d.k.p.c. (obecnie art. 833 k.p.c.). Przepis ten miał na celu zwolnienie od egzekucji pewnych części majątku, nie ze względu na ich specjalny charakter, lecz tylko z uwagi na konieczność zapewnienia dłużnikowi pewnego minimum środków do życia. Cel ten zostaje osiągnięty z chwilą zastosowania ograniczeń egzekucji w stosunku do wynagrodzenia bieżącego.

Natomiast E. Wengerek podniósł, że konstrukcja egzekucji z wynagrodzenia za pracę nastawiona jest przede wszystkim na egzekucję świadczeń powtarzających się w przyszłości po jej wszczęciu. Do zajęcia zaległego wynagrodzenia za pracę wystarczy forma egzekucji z wierzytelności. Ograniczeniu egzekucji podlega jedynie suma dochodów pobieranych w jednym miesiącu. Zaległych świadczeń nie można zaliczyć do świadczeń podlegających ograniczeniom egzekucji.

Według drugiego poglądu, zaległe wynagrodzenie podlega egzekucji w ograniczonym zakresie, tak samo jak wynagrodzenie bieżące. Stano-

---

[30] Korzonek, *op. cit.*, s. 681, 682.

[31] Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 187; tenże, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 273.

wisko takie zajął SN w orzeczeniu z dnia 31.08.1938 r. C I 1419/37[32]. Zdaniem SN, za takim rozwiązaniem przemawia specjalny charakter wynagrodzenia za pracę, jako należności przeznaczonej dla zapewnienia dłużnikowi minimum egzystencji. Czas, za jaki wynagrodzenie się należy ani okoliczność faktycznego wypłacenia wynagrodzenia nie mają decydującego znaczenia w tej kwestii. Wynagrodzenie, które zostało wypłacone czy też podjęte w terminie, nie zmienia swego charakteru wynagrodzenia za pracę ani przeznaczenia. W doktrynie stanowisko takie bez bliższego uzasadnienia reprezentują M. Richter[33], Z. Hahn[34], W. Miszewski[35] oraz J. Nowosielska-Deresiewicz[36], której argumentacja oparta jest w zasadzie na argumentach podniesionych przez SN.

Trzecie, najbardziej niezdecydowane stanowisko zajmuje M. Allerhand[37]. Jego zdaniem, zaległa płaca podlega ograniczeniom egzekucji, chyba że dłużnik przez dłuższy czas nie żądał jej wypłaty. W takim bowiem wypadku brak jest racji dla ochrony dłużnika.

Powstaje zatem pytanie, który z przedstawionych poglądów jest słuszny. *A limine* można odrzucić stanowisko zajęte przez M. Allerhanda. Proponowane przez niego kryterium należy do kategorii ocennych i pozostaje w gestii komornika, który nie może orzekać w kwestiach spornych. Trudno zresztą przyjąć, aby w toczącej się egzekucji dokonywać oceny przyczyn, dla których dłużnik nie odebrał pieniędzy z zakładu pracy w terminie[38]. Podzielić należy natomiast argument podniesiony przez SN, że wynagrodzenie nie wypłacone czy też nie podjęte w terminie nie zmienia swego charakteru ani przeznaczenia. O charakterze prawnym danego świadczenia decyduje bowiem między innymi to, w jaki sposób ma ono być wypłacone prawidłowo. Niewypłacenie wynagrodzenia pracownikowi w terminie następuje najczęściej na skutek nieprawidłowego działania zakładu pracy lub zwłoki pracownika spowodowanej różnymi okolicznościami. Nieprawidłowość czy nawet bezprawność działania pracodawcy względnie zaniedbanie dłużnika nie mogą zmienić charakteru prawnego należności. Gdyby wynagrodzenie za pracę zostało wypłacone w terminie, wówczas nie byłoby wątpliwości, w jakim zakresie podlega ono egzekucji. Nie byłoby logiczne ani sprawiedliwe, aby zaległe wynagrodzenie podlegało egzekucji w całości. Trudno

---

[32] Zam. OSN z 1939 r., poz. 219.

[33] M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Przemyśl 1934, s. 416.

[34] Z. Hahn, *Ograniczenie egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie" 1935, s. 48.

[35] W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*, Łódź 1948, s. 81.

[36] Nowosielska-Deresiewicz, *op. cit.*, s. 64.

[37] M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Lwów 1933, s. 176.

[38] Nowosielska-Deresiewicz, *op. cit.*, s. 65.

też zgodzić się z argumentem, że nie ma podstaw do innego traktowania pieniędzy, które dłużnik posiada z tytułu wynagrodzenia za pracę i wierzytelności, która z tytułu zaległego wynagrodzenia przysługuje pracownikowi w stosunku do zakładu pracy. Zakres ograniczeń egzekucji z pieniędzy, które dłużnik posiada z tytułu wynagrodzenia za pracę, zależy od tego, jaki jest okres czasu od chwili zajęcia do najbliższego terminu wypłaty. Jeżeli zajęcie zostało dokonane w ciągu tego czasu, można przypuszczać, że dłużnik z otrzymanej kwoty poczynił już pewne wydatki na utrzymanie za czas ubiegły, potrzebuje zatem odpowiednio mniej środków pieniężnych do pokrycia wydatków za czas do najbliższego terminu wypłaty. Natomiast, gdy dłużnik nie otrzymał jeszcze wynagrodzenia, oznacza to, że będzie je musiał przeznaczyć na utrzymanie przez dłuższy okres czasu, np. przez cały miesiąc. Nie można zgodzić się z argumentem J. Korzonka, że cel, jakim jest zapewnienie dłużnikowi niezbędnych środków utrzymania, osiągnięty zostanie poprzez zastosowanie ograniczeń egzekucji do wynagrodzenia bieżącego. Dla zapewnienia utrzymania dłużnika nie jest wystarczające pozostawienie mu tylko niezbędnej kwoty pieniężnej na bieżące potrzeby w określonym czasie. Potrzebna jest również pewna rezerwa środków pieniężnych. Niewypłacenie dłużnikowi wynagrodzenia w terminie rezerwę tę uszczupliło. Warto poza tym zwrócić uwagę na okoliczność, że pewne składniki wynagrodzenia za pracę wypłacane za dłuższe okresy czasu pracy, np. premie kwartalne, mogą być wypłacane po dokonaniu zajęcia za wcześniejszy okres czasu. Nikt nie kwestionuje, że premia taka podlega egzekucji w ograniczonym zakresie, właściwym dla wynagrodzenia zasadniczego.

Dotychczasowe uwagi dotyczyły ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę, przewidzianych w kodeksie pracy. Inne ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę przewidziane są w odniesieniu do dłużnika odbywającego karę pozbawienia wolności. Zgodnie z art. 53 k.k.w., z przypadającej skazanemu części należności za pracę, po potrąceniach przewidzianych w art. 52 k.k.w., wolne od egzekucji jest 50% tej sumy, nie więcej jednak niż 25% najniższego wynagrodzenia miesięcznego pracowników zatrudnionych w uspołecznionych zakładach pracy, a ponadto dodatek za pracę uciążliwą, niebezpieczną lub szkodliwą dla zdrowia. Jeżeli jednak wysokość przypadającej skazanemu części należności została podwyższona ze względu na ciążący na nim obowiązek alimentacyjny, z podwyżki tej może być prowadzona egzekucja jedynie dla zaspokojenia roszczeń alimentacyjnych.

Podobnie, inne zasady dokonywania potrąceń stosuje się w odniesieniu do wynagrodzenia za pracę, przysługującego pracownikowi powołanemu do służby wojskowej. Zgodnie z § 16 ust. 2 rozporządzenia

RM z dnia 22.11.1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin (Dz.U. nr 44, poz. 318), pracownik powołany do czynnej służby wojskowej zachowuje prawo do pełnego wynagrodzenia od zakładu pracy:

1. W razie powołania: a) do zasadniczej służby wojskowej, b) do długoterminowej zasadniczej służby wojskowej, c) do okresowej służby wojskowej — za okres do końca miesiąca kalendarzowego, w którym rozpoczął odbywanie tej służby, a jeżeli okres ten wynosi mniej niż dwa tygodnie — za okres dwóch tygodni;

2. W razie powołania (wezwania): a) na ćwiczenia wojskowe, b) na przeszkolenie wojskowe w jednostce wojskowej w ramach wojskowego szkolenia studentów, c) na przeszkolenie na obozie szkoleniowym w ramach wojskowego szkolenia poborowych, d) do innej służby uzasadnionej potrzebami obrony lub interesem państwa w ramach wojskowego szkolenia poborowych — za czas pracy opuszczony z powodu odbywania czynnej służby wojskowej, nie dłużej jednak niż do końca miesiąca kalendarzowego, w którym rozpoczął odbywanie tej służby.

W myśl zaś ustępu drugiego tegoż przepisu, pracownik odbywający czynną służbę wojskową, określoną w ust. 1 pkt 2, poczynając od następnego miesiąca kalendarzowego, zachowuje za czas pracy opuszczony z powodu odbywania tej służby prawo do wynagrodzenia od zakładu pracy w wysokości:

1) 50% wynagrodzenia, jeżeli nie utrzymuje rodziny;

2) 60% wynagrodzenia, jeżeli utrzymuje jednego członka rodziny;

3) 75% wynagrodzenia, jeżeli utrzymuje trzech lub więcej członków rodziny. Zgodnie z § 21 ust. 2 powołanego wyżej rozporządzenia, zakład pracy może z wyżej wymienionych wynagrodzeń dokonać potrąceń tylko na zaspokojenie roszczeń alimentacyjnych na zasadach określonych w kodeksie pracy.

§ 3. OGRANICZENIA EGZEKUCJI Z INNYCH ŚWIADCZEŃ POWTARZAJĄCYCH SIĘ, KTÓRYCH CELEM JEST ZAPEWNIENIE UTRZYMANIA

Jak już zostało zaznaczone, do innych świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, zaliczyć należy dochody wymienione w art. 833 k.p.c., inne niż wynagrodzenie za pracę w znaczeniu nadanym temu pojęciu w prawie pracy. Świadczenia te, z uwagi na odnoszące się do nich ograniczenia egzekucji, można podzielić na:

1. Podlegające egzekucji w zakresie właściwym wynagrodzeniu za pracę.

2. Podlegające egzekucji w zakresie przewidzianym w przepisach emerytalnych.

3. Podlegające egzekucji w innym zakresie.

Ad 1. Zgodnie z art. 833 § 2 k.p.c., w zakresie określonym w przepisach kodeksu pracy podlegają egzekucji wymienione odrębnie diety posłów, należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i ich domowników z tytułu pracy w spółdzielni, wynagrodzenia członków spółdzielni pracy oraz wszelkie inne świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania.

Jeżeli chodzi o diety posłów, prawo do nich przyznaje regulamin sejmowy[39] w wysokości ustalonej przez Prezydium Sejmu po wysłuchaniu Konwentu Seniorów.

Na należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych składają się należności z tytułu pracy w spółdzielni oraz sumy przysługujące z racji udziału w dochodach spółdzielni przypadających od wniesionych do spółdzielni wkładów. Zgodnie z art. 155 § 1 ustawy z dnia 16.09.1982 r. — Prawo spółdzielcze (Dz.U. nr 30, poz. 210), zdolny do pracy członek spółdzielni produkcyjnej ma prawo i obowiązek pracować w spółdzielni w rozmiarze ustalonym corocznie przez walne zgromadzenie, stosownie do potrzeb wynikających z planu działalności gospodarczej spółdzielni. Oprócz członków spółdzielnia może zatrudniać także ich domowników. Za domownika członka uważa się każdego członka jego rodziny, a także inne osoby, jeżeli zamieszkują z nim wspólnie i prowadzą z nim wspólnie gospodarstwo domowe (art. 156 prawa spółdzielczego). Domowników członka rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie uznaje się za pracowników[40].

Ograniczeniom egzekucji podlegają tylko należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i ich domowników z tytułu pracy. Natomiast wierzytelności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych z tytułu udziału w dochodach spółdzielni przypadających im od wniesionych do spółdzielni wkładów podlegają egzekucji w całości (art. 833 § 3 k.p.c.).

Według art. 183 prawa spółdzielczego, wynagrodzenie członków spółdzielni pracy dzieli się na wynagrodzenie bieżące oraz udział w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków spółdzielni. Wynagrodzenie bieżące członków spółdzielni pracy

---

[39] Uchwała Sejmu z dn. 1.03.1957 r. (tekst jedn. 1P 1980, nr 29, poz. 164).

[40] Por. *Kodeks pracy. Komentarz*, s. 15.

i należny im udział w nadwyżce bilansowej korzystają z takiej samej ochrony, jaką prawo zapewnia wynagrodzeniu pracowników (art. 183 § 2 prawa spółdzielczego).

Pod względem ograniczeń egzekucji wymienione wyżej świadczenia zostały zrównane z kategorią świadczeń określonych w art. 833 § 2 k.p.c. jako wszelkie inne świadczenia powtarzające się, których celem jest zapewnienie utrzymania. Określenie to jest bardzo szerokie, a ponadto nie jest zbyt ostre. Różnorodność odpowiadających temu określeniu świadczeń jest znaczna. Z uwagi na to, próba bardziej precyzyjnego oznaczenia przedmiotowego zakresu tych świadczeń skazana jest na niepowodzenie. Przy ustalaniu, czy dane świadczenie ma charakter powtarzający się i czy ma na celu zapewnienie utrzymania, pomocnym kryterium będzie spojrzenie przez pryzmat tych świadczeń, które w art. 833 k.p.c. zostały przykładowo wymienione. Wyliczenie enumeratywne świadczeń mogących wchodzić w rachubę byłoby zbędną kazuistyką. Jak się wydaje, liczba świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, jest kategorią pojęciowo nie ograniczoną z uwagi na rozwój stosunków społecznych. Wobec tego, należy ograniczyć się do wskazania najistotniejszych świadczeń mogących wchodzić w rachubę.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na świadczenia będące przedmiotem egzekucji z wynagrodzenia za pracę (art. 881 § 2 k.p.c.), a nie objęte zakresem pojęcia wynagrodzenia w prawie pracy. Dotyczy to głównie wynagrodzenia, którego podstawą prawną są umowy cywilnoprawne, jak np. umowa zlecenia, umowa agencyjna czy inna umowa o świadczenie usług, do której zgodnie z art. 750 k.c. należy stosować przepisy o zleceniu. Wynagrodzenie z tych umów, jeżeli stanowi wyłączne źródło utrzymania świadczącego usługi lub też stanowi pewną część jego dochodów oraz ma charakter powtarzający się, należy traktować jako świadczenia, o których mowa. Należy przy tym zaznaczyć, że z istoty wielu umów cywilnoprawnych o świadczenie usług nie wynika periodyczność wypłacanego wynagrodzenia. Inne zaś umowy cywilnoprawne, jak np. umowę agencyjną (art. 758—764 k.c.), cechuje stałość i cykliczność otrzymywanego wynagrodzenia przez świadczącego usługi.

Do świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, zaliczyć należy uposażenia żołnierzy zawodowych i żołnierzy służby okresowej (art. 38 ustawy z dnia 17.12.1974 r. o uposażeniu żołnierzy zawodowych (Dz.U. nr 47, poz. 282 z późn. zm.), funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej (art. 99 ustawy z dnia 31.01.1959 r. o służbie funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej — tekst jedn. Dz.U.

z 1973 r. nr 23, poz. 136), i funkcjonariuszy Służby Więziennej (art. 90 ustawy z dnia 10.12.1959 r. o Służbie Więziennej — tekst jednolity Dz.U. z 1984 r. nr 29, poz. 149). Wskazane przepisy wymienionych aktów prawnych wyraźnie przyjmują, że potrąceń dokonuje się według zasad przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego. Inne przepisy szczególne dotyczące wskazanych uposażeń wprowadzają szereg wyjątków od tej ogólnej zasady. Podyktowane jest to charakterem pewnych świadczeń składających się na te uposażenia albo też rodzajem egzekwowanych należności. Zostanie to omówione w dalszej części pracy.

Z przepisu art. 833 § 2 k.p.c. wynika, że do świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należą diety posłów. Nie ma żadnych przeszkód, aby do świadczeń tych zaliczyć również diety należne przewodniczącym rad narodowych przewidziane uchwałą RP i RM z dnia 26.02.1981 r. w sprawie niektórych świadczeń związanych z pełnieniem funkcji przewodniczących rad narodowych i radnych (MP nr 7, poz. 56).

Ponadto do grupy świadczeń, o których mowa, zaliczyć należy stypendia sportowe dla zawodników uprawiających sport wyczynowy, przewidziane w uchwale nr 18 RM z dnia 28.01.1981 r. w sprawie stypendiów dla sportowców (MP nr 4, poz. 14 z późn. zm). Nazwa tych świadczeń nie może sugerować, że są to sumy przyznane przez Skarb Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej na specjalne cele, o których mowa w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. Z przepisu tego wynika, że chodzi tu o stypendia na kształcenie. Natomiast stypendia dla sportowców zbliżone są swoim charakterem czy raczej pełnioną funkcją do wynagrodzenia za pracę. Stypendia sportowe są bowiem przyznawane osobom, które nie pracują zawodowo ze względu na uprawianie sportu na najwyższym poziomie. Wypłat tych stypendiów dokonuje klub sportowy ze środków otrzymywanych na ten cel z funduszów rozwoju kultury fizycznej i sportu. Stosunek prawny łączący zawodnika z klubem sportowym nie może być kwalifikowany jako stosunek pracy, a otrzymywane stypendium sportowe jako wynagrodzenie za pracę. Ponieważ stypendium to ma charakter stały (powtarzający się) oraz zapewnia zawodnikowi utrzymanie, należy kwalifikować je jako świadczenie wymienione w art. 833 § 2 k.p.c.

Do świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, zaliczyć należy wynagrodzenie uzyskiwane przez osoby zatrudnione w systemie pracy nakładczej (chałupnicy). Zgodnie z § 12 ust. 3 rozporządzenia RM z dnia 31.12.1975 r. w sprawie uprawnień pracowniczych osób wykonujących pracę nakładczą (Dz.U. z 1976 r., nr 3, poz. 19), wynagrodzenie osób wykonujących pracę nakładczą

podlega ochronie na zasadach określonych w przepisach art. 84—91 k.p. Przepis art. 201 prawa spółdzielczego stanowi, że statut spółdzielni pracy może przewidywać zatrudnienie wszystkich lub niektórych członków na zasadach pracy chałupniczej, jeżeli jest to uzasadnione rodzajem działalności spółdzielni. Wynagrodzenie członków spółdzielni zatrudnionych w tych formach, korzysta z takiej samej ochrony, jaką kodeks pracy zapewnia wynagrodzeniu pracowników.

Wreszcie do świadczeń, o których mowa, zaliczyć należy, określone ustawą z dnia 12.06.1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych (tekst jed. Dz.U. z 1983, nr 30, poz. 144), świadczenia wyrównawcze dla pracownika, którego wynagrodzenie uległo obniżeniu na skutek trwałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. Po pierwsze, funkcja tych świadczeń polega na rekompensacie lub wyrównywaniu utraconego zarobku, a więc odbiega od przyjętych zasad dotyczących renty inwalidzkiej i renty rodzinnej. Po drugie, przewidziane w ustawie wypadkowej inne świadczenia (np. renta inwalidzka, renta rodzinna) zgodnie z art. 24 i 28 tej ustawy podlegają tym samym ograniczeniom egzekucji co zaopatrzenia emerytalne. Natomiast przepisy ustawy wypadkowej dotyczące świadczeń wyrównawczych (art. 15—17) nie zawierają żadnego postanowienia odnośnie do ograniczeń egzekucji z tych świadczeń.

Przedstawiając system ograniczeń egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, należy wspomnieć o przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. sumach przyznanych przez Skarb Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej na specjalne cele (np. stypendia, wsparcia itp.). Wymienione sumy nie podlegają egzekucji w całości, chociażby miały charakter powtarzający się. Ze względu na szczególny charakter przepisu art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. do sum tych nie może mieć zastosowania przepis art. 833 § 2 k.p.c.

Ad 2. Zupełnie odmienne zasady obowiązują, gdy chodzi o ochronę zaopatrzeń emerytalnych przed egzekucją sądową. Zgodnie z art. 833 § 4 k.p.c., świadczenia pieniężne przewidziane w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym podlegają egzekucji w zakresie określonym w tych przepisach. Chodzi tutaj o regulację przewidzianą w art. 109 i art. 110 ustawy z dnia 14.12.1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin[41] (zwanej dalej ustawą emerytalną). Regulacja ta jest aktualna w odniesieniu do innych systemów emerytalnych, albowiem właściwe tym systemom przepisy, gdy chodzi o ograniczenia egzekucji, odwołują się wyraźnie do wymienionych przepisów

[41] Dz.U. nr 40, poz. 267.

ustawy emerytalnej[42]. Stąd też poczynione dalej uwagi odnoszą się odpowiednio również do tych systemów.

Na zaopatrzenie emerytalne, określone wymienioną ustawą, składają się świadczenia pieniężne i świadczenia w naturze. Świadczenia pieniężne obejmują: emeryturę, rentę inwalidzką, rentę rodzinną, dodatki do emerytur i rent oraz zasiłek pogrzebowy. Natomiast świadczenia w naturze obejmują: świadczenia lecznicze, położnicze i rehabilitacyjne, zaopatrzenie w leki, przedmioty ortopedyczne, protezy, środki opatrunkowe i pomocnicze oraz pobyt w domu pomocy społecznej. Egzekucja może być kierowana tylko do świadczeń pieniężnych. Świadczenia w naturze są całkowicie wolne od egzekucji. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że niektóre dodatki do emerytury i renty zostały całkowicie wyłączone z egzekucji na podstawie art. 833 § 6 k.p.c.

Zgodnie z art. 109 ust. 1 ustawy emerytalnej, świadczenia pieniężne podlegają egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych w 3/5 częściach, a na zaspokojenie innych należności w 1/4 części. Natomiast w myśl art. 109 ust. 2 ustawy emerytalnej, w razie zbiegu należności alimentacyjnych z egzekucją innych należności, świadczenia pieniężne podlegają egzekucji w 3/5 częściach. Z kolei art. 110 ust. 1 ustawy emerytalnej upoważnia RM do określenia w drodze rozporządzenia kwoty świadczeń pieniężnych wolnych od egzekucji. Na mocy tego upoważnienia, RM rozporządzeniem z dnia 7.02.1983 r. w sprawie wysokości emerytur i rent wolnych od potrąceń i egzekucji (Dz.U. nr 8, poz. 45) określiła, że emerytury i renty są wolne od egzekucji w części odpowiadającej:

1) 25% kwoty najniższej emerytury lub renty, zależnie od rodzaju pobieranego przez rencistę świadczenia — przy egzekwowaniu kosztów utrzymania w domach pomocy społecznej;

2) 50% kwoty najniższej emerytury lub renty — przy egzekwowaniu kosztów wyżywienia w zakładach szkolenia inwalidów oraz w zakładach lecznictwa stacjonarnego;

3) 80% kwoty najniższej emerytury lub renty — przy egzekwowaniu:

---

[42] Na przykład art. 24 ustawy z dn. 1.02.1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz.U. nr 5, poz. 33); art. 64 ustawy z dn. 24.05.1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych i ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 1983 r., nr 13, poz. 68); art. 39 ustawy z dn. 28.04.1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (Dz.U. nr 23, poz. 99); art. 69 ustawy z dn. 16.12.1972 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 1983 r., nr 29, poz. 139); art. 70 ustawy z dn. 31.01.1959 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy MO i ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 1983 r., nr 46, poz. 210).

a) sum ustalonych tytułem wykonawczym na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych, w tym również należności funduszu alimentacyjnego,
b) świadczeń wypłaconych w kwocie zaliczkowej,
c) zasiłków wypłaconych z tytułu pomocy społecznej, jeżeli przy wypłacie zastrzeżono ich potrącenie,
d) kwot nienależnie pobranych emerytur i rent oraz innych świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz funduszu alimentacyjnego;

4) 100% kwoty najniższej emerytury lub renty — przy egzekwowaniu lub potrącaniu na mocy tytułów wykonawczych należności innych niż określone w pkt 1—3.

Według § 1 rozporządzenia RM z dnia 7.02.1983 r. w sprawie najniższych emerytur i rent (Dz.U. nr 8, poz. 44), kwoty najnizszych emerytur, rent inwalidzkich i rent rodzinnych wynoszą:

1) 5000 zł miesięcznie, gdy chodzi o emeryturę, rentę rodzinną oraz rentę inwalidzką I i II grupy i rentę inwalidzką III grupy przypadającą mężczyźnie i kobiecie, którzy ukończyli odpowiednio wiek 60 i 55 lat;

2) 4050 zł miesięcznie, gdy chodzi o rentę inwalidzką III grupy dla inwalidów, którzy nie osiągnęli wieku określonego w pkt 1.

Emerytury i renty w kwotach wyżej podanych nie obejmują dodatków rodzinnych, pielęgnacyjnych, z tytułu odznaczeń państwowych, kombatanckich i z tytułu tajnego nauczania oraz dla sierot zupełnych (§ 2 cyt. rozp.).

Należy w tym miejscu zauważyć, że zgodnie z powołanym wyżej rozporządzeniem RM w sprawie wysokości kwot emerytur i rent wolnych od potrąceń i egzekucji, przy ustalaniu kwot wolnych od potrąceń i egzekucji uwzględnia się emeryturę lub rentę wraz ze wszystkimi wzrostami i dodatkami, z wyłączeniem jednak dodatków rodzinnych, dodatku dla sierot zupełnych i dodatku pielęgnacyjnego. W razie zbiegu uprawnień do dwóch lub więcej świadczeń pieniężnych, kwotę wolną od egzekucji i potrąceń ustala się w stosunku do jednego wyższego świadczenia.

Ustawa emerytalna nie reguluje kwestii, w jakiej kolejności dochodzone świadczenia podlegają zaspokojeniu z sumy uzyskanej z egzekucji. Natomiast art. 109 ust. 3 ustawy emerytalnej stanowi, że w zakresie nie unormowanym przez tę ustawę stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Wobec tego przyjąć należy, że obowiązuje kolejność zaspokojenia świadczeń ustalona w art. 1025 k.p.c.

Zgodnie z art. 109 ust. 2 ustawy emerytalnej, w razie zbiegu egzekucji należności alimentacyjnych z egzekucją innych należności, świadczenia pieniężne podlegają egzekucji w 3/5 częściach. Powołany przepis określa łączny maksymalny zakres zajęcia świadczeń pieniężnych w wy-

padku zbiegu egzekucji na zaspokojenie należności, z których pierwsze (należności alimentacyjne), gdyby były jedyną dochodzoną należnością, podlegałyby zaspokojeniu z 3/5 przysługujących dłużnikowi świadczeń pieniężnych, a pozostałe w identycznej sytuacji podlegałyby zaspokojeniu z 1/4 tych świadczeń.

Przy obliczaniu wysokości dopuszczalnych kwot podlegających egzekucji we wskazanej sytuacji, powstają trudności podobne do tych, jakie istnieją na tle art. 87 § 4 k.p. Chodzi mianowicie o pytanie, czy w opisanej sytuacji podlega egzekucji w sumie 3/5 świadczeń pieniężnych także w wypadku, gdy 1/4 tych świadczeń wystarcza na zaspokojenie korzystających z pierwszeństwa należności alimentacyjnych, czy też świadczenia pieniężne podlegają egzekucji w 3/5 częściach tylko w wypadku, gdy 1/4 nie wystarcza na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych.

Z przyczyn podniesionych wcześniej przy analizie art. 87 § 4 k.p. przyjąć należy że jeżeli na skutek zbiegu egzekucji należności alimentacyjnych z egzekucją innych należności, 1/4 świadczeń pieniężnych określonych w ustawie emerytalnej nie wystarcza na zaspokojenie należności alimentacyjnych, egzekucji podlega dalsza kwota do wysokości 3/5, zgodnie z art. 109 ust. 1 ustawy emerytalnej. Jeżeli natomiast 1/4 świadczeń pieniężnych zaspokoi w całości należności alimentacyjne i po ich zaspokojeniu pozostanie pewna różnica, to tylko z tej różnicy mogą być zaspokojone inne należności wymienione w art. 1025 § 1 pkt 2—8 k.p.c. w kolejności przewidzianej w tym przepisie. A zatem kwota będąca różnicą między 3/5 a 1/4 świadczeń pieniężnych, nie może być w żadnym wypadku przeznaczona na zaspokojenie należności innych niż alimentacyjne.

Spośród licznych świadczeń wchodzących w skład zaopatrzenia emerytalnego należy zwrócić uwagę na zasiłki pogrzebowe. Ponieważ ustawa emerytalna ani art. 833 k.p.c. nie wyłącza tych świadczeń spod egzekucji, powstaje wątpliwość, czy do zasiłków tych stosuje się ograniczenia określone w art. 109 ustawy emerytalnej, czy też ograniczenia przewidziane w art. 832 k.p.c. Do kwestii tej powrócę w rozdziale IV.

Przez renty zasądzone przez sąd za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela należy rozumieć renty odszkodowawcze, których obowiązek świadczenia powstał z mocy ustawy (art. 127 § 2, 442 § 2, 446 § 2 k.c.), tzn. wskutek ziszczenia się pewnych zdarzeń prawnych nie będących czynnościami prawnymi. Z tych względów, ten sam charakter mają renty odszkodowawcze, których obowiązek płacenia został sprecyzowany w ugodzie zawartej przed sądem lub w innej umowie stron. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na umowy renty (art. 903—907 k.c.) stanowiące samoistne źródło powstania prawa do renty. Aby rentę

taką zaliczyć do rent, które z mocy art. 833 § 5 k.p.c. podlegają egzekucji w zakresie określonym ustawą emerytalną, z umowy stanowiącej samoistne źródło jej powstania, musi wynikać, że obowiązek płacenia renty został ustanowiony z tytułu utraty zdolności do pracy lub śmierci żywiciela.

Odrębnym typem umowy stanowiącej samoistne źródło prawa do renty określonej w art. 833 § 5 k.p.c. jest dobrowolna umowa ubezpieczenia osobowego (art. 805—820 i art. 829—834 k.c.). Zgodnie z art. 805 k.c., przez umowę ubezpieczenia osobowego, zakład ubezpieczeń zobowiązuje się w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej zapłacić umówioną sumę pieniężną, rentę lub inne świadczenie, natomiast ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Kodeks cywilny w art. 829 dzieli ubezpieczenia osobowe na dwie grupy, a mianowicie na: ubezpieczenie na życie, które dotyczyć może śmierci osoby ubezpieczonej lub dożycia przez nią oznaczonego wieku, oraz ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków, które dotyczyć mogą uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku. Z chwilą zajścia w życiu osoby ubezpieczonej zdarzenia określonego w umowie ubezpieczenia, powstaje obowiązek zakładu ubezpieczeń do wypłaty umówionej sumy renty lub innego świadczenia. Użyte w art. 833 § 5 k.p.c. określenie rent „wypłacanych z dobrowolnego ubezpieczenia rentowego" obejmuje wszystkie renty wypłacane w razie nastąpienia wyżej wymienionych zdarzeń. Przedmiotowego zakresu tego określenia nie należy ograniczać wyłącznie do rent, które wypłacane są na wypadek utraty zdolności do pracy albo śmierci żywiciela[43]. Przeciwko takiej możliwości przemawia sama redakcja przepisu art. 833 § 5 k.p.c. Użyty w tym przepisie zwrot „...za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela" odnosi się do rent zasądzonych przez sąd lub ustalonych umową, a nie do określenia „...wypłacanych z dobrowolnego ubezpieczenia rentowego".

Prawo do rent przysługujących z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej reguluje wskazana wyżej ustawa o świadczeniach z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych.

Do ostatniej grupy świadczeń wymienionych w art. 833 § 5 k.p.c. zaliczyć należy zasiłek chorobowy, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz zasiłek opiekuńczy, określone ustawą z dnia 17.12.1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzystwa (tekst. jedn. Dz.U. z 1983 r., nr 30, poz. 143). Do przewidzianych wymienioną ustawą takich świadczeń, jak: zasiłek porodowy oraz zasiłek pogrzebowy stosuje się inne ograniczenia.

---

[43] Tak przyjmuje Wengerek (*Postępowanie zabezpieczające...*, s. 270).

Ad 3. Pozostałe świadczenia, których celem jest zapewnienie utrzymania z uwagi na odnoszące się do nich ograniczenia egzekucji, można podzielić na podlegające egzekucji tylko w ograniczonym zakresie oraz całkowicie zwolnione od egzekucji.

W ograniczonym zakresie podlegają egzekucji uposażenia żołnierzy odbywających długotrwałą służbę wojskową oraz żołnierzy odbywających przeszkolenie w ramach wojskowego szkolenia studentów przez czas dłuższy niż trzy miesiące. Zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy o uposażeniu żołnierzy, z wymienionych świadczeń mogą być dokonywane potrącenia tylko na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych oraz roszczeń z tytułu szkody wyrządzonej jednostce wojskowej. Z uposażenia żołnierzy niezawodowych, innych niż wymienieni w art. 39 ust. 1, mogą być dokonywane potrącenia tylko na zaspokojenie roszczeń z tytułu szkody wyrządzonej jednostce wojskowej. Jeżeli jednak żołnierze ci otrzymują premie, mogą być z nich dokonane potrącenia na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych (art. 39 ust. 2 ustawy). W wypadkach określonych w art. 39 ust. 1 i 2 łączna wysokość potrąceń nie może przekraczać połowy uposażenia zasadniczego, dodatków i premii, przy czym pierwszeństwo zaspokojenia przysługuje należnościom alimentacyjnym.

Zgodnie z art. 26 ustawy o uposażeniu żołnierzy, żołnierzom zwolnionym z okresowej służby wojskowej przysługuje odprawa w wysokości 50% lub 100% uposażenia. Z odprawy tej potrącenia mogą być dokonywane tylko na zaspokojenie zaległych świadczeń alimentacyjnych oraz roszczeń z tytułu szkody wyrządzonej jednostce wojskowej w podanej kolejności. Potrącenia z powyższych tytułów nie mogą w sumie przekraczać połowy należnej odprawy (art. 40 ustawy).

Druga grupa dochodów, których celem jest zapewnienie utrzymania, została na mocy art. 833 § 6 k.p.c. całkowicie wyłączona spod egzekucji. Zgodnie z powołanym przepisem, do dochodów tych należą świadczenia alimentacyjne oraz zasiłki i dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe i dla sierot zupełnych.

O świadczeniach alimentacyjnych była mowa w § 2 niniejszego rozdziału. Zasiłki rodzinne przewidziane dekretem z dnia 28.10.1947 r. o ubezpieczeniu rodzinnym (Dz.U. nr 66, poz. 414 z późn. zm.) oraz rozporządzeniem MPPiSS z dnia 23.01.1984 r. w sprawie zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych (Dz.U. nr 4, poz. 21, zm. Dz.U. z 1985 r. nr 15, poz. 65) są świadczeniami, których funkcja polega na uzupełnieniu wynagrodzenia pracownika mającego na utrzymaniu dzieci. Zasiłek rodzinny obejmuje również pewne świadczenia na rzecz małżonka pracownika. Dodatki rodzinne, pielęgnacyjne i dla sierot zupełnych regulują przepisy właściwe systemom emerytalnym (por. np. art. 46—48 ustawy emerytal-

nej). Zasiłek porodowy został wprowadzony przez ustawę o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Przysługuje on nie tylko w razie porodu, lecz także przyjęcia dziecka na wychowanie, jeżeli pracownica korzysta z tego tytułu z urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego.

Przy obliczaniu wysokości kwot wolnych od egzekucji na podstawie art. 833 § 2—6 k.p.c. miarodajna jest kwota świadczeń ustalona według zasad określonych w art. 834 i 835 k.p.c. Zgodnie z tymi przepisami, dochody wymienione w art. 833 k.p.c. oblicza się wraz ze wszystkimi dodatkami i wartością świadczeń w naturze, lecz po potrąceniu podatków i opłat należnych z mocy ustawy. Jeżeli dłużnik otrzymuje dochody z kilku źródeł, podstawę obliczenia stanowi suma wszystkich dochodów. Szereg uwag dotyczących stosowania wymienionych przepisów zostało poczynionych przy omawianiu ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę. Zachowują one aktualność przy ograniczeniach egzekucji z innych świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania. W tym miejscu skoncentruję uwagę na innych zagadnieniach, które ze szczególną jaskrawością występują przy tych ostatnich ograniczeniach albo są im tylko właściwe.

Jeżeli dłużnik otrzymuje kilka świadczeń wymienionych w art. 833 k.p.c. z jednego źródła, należy w celu ustalenia kwoty podlegającej egzekucji zliczyć wszystkie świadczenia, niezależnie od tego, czy egzekucja skierowana jest do jednego z nich czy też do wszystkich jednocześnie. Tak samo należy postąpić, gdy dłużnik otrzymuje dochody z kilku źródeł. Nie wlicza się do tej ogólnej sumy świadczeń uzyskiwanych przez dłużnika z innych tytułów, aniżeli wymienione w art. 833 k.p.c. Od ustalonego w ten sposób dochodu dłużnika należy odliczyć podatki i opłaty należne z mocy ustawy. Odliczyć należy tylko podatki i opłaty obciążające dochody podlegające zsumowaniu. Nie odlicza się natomiast tych podatków i opłat, które obciążają dłużnika z innych tytułów, jak np. z tytułu posiadania ruchomości czy lokalu[44]. Bez znaczenia jest przy tym okoliczność, że dłużnik uiszcza te podatki z dochodów podlegających zsumowaniu w celu ustalenia zakresu egzekucji. Odliczeniu podlegają wszystkie podatki i opłaty obciążające dochody podlegające zsumowaniu, niezależnie od tego, czy wszystkie one są przedmiotem danej egzekucji. Przy dochodach określonych w art. 833 k.p.c. chodzić może o podatek od tych dochodów, podatek wyrównawczy, składkę na cele emerytalne. Nawiązując do wcześniejszych uwag dotyczących ustalenia wysokości wynagrodzenia za pracę, do opłat należnych z mocy ustawy nie można zaliczyć kosztów sądowych, które na mocy art. 11

[44] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1175; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 274; Korzonek, *op. cit.*, s. 694.

ust. 2 ustawy o kosztach sądowych podlegają przymusowemu ściągnięciu z zasądzonego na rzecz dłużnika świadczenia wymienionego w art. 833 k.p.c.

Przy ustalaniu wysokości otrzymywanego przez żołnierza uposażenia lub odprawy określonej w art. 26 ustawy o uposażeniu żołnierzy, należy odliczyć należności z tytułu opłat za kwatery i inne świadczenia w naturze oraz należności z tytułu zaliczek pobranych do rozliczenia. Zgodnie bowiem z art. 41 wymienionej ustawy, potrąceń na wskazane należności dokonuje się w pełnej wysokości, niezależnie od potrąceń z innych tytułów.

Zgodnie z art. 92 ustawy o Służbie Więziennej, przez uposażenia rozumieć należy uposażenie zasadnicze, dodatki do uposażenia oraz odprawę określoną w art. 81 ust. 1 pkt 1 tej ustawy. Potrąceń nie dokonuje się z dodatku rodzinnego oraz z należności z tytułu zwrotu kosztów przejazdu i przewozu urządzenia domowego.

Jak już zaznaczyłem, zgodnie z art. 834 k.p.c., dochody wymienione w art. 833 k.p.c. oblicza się wraz ze wszystkimi dodatkami i wartością świadczeń w naturze. Zasada ta w odniesieniu do świadczeń wypłacanych w naturze nie obowiązuje przy egzekucji z zaopatrzeń emerytalnych oraz świadczeń przysługujących z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Zgodnie bowiem z art. 833 § 4 i § 5 k.p.c., egzekucji podlegają tylko świadczenia pieniężne z wymienionych tytułów.

§ 4. OGRANICZENIA EGZEKUCJI W RAZIE JEDNOCZESNEGO POBIERANIA PRZEZ DŁUŻNIKA KILKU ŚWIADCZEŃ, Z KTÓRYCH KAŻDE PODLEGA EGZEKUCJI W INNYM ZAKRESIE

W dotychczasowych uwagach zostały wyróżnione i potraktowane odrębnie poszczególne grupy świadczeń, stosownie do właściwego danej grupie świadczeń ograniczenia egzekucji. W konsekwencji, poczynione dotychczas stwierdzenia na temat ograniczeń egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, dotyczyły sytuacji, gdy poszczególne (wyróżnione) świadczenia stanowiły jedyne źródło dochodów dłużnika. Jednakże dłużnik może mieć jednocześnie kilka dochodów z tego samego źródła lub kilka dochodów z różnych źródeł. W tych wypadkach, stosownie do art. 835 k.p.c., podstawę obliczania zakresu dopuszczalnego zajęcia stanowi suma wszystkich dochodów. Stosowanie przewidzianej w tym przepisie zasady sumowania dochodów dłużnika nie nastręcza żadnych trudności, gdy poszczególne

dochody podlegają egzekucji w tym samym zakresie. Możliwość stosowania tej zasady znacznie się komplikuje w sytuacji, gdy w rachubę wchodzą jednocześnie co najmniej dwa świadczenia, z których każde podlega egzekucji w innym zakresie.

Zagadnienie pierwsze to pytanie, czy wskazana zasada sumowania dochodów odnosi się również do świadczeń całkowicie wyłączonych spod egzekucji. Tego rodzaju problem istniał już na tle art. 833 k.p.c. oraz art. 1083 § 1 k.p.c. w ich poprzednim brzmieniu[45]. Mianowicie, art. 833 § 2 k.p.c. w poprzednim brzmieniu całkowicie wyłączał spod egzekucji zaopatrzenia emerytalne, renty zasądzone przez sąd, lub ustalone umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela, lub wypłacone z dobrowolnych ubezpieczeń rentowych, zasiłki chorobowe, świadczenia alimentacyjne oraz zasiłki rodzinne. Natomiast przepis art. 1083 § 1 k.p.c. poddawał wymienione dochody egzekucji świadczeń alimentacyjnych w wysokości określonej w tym przepisie. W związku z tym powstał problem, czy dochody wymienione w art. 833 § 2 k.p.c. wlicza się do sumy dochodów dłużnika zawsze, czy też tylko w wypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 8.06.1973 r. III PZP 7/73[46] stwierdził, że w skład „sumy wszystkich dochodów", o której mowa w art. 835 k.p.c., wlicza się zaopatrzenia emerytalne i inne dochody wymienione w art. 833 § 2 k.p.c. tylko wówczas, gdy przedmiotem egzekucji są alimenty (art. 1083 § 1 k.p.c.). Teza ta została zakwestionowana przez E. Wengerka[47], który podniósł, że stanowisko przyjęte przez Sąd Najwyższy niesłusznie stwarza przywileje dla dalszych dochodów otrzymywanych przez rencistów i emerytów. Poza tym, autor podkreślił konieczność ścisłej interpretacji przepisu art. 833 k.p.c. Również S. Pomykalski i T. Szóstakowski[48] przyjęli, że zaopatrzenia emerytalne wlicza się zawsze do dochodów dłużnika, jednakże egzekucja z nich może być prowadzona na zaspokojenie należności alimentacyjnych. Jako argument podniesiono, że zaopatrzenia emerytalne mają swe źródło w stosunku pracy i stanowią substrat środków utrzymania. Skoro więc zaopatrzenia emerytalne podlegają pełnemu — poza alimentami — ograniczeniu egzekucyjnemu, nie ma podstaw, ażeby wynagrodzenie za pracę nie podlegało egzekucji, ponownie korzystając z ograniczenia określonego w art. 833 § 1 k.p.c. Zdaniem

---

[45] Aktualna treść wymienionych przepisów jest wynikiem nowelizacji dokonanej ustawą z dn. 1.02.1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz.U. nr 5, poz. 33).

[46] OSNCP 1973, nr 11, poz. 187.

[47] E. Wengerek, *Przegląd orzecznictwa SN*, NP 1974, nr 7—8, s. 1063.

[48] Pomykalski, Szóstakowski, *op. cit.*, s. 80.

tych autorów, odmienne stanowisko byłoby między innymi sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Teza orzeczenia SN została natomiast zaaprobowana przez W. Siedleckiego[49] oraz J. Nowosielską-Deresiewicz[50]. Zdaniem W. Siedleckiego, treść przepisu art. 835 k.p.c. w porównaniu z poprzednio obowiązującym art. 583 § 2 d.k.p.c. nie uległa żadnej zmianie poza wyodrębnieniem go w osobny artykuł. Wyodrębnienie to spowodowało zerwanie łączności z art. 834 k.p.c., z którym przepis art. 835 pozostaje w ścisłym związku. W projekcie kodeksu postępowania cywilnego z 1960 r. w odpowiednim artykule obok przepisu obecnego art. 835 k.p.c. zamieszczone było jeszcze dodatkowe zdanie, wykluczające stosowanie tego przepisu do części dochodów podlegających egzekucji tylko na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych. W następnym projekcie kodeksu postępowania cywilnego cały ten przepis został przeniesiony do działu o egzekucji świadczeń alimentacyjnych, a do działu o ograniczeniach egzekucji wprowadzono przepis odpowiadający treścią obecnemu przepisowi art. 835 k.p.c. W toku dalszych prac kodyfikacyjnych przepis mieszczący się w dziale o egzekucji świadczeń alimentacyjnych został skreślony jako zbędne powtórzenie ogólnego przepisu z działu o ograniczeniach egzekucji. Zamiast skreślonego przepisu kwestię prowadzenia egzekucji świadczeń alimentacyjnych w wypadku zbiegu z egzekucją innych należności unormowano w dziale o egzekucji świadczeń alimentacyjnych (art. 1084 k.p.c.). Argument ten jest przekonywający. Odmienne od przyjętego przez SN rozwiązanie prowadziłoby do naruszenia ustawowych ograniczeń przewidzianych w art. 833 § 2 k.p.c. Ograniczenia te jako wyjątek od zasady wyrażonej w art. 833 § 1 k.p.c. należało interpretować ściśle, a przepis art. 835 k.p.c. mógł mieć zastosowanie tylko do tych dochodów, które podlegały danej egzekucji. W przepisie art. 833 § 2 k.p.c. chodziło o szczególne dochody dłużnika związane najczęściej z utratą lub ograniczeniem zdolności do pracy. Względy słuszności przemawiały również za takim stanowiskiem.

W obecnym stanie prawnym przytoczone orzeczenie SN zachowuje aktualność w odniesieniu do świadczeń wyłączonych całkowicie spod egzekucji. W związku z tym przyjąć należy, że świadczenia całkowicie wyłączone spod egzekucji nie mogą być brane pod uwagę przy obliczaniu kwoty świadczeń miarodajnej dla ograniczeń egzekucji.

Drugi problem dotyczy sposobu obliczania zakresu dopuszczalnego zajęcia, gdy w rachubę wchodzą jednocześnie świadczenia pieniężne z ustawy emerytalnej i inne dochody podlegające egzekucji w zakresie

---

[49] W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1971, nr 11, s. 142.

[50] J. Nowosielska-Deresiewicz, glosa do orzeczenia SN z dn. 8.06. 1973 r., III PZP 7/73, NP 1974, nr 10, s. 1400.

przewidzianym przez kodeks pracy. Zgodnie bowiem z § 2 i § 13 rozporządzenia RM z dnia 7.03.1983 r. w sprawie osiągania wynagrodzenia lub innych dochodów przez osoby uprawnione do emerytury lub renty[51], emeryt lub rencista może zostać zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy, sezonowo lub dorywczo, bez zawieszania prawa do świadczeń ani zmniejszenia ich wysokości, jeżeli osiągane wynagrodzenie nie przekroczy w okresie roku kalendarzowego kwoty 120 000 zł. Natomiast dla emerytów i rencistów wykonujących pracę o charakterze deficytowym w uspołecznionych zakładach pracy, dopuszczalną kwotę wynagrodzenia z tytułu tej pracy ustala się w wysokości 144 000 zł w stosunku rocznym.

Zarysowany problem należy sprowadzić do następujących sytuacji faktycznych. Wierzyciel prowadzi egzekucję na pokrycie należności innych niż świadczenia alimentacyjne[52]. Dłużnik egzekwowany otrzymuje natomiast z dwóch różnych źródeł dwa dochody, z których jeden jest świadczeniem pieniężnym z ustawy emerytalnej lub świadczeniem wymienionym w art. 833 § 5 k.p.c., a drugi — wynagrodzeniem za pracę lub innym dochodem wymienionym w art. 833 § 2 k.p.c., egzekucja skierowana jest zaś do jednego z tych dochodów. Mamy zatem do czynienia z dwoma dochodami, z których pierwszy podlega egzekucji w 1/4, a drugi w 1/2. We wskazanej sytuacji powstaje wątpliwość co do możliwości stosowania przewidzianej w art. 835 k.p.c. zasady sumowania dochodów.

Stanowisko dopuszczające możliwość stosowania w opisanym wypadku przewidzianej w art. 835 k.p.c. zasady sumowania dochodów, rodziłoby nieuchronnie pytanie, który zakres dopuszczalnego zajęcia jest aktualny: określony w art. 109 ustawy emerytalnej, czy też przewidziany w art. 87 k.p. Każda odpowiedź na to pytanie nasuwałaby szereg zastrzeżeń. W związku z tym za słuszne należy uznać, że w omawianym wypadku podstawą dla ustalenia zakresu dopuszczalnego zajęcia jest wyłącznie wysokość świadczenia, do którego została skierowana egzekucja. Jeżeli ten dochód nie daje możliwości pełnego zaspokojenia egzekwowanego świadczenia lub możliwość tę wydłuża w czasie, wierzyciel, zgodnie z art. 799 § 1 k.p.c., może złożyć wniosek o dodatkowe skierowanie egzekucji do drugiego dochodu dłużnika. Wysokość tego dochodu będzie podstawą dla ustalenia kwoty podlegającej egzekucji według właściwego dla danego dochodu zakresu dopuszczalnego zajęcia. Wobec tego przyjąć należy, że w wypadku gdy dłużnik otrzymuje

---

[51] Tekst jedn. Dz.U. 1985, nr 40, poz. 197.

[52] Świadczenia alimentacyjne należało wyodrębnić, ponieważ dopuszczalny zakres zajęcia przewidziany w kodeksie pracy i ustawie emerytalnej na zaspokojenie tych świadczeń jest taki sam.

z dwóch źródeł dwa dochody, z których jeden jest świadczeniem z ustawy emerytalnej lub wymienionym w art. 833 § 5 k.p.c., a drugi wynagrodzeniem za pracę lub innym dochodem wymienionym w art. 833 § 2 k.p.c., w egzekucji należności innych niż alimentacyjne, zasada sumowania dochodów określona w art. 835 k.p.c. nie może mieć zastosowania.

Na podstawie poczynionych ustaleń można sformułować ogólną tezę, w myśl której przepis art. 835 k.p.c. w obecnym stanie prawnym znajduje zastosowanie tylko w tych wypadkach, gdy poszczególne dochody dłużnika otrzymywane z kilku źródeł podlegają egzekucji w tym samym zakresie.

Stosowanie określonej poprzednio zasady obliczania wysokości kwot podlegających egzekucji wywołać może pewne wątpliwości w związku z przewidzianą zarówno przez ustawę emerytalną, jak i przez kodeks pracy minimalną kwotą dochodów całkowicie wolnych od egzekucji. Może się zdarzyć, że dłużnik otrzymuje zaopatrzenie emerytalne i wynagrodzenie za pracę lub inne świadczenie wymienione w art. 833 § 2 k.p.c., z których żadne nie przkracza wysokości kwoty całkowicie wolnej od egzekucji. Gdyby określone w art. 109 ustawy emerytalnej i art. 87 k.p. zasady dopuszczalnych potrąceń stosować oddzielnie w sposób bezwzględny, każdy z wymienionych dochodów byłby wolny od egzekucji, co nie jest w dostatecznym stopniu zgodne z interesem wierzyciela. Wskazany przykład uzasadnia konieczność wprowadzenia pewnej modyfikacji do zasady, o jakiej mowa.

Do chwili wejścia w życie kodeksu pracy i ustawy emerytalnej, ograniczenia egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, regulował wyłącznie kodeks postępowania cywilnego. Wymienione dochody, niezależnie od ich podstawy prawnej, podlegały z pewnymi wyjątkami egzekucji w takim samym zakresie. Podstawą dla ustalenia zakresu dopuszczalnego zajęcia — według kodeksu postępowania cywilnego — była zawsze suma świadczeń uzyskiwanych przez dłużnika, które podlegają danej egzekucji. Suma tych świadczeń była również miarodajna dla oznaczenia kwoty minimalnej wysokości dochodów całkowicie wolnej od egzekucji. Stosownie do treści art. 109 ust. 3 ustawy emerytalnej, do egzekucji ze świadczeń pieniężnych stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego tylko w sprawach nie unormowanych w ustawie emerytalnej. A zatem, przepisy ustawy emerytalnej oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze określające granice dopuszczalnego zajęcia świadczeń pieniężnych wyłączają w tym zakresie stosowanie ograniczeń przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego, a tym samym określonych przez kodeks pracy. W związku z tym przyjąć należy, że w wypadku

skierowania egzekucji do świadczeń pieniężnych z ustawy emerytalnej oraz do wynagrodzenia za pracę lub innych dochodów, których celem jest zapewnienie utrzymania, wyłączenie spod egzekucji kwoty świadczeń pieniężnych z ustawy emerytalnej całkowicie wolnej od egzekucji czyni w pełni zadość przyznanemu dłużnikowi w przepisach egzekucyjnych prawu do minimum egzystencji. Gdyby wyłączyć ponadto z innego niż świadczenia emerytalne dochodu, do którego skierowano egzekucję, kwotę odpowiadającą minimalnej wysokości wynagrodzenia za pracę, stworzyłoby się nieuzasadniony przywilej w stosunku do dłużnika pobierającego wymienione świadczenia. Reasumując stwierdzić należy, że w egzekucji z dochodów, z których jeden jest świadczeniem z ustawy emerytalnej, drugi zaś ma inny charakter, wyłączenie z tego pierwszego sumy odpowiadającej kwocie całkowicie wolnej od egzekucji czyni niedopuszczalnym stosowanie takiego ograniczenia w stosunku do innych dochodów, do których również została skierowana egzekucja.

Rozdział III

OGRANICZENIA EGZEKUCJI Z RUCHOMOŚCI

Ograniczenia egzekucji ze świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, a w szczególności z wynagrodzenia za pracę, aczkolwiek pełnią główną rolę w zapewnieniu dłużnikowi niezbędnych środków egzystencji, to jednak nie wyczerpują tego problemu. Po pierwsze — znaczna część ludności, jak rolnicy czy rzemieślnicy, opiera swoje utrzymanie nie na wynagrodzeniu za pracę, lecz na prowadzeniu własnego gospodarstwa rolnego lub warsztatu rzemieślniczego. Szczególna sytuacja zawodowa tych osób powoduje konieczność wyłączenia spod egzekucji pewnych narzędzi i środków produkcji, które służą do wytwarzania przedmiotów przeznaczonych do zaspokojenia potrzeb właściciela i jego rodziny lub też do prowadzenia działalności produkcyjnej, na której oparty jest byt tych osób. Po drugie — dla egzystencji każdego człowieka, niezależnie od jego pozycji zawodowej, oprócz stałych dochodów pieniężnych zużywanych w głównej części na potrzeby bieżące, niezbędne są pewne przedmioty zaspokajające elementarne potrzeby materialne i kulturalne. Z tych względów znaczna część przepisów o ograniczeniach egzekucji dotyczy ruchomości.

§ 1. OGRANICZENIA OBOWIĄZUJĄCE DLA WSZYSTKICH DŁUŻNIKÓW

Przepisy o ograniczeniach egzekucji wyłączają spod egzekucji szereg przedmiotów, które z racji ich przeznaczenia lub ze względu na osobę dłużnika powinny być mu pozostawione. Katalog tych przedmiotów zawarty jest przede wszystkim w art. 829 k.p.c. Należą do nich:

1. Przedmioty urządzenia domowego, pościel, bielizna i ubranie codzienne, niezbędne dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu człon-

ków jego rodziny, a także ubranie niezbędne do pełnienia służby lub wykonywania zawodu;

2. Zapasy żywności i opału niezbędne dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny na okres jednego miesiąca;

3. Jedna krowa lub dwie kozy albo trzy owce potrzebne do wyżywienia dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny wraz z zapasem paszy i ściółki do najbliższych zbiorów;

4. Narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej dłużnika oraz surowce niezbędne dla niego do produkcji na okres jednego tygodnia;

5. U dłużnika pobierającego stałą płacę — pieniądze w kwocie, która odpowiada nie podlegającej egzekucji części płacy za czas do najbliższego terminu wypłaty, a u dłużnika nie otrzymującego stałej płacy — pieniądze niezbędne dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie;

6. Przedmioty niezbędne do nauki, papiery osobiste, odznaczenia i przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych oraz przedmioty codziennego użytku, które mogą być sprzedane tylko znacznie poniżej ich wartości, a dla dłużnika mają znaczną wartość użytkową.

Przed przystąpieniem do analizy ograniczeń egzekucji z ruchomości przewidzianych w art. 829 k.p.c. należy dokonać pewnych ustaleń natury ogólnej. Ograniczenia te nie odbiegają daleko od stanu prawnego, jaki istniał na tle poprzednio obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego (art. 570). Zmiany, jakie w tym zakresie poczyniono, wynikają głównie z zabiegów Komisji Kodyfikacyjnej zmierzających do maksymalnego ujednolicenia egzekucji sądowej i administracyjnej oraz tendencji do usprawnienia egzekucji sądowej[1]. W okresie powojennym nastąpiły istotne przeobrażenia społeczno-polityczne i na skutek rozwoju gospodarczego kraju zmieniły się warunki życia ludności. Przemiany społeczne, gospodarcze czy techniczne wciąż następują. Wskazuje to na potrzebę dynamicznej wykładni normy art. 829 k.p.c. Wykładnia taka, uwzględniająca aktualny poziom stopy życiowej, dostosuje tę normę do zmienionych warunków społeczno-gospodarczych.

Przyjęte w art. 829 k.p.c. wyłączenie szeregu przedmiotów spod egzekucji uzależniono od ich niezbędności dla dłużnika. Jednocześnie kodeks postępowania cywilnego nie podaje żadnych wskazówek, jakimi należy się kierować przy określaniu tej niezbędności. Powstaje problem, jak tę niezbędność rozumieć, a w szczególności — według jakich kryteriów określić jej zakres. Można oczywiście przyjąć, że nie-

---

[1] E. Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne. Przepisy ogólne*, ZPP 1966, s. 6.

zbędne dla dłużnika będą tylko te przedmioty, które pozwalają zapewnić mu minimalne potrzeby biologiczne. Bardziej słuszny wydaje się jednak pogląd, że w dzisiejszych warunkach do przedmiotów niezbędnych zaliczyć należy nie tylko te, które zapewniają minimalne potrzeby biologiczne dłużnika, ale również takie, które stosownie do aktualnego poziomu cywilizacji zapewniają pewne potrzeby kulturalne dostosowane do społecznego modelu życia. Warto zaznaczyć, że w okresie międzywojennym, a więc w innej formacji społeczno-ekonomicznej, przy określaniu minimalnego poziomu wynagrodzenia za pracę, mającego zapewnić pracownikowi minimalne potrzeby życiowe, przyjmowano kryterium najniższych kosztów utrzymania robotnika i średniej robotniczej rodziny. Prowadziło to do ustanowienia poziomu najniższego wynagrodzenia odpowiadającego minimalnym potrzebom biologicznym[2]. Obecnie przyjmuje się, że uwzględnić należy nie tylko potrzeby biologiczne, ale również potrzeby wynikające z aktualnego stanu cywilizacji i poziomu cen rynkowych oraz społecznego modelu życia[3]. Stanowi to niewątpliwie wyraz wzrostu stopy życiowej ludności i następujących w społeczeństwie zmian zapatrywań prawnych, moralnych i obyczajowych. Zmienność tych czynników powoduje, że przeprowadzenie linii demarkacyjnej między przedmiotami zaspokajającymi niezbędne potrzeby a tymi, które takich potrzeb już nie zaspokajają, jest zadaniem niezmiernie trudnym. W związku z tym, oznaczenie przedmiotów niezbędnych dla dłużnika, może nastąpić w sposób przybliżony, bardzo daleki od ścisłości.

Za punkt wyjścia przy określaniu niezbędności pewnych przedmiotów należy przyjąć aktualne warunki i przeciętny w skali ogólnej poziom życia społeczeństwa. Zasadnicze znaczenie dla oceny stopy życiowej społeczeństwa w okresie powojennym ma poziom płac realnych. Jednakże stwierdzić wypada, że poziom płac realnych wygląda różnie dla różnych grup ludności, a zmiany w tym zakresie nie następują w sposób harmonijny. Poprawa warunków bytowych społeczeństwa w porównaniu z okresem przedwojennym jest znaczna, aczkolwiek różne grupy społeczne odczuły ją w niejednakowym stopniu. Prowadzenie egzekucji pociągnie za sobą najczęściej niekorzystne dla dłużnika następstwa w postaci obniżenia jego stopy życiowej. Dotkliwość tego rodzaju skutków egzekucji jest wypadkową wysokości egzekwowanego świadczenia i sytuacji materialnej dłużnika. Zróżnicowany poziom życia poszczególnych członków społeczeństwa i związany z tym różny system wartości sprawia, że subiektywne odczucie co do

[2] A. Raczyński, *Polskie prawo pracy*, Warszawa 1930, s. 137.

[3] A. Tymowski, *Minimum socjalne. Metodyka i próba określenia*, Warszawa 1973, s. 11—12.

niezbędności zajętych przedmiotów może być różne. Warto przy tym zaznaczyć, że aspiracje konsumpcyjne naszego społeczeństwa zostały w ostatnich latach poważnie rozbudzone, a stopień zaspokajania potrzeb porównywany jest z reguły nie z krajami o zbliżonej strukturze społeczno-gospodarczej i zbliżonym stopniu rozwoju gospodarczego, ale z wysoko rozwiniętymi i znacznie bogatszymi krajami. Trzeba zatem przyjąć, że o tym, jakie przedmioty są niezbędne, decyduje dokonana przez organ egzekucyjny obiektywna ocena konkretnych okoliczności, nie zaś subiektywne odczucie dłużnika. Za przedmioty niezbędne dla dłużnika należy uważać tylko te, które zaspokajają jego podstawowe potrzeby materialne i kulturalne, stosownie do aktualnej przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa. Powyższe stwierdzenie należy traktować jako dyrektywę o charakterze ogólnym. Nie powinna ona przesłaniać faktu, że kryteria oceny niezbędności pewnych przedmiotów muszą być uwzględniane indywidualnie, w związku z konkretną egzekucją. Wyłączenie pewnych przedmiotów spod egzekucji jako niezbędnych dla dłużnika, lub będących na jego utrzymaniu członków rodziny, zależy od oceny organu egzekucyjnego warunkowanej konkretnym przypadkiem. Dokonując tej oceny organ egzekucyjny powinien zbadać stosunki faktyczne, w jakich dłużnik żyje[4], uwzględniając jego zawód, stan rodzinny, jego potrzeby i potrzeby członków jego rodziny oraz wiele innych okoliczności indywidualnych.

Wyłączenie spod egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 829 k.p.c. uzależnione jest od zaspokajania przez te przedmioty określonych potrzeb nie tylko dłużnika, lecz także będących na jego utrzymaniu członków rodziny. Rozważenia zatem wymaga, co należy rozumieć przez rodzinę, o której mowa w analizowanym przepisie. Ustalenie treści wymienionego pojęcia jest niezbędne dla przedmiotowego zasięgu ograniczeń przewidzianych w art. 829 k.p.c.

W każdych warunkach społeczno-ekonomicznych rodzina stanowi podstawową komórkę społeczną spełniającą różnorodne funkcje. Obok funkcji prokreacyjnej, wychowawczej czy zanikającej w warunkach państwa socjalistycznego funkcji gospodarczej, rodzina spełnia swoje znaczenie jako podstawowa komórka konsumpcyjna. Aby rodzina mogła spełniać należycie swoje zadanie, musi mieć zagwarantowane odpowiednie warunki materialne. Ekonomiczną podstawę bytu rodziny stanowią dochody jej członków. Dochody te przeznaczone są na cele konsumpcyjne w szerokim tego słowa znaczeniu w ramach wspólnego gospodarstwa domowego. Ten punkt widzenia nie pozostanie bez

---

[4] Por. orzeczenie SN z dn. 30.08.1937 r., C II 486/37, OSN 1938, poz. 307.

wpływu na oznaczenie pojęcia rodziny, którym posługuje się art. 829 k.p.c.

W systemie prawa polskiego pojęcie rodziny nie ma charakteru jednoznacznego. W poszczególnych aktach prawnych pojęcie to odnosi się do różnych typów grup społecznych. Wyróżnić przy tym można dwie wyraźnie zaznaczające się tendencje. Jedna nawiązuje do tradycyjnego pojmowania rodziny jako zespołu osób, które faktycznie nie stanowią komórki życia społecznego, ale powiązane są więzią pokrewieństwa lub powinowactwa (rodzina w szerszym znaczeniu). Tendencja ta znajduje swoje odzwierciedlenie w przepisach o odpowiedzialności podatkowej. Zgodnie z art. 42 ustawy o zobowiązaniach podatkowych, za członka rodziny podatnika należy uznać jego małżonka, wstępnych, zstępnych, rodzeństwo, małżonków zstępnych, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia z podatnikiem oraz osobę pozostającą z podatnikiem w faktycznym pożyciu. Tendencja druga, znajdująca oparcie w aktualnych ujęciach socjologicznych, wyrasta z pojmowania rodziny jako jednostki społecznej, powstałej w wyniku zawarcia małżeństwa i obejmującej wyłącznie rodziców i dzieci[5]. Tendencja ta zaznacza się wyraźnie w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym. Występująca w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym regulacja stosunków prawnych zachodzących w rodzinie obejmuje tym pojęciem przede wszystkim małżonków i małoletnie dzieci, zarówno rodzone, jak i przysposobione (art. 23, 27 k.r.i o.)[6]. W doktrynie i orzecznictwie przeważa stanowisko, że w skład rodziny wchodzą również pasierbowie oraz dzieci przyjęte na wychowanie przez rodziców zastępczych[7]. Za rodzinę na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego uznać należy również tzw. rodzinę niepełną, składającą się tylko z jednego rodzica i dzieci. W świetle orzecznictwa SN, za członka rodziny uznawać należy również macochę, gdy uzasadniają to pozytywnie oce-

[5] M. Czerwiński, *Przemiany obyczaju*, Warszawa 1970, s. 24, 32; A. Kłoskowska, *Socjologiczne aspekty prawnej ochrony rodziny*, PiP 1968, nr 2, s. 244. Socjologiczne badania przemian obyczajowości w Polsce powojennej wskazują na upadek tzw. rodziny wielkiej.

[6] S. Szer, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1966, s. 11 i n.; M. Wawiłowa, *Konstytucyjna ochrona małżeństwa i rodziny w PRL*, PiP 1969, nr 12, s. 1034; S. Breyer, S. Gross, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 74—75, 113, 834, 617—620; J. Gwiazdomorski, *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczania utrzymania*, PiP 1954, nr 1, s. 80; Z. Radwański, *Pojęcie i funkcja „dobra dziecka" w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, SC 1981, t. XXXI, s. 25; orzeczenie SN z dn. 15.04.1977 r., OSNCP 1977, poz. 244.

[7] Por. T. Smyczyński, *Obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka a polityka socjalna państwa*, Wrocław 1978, s. 31 i n. oraz cyt. tam lit.; Radwański, *op. cit.*, s. 25, 26; orzeczenie SN z dn. 7.03.1953 r., CO 2031/52, OSN 1953, poz. 123; orzeczenie SN z dn. 3.05.1955 r., II CR 1221/54, OSN 1956, poz. 95.

niane w świetle zasad współżycia społecznego stosunki łączące macochę i pasierba[8]. Należy również odnotować wyrażony w literaturze pogląd, według którego przedmiotem regulacji prawnej jest nie tylko rodzina oparta na małżeństwie, ale także rodzina naturalna, tzn. taka, w której rodzice nie pozostają w związku małżeńskim[9]. Nie można natomiast uważać za rodzinę — jako wyodrębnioną w sensie prawnym grupę społeczną o swoistych funkcjach i strukturze — osób powiązanych ze sobą tylko szczególnymi więzami prawnymi typu rodzinnego[10].

Wpływ wymienionych tendencji na znaczenie, jakie przepis art. 829 k.p.c. nadaje pojęciu rodzina, jest wyraźny. Redakcja wskazanego przepisu daje podstawę do stwierdzenia, że występujące w nim pojęcie rodziny ma szeroki zakres podmiotowy i obejmuje obok małżonka wszystkich krewnych i powinowatych, niezależnie od stopnia pokrewieństwa lub powinowactwa. Uzasadnione wydaje się stosowanie zasad dotyczących rodziny określonych w art. 829 k.p.c. do konkubentów oraz ich dzieci, zwłaszcza wtedy, gdy rodziców — podobnie jak małżonków — łączy trwała więź wspólnego pożycia, a razem z dziećmi tworzą oni wspólnotę rodzinno-gospodarczą. Wreszcie za członków rodziny dłużnika należy uznać dzieci, dla których rodzina dłużnika jest rodziną zastępczą. Wprawdzie umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej następuje na koszt osoby obowiązanej do dostarczania dziecku środków utrzymania, to jednak najczęściej koszty te w całości lub części obciążają fundusz rodziny zastępczej, szczególnie w wypadkach występujących trudności w ściąganiu ich dla uprawnionej osoby.

Tak szeroko zakreślony krąg członków rodziny dłużnika art. 829 k.p.c. ogranicza w ten sposób, że obejmuje nim tylko tych członków rodziny, którzy są na utrzymaniu dłużnika. Utrzymywanie przez dłużnika członków jego rodziny, podobnie jak spełnianie obowiązku alimentacyjnego, polegać będzie na bezpłatnym dostarczaniu przez niego — stosownie do możliwości zarobkowych i majątkowych — takich środków, które zapewniają usprawiedliwione potrzeby członków rodziny. Jednakże dostarczania przez dłużnika członkom jego rodziny środków utrzymania nie należy utożsamiać z obowiązkiem alimentacyjnym wynikającym z pokrewieństwa, małżeństwa lub powinowactwa. Utrzymywanie przez dłużnika członków jego rodziny, o którym mowa w art. 829 k.p.c., może być zarówno wynikiem ciążącego na dłużniku obowiązku alimentacyjnego, jak również umowy renty lub dożywocia. Zdarza się również, że dłużnik dobrowolnie utrzymuje pew-

---

[8] Por. orzeczenie SN z dn. 10.12.1969 r., III PRN 77/69, OSNCP 1970, poz. 160.

[9] Wawiłowa, *op. cit.*, s. 34, 35.

[10] Radwański, *op. cit.*, s. 26.

nych członków rodziny związanych z nim więzami pokrewieństwa czy powinowactwa, mimo że obowiązek ten spoczywa na innych osobach. Organ egzekucyjny oceniając, czy dane przedmioty są niezbędne albo potrzebne dla członków rodziny dłużnika, powinien ustalić, czy członkowie ci są na utrzymaniu dłużnika. Nie można w tym wypadku brać pod uwagę osób, których z dłużnikiem nie łączą więzi prawne typu rodzinnego, jak również osób będących członkami rodziny dłużnika, ale nie będących na jego utrzymaniu. Bogactwo stanów faktycznych mogących wchodzić w rachubę powoduje, że ustalenie tych okoliczności nie zawsze będzie sprawą łatwą. Przyjęte w art. 829 k.p.c. szerokie pojęcie rodziny sprawia, że ustalenie istnienia pokrewieństwa czy powinowactwa między oznaczoną osobą a dłużnikiem w wielu wypadkach będzie nastręczało sporo trudności. O ile jednak pojęcie rodziny ma w przepisach prawa określone znaczenie, o tyle pozostawanie określonej osoby na utrzymaniu dłużnika nie jest kategorią prawną, lecz określonym stanem faktycznym. Ustalenie w danym wypadku faktu dostarczania przez dłużnika środków utrzymania członkom rodziny jest często trudne i skomplikowane, i z konieczności opiera się najczęściej na zewnętrznych oznakach. Za oznakę tę uznaje się najczęściej pozostawanie dłużnika z członkami jego rodziny we wspólnocie rodzinno-domowej[11]. Najczęściej bowiem dostarczanie środków utrzymania członkom rodziny odbywa się w obrębie wspólnoty domowej. Jednakże zauważyć wypada, że nie jest to oznaka, na której można bezwzględnie polegać. Z jednej strony, może zachodzić sytuacja, że zamieszkały razem z dłużnikiem członek jego rodziny czerpie środki utrzymania z innych źródeł i oddzielnie zaspokaja swoje potrzeby. Przedmioty stanowiące własność członków rodziny dłużnika nie podlegają egzekucji prowadzonej przeciwko dłużnikowi. Posiadanie przez członków rodziny dłużnika pewnych przedmiotów pozwalających im na niekorzystanie z przedmiotów dłużnika będzie miało wpływ na ocenę niezbędności dla dłużnika należących do niego przedmiotów. Z drugiej strony, dostarczanie przez dłużnika środków utrzymania członkom jego rodziny nie zawsze następuje w ramach wspólnoty rodzinno-domowej, lecz polegać może na dostarczeniu odrębnego mieszkania, określonych przedmiotów urządzenia domowego oraz innych środków. W związku z tym zaznaczyć należy, że wyłączenie spod egzekucji przedmiotów niezbędnych dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny dotyczy wyłącznie przedmiotów stanowiących własność dłużnika. Bez znaczenia natomiast jest, czy przed-

[11] J. Korzonek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, cz. 2, Kraków 1934; M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Lwów 1933, s. 158; Z. Hahn, *Ograniczenie egzekucji*, „Czasopismo Sędziowskie" 1935, s. 218.

mioty te znajdują się we władaniu dłużnika i członków jego rodziny, czy też znajdują się w wyłącznym władaniu członków rodziny. W sytuacji drugiej — dla skuteczności zajęcia ruchomości w świetle art. 845 § 2 k.p.c. — wystarcza przyznanie przez członka rodziny jako osoby trzeciej w toczącej się egzekucji, że ruchomości te stanowią własność dłużnika. Jeżeli zajęcie tych przedmiotów, dopuszczalne w świetle art. 845 § 2 k.p.c., nastąpiło z naruszeniem zasad określonych w art. 829 k.p.c., osoba trzecia (członek rodziny dłużnika) bądź sam dłużnik może w drodze skargi na czynności komornika uzyskać uchylenie zajęcia.

Dla oceny niezbędności pewnych przedmiotów decydująca jest chwila zajęcia. Jeżeli zatem przy zajęciu pozostawiono dłużnikowi przedmioty niezbędne, a następnie dłużnik ich się pozbył, to nie istnieje potrzeba pozostawienia mu spośród przedmiotów prawidłowo zajętych dalszych przedmiotów jako niezbędnych[12]. Należy przyjąć, że potrzeba taka zachodzi wtedy, gdy pozostawione przy zajęciu przedmioty niezbędne zostały następnie zniszczone z przyczyn niezależnych od dłużnika, np. wskutek działania siły wyższej[13]. Z drugiej strony, istniejące w chwili zajęcia okoliczności powodujące ograniczenia egzekucji mogą później odpaść, czyniąc zajęcie dopuszczalnym. Jeżeli np. dłużnik zaprzestanie wykonywać określony zawód, można dokonać zajęcia ubrania niezbędnego do wykonywania tego zawodu.

Mówiąc o ogólnych kryteriach właściwych dla wyłączenia spod egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 829 k.p.c., należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię, która wyłoniła się w literaturze. Powstaje mianowicie pytanie, czy przy wyłączeniu spod egzekucji przedmiotów wymienionych w tym przepisie należy uwzględnić wartość majątkową tych przedmiotów. Jeszcze pod rządami poprzednio obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego przedstawiciele doktryny zgodnie przyjmowali, że dla zwolnienia od egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 570 d.k.p.c. (obecnie art. 829 k.p.c.) bez znaczenia jest ich mniejsza lub większa wartość majątkowa[14]. Nie można bowiem żądać, aby dłużnik posiadając wartościowy przedmiot wymienił go na mniej wartościowy. Odmienny pogląd został wyrażony przez SN w orzeczeniu z dnia 3.03.1931 r. R 94/31[15], gdzie przyjęto, że stosunkowo kosz-

[12] Korzonek, *op. cit.*, s. 658; W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1976, s. 1165.

[13] Allerhand, *op. cit.*, s. 156.

[14] Korzonek, *op. cit.*, s. 659; Allerhand, *op. cit.*, s. 156; Hahn, *op. cit.*, s. 218.

[15] Zam. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", [Poznań] 1931, s. 1037, zam. również w: S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Kraków 1933, s. 261.

towne futro nie należy do przedmiotów wyjętych spod egzekucji, chyba że dłużnik wykaże, iż nie jest w stanie nabyć w miejsce zajętego futra taniego zimowego okrycia.

Należy przyłączyć się do stanowiska, według którego dla zwolnienia spod egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 829 k.p.c., bez znaczenia jest wartość tych przedmiotów. Obowiązujący kodeks postępowania cywilnego, podobnie jak poprzednio obowiązujący kodeks, nie zawiera żadnego przepisu zezwalającego wierzycielowi na zgłoszenie wobec dłużnika wniosku o wymianę wartościowego przedmiotu na mniej wartościowy. Przedmioty wymienione w art. 829 k.p.c. wyłączone są spod egzekucji tylko ze względu na spełniane funkcje, nie zaś ze względu na ich wartość majątkową. Trudno też przyjąć, aby warunkiem zajęcia przedmiotu wymienionego w art. 829 k.p.c., posiadającego znaczną wartość, było wykazanie przez dłużnika, iż nie jest on w stanie nabyć takiego samego pod względem użytkowym przedmiotu, lecz o mniejszej wartości majątkowej. Przesłanki zajęcia określonych składników majątkowych dłużnika zostały przez prawo egzekucyjne sformalizowane. Gdy chodzi o egzekucję z ruchomości, warunkiem zajęcia określonego przedmiotu jest władanie nim przez dłużnika (art. 845 § 2 k.p.c.). Dopuszczalność i prawidłowość aktu zajęcia zależy ponadto od uwzględnienia przez komornika przepisów o ograniczeniach egzekucji. Żaden z tych przepisów nie przewiduje zastrzeżenia, mocą którego dokonanie zajęcia uzależnione jest od wykazania przez dłużnika, że nie jest w stanie w miejsce zajętego przedmiotu nabyć przedmiot o mniejszej wartości. Tak określona przesłanka warunkowana jest przede wszystkim stanem majątkowym dłużnika. Wykazanie przez dłużnika tej okoliczności sprowadza się w istocie do złożenia wykazu majątku, co w efekcie prowadzi do obejścia przepisów art. 913—920 k.p.c. o wyjawieniu majątku.

Przejdźmy teraz do bliższego oznaczenia wymienionych wyżej przedmiotów, które z mocy art. 829 k.p.c. nie podlegają egzekucji.

Ad 1. Określenie „przedmioty urządzenia domowego" jest bardzo szerokie i niewątpliwie szersze od określenia „sprzęty domowe", jakim operował dawny kodeks postępowania cywilnego. Uznać należy, że przedmiotowy zakres tego pojęcia nie jest stały, lecz zależy od aktualnego, przeciętnego poziomu stopy życiowej ludności. Do przedmiotów tych, mówiąc ogólnie, zaliczyć należy meble, urządzenia kuchenne i sanitarne oraz wszelkie inne przedmioty potrzebne do urządzenia mieszkania. Poza zasięgiem naszych rozważań pozostawić należy te przedmioty urządzenia domowego, które zostały zakupione nie dla ich wartości użytkowych, lecz jako atrybut prestiżu czy jako lokata oszczędności. Należy zastanowić się, czy obecnie przeciętna stopa życiowa

uzasadnia stanowisko, że do przedmiotów tych można zaliczyć telewizor, radioodbiornk, lodówkę czy pralkę[16].

Negatywne w tej mierze stanowisko zajmuje W. Kubiak, którego zdaniem przedmioty te nie są absolutnie zbędne, gdyż wtedy nie byłyby powszechnie kupowane, lecz można bez nich żyć, tylko mniej wygodnie[17]. Wbrew wcześniejszym zapatrywaniom[18] dochodzę do wniosku, że ze stanowiskiem tym należy się zgodzić. W dzisiejszych warunkach wymienione przedmioty w szerokich kręgach społeczeństwa są często jedynymi przedmiotami o znacznej wartości, a łatwość ich sprzedaży sprawia, że w praktyce są one bardzo często przedmiotem egzekucji z ruchomości. Nie sposób powyższej okoliczności nie uwzględnić w świetle funkcji postępowania egzekucyjnego mającego na celu realizację praw wierzyciela. Jednakże, zdaniem moim, zbędność wymienionych przedmiotów nie może być ujmowana w sposób bezwzględny. Kryteria tej oceny muszą być stosowane indywidualnie w związku z konkretną egzekucją i osobą dłużnika. Okoliczności indywidualne związane z potrzebami dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków rodziny mogą prowadzić do zgoła odmiennych wniosków w tym zakresie. Uwzględniając obecnie przeciętną stopę życiową społeczeństwa, nie można zgodzić się z oceną, że telewizor, radioodbiornik, pralka czy lodówka są zbędne dla osób, które z uwagi na znaczny stopień kalectwa mogą zaspokajać swoje potrzeby materialne i kulturalne tylko w obrębie gospodarstwa domowego.

Stosownie do wcześniejszych ustaleń, dla zwolnienia od egzekucji wymienionych przedmiotów bez znaczenia jest ich wartość majątkowa. Podobnie do przedmiotów urządzenia domowego nie podlegających egzekucji zaliczyć należy antyczne meble o dużej wartości (np. odziedziczone po przodkach), jeżeli przedmioty te mają dla dłużnika lub członków jego rodziny dużą wartość użytkową i są niezbędne.

Pojęciem pościeli i bielizny objęte są materace, poduszki, pierzyny, kołdry, koce oraz bielizna, zarówno pościelowa, jak i osobista i kuchenna. Dokładne określenie ilości, w jakiej przedmioty te nie podlegają egzekucji jest niemożliwe, gdyż zależy to od konkretnego wypadku, a w szczególności od liczby członków rodziny dłużnika będących na jego utrzymaniu.

---

[16] Dla porównania § 322 czechosłowackiego kodeksu postępowania cywilnego zalicza wymienione przedmioty do tych, które są niezbędne dla zaspokojenia podstawowych materialnych i kulturalnych potrzeb dłużnika i jego rodziny.

[17] W. Kubiak, *Postępowanie egzekucyjne w administracji. Przepisy i objaśnienia*, Warszawa 1973, s. 36.

[18] Por. A. Marciniak, *Przedmiotowe ograniczenia egzekucji sądowej ze względów humanitarno-społecznych*, NP 1978, nr 2, s. 236.

Formułując zasady dotyczące wyłączenia spod egzekucji ubrań codziennych i ubrań niezbędnych do pełnienia służby lub wykonywania zawodu, operujemy z konieczności pojęciami bardzo nieostrymi. Szczególne wątpliwości powstają przy określeniu ubrań codziennych. Granica między ubraniem codziennym a innym nie jest ostra i nieprzekraczalna. Ustalenie, że w konkretnym wypadku mamy do czynienia z ubraniem codziennym zależy w dużej mierze od zawodu dłużnika, potrzeb i zwyczajów miejscowych. Do ubrań niezbędnych do pełnienia służby lub wykonywania zawodu należeć mogą mundury, odzież robocza, kostiumy i stroje aktorskie, zwykłe ubranie przeciętnego pracownika umysłowego itp. O tym, czy ubranie codzienne oraz ubranie do pełnienia służby lub wykonywania zawodu jest niezbędne, nie powinna decydować wyłącznie chwila zajęcia. Chodzi tu o ubranie przeznaczone do użytku w poszczególnych porach roku i okolicznościach.

Ad 2. Istnieją trudności w oznaczeniu kryteriów, według których obliczać należy ilość żywności i opału niezbędnych dłużnikowi i członkom jego rodziny na okres jednego miesiąca. Trzeba przyjąć, że obliczeń takich można dokonać w danym wypadku, bowiem w tym zakresie inna jest sytuacja ludności wiejskiej, a inna mieszkającej w mieście. Ograniczenia te mają większe znaczenie w stosunkach wiejskich. Do zapasów żywności — według komentatorów k.p.c. — należy także zboże nie wymłócone bądź znajdujące się w ziarnie, do opału zaliczyć należy węgiel kamienny, drewno lub gaz w butlach[19], a także środki oświetlenia jak świece, nafta czy oliwa[20], co w dzisiejszych warunkach nie ma większego znaczenia. Termin jednego miesiąca należy liczyć od dnia zajęcia[21].

Ad 3. Wyłączenie spod egzekucji wymienionych zwierząt dotyczy zarówno rolników, jak i nierolników[22]. Przepis ten zachowuje większe znaczenie w stosunkach wiejskich, chociaż może również dotyczyć osób zamieszkałych w mieście. Zwierzęta te nie podlegają egzekucji tylko wtedy, gdy ze względu na warunki życiowe potrzebne są do wyżywienia dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny. Wyłączenie spod zajęcia właśnie tych zwierząt nie jest przypadkowe. Chodzi tu o zwierzęta, które codziennie dostarczają pokarmu. Ze względu na alternatywne ujęcie tego przepisu, komentatorzy dawnego i obecnego kodeksu postępowania cywilnego zgodnie przyjmują, że wybór

[19] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1166.

[20] Tak przyjmuje na tle d.k.p.c. Allerhand, *op. cit.*, s. 158.

[21] Allerhand, *op. cit.*, s. 157.

[22] Dalsze ograniczenia dotyczące rolników przewiduje wydane na podstawie art. 830 k.p.c. rozp. MS z dn. 18.05.1966 r. bliżej omówione w dalszej części pracy.

między wymienionymi zwierzętami należy przyznać dłużnikowi[23]. Na uzasadnienie tego poglądu pewne argumenty przytacza jedynie M. Allerhand[24]. Po pierwsze, autor ten wskazuje na art. 542 § 2 d.k.p.c. (obecnie art. 799 § 2 k.p.c.), zgodnie z którym, jeżeli egzekucja z jednej części majątku dłużnika oczywiście wystarcza na zaspokojenie wierzyciela, dłużnik może żądać zawieszenia egzekucji z pozostałej części majątku. Po drugie, M. Allerhand powołuje się na przepis art. 607 § 1 zd.2 d.k.p.c., który stanowi, że dłużnik może żądać, aby ruchomości były wystawione na sprzedaż w kolejności przez niego wskazanej (obecnie § 97 ust. 2 rozp. o czyn. kom.). Stanowisko to wywołuje jednak szereg wątpliwości i to zarówno z punktu widzenia teoretycznej konstrukcji zajęcia, jak również ze względów celowościowych.

Jeżeli wierzyciel jako sposób zaspokojenia należności pieniężnej wynikającej z tytułu wykonawczego wybrał egzekucję z ruchomości, to czynności egzekucyjne komornika mogą być skierowane tylko do tej części majątku dłużnika, która obejmuje ruchomości z uwzględnieniem przepisów o ograniczeniach egzekucji (por. § 56 rozp. o czyn. kom.). Przy dokonywaniu zajęcia komornik obowiązany jest brać pod uwagę ograniczenia egzekucyjne z urzędu[25]. Wyłączenie spod egzekucji zwierząt wymienionych w art. 829 k.p.c. zależy od ustalenia, które z nich są potrzebne do wyżywienia dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków rodziny. Ponieważ chodzi tu o ograniczenie egzekucji, ustalenie powyższej okoliczności powinno należeć do komornika, podobnie jak ustalenie, które z przedmiotów urządzenia domowego są niezbędne dla dłużnika i jego rodziny. Przepis art. 829 pkt 3 k.p.c. nie wprowadza w tym względzie żadnych odrębności. Przedmiotowy zakres egzekucji sądowej w jej początkowym stadium (zajęcie) pozostawiony jest wyłącznie dyspozycji wierzyciela limitowanej między innymi przez przepisy o ograniczeniach egzekucji. Analiza przepisów kodeksu postępowania cywilnego dotyczących wszczęcia egzekucji prowadzi do wniosku, że dłużnik nie ma prawa wskazywania sposobu egzekucji ani też żądania zmiany wskazanego przez wierzyciela sposobu na inny. Przepis art. 829 pkt 3 k.p.c. nie wprowadza w tym zakresie żadnych wyjątków. Powołane przez M. Allerhanda przepisy dawnego kodeksu postępowania cywilnego odnoszą się jedynie do założeń wynikających z art. 845 § 3 k.p.c., według których nie należy zajmować więcej ruchomości po-

---

[23] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1166; Allerhand, *op. cit.*, s. 159; Korzonek, *op. cit.*, s. 659.

[24] Allerhand, *op. cit.*, s. 159.

[25] E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 237; S. Pomykalski, T. Szóstakowski, *Przepisy dla komorników. Komentarz*, Warszawa 1974, s. 49; uchwała SN z dn. 26.02.1969 r., III CZP 131/68, OSNCP 1968, poz. 136.

nad te, które są potrzebne do zaspokojenia egzekwowanej należności i kosztów egzekucyjnych. Prawo dłużnika do zgłoszenia wniosku o zawieszenie egzekucji na podstawie art. 542 § 2 d.k.p.c. (obecnie art. 797 § 2) powstaje nie w chwili zajęcia mienia w nadmiernym zakresie, a dopiero w razie dalszego popierania przez wierzyciela egzekucji w tym zakresie[26].

Niezależnie od przytoczonych argumentów należy wskazać również pewne względy celowościowe. Wartość majątkowa poszczególnych zwierząt wymienionych w art. 829 k.p.c. jest w znacznym stopniu zróżnicowana. Gdyby przyjąć, że prawo wyboru między tymi zwierzętami należy do dłużnika, wówczas niewykluczone jest, że przy tym wyborze dłużnik nie będzie się kierował potrzebą poszczególnych zwierząt dla wyżywienia, lecz ich wartością. W ten sposób pełne zaspokojenie egzekwowanego świadczenia może okazać się niemożliwe, szczególnie przy braku innych składników majątkowych nadających się do egzekucji. Pokrzywdzenie w ten sposób wierzyciela może być motywem działania dłużnika przy dokonywaniu wyboru.

Jeżeli zatem przy dokonywaniu zajęcia ruchomości w rachubę wchodzą zwierzęta wymienione w art. 829 k.p.c., do komornika należy ustalenie, które z wymienionych zwierząt potrzebne są do wyżywienia dłużnika i członków jego rodziny. Przy ocenie tej należy wziąć pod uwagę nie tylko potrzeby dłużnika i sytuację rodzinną, ale również zwyczaje miejscowe.

Rozmiar zapasu paszy i ściółki wystarczających do najbliższych zbiorów ustala komornik, który w wypadkach wątpliwych powinien skorzystać z opinii biegłego.

Ad 4. Omawiając wyłączenie spod egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 829 pkt 4 k.p.c., można na tle tego przepisu wyróżnić dwie sytuacje, a mianowicie:

a) gdy praca zarobkowa dłużnika nie ma charakteru produkcyjnego (wytwarzającego dobra);

b) gdy praca zarobkowa dłużnika polega na produkcji[27].

Jeżeli praca zarobkowa dłużnika nie ma charakteru produkcyjnego, nie podlegają egzekucji narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zorobkowej. Jeżeli zaś praca zarobkowa dłużnika ma charakter produkcyjny, nie podlegają egzekucji dodatkowo surowce niezbędne do produkcji na okres jednego tygodnia.

Wyłączone spod egzekucji są tylko narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej. Wyłączenie nie dotyczy na-

---

[26] Tak również Allerhand, *op. cit.*, s. 89.

[27] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1166.

rzędzi i innych przedmiotów niezbędnych do pracy wykonywanej przy pomocy innych osób. Z ograniczenia tego mogą korzystać osoby wykonujące zarówno pracę fizyczną lub umysłową w ramach stosunku pracy, jak też „pracę wolną". Krąg tych osób jest bardzo szeroki. Przede wszystkim obejmuje on osoby prowadzące działalność rzemieślniczą, którą zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 8.06.1972 r. o wykonywaniu i organizacji rzemiosła (tekst jed. Dz.U. z 1983 r. nr 7, poz. 40) można określić jako zawodowe wykonywanie przez osobę fizyczną i osobę prawną, nie będącą jednostką gospodarki uspołecznionej, we własnym imieniu gospodarczej działalności wytwórczej i usługowej. Dotyczy to również osób prowadzących działalność nie objętą ustawą o wykonywaniu i organizacji rzemiosła określoną w art. 1 ust. 2 tej ustawy, jak np. działalność handlową i gastronomiczną.

Ocena, jakie narzędzia i przedmioty należy w konkretnym wypadku uznać za niezbędne, zależy od rodzaju pracy dłużnika i jego kwalifikacji jako wykonującego daną pracę. Chodzi tu o takie narzędzia i przedmioty, których zajęcie pozbawiłoby dłużnika możności wykonywania pracy zarobkowej przy posiadanych przez niego kwalifikacjach. W piśmiennictwie do przedmiotów tych zalicza się np. maszynę do pisania u adwokata lub aplikanta adwokackiego, aparat rentgenologiczny i lampę kwarcową u lekarza wykonującego praktykę, zbiór dzieł naukowych u pracownika naukowo-dydaktycznego, instrumenty muzyczne u artysty muzyka czy nauczyciela muzyki, maszynę do szycia u krawca lub szewca, maszyny u innego rzemieślnika, jeżeli są przez niego osobiście obsługiwane[28]. Szczegółowe wymienienie tych przedmiotów jest niemożliwe w związku z daleko posuniętym podziałem pracy oraz postępem techniki. W okresie przedwojennym, gdy najbardziej popularną formą egzekucji była egzekucja z ruchomości[29], licznych przykładów narzędzi i przedmiotów niezbędnych do osobistego zarobkowania dostarczało orzecznictwo[30]. W powojennych warunkach społeczno-gospodarczych najczęściej spotykanym sposobem egzekucji jest egzekucja z wynagrodzenia za pracę[31]. Stąd też publikowane w tym czasie orzeczenia SN dotyczące egzekucji z ruchomości nie wskazują żadnych przykładów narzędzi i przedmiotów, o jakich mowa. Jedyny wy-

[28] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 253; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1166; por. również M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Przemyśl 1934, s. 412.

[29] Por. S. Szwedkowski, *Minima i maxima egzekucji sądowej*, „Głos Sądownictwa" 1936, nr 6, s. 451.

[30] Patrz Gołąb, Wusatowski, *op. cit.*, s. 260—261.

[31] J. Nowosielska-Deresiewicz, *Egzekucja z wynagrodzenia za pracę*, Warszawa 1973, s. 8—9; E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 185.

jątek dotyczy dorożki samochodowej, która według orzeczenia SN z dnia 3.06.1953 r. I C 92/53[32] nie jest dla dłużnika przedmiotem niezbędnym do wykonywania zawodu szofera, ponieważ nie mając własnego samochodu może on zarabiać na utrzymanie własną pracą. Identyczne stanowisko zajął wcześniej SN w orzeczeniu z dnia 28.05.1929 r. III R 429/29[33] przyjmując, że autodorożka przedstawiająca znaczniejszy kapitał, nie jest konieczna do osobistego zarobkowania, bo można zarobkować i na aucie, będącym własnością drugiego.

Warto zastanowić się, czy wyrażone przez SN stanowisko zachowuje swoją aktualność w świetle unormowań przyjętych w obecnie obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego. Praktyczna doniosłość problemu jest znaczna. Zgodnie z art. 829 pkt 4 k.p.c., zwolnienie spod egzekucji narzędzi i przedmiotów warunkowane jest wyłącznie ich niezbędnością do osobistej pracy zarobkowej dłużnika. Żaden z przepisów kodeksu postępowania cywilnego nie stawia w tym względzie innych, dodatkowych wymagań. W szczególności żaden z przepisów o ograniczeniach egzekucji obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego — w przeciwieństwie do art. 570 pkt 5 d.k.p.c. — nie uzależnia wyłączenia spod zajęcia przedmiotów i narzędzi od ich niezbędności do wykonywania zawodu. Wykonywany przez dłużnika zawód należy traktować jedynie jako jedno z kryteriów stosowanych przy ocenie niezbędności poszczególnych narzędzi i przedmiotów do osobistej pracy zarobkowej. Gdyby przyjąć, że warunkiem wyłączenia spod egzekucji narzędzi i przedmiotów, o których mowa w art. 829 pkt 4 k.p.c., jest ich niezbędność do wykonywania zawodu, ograniczenie egzekucji przewidziane w tym przepisie przesunięte zostałoby na inną płaszczyznę. W konsekwencji prowadziłoby to do nie dającego się przyjąć w świetle art. 829 pkt 4 k.p.c. wniosku, że nie tylko taksówka, lecz także urządzenia składające się na wyposażenie każdego warsztatu rzemieślniczego podlegają egzekucji, ponieważ nie posiadając warsztatu dłużnik może uzyskać zatrudnienie w jednostce gospodarki uspołecznionej, zgodnie ze swoimi kwalifikacjami, i w ten sposób zarabiać na utrzymanie własną pracą. Nie jest również trafny argument wysunięty w orzeczeniu z dnia 28.05.1929 r. wskazujący na znaczną wartość samochodu jako okoliczność wykluczającą możliwość uznania tego przedmiotu za niezbędny do osobistej pracy zarobkowej. Stosownie do wcześniejszych ustaleń, okoliczność, że taksówka przedstawia znaczną wartość majątkową, nie ma żadnego znaczenia. Zwolnienie spod egzekucji przedmiotów wymienionych w art. 829 k.p.c., w tym również określonych w pkt 4 tego przepisu, nie zależy od ich wartości majątkowej. W związku

[32] Zam. OSN 1954 r., poz. 24.

[33] Zam. „Przegląd Sądowy" 1930, s. 340.

z powyższym przyjąć należy, że stanowisko wyrażone we wskazanych orzeczeniach straciło na gruncie obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego swoją aktualność.

Ad 5. Uwagi poczynione w rozdziale II odnosiły się do ograniczeń egzekucji z wierzytelności, to znaczy ze świadczeń powtarzających się, płatnych w przyszłości po wszczęciu egzekucji. Jeżeli te świadczenia zostaną podjęte przez dłużnika, będą podlegały egzekucji w ramach egzekucji z ruchomości z ograniczeniami wynikającymi z art. 829 pkt 5 k.p.c. Ze względu na niejednolitość i rozmaitość nazw używanych na określenie wynagrodzenia pracowniczego, nazwa „stała płaca" nie może sugerować, że mamy tu do czynienia z wynagrodzeniem za pracę. Ze sformułowania cytowanego przepisu wynika raczej tendencja do nadawania temu pojęciu szerokiego zakresu znaczeniowego, obejmującego wszelkie rodzaje stałych dochodów, których celem jest zapewnienie utrzymania, jak np. z tytułu wynagrodzenia za pracę, rent oraz innych świadczeń. W konsekwencji, za stałą płacę uznać należy periodyczne świadczenia pieniężne zapewniające utrzymanie niezależnie od tytułu, z jakiego następują[34]. Analogicznie jak w rozdziale II, świadczenia te można podzielić na wynagrodzenia za pracę i inne dochody, których celem jest zapewnienie utrzymania. Prowadzi to do wniosku, że egzekucja z otrzymanej przez dłużnika sumy z tytułu wynagrodzenia za pracę jest dopuszczalna w granicach przewidzianych przez kodeks pracy za czas do najbliższego terminu wypłaty. Wysokość kwoty pieniężnej nie podlegającej egzekucji jest różna w zależności od rodzaju należności, na której zaspokojenie prowadzona jest egzekucja. W wypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych w dyspozycji dłużnika należy pozostawić 2/5, a w razie egzekucji innych należności 1/2 otrzymanego wynagrodzenia za pracę. Kwota ta będzie podlegać odpowiedniej redukcji w zależności od chwili zajęcia pieniędzy. Jeżeli zajęcie nastąpi zatem przykładowo w piętnastym dniu danego miesiąca, a termin przyszłej wypłaty przypada pierwszego następnego miesiąca, to z ochrony korzystać będzie jedynie kwota odpowiadająca 1/2 wynagrodzenia. Natomiast gdy dłużnik ma pieniądze z innych dochodów, których celem jest zapewnienie utrzymania, zakres potrąceń z wymienionej kwoty jest możliwy w granicach przewidzianych przez kodeks pracy, ustawę emerytalną lub kodeks postępowania cywilnego dla tych dochodów. Tak np. z otrzymanej przez dłużnika emerytury, w dniu wypłaty wolna od zajęcia będzie kwota w wysokości 2/5 przy egzekucji świadczeń alimentacyjnych albo 3/4 przy egzekucji innych należności.

[34] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 253.

Obliczona w ten sposób wysokość sumy pieniężnej nie podlegającej zajęciu redukuje się o 1/30 za każdy dzień, który zbliża do następnego terminu wypłaty.

Jak już nadmieniłem, ochronie podlegają wszelkie rodzaje stałych płac. Do dłużnika pobierającego świadczenia wymienione w art. 833 § 6 k.p.c. przepis art. 829 pkt 5 k.p.c. ma również zastosowanie. Ponieważ przepis art. 833 § 6 k.p.c. przewiduje całkowite zwolnienie wymienionych w nim dochodów będących wierzytelnościami, przyjąć należy, że po ich wypłaceniu będą one korzystały z takiej samej ochrony. Za stanowiskiem takim przemawiają względy słuszności i ogólna intencja przepisów art. 833 i art. 829 pkt 5 k.p.c. z których wynika, że dłużnik w razie ograniczeń egzekucji ze stałych dochodów powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania, doznaje jednakowej ochrony zarówno w przypadku, gdy ma dopiero otrzymać swoją należność, jak i wówczas, gdy należność tę już otrzymał.

Gdy dłużnik nie otrzymuje stałej płacy, egzekucji nie podlegają pieniądze niezbędne dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie. Dotyczy to przede wszystkich dochodów rzemieślników, rolników lub osób wykonujących wolne zawody.

Jeżeli chodzi o prowadzenie egzekucji z pieniędzy skazanego, znajdujących się w depozycie zakładu karnego, wolne od egzekucji są sumy otrzymane przez skazanego od osób najbliższych do wysokości określonej w regulaminie (art. 53 § 2 k.k.w.). W każdym razie nie podlega egzekucji kwota niezbędna na pokrycie kosztów przejazdu skazanego do miejsca zamieszkania i na wyżywienie w ciągu najbliższych dni po zwolnieniu; wysokość tej kwoty określa regulamin (art. 53 § 3 k.k.w.).

W związku z ograniczeniami egzekucji w zakresie kwot określonych w art. 53 § 2 i § 3 k.k.w. w praktyce powstały wątpliwości co do tego, w jakim stosunku pozostają te ograniczenia do ograniczeń egzekucji przewidzianych w art. 829 pkt 5 k.p.c. Wątpliwości te znalazły szczególnie jasny wyraz w wyrokach SN z dnia 15.12.1976 r. II CR 398/ /76[35], oraz z dnia 14.08.1980 r. II CR 50/80[36]. Wskazane orzeczenia *mutatis mutandis* zachowują aktualność w obecnym stanie prawnym. Jeżeli chodzi o wyrok z dnia 15.12.1976 r., z uwagi na zarysowany problem interesujące są końcowe fragmenty uzasadnienia, z którymi nie sposób się zgodzić. W konkretnym wypadku zakład karny przekazywał komornikowi na zaspokojenie świadczeń innych niż alimentacyjne pieniądze z konta depozytowego więźnia, na którym były zgromadzone m. in. pieniądze z jego renty inwalidzkiej. Sąd Najwyższy nie dopatrzył się

[35] Zam. OSNCP 1977, nr 9, poz. 170.

[36] Zam. OSNCP 1981, nr 7, poz. 127.

w tym żadnego uchybienia przepisom o ograniczeniach egzekucji. Wysunięta w tej mierze argumentacja oparta została na błędnej przesłance streszczającej się w stwierdzeniu, że pieniądze z tytułu renty inwalidzkiej nie mogą być zwolnione spod egzekucji w zakresie oznaczonym ustawą emerytalną, lecz stanowią zasób gotówki, z której należy pozostawić do dyspozycji dłużnika kwotę niezbędną dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie, zgodnie z art. 829 pkt 5 *in fine* k.p.c. Ponieważ w tym czasie dłużnik pozostawał na utrzymaniu zakładu karnego, a materiał procesowy nie wskazywał, aby z renty tej utrzymywał rodzinę, SN przyjął, że wymieniony przepis nie może mieć zastosowania. Po drugie, w takim wypadku należy stosować się wyłącznie do instrukcji nr 2 dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych określającej wysokość kwot nie podlegających egzekucji z pieniędzy znajdujących się na koncie depozytowym więźnia, co zakład karny uczynił.

W wyroku z dnia 14.08.1980 r. SN zajął odmienne stanowisko, przyjmując że art. 53 k.k.w. wprowadzający szczególne ograniczenia egzekucji w zakresie niektórych kwot pieniężnych w stosunku do osób skazanych przebywających w zakładach karnych, nie wyłącza stosowania wobec nich innych ograniczeń egzekucji przewidzianych przez kodeks postępowania cywilnego. Dotyczy to w szczególności ograniczeń w zakresie świadczeń przewidzianych w art. 833 § 4 i § 5 k.p.c. Na uzasadnienie przytoczonej tezy SN wytoczył dwa argumenty. Po pierwsze, przepis art. 53 k.k.w. nie może być rozumiany w ten sposób, że normuje on wyczerpująco wszelkie ograniczenia egzekucji w stosunku do osób skazanych. Przepis ten normuje tylko niektóre ograniczenia egzekucji w stosunku do osób pozostających w zakładzie karnym. W art. 53 § 1 k.k.w. unormowane zostały odmiennie od przyjętych w kodeksie postępowania cywilnego ograniczenia z wynagrodzenia za pracę przypadającego skazanemu. Natomiast art. 52 § 2 i § 3 k.k.w. dotyczy ograniczeń egzekucji z przekazanej skazanemu pewnej sumy pieniężnej przez najbliższych członków rodziny, a także ograniczeń egzekucji w stosunku do sum pieniężnych niezbędnych skazanemu w chwili zwolnienia z zakładu karnego. Przepisy te nie uchylają natomiast innych ograniczeń egzekucji przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego, w tym również ograniczeń wynikających z ustawy emerytalnej. Po drugie, świadczenia wymienione w art. 833 § 4 i § 5 k.p.c. związane są z utratą lub ograniczeniem zdolności do pracy. Względy słuszności przemawiają za tym, aby również dłużnik pozbawiony wolności mógł z tych świadczeń korzystać w celu poprawy swego stanu zdrowia i regeneracji sił. Argumenty te są w pełni przekonywające.

Ad 6. Wymienione przedmioty podlegają wyłączeniu spod egzekucji niezależnie od tego, czy dłużnikiem jest osoba fizyczna lub prawna albo organizacja społeczna[37].

Przy ograniczeniach egzekucji z tych przedmiotów nie ma mowy o członkach rodziny dłużnika pozostających na jego utrzymaniu. Powstaje zatem pytanie, czy z mocy art. 829 pkt 6 k.p.c. podlegają wyłączeniu spod egzekucji wymienione w nim przedmioty również wtedy, gdy służą członkom rodziny dłużnika. Wątpliwości dotyczą głównie przedmiotów niezbędnych do nauki i służących do wykonywania praktyk religijnych, albowiem w przeciwieństwie do art. 829 pkt 6 k.p.c. przepis art. 570 pkt 10 d.k.p.c. przy ograniczeniach z tych przedmiotów wyraźnie wymieniał rodzinę dłużnika. Problem ten w zasadzie nie dotyczy — chociaż nie można go wykluczyć — wymienionych w art. 829 pkt 6 k.p.c. papierów osobistych i odznaczeń, które z istoty swej związane są ściśle z określoną osobą. Zarówno doktryna[38], jak i orzecznictwo[39] zgodne są co do tego, że przedmioty wymienione w art. 829 pkt 6 k.p.c. nie podlegają egzekucji również wtedy, gdy służą członkom rodziny dłużnika. Na uzasadnienie tego stanowiska wskazuje się, że przy ograniczeniach w art. 829 pkt 6 k.p.c. chodzi w zasadzie o przedmioty stanowiące własność dłużnika i służące wyłącznie jemu, jako że nie pozostają one w związku z utrzymywaniem przez niego rodziny. Jeżeli bowiem tego rodzaju przedmioty służą do zaspokajania potrzeb członków rodziny dłużnika, to w zasadzie stanowią także ich własność i z tej przyczyny nie podlegają egzekucji[40]. Inne argumenty w odniesieniu do przedmiotów niezbędnych do nauki przytoczył SN w uchwale wskazanej w przypisie 39. Argument pierwszy ma charakter formalnoprawny i oparty jest na redakcji analizowanego przepisu. Ponieważ w przepisie tym wyłączono spod egzekucji przedmioty niezbędne do nauki bez określenia, że chodzi wyłącznie o przedmioty służące do nauki dłużnikowi — zdaniem SN — przepis ten dotyczy również członków rodziny dłużnika. Argument ten jest zawodny, gdyż redakcja art. 829 k.p.c. potwierdzać może również tezę przeciwną. Można bowiem przyjąć, że skoro w art. 829 pkt 6 k.p.c. nie uczyniono, w przeciwieństwie do pkt 1, 2 i 3 tego artykułu, wzmianki o rodzinie dłużnika, to widocznie taki był cel ustawodawcy. Ponadto SN zwrócił uwagę na okoliczność, że ograniczenie przepisu art. 829 pkt 6 k.p.c. tylko do przedmiotów niezbędnych do nauki dla dłużnika „kolidowałoby z ogólną tendencją ustawo-

---

[37] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 254.

[38] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1167; Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 254, 255.

[39] Uchwała SN z dn. 29.10.1968 r., III CZP 90/68, OSNCP 1968, poz. 65.

[40] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1167.

dawcy do zapewnienia jak najlepszych warunków nauki każdemu obywatelowi, a zwłaszcza z przepisami o bezpłatności i obowiązkowości nauki oraz wszechstronnej pomocy Państwa w kształceniu obywateli". Argument ten czerpany z wykładni systemowej należy w pełni podzielić. Ponadto warto zaznaczyć, że w myśl art. 8 pkt 8 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, nie podlegają egzekucji przedmioty niezbędne do nauki dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny.

W literaturze do przedmiotów niezbędnych do nauki zalicza się np. książki, zeszyty, atlasy, mapy, zbiory okazów itp., przybory szkolne, przyrządy naukowe[41]. Wyłączenie spod egzekucji przedmiotów niezbędnych do nauki dotyczy zarówno przedmiotów znajdujących się u dłużnika pobierającego naukę, jak i przedmiotów znajdujących się u dłużnika udzielającego nauki[42]. Należy przyjąć, że wyłączenie spod egzekucji przedmiotów znajdujących się u dłużnika udzielającego nauki dotyczy jedynie jednostek gospodarki uspołecznionej nie będących państwowymi jednostkami organizacyjnymi, jak np. spółdzielni i innych organizacji prowadzących kursy nauczania. Przedmioty niezbędne do nauki znajdujące się u osoby fizycznej udzielającej nauki lub prowadzącej badania naukowe nie podlegają egzekucji na podstawie art. 829 pkt 4 k.p.c. jako przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej.

Ocena, co stanowi przedmiot niezbędny do nauki, zależy od okoliczności konkretnego wypadku, których różnorodność czyni niemożliwym ich dokładne przedstawienie. W ramach niniejszych uwag należy więc poprzestać na wskazaniu pewnych, najbardziej typowych kryteriów tej oceny. Przede wszystkim uwzględnić należy rodzaj pobieranej czy udzielanej przez dłużnika nauki. Ustalenie tej okoliczności pozwoli wyodrębnić z grupy przedmiotów z natury przeznaczonych do nauki znajdujących się u dłużnika te przedmioty, które związane są z dziedziną wiedzy przez niego uprawianą. Za przedmioty niezbędne do nauki należy uznać te, które rzeczywiście są niezbędne, tzn. w danym czasie służą do nauki bez względu na to, na jakim stopniu (niższym, średnim, wyższym) przeznaczone są do nauki[43]. W literaturze wyraża się wątpliwość, czy można uznać za przedmiot niezbędny do nauki fortepian wysoko cenionej marki, np. Bechsteina znajdujący się u dłużnika, którego członek rodziny uczy się grać na fortepianie, a okoliczności nie wskazują na to, by wykształcenie muzyczne miało prowadzić do uprawiania przez niego zawodu związanego z muzyką. Problem jest znacznie szerszy i dotyczy szeregu innych dość kosztownych instrumentów muzycz-

[41] Allerhand, *op. cit.*, s. 163; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1167, 1168.
[42] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 254.
[43] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1167, 1168.

nych. Na poparcie stanowiska, że ten rodzaj fortepianu nie jest przedmiotem niezbędnym do nauki przytacza się w § 4 rozporządzenia z dnia 27.11.1966 r. w sprawie wykonania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji[44]. Zgodnie z tym przepisem, nie uważa się za niezbędne do nauki instrumentów muzycznych, np. fortepianów, pianin itp., gdy zobowiązany lub członek jego rodziny nie uczęszcza do szkoły muzycznej, baletowej lub ogniska muzycznego. Zdaniem autorów przytoczonego zapatrywania przepis ten ma odpowiednie zastosowanie w egzekucji sądowej w razie zbiegu tej egzekucji z egzekucją administracyjną, a w szczególności, gdy sąd rejonowy rozstrzygnie, że sądowy organ egzekucyjny ma dalej prowadzić obie egzekucje w trybie właściwym dla tego organu (art. 773 § 1 k.p.c.).

Wydaje się jednak, że argument ten jest chybiony z kilku powodów. Nie ulega wątpliwości, że przepis § 4 wskazanego rozporządzenia specjalnie wymienia instrumenty muzyczne, ponieważ przedmioty te z reguły przedstawiają znaczną wartość majątkową. Jednakże z punktu widzenia tejże normy obojętna jest mniejsza lub większa wartość wskazanych przykładowo instrumentów muzycznych. Jak się wydaje, celem tego unormowania jest wyłącznie bliższe oznaczenie kryteriów, według których oceniać należy rodzaj nauki pobieranej przez dłużnika, co w konsekwencji pozwoli oznaczyć rodzaj związanych z tą nauką przedmiotów. Natomiast uczęszczanie do szkoły muzycznej, baletowej czy ogniska muzycznego szczególnie na szczeblu podstawowym i średnim, nie przesądza, że ten rodzaj i stopień wykształcenia prowadzi do uprawiania zawodu związanego z muzyką. Oczywiste jest, że okoliczności wskazane w przytoczonym przepisie są również istotne dla komornika w egzekucji sądowej. Jednakże na równi z nimi w egzekucji sądowej postawić trzeba fakt pobierania przez dłużnika dodatkowych lekcji gry prywatnie od nauczyciela muzyki, co w świetle § 4 rozporządzenia nie stanowi przeszkody od zajęcia instrumentu muzycznego w egzekucji administracyjnej[45]. Wynika z tego, że określone w przepisach ustawy o egzekucji administracyjnej ograniczenia egzekucyjne z instrumentów muzycznych jako niezbędnych do nauki są mniejsze. Zgodnie zatem z art. 838 k.p.c., w razie zbiegu egzekucji sądowej i egzekucji administracyjnej sądowy organ egzekucyjny nie może zająć instrumentu muzycznego dłużnika pobierającego dodatkowo lekcje prywatne od nauczyciela muzyki na zaspokojenie należności podlegających egzekucji

---

[44] Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 264, 265; E. Wengerek, J. Sobkowski, *Przegląd orzecznictwa SN z zakresu prawa cywilnego*, NP 1970, nr 5, s. 735. Wątpliwości takich nie podziela SN w uchwale przytoczonej w przypisie 39.

[45] Kubiak, *op. cit.*, s. 39.

sądowej, ale może go zająć na zaspokojenie należności podlegających egzekucji administracyjnej. Stosowanie przepisu § 4 rozporządzenia w drodze analogii do należności podlegających egzekucji sądowej byłoby rozwiązaniem wadliwym z punktu widzenia legislacyjnego i mogącym budzić poważne zastrzeżenia merytoryczne z uwagi na treść art. 838 k.p.c. Wobec powyższego przyjąć należy, że § 4 rozporządzenia będzie miał zastosowanie w egzekucji sądowej nie odpowiednio, a wprost, lecz tylko do egzekwowanej należności administracyjnej. W świetle poczynionych uwag przyjąć wypada, że uczęszczanie przez dłużnika lub członka jego rodziny do szkoły muzycznej lub ogniska muzycznego jest z punktu widzenia normy art. 829 k.p.c. jednym z kryteriów oceny rodzaju pobieranej przez te osoby nauki, a nie wyłącznym warunkiem uznania niezbędności do nauki instrumentów muzycznych. Za pozbawioną znaczenia z puktu widzenia tejże normy należy uznać również wartość instrumentu muzycznego niezbędnego do nauki. Trudno bowiem byłoby wymagać, aby dłużnik mając tak cenną rzecz, wymienił ją na inną, mniej wartościową.

Druga grupa wymienionych przedmiotów (papiery osobiste, odznaczenia, przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych) nie podlega egzekucji ze względów humanitarnych, a głównie — by nie naruszać uczuć dłużnika. Z tego powodu stosowanie przepisu o ograniczeniach ekzekucji z tych przedmiotów wymaga szczególnej delikatności i ostrożności.

Za papiery osobiste uważać należy korespondencję dłużnika lub członka jego rodziny oraz wszelkiego rodzaju dokumenty jak świadectwa, dyplomy, legitymacje, chociażby miały wartość majątkową czy artystyczną. Zaliczyć tutaj należy również wszelkie papiery osobiste związane z rodziną dłużnika, np. odziedziczone dokumenty mające wartość historyczną. Wyłączenie to nie obejmuje natomiast papierów osobistych nie związanych z osobą lub rodziną dłużnika, jak np. papierów osobistych sławnych ludzi, które mają wartość dla zbieraczy. Uwagi dotyczące papierów osobistych odnieść należy również do odznaczeń, przez które rozumieć należy wszelkiego rodzaju ordery i odznaczenia krajowe i zagraniczne. Do grupy tych przedmiotów zaliczyć należy również nagrody honorowe, naukowe, literackie, artystyczne przyznane w postaci przedmiotów ruchomych, jak np. plakiety, puchary, statuetki itp[46]. Przedmioty te posiadają dla dłużnika taką samą wartość, jak wymienione w art. 829 pkt 6 k.p.c. *expresis verbis* odznaczenia. Za przyjętym rozwiązaniem przemawiają względy słusznościowe.

---

[46] Tak również Szwedkowski, *op. cit.*, s. 454. Odmienne stanowisko zajmuje Allerhand (*op. cit.*, s. 164).

Wyłączenie spod egzekucji przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych wiąże się z przyznanym przez art. 81 Konstytucji PRL wszystkim obywatelom równych praw, niezależnie od wyznania oraz z zapewnieniem w art. 82 Konstytucji PRL obywatelom wolności sumienia i wyznania. Nie ulega wątpliwości, że wynikające z tych przepisów zasady konstytucyjne stanowią generalne dyrektywy interpretacyjne przy tłumaczeniu i stosowaniu przepisów o ograniczeniach egzekucji z przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych.

Przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych podlegają ograniczeniom egzekucji bez względu na to, czy są własnością osób fizycznych, czy związków wyznaniowych oraz bez względu na to, o jakie praktyki religijne chodzi i do jakiego wyznania uznawanego przez państwo dłużnik należy oraz czy są one z tego punktu widzenia niezbędne. Kwestia przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych komplikuje się, gdy chodzi o przedmioty mające znaczną wartość majątkową. W postępowaniu egzekucyjnym w administracji, zgodnie z § 4 ust. 2 wskazanego rozporządzenia w sprawie wykonywania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, nie uważa się za niezbędne do wykonywania praktyk religijnych przedmiotów będących kosztownościami, to jest wykonanych ze złota, platyny albo wysadzanych kamieniami szlachetnymi, perłami lub innymi drogimi materiałami. Przepis ten dotyczy osób fizycznych, gdyż § 4 ust. 3 tego rozporządzenia stanowi, że nie podlegają egzekucji przedmioty służące w kościołach i innych domach modlitwy do odprawiania nabożeństw lub innych praktyk religijnych albo będące obiektami kultu religijnego, chociażby były kosztownościami. Przepisy te mogą mieć zastosowanie w egzekucji sądowej jedynie w razie zbiegu tej egzekucji z egzekucją administracyjną. Jednakże kosztowności, o jakich mowa, nie mogą być zajęte przez sądowy organ egzekucyjny na pokrycie należności podlegających egzekucji sądowej, gdyż art. 829 pkt 6 k.p.c. nie uzależnia ograniczenia egzekucji z przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych od tego, że przedmioty te nie są kosztownościami. W razie zbiegu egzekucji sądowej i administracyjnej, sądowy organ egzekucyjny może dokonać zajęcia przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych będących kosztownościami tylko na zaspokojenie należności administracyjnych (art. 838 k.p.c.). W tym względzie por. uwagi co do przedmiotów niezbędnych do nauki.

Ograniczenia egzekucji dotyczące przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych nie dotyczą oczywiście przedmiotów podobnego rodzaju, którymi dłużnik handluje, które kolekcjonuje lub wyrabia albo traktuje jako lokatę kapitału. Próba wyliczenia przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych byłaby niepotrzebną

kazuistyką, pozbawioną większego znaczenia praktycznego. Ograniczenia te dotyczą zarówno nieruchomości, jak i ruchomości. Zgodnie z orzeczeniem SN z dnia 17.11.1969 r. III CZP 68/69[47] do przedmiotów — które z racji przeznaczenia i osoby dłużnika nie podlegają egzekucji, gdy dłużnikiem jest parafia jakiegokolwiek kościoła lub wyznania — zaliczyć należy świątynie (domy modlitwy), urządzenia świątyni (zakrystii), szaty i urządzenia liturgiczne, figury, krzyże itp.

Przy określaniu ograniczeń egzekucji z przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych powstają również wątpliwości, gdy chodzi o przedmioty mające dużą wartość majątkową ze względu na charakter zabytkowy lub artystyczny, nie będące kosztownościami. Przedmioty te są wyłączone spod egzekucji niezależnie od tego, czy stanowią własność związków religijnych, czy osób fizycznych. Istotne jest jednak, aby służyły rzeczywiście do wykonywania praktyk religijnych. Nie jest takim przedmiotem np. obraz bądź rzeźba treści religijnej, jeżeli służy tylko celom dekoracyjnym.

Ostatnia grupa przedmiotów wymienionych w art. 829 pkt 6 k.p.c. to przedmioty codziennego użytku. To szerokie sformułowanie obejmuje tylko przedmioty nie mieszczące się w zakresie pojęcia niezbędnych przedmiotów urządzenia domowego, o których mowa w pkt 1 art. 829 k.p.c. Przedmioty te nie muszą być dla dłużnika lub członków jego rodziny niezbędne. Wystarczy, że służą one do codziennego użytku. Chodzi tu przykładowo o przedmioty używane z powodu ułomności. Podlegają one wyłączeniu, jeżeli a) są przedmiotami codziennego użytku, b) mają znaczną wartość użytkową dla dłużnika, c) ich sprzedaż jest możliwa tylko znacznie poniżej ich wartości.

§ 2. OGRANICZENIA EGZEKUCJI Z RUCHOMOŚCI NALEŻĄCYCH DO ROLNIKÓW PROWADZĄCYCH GOSPODARSTWA ROLNE

Problematyka ograniczeń egzekucji przeciwko rolnikom prowadzącym gospodarstwa rolne wymaga odrębnego potraktowania. Egzekucja przeciwko tym osobom przebiega w sposób przewidziany przez kodeks postępowania cywilnego dla egzekucji świadczeń pieniężnych; wykazuje jednak na podstawie szczególnych przepisów szereg odrębności[48], podyktowanych głównie ochroną gospodarstw przed mogącymi wyniknąć stratami. Przy ograniczeniach egzekucji prowadzonej przeciwko rolni-

[47] Zam. OSNCP 1970, nr 2, poz. 29.

[48] Stąd też w literaturze o egzekucji świadczeń pieniężnych od rolników mówi się jako o pewnym szczególnym typie spraw egzekucyjnych, por. A. Zieliński, *Sądowa egzekucja świadczeń pieniężnych od rolników*, NP 1966, nr 11, s. 1391.

kowi element ochrony zdolności produkcyjnej gospodarstwa rolnego wysuwa się na plan pierwszy. W istniejących w Polsce stosunkach społeczno-ekonomicznych indywidualne gospodarstwa rolne odgrywają znaczną rolę w produkcji rolnej. Uwzględniając społeczno-polityczną i gospodarczą doniosłość dostaw produktów rolnych przez indywidualnych rolników jednostkom państwowym lub spółdzielczym nie można kwestionować potrzeby istnienia ograniczeń egzekucji gwarantujących prawidłowy rozwój produkcji rolnej[49].

Przy omawianiu ograniczeń egzekucji przeciwko rolnikom prowadzącym gospodarstwa rolne zostanie zwrócona przede wszystkim uwaga na kwestie charakterystyczne dla tej grupy dłużników. Natomiast te ograniczenia egzekucyjne, które obowiązują w stosunku do ogółu dłużników, zostaną uwzględnione w zakresie niezbędnym dla prawidłowej wykładni i właściwego stosowania w praktyce ograniczeń dotyczących wyłącznie rolników prowadzących gospodarstwa.

Ograniczenia egzekucji z mienia należącego do rolników dotyczą środków obrotowych gospodarstwa rolnego. Przez środki te rozumieć należy wszystkie elementy majątkowe związane z gospodarstwem rolnym poza nieruchomościami, a więc cały inwentarz żywy i martwy, zapasy, środki pieniężne, wierzytelności itp.[50]

Przystępując do właściwych rozważań dotyczących zagadnień zakreślonych tytułem, warto przedstawić w krótkim zarysie, niezbędnym dla zrozumienia obecnego stanu prawnego, poprzednio obowiązującego w tej mierze przepisy prawne.

Dawny kodeks postępowania cywilnego zawierał przepis art. 579 § 1, z mocy którego przedmioty stanowiące przynależność nieruchomości nie podlegały egzekucji oddzielnie od nieruchomości. *A contrario*, z przepisu tego wynikało, że z przedmiotów stanowiących przynależności można było prowadzić egzekucję łącznie z nieruchomością. Stosowanie powyższej zasady w odniesieniu do nieruchomości rolnych napotykało w praktyce znaczne trudności. Wiązały się one z konieczno-

---

[49] Ograniczenia egzekucji w stosunku do rolniczych spółdzielni produkcyjnych zostaną omówione w rozdz. IV.

[50] Zieliński, *op. cit.*, s. 1391. Środki obrotowe w takim ujęciu nie pokrywają się z pojęciem środków obrotowych w rozumieniu przepisów finansowych, a zwłaszcza uchwały RM z dn. 18.08.1970 r. w sprawie zasad zaliczania środków pracy oraz innych urządzeń długotrwałego użytkowania do środków trwałych (MP nr 33, poz. 261) oraz uchwały RM z dn. 3.11.1980 r. w sprawie zasad zaliczania w j.g.u. środków pracy oraz innych przedmiotów i urządzeń długotrwałego użytkowania do środków trwałych (MP 29, poz. 160). Inny jest również zakres pojęciowy tego określenia w rozporządzeniu RM z dn. 6.09.1966 r. w sprawie określenia mienia rolniczych spółdzielni produkcyjnych, które nie podlegają egzekucji sądowej (Dz.U. nr 38, poz. 230).

ścią odróżnienia w ramach ogółu środków obrotowych posiadanych przez rolnika tych, które miały charakter przynależności nieruchomości. Ustalenie charakteru pewnej rzeczy jako przynależności wymagało uwzględnienia szeregu subiektywnych i obiektywnych oraz pozytywnych i negatywnych przesłanek określonych w prawie materialnym[51] Szerokie ujmowanie przynależności nieruchomości rolnej uniemożliwiało w rezultacie egzekucję z ruchomości rolnika. Za głosami przedstawicieli doktryny[52], powyższe trudności były pokonywane przez stosowanie *per analogiam* do egzekucji sądowej przepisów rozporządzenia RM z dnia 11.06.1955 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów dekretu z dnia 28.01.1947 r. o egzekucji administracyjnej środków pieniężnych i trybu postępowania przy egzekucji świadczeń pieniężnych od rolników (Dz.U. nr 26, poz. 155). Rozwiązanie takie w sposób doraźny zaspokajało potrzeby praktyki, chociaż budziło szereg zastrzeżeń[53].

Z przytoczonych względów w obecnie obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego przyjęto inne rozwiązanie. Przede wszystkim pominięto wynikającą z art. 578 d.k.p.c. zasadę o niedopuszczalności odrębnej egzekucji z przedmiotów stanowiących przynależność nieruchomości. Oznacza to, że w obecnym stanie prawnym w zasadzie wszystkie środki obrotowe gospodarstwa rolnego, w tym również przynależności nieruchomości rolnej, mogą być przedmiotem odrębnej egzekucji. Jednocześnie określono wyraźnie środki obrotowe gospodarstwa rolnego, które z tej egzekucji zostały wyłączone. Ograniczenia egzekucji ze środków obrotowych gospodarstwa rolnego w postaci wierzytelności uregulowane są wyłącznie w kodeksie postępowania cywilnego. Ponieważ ograniczenia te nie wykazują żadnych odrębności w stosunku do ograniczeń dotyczących innych dłużników, zostaną one omówione przy ograniczeniach egzekucji z wierzytelności. W tym miejscu należy jedynie zwrócić uwagę na takie przepisy kodeksu postępowania cywilnego, jak art. 831 § 1 pkt 1, 4, 5, art. 831 § 2, które w sposób szczególny dotyczyć mogą rolników. Pozostała część środków obrotowych gospodarstwa rolnego w postaci ruchomości, a w tym również środków pieniężnych, wyłączona została spod egzekucji zarówno przepisami kodeksu postępwania cywilnego (art. 829), jak i rozporządzeniem MS z dnia 18.05.1966 r. w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika

[51] Na temat tych przesłanek patrz: A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972, s. 218; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I, Wrocław 1974, s. 420—422.

[52] J. Krajewski, *Egzekucja świadczeń pieniężnych od rolników*, NP 1956, nr 7—8, s. 171 i n.; tenże, *Zmiana przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji świadczeń od rolników*, NP 1958, nr 5, s. 91 i n.; Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne...*, s. 220.

[53] Zieliński, *op. cit.*, s. 1396.

prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji sądowej (Dz.U. nr 21, poz. 138), wydanym na podstawie ustawowej delegacji przewidzianej w art. 830 k.p.c. Gdy chodzi o ograniczenia egzekucji z ruchomości przewidziane w art. 829 k.p.c. zostały one omówione wcześniej. Ograniczenia te podyktowane zostały głównie względami humanitarnymi i mają na celu zapewnienie dłużnikowi niezbędnych środków egzystencji. Natomiast przy ograniczeniach egzekucji przewidzianych rozporządzeniem z dnia 18.05.1966 r. główny akcent położony jest na względy gospodarcze[54].

Dla podmiotowego zasięgu ograniczeń przewidzianych wskazanym rozporządzeniem istotne znaczenie ma bliższe sprecyzowanie występujących w nim określeń, „gospodarstwo rolne" oraz „prowadzący gospodarstwo". Ponieważ pojęcia te nie zostały zdefiniowane w przepisach o ograniczeniach egzekucji, należy w tym względzie wykorzystać bogaty dorobek prawa cywilnego.

Jeżeli chodzi o pierwsze z tych pojęć, należy stwierdzić, że nie jest ono jeszcz w pełni wykształcone[55]. Sformułowanie jednolitej definicji gospodarstwa rolnego jest rzeczą niemożliwą. Po pierwsze, pojęcie to nie zostało w pełni ukształtowane w aktach normatywnych. Po drugie, zakres przedmiotowy tego pojęcia jest różny w zależności od przyjętej płaszczyzny badawczej. Cywilnoprawne pojęcie gospodarstwa rolnego nie pokrywa się z gospodarczym czy też administracyjnym znaczeniem tego pojęcia. W prawie cywilnym pojęcie gospodarstwa rolnego również nie ma jednolitego znaczenia. Jego definicję zawiera § 2 wydanego na podstawie art. 1064 k.c. rozporządzenia RM z dnia 28.11.1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (tekst jedn. Dz.U. z 1983 r. nr 19, poz. 86). Definicja przyjęta w tym przepisie jest jednak inna w odniesieniu do gospodarstwa rolnego jako przedmiotu obrotu, inna zaś w odniesieniu do gospodarstwa rolnego jako przedmiotu dziedziczenia. Gdy chodzi o przedmiot obrotu, gospodarstwo rolne obejmuje tylko nieruchomości rolne lub ich fizycznie wydzielone części należące do jednego właściciela, stanowiące lub mogące stanowić zorganizowaną całość gospodarczą[56]. Natomiast należące do gospodarstwa rolnego budynki i urzą-

---

[54] Tamże, s. 1397.

[55] Por. J. Paliwoda, *Przebudowa ustroju rolnego*, Warszawa 1964, s. 16; J. Majorowicz, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 447 i n.; J. S. Piątowski, [w:] *Gospodarstwo rolne — obrót, dziedziczenie, podział*, Warszawa 1967, s. 25 i n.; St. Rakowski, *Pojęcie gospodarstwa rolnego*, NP 1971 r., nr 11, poz. 1648.

[56] Por. Piątowski, *op. cit.*, s. 25 i n.; S. Breyer, *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1975, s. 348.

dzenia, inwentarz żywy i martwy, zapasy, prawa i obowiązki związane z prowadzeniem gospodarstwa nie wchodzą w skład gospodarstwa rolnego jako przedmiotu obrotu, gdyż są zazwyczaj przedmiotem odrębnych postanowień umownych. Wymienione wartości majątkowe wchodzą natomiast w skład gospodarstwa rolnego jako przedmiotu dziedziczenia[57]. Dla naszego użytku wystarczające jest pojęcie gospodarstwa rolnego w pierwszym znaczeniu[58]. Głównym i niezbędnym składnikiem gospodarstwa rolnego w tym znaczeniu jest nieruchomość rolna[59]. Stosownie do § 1 ust. 1 wskazanego rozporządzenia, nieruchomość uważa się za rolną, jeżeli jest lub może być użytkowana na cele produkcji rolnej nie wyłączając produkcji ogrodniczej, sadowniczej i rybnej. Nieruchomość rolna traci swój dotychczasowy charakter, jeżeli znajduje się na terenach budownictwa mieszkaniowego i zagrodowego, przejmowanych na własność państwa na podstawie przepisów o terenach budowlanych na obszarach wsi lub przepisów o terenach budownictwa jednorodzinnego i zagrodowego w miastach albo decyzją organu terenowej administracji państwowej wydaną w trybie przepisów o planach realizacyjnych została przeznaczona na cele związane bezpośrednio z produkcją rolną (§ 1 ust. 2 rozp.). Ponadto nie zalicza się do nieruchomości rolnych tych nieruchomości, których łączny obszar nie przekracza 0,5 ha oraz tych, które zostały wpisane do rejestru zabytków (§ 1 ust. 3 i 4 rozp.). Wymienione kryteria nie oddają w pełni istoty nieruchomości rolnej bez uwzględnienia ogólnego pojęcia nieruchomości w rozumieniu art. 46 k.c. zakładającego wyodrębnienie określonej części powierzchni ziemskiej jako przedmiotu własności (grunty) tego samego podmiotu[60].

---

[57] Majorowicz, *op. cit.*, s. 448.

[58] Tak również Z. Dobrut, *Egzekucja z wierzytelności ze szczególnym uwzględnieniem egzekucji od rolników prowadzących gospodarstwa rolne*, PWS 1975, nr 8, s. 22. Przyjęta przez Wengerka (*Postępowanie zabezpieczające...*, s. 149, 150) definicja gospodarstwa rolnego nawiązuje do definicji gospodarstw jako przedmiotu dziedziczenia.

[59] Nie znaczy to, że każda nieruchomość rolna musi być składnikiem jakiegoś gospodarstwa rolnego. Według wskazanego rozporządzenia, nieruchomością rolną jest również taka nieruchomość, która może być użytkowana na cele produkcji rolnej i aktualnie nie ma nic wspólnego z jakimkolwiek gospodarstwem rolnym, por. S. Breyer, glosa do orzeczenia SN z dnia 4.07.1967 r., III CZP 50/67, PiP 1968, nr 4—5, s. 912. Gospodarstwo rolne może być częścią nieruchomości, albo też w jego zorganizowaną całość gospodarczą może wchodzić kilka nieruchomości, por. art. 163 k.c. oraz J. Selwa, A. Stelmachowski, *Prawo rolne*, Warszawa 1970, s. 107 i n.

[60] O kryteriach tego wyodrębnienia patrz; *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 430; Breyer, *op. cit.*, s. 342—343.

Bliższe oznaczenie kręgu indywidualnych rolników, którzy prowadzą gospodarstwa rolne napotyka pewne trudności związane z okolicznością, że zwrot „prowadzi gospodarstwo rolne" jest nieostry i chwiejny w języku potocznym. Określeniem tym posługuje się art. 613 k.c. Określenie to było również użyte w art. 1059 k.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 26.03.1983 r. o zmianie ustawy — kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. nr 11, poz. 81). Pierwszy z wymienionych przepisów używa przytoczonego zwrotu na oznaczenie producenta jako strony umowy kontraktacyjnej. W rozumieniu tego przepisu chodzi o osobę która na własny rachunek prowadzi gospodarstwo rolne[61], bez względu na przysługujące jej prawa podmiotowe do prowadzonego gospodarstwa. Prowadzącym na własny rachunek gospodarstwo w rozumieniu tego przepisu może być zarówno właściciel, posiadacz samoistny, użytkownik lub dzierżawca[62]. Użyte w art. 1059 k.c. określenie „prowadzą gospodarstwo rolne" obejmowało różnorodne sytuacje będące niejednokrotnie przedmiotem rozważań w doktrynie i judykaturze. Na podstawie tego przepisu przyjmowało się, że prowadzenie gospodarstwa rolnego oznacza osobiste kierowanie i zarządzanie takim gospodarstwem, co wiąże się z reguły z osobistymi staraniami o jego należyte funkcjonowanie oraz ze stałym osobistym wykonywaniem niezbędnych prac[63]. Prowadzenie gospodarstwa rolnego nie zawsze musi się łączyć z zamieszkiwaniem w tym gospodarstwie[64]. Z tego punktu widzenia bez znaczenia jest, czy prowadzący gospodarstwo rolne jest właścicielem, posiadaczem samoistnym, użytkownikiem lub dzierżawcą[65]. Za prowadzącego gospodarstwo rolne uznać należy również osobę która odpowiadając wyżej sformułowanym warunkom, jest jednocześnie zatrudniona gdzie indziej, na podstawie umowy o pracę (chłopi-robotnicy)[66]. Jednakże nie uważa się za

---

[61] W literaturze wyrażony został pogląd, że producentem może być także osoba, która prowadzi gospodarstwo rolne na cudzy rachunek (por. A. Klein, *Pojęcie umowy i stosunku zobowiązaniowego kontraktacji*, SC 1972, t. XIX, s. 173), co spotkało się z krytyką Z. Radwańskiego (*System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Warszawa 1976, s. 193).

[62] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1352; Radwański, *System...*, t. III, s. 193.

[63] Por. J. St. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 104; *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 2000.

[64] T. Bogusz, *Przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych*, ZPP 1965, s. 17.

[65] Piątowski, *Prawo spadkowe...*, s. 104; *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 2000; orzeczenie SN z dnia 12.02.1966 r., III CR 368/65, OSNCP 1966, poz. 177.

[66] Orzeczenie SN z dn. 25.03.1965 r., II CR 120/65, OSNCP 1966, nr 1, poz. 9 z glosami J. Selwy (PiP 1966, nr 4—5, s. 824) i H. Świątkowskiego (PiP 1966, nr 4—5, s. 827). Por. również Piątowski, *Prawo spadkowe...*, s. 105; orzeczenie SN z dnia 31.08.1965 r., II CO 37/65, OSNCP 1966, nr 5, poz. 70.

prowadzenie gospodarstwa rolnego, korzystania z gruntów przydzielonych w związku ze stosunkiem pracy (tzw. gruntów deputatowych)[67].

Przechodząc do analizy ograniczeń egzekucji z ruchomości należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne zawartych w rozporządzeniu MS z dnia 18.05.1966 r., należy na wstępie stwierdzić, że ograniczenia te zostały oparte na dwóch podstawowych zasadach. Pierwsza polega na tym, że przewidziane w rozporządzeniu ograniczenia egzekucji są ograniczeniami dodatkowymi, obowiązującymi niezależnie od ograniczeń przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego (§ 1 rozp.). Według zasady drugiej, ograniczeń przewidzianych w rozporządzeniu nie stosuje się w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez dłużnika (§ 6 rozp.).

Katalog przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne, nie podlegających egzekucji zgodnie z § 1 rozporządzenia, przedstawia się następująco:

1) jeden koń wraz z uprzężą a w razie braku konia — jeden źrebak lub inne zwierze pociągowe wraz z uprzężą;

2) w razie braku krowy — jedna jałówka lub cieliczka, niezależnie od tego, czy dłużnik posiada kozy albo owce, podlegające wyłączeniu na podstawie art. 829 pkt 3 k.p.c.;

3) dziesięć sztuk drobiu;

4) zapasy paszy i ściółki dla inwentarza wymienionego w pkt 1—3 do najbliższych zbiorów;

5) zapasy opału na okres pięciu miesięcy;

6) zboże i inne ziemiopłody oraz nawozy niezbędne do siewów, sadzenia lub uprawy w gospodarstwie rolnym dłużnika w danym roku gospodarczym;

7) jeden pług, jeden zespół bron, jeden wóz, jedne sanie robocze, jedna sieczkarnia, jeden parnik oraz ręczne narzędzia rolnicze w ilości niezbędnej do pracy w gospodarstwie rolnym dłużnika;

8) jeden kultywator, jeden siewnik oraz jeden kierat albo jeden silnik elektryczny lub spalinowy.

Wyliczenie to jest wyczerpujące. Wyłączenie wymienionych przedmiotów spod egzekucji ma charakter bezwzględny, niezależny od obszaru prowadzonego przez dłużnika gospodarstwa rolnego. Przedstawiony zakres ograniczeń egzekucji nie zawsze zapewnia dłużnikowi możliwość utrzymania prawidłowej gospodarki rolnej, zwłaszcza przy

---

[67] Por. orzeczenie SN z dn. 15.04.1967 r., III CZP 19/67, NP 1968 r., nr 2, s. 295 z krytyczną glosą F. Błachuty, uchwała SN z dn. 9.03.1970 r., III CZP 123/68, OSNCP 1971, nr 4, poz. 60.

większym areale gruntów rolnych. Z tych względów § 2 rozporządzenia przewiduje możliwość dodatkowego wyłączenia nadwyżki inwentarza żywego ponad ilości wskazane w art. 829 pkt 3 k.p.c. i w § 1 rozporządzenia wraz z zapasami paszy i ściółki dla tego inwentarza do najbliższych zbiorów, jeżeli właściwy terenowy organ administracji państwowej stopnia podstawowego uzna to za niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego przez dłużnika. W tym celu dłużnik powinien w wyznaczonym mu terminie złożyć komornikowi stosowne zaświadczenie urzędowe.

Zgodnie z § 5 rozporządzenia, zakres przedmiotów wyłączonych spod egzekucji jest mniejszy w sprawach o alimenty lub renty mające charakter alimentów, jak również w sprawach o należności powstałe w związku z pracą zarobkową wykonywaną w gospodarstwie rolnym dłużnika, a więc w sprawach o szczególnym znaczeniu społecznym. W egzekucji wymienionych należności nie stosuje się ograniczeń przewidzianych w § 1 pkt 3, 5, 8 oraz § 2 rozporządzenia, chyba że chodzi o egzekucję świadczeń zaległych za okres dłuższy niż 6 miesięcy. Jeżeli jednak w wyniku egzekucji świadczeń bieżących albo świadczeń zaległych za okres krótszy niż 6 miesięcy ma nastąpić sprzedaż rzeczy ruchomej albo przejęcie jej na własność, nadwyżkę, która przekracza wartość świadczeń bieżących albo świadczeń zaległych za okres krótszy niż 6 miesięcy, przeznacza się na świadczenia zaległe za okres dłuższy niż 6 miesięcy (§ 5 ust. 2 rozp.).

Przy egzekucji z ruchomości należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne należy zwrócić uwagę na § 74 rozporządzenia w sprawie czynności komorników stanowiącego, że zajęcie zakontraktowanych zwierząt i ziemiopłodów może nastąpić tylko wówczas, gdy dłużnik nie posiada innych ruchomości, z których egzekucja doprowadziłaby do zaspokojenia należności i kosztów egzekucyjnych. Analogiczna reguła obowiązuje w razie egzekucji ze zwierząt futerkowych, gdy hodowca zawarł umowę kontraktacyjną na dostawę skór z tych zwierząt (§ 75 rozp. w spr. czyn. kom.). Poza tym zaznaczyć należy, że nie mogą być przedmiotem odrębnej egzekucji płody rolne, które nie zostały jeszcze oddzielone od nieruchomości (art. 47 § 1 k.c.), albowiem do chwili odłączenia stanowią one część składową nieruchomości (art. 48 k.c.)[68].

Na zakończenie podnieść trzeba jeszcze jedną kwestię. Wiąże się ona z zasadą wynikającą z § 6 rozporządzenia MS z dnia 18.05.1966 r. Zasada ta z uwagi na postanowienie art. 929 § 1 k.p.c. wymaga do-

[68] W. Chlebny, *Egzekucja z roślin „na pniu"*, BMS 1959, nr 3, s. 28. Warto zaznaczyć, że taki sposób egzekucji świadczeń pieniężnych dopuszczalny jest w prawie francuskim (art. 626—635 francuskiego kodeksu postępowania cywilnego).

datkowych wyjaśnień, których znaczenie wykracza poza problematykę ograniczeń egzekucji przeciwko rolnikom prowadzącym gospodarstwa rolne.

Zgodnie z art. 929 § 1 k.p.c., zajęcie nieruchomości obejmuje z mocy prawa to wszystko, co według przepisów ustawy o księgach wieczystych i hipotece stanowi przedmiot obciążenia hipoteką. Co zaś stanowi przedmiot obciążenia hipoteką regulują przepisy art. 84—88 wymienionej ustawy. W świetle tych przepisów zajęcie nieruchomości obejmuje zgodnie z art. 929 § 1 k.p.c. również m. in. jej przynależności. W związku z tym powstaje pytanie, czy tak rozszerzony skutek zajęcia dotyczy również ruchomości, które zostały wyłączone spod egzekucji przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Na pytanie to należy udzielić odpowiedzi przeczącej. Jak już była o tym mowa, przepisy kodeksu postępowania cywilnego o ograniczeniach egzekucji mają charakter bezwzględnie obowiązujący. Ponieważ przepisy te należą do przepisów ogólnych o postępowaniu egzekucyjnym, przewidziane w nich wyłączenia określonych składników mienia dłużnika spod egzekucji powinny być stosowane niezależnie od przewidzianego w kodeksie postępowania cywilnego sposobu egzekucji. Zasada ta dotyczy również ograniczeń egzekucji z ruchomości, które w myśl przepisu art. 51 k.c. są przynależnościami nieruchomości. W obecnym stanie prawnym zajęcie egzekucyjne tego rodzaju rzeczy może nastąpić w trybie egzekucji z ruchomości w związku z brakiem przepisu będącego odpowiednikiem art. 578 § 1 d.k.p.c. lub w trybie egzekucji z nieruchomości z uwagi na treść art. 929 § 1 k.p.c. Przyjąć zatem należy, że przewidziany w art. 929 § 1 k.p.c. skutek zajęcia nieruchomości nie dotyczy tych przynależności, które na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego zostały spod egzekucji wyłączone[69]. Odmienne skutki zajęcia powstać mogą tylko wtedy, gdy szczególny przepis wyraźnie to przewiduje. Takim właśnie przepisem jest § 6 wskazanego rozporządzenia, zgodnie z którym, ograniczeń przewidzianych w tym rozporządzeniu nie stosuje się w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez dłużnika. Jest to więc istotna różnica między ograniczeniami egzekucji przewidzianymi przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego a ograniczeniami przewidzianymi w rozporządzeniu, które dotyczą jedynie wymienionych przynależności nieruchomości rolnych. W stosunku do przynależności nieruchomości nie mających takiego charakteru obowiązują wyłącznie

[69] Tak również w odniesieniu do nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego Zieliński, *op. cit.*, s. 1399.

ograniczenia z ruchomości przewidziane w kodeksie postępowania cywilnego. Oczywistym jest, że zasada wynikająca z § 6 rozporządzenia nie obowiązuje gdy przedmiotem egzekucji jest fizyczna część nieruchomości albo tylko jedna z nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego.

Rozdział IV

INNE WYPADKI OGRANICZEŃ EGZEKUCJI

§ 1. OGRANICZENIA EGZEKUCJI ZE WZGLĘDU NA PRZEDMIOT

1. Ograniczenia przewidziane w kodeksie postępowania cywilnego

I. Zgodnie z art. 831 § 1 pkt. 1 k.p.c., nie podlegają egzekucji sumy i świadczenia w naturze wyasygnowane na pokrycie wydatków i wyjazdów w sprawach służbowych. Redakcja wymienionego przepisu wskazuje, że sprawy służbowe, o których mowa w tym przepisie, należy rozumieć szeroko, obejmując tym pojęciem wszelkie sprawy związane zarówno z wykonywaną przez dłużnika pracą w ramach stosunku pracy, jak i z pełnioną przez niego służbą, np. wojskową[1]. Wymienione sumy i świadczenia mają stanowić zwrot poniesionych przez pracownika (dłużnika) wydatków przy wykonywaniu obowiązujących go czynności. Chodzi tutaj głównie o zwrot wydatków związanych z podróżą lub delegacją służbową, przeniesieniem służbowym, dojazdami do pracy, użyciem własnych narzędzi czy środków lokomocji. Świadczenia wypłacane z tych tytułów określa się w prawie pracy mianem wypłat wyrównawczych lub kompensujących[2]. Wyłączenie spod egzekucji wymienionych sum i świadczeń jest podyktowane ich szczególnym przeznaczeniem. Nie stanowią one dochodu dłużnika, lecz rekompensują poniesiony przez niego wydatek związany z obowiązkami służbowymi. Z uwagi na odszkodowawczy charakter wypłat wyrównawczych, nie zalicza się ich w prawie pracy do wynagrodzenia za pracę. Zwrot poniesionych w sprawach służbowych wydatków jest najczęściej

---

[1] Por. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 260; W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1976, s. 1169.

[2] W. Szubert, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1976, s. 241; M. Święcicki, *Prawo wynagrodzenia za pracę*, Warszawa 1963, s. 214—220.

świadczeniem uzyskiwanym sporadycznie. Jednakże w pewnych określonych przepisami szczególnymi wypadkach, wypłaty wyrównawcze przybierają postać świadczeń zryczałtowanych, wypłacanych periodycznie. Należy przyjąć, że wypłaty wyrównawcze w formie zryczałtowanej również nie podlegają egzekucji, albowiem dla ograniczeń egzekucji przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 1 k.p.c. istotny jest wyłącznie cel, jakiemu wymienione w tym przepisie świadczenia służą, a nie forma ich wypłaty.

Sumy i świadczenia o których mowa, zgodnie z art. 831 § 2 k.p.c. nie podlegają egzekucji również wtedy, gdy zostały już wypłacone lub wydane dłużnikowi.

II. Przepis art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. wyłącza spod egzekucji sumy przyznane przez Skarb Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej na specjalne cele (np. stypendia, wsparcia itp.). Kodeks nie określa bliżej, co należy rozumieć przez stypendia i wsparcia; w poprzednio obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego była mowa o stypendiach na kształcenie i wsparciach jako sumach wyznaczonych dłużnikowi dla poratowania jego lub jego rodziny z powodu choroby, śmierci lub innej klęski. Artykuł 831 § 1 pkt 2 k.p.c. jest ujęty bardzo ogólnie. Wymieniono w nim bowiem tylko przykładowo sumy nie podlegające egzekucji ze względu na ich przeznaczenie na szczególne cele. Decydującym czynnikiem jest tutaj okoliczność, że sumy te przyznane są przez Skarb Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej na specjalne cele i dlatego dłużnik nie może być ich pozbawiony, gdyż mijałoby się to z przeznaczeniem tych sum. W literaturze do sum, o jakich mowa w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c., zalicza się subwencje przyznane na cele oświatowe, kulturalne i artystyczne[3] oraz na inwestycje dla rolników[4]. Różnorodność mogących wchodzić w rachubę świadczeń jest znaczna. Przykładowo wymienić tutaj można wszelkiego rodzaju stypendia na kształcenie, a więc stypendia dla studentów, stypendia doktorskie i habilitacyjne. Do tej grupy świadczeń zaliczyć należy również: pomoc udzieloną osobom pracującym w indywidualnych gospodarstwach rolnych i uczącym się w zasadniczych, średnich i wyższych szkołach rolniczych dla pracujących, pomoc materialną w formie zwrotu kosztów dojazdów do szkół oraz ryczałtu na częściowe pokrycie kosztów związanych z noclegami i wyżywieniem w razie obowiązkowych zajęć i egzaminów oraz

---

[3] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1170.

[4] A. Zieliński, *Sądowa egzekucja świadczeń pieniężnych od rolników*, NP 1966, nr 11, s. 1397.

zakupem podręczników i pomocy naukowych[5], zasiłek wychowawczy przysługujący pracownicy korzystającej z urlopu wychowawczego, świadczenia z funduszu alimentacyjnego, pomoc pieniężną wypłacaną dziecku umieszczonemu w rodzinie zastępczej przez terenowy organ administracji państwowej oraz jednorazowy zasiłek wypłacany rodzinie zastępczej na zakup odzieży i przyborów szkolnych[6]. Wymienione świadczenia nie podlegają egzekucji w całości, chociażby były wypłacane periodycznie. Ze względu na szczególny charakter przepisu art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. nie może mieć do tych świadczeń zastosowania przepis art. 833 § 2 k.p.c.[7] Sumy, o których mowa, nie podlegają egzekucji również wtedy, gdy zostały już wypłacone lub wydane (art. 831 § 2 k.p.c.).

Przedstawione wyżej ograniczenia egzekucji z sum przyznanych przez Skarb Państwa lub jednostki gospodarki uspołecznionej na specjalne cele nie dotyczą egzekucji na pokrycie wierzytelności powstałej w związku z urzeczywistnieniem celów, na jakie zostały przyznane, albo na pokrycie wierzytelności z tytułu obowiązku alimentacyjnego. Wyjątek pierwszy uzasadniony jest przeznaczeniem tych sum na specjalne cele, które powinny być zrealizowane w razie potrzeby, nawet w drodze egzekucji. Sumy wymienione w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. podlegają egzekucji na zaspokojenie wierzytelności powstałej w związku z urzeczywistnieniem celów, na które zostały przyznane, bez żadnych ograniczeń, a w razie potrzeby uzasadnionej wysokością egzekwowanego świadczenia — nawet w całości. Inny charakter ma drugi z przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. wyjątków, podyktowany charakterem świadczeń alimentacyjnych, szczególnie uprzywilejowanych ze względów społecznych. Sumy wymienione w analizowanym przepisie podlegają egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych do 3/5 części, zgodnie z art. 1083 § 1 k.p.c.

W literaturze zwrócona została uwaga na różnicę między sformułowaniem art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c., w którym mowa jest o wierzytelnościach z tytułu obowiązku alimentacyjnego, a redakcją przepisów art. 1081—1088 k.p.c., które dotyczą świadczeń alimentacyjnych i obejmują tym pojęciem alimenty oraz renty mające charakter alimentów. W związku z tym wyrażony został pogląd, że sformułowanie art. 831

---

[5] Uchwała RM nr 22 z dn. 2.02.1981 r. w sprawie pomocy materialnej dla osób łączących pracę w indywidualnych gospodarstwach rolnych z nauką (MP nr 6, poz. 45).

[6] Patrz § 12—17 rozp. RM z dn. 26.01.1979 r. w sprawie rodzin zastępczych (Dz.U. nr 4, poz. 19, zm. Dz.U. z 1981 r. nr 25, poz. 132, z 1983 nr 53, poz. 233, z 1984 nr 51, poz. 265, z 1985 nr 18, poz. 79).

[7] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1170.

§ 1 pkt 2 k.p.c. jest węższe w tym znaczeniu, że ogranicza się tylko do tytułów wykonawczych mających za podstawę obowiązek alimentacyjny w rozumieniu art. 128 i 130 k.r. i o., czyli obowiązek dostarczania środków utrzymania obciążających krewnych w linii prostej oraz rodziców i małżonka[8]. Wydaje się jednak, że różnice w sformułowaniach pomiędzy art. 831 § 1 pkt 2 a art. 1081 i n. k.p.c. w zakresie ograniczeń egzekucji należy traktować jako niekonsekwencję terminologiczną, z której nie można wyprowadzać żadnych wniosków. Jeżeli chodzi o przepisy dotyczące egzekucji świadczeń alimentacyjnych, ze wskazanego punktu widzenia szczególnie interesujący jest art. 1083 § 1 k.p.c. W zakresie określonym tym przepisem, na zaspokojenie alimentów podlegają egzekucji dochody wymienione w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. Gdyby założyć, że przepis art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. dotyczy tylko tytułów wykonawczych mających za podstawę obowiązek alimentacyjny, wynikający z art. 128 i 130 k.r. i o., należałoby przyjąć, że pomiędzy ograniczeniami egzekucji przewidzianymi w art. 831 § 1 pkt 2 a ograniczeniami wynikającymi z art. 1083 § 1 k.p.c. istnieje sprzeczność. Pierwszy z tych przepisów poddawałby egzekucji świadczenia w nim wymienione na zaspokojenie rent mających charakter alimentacyjny, co na gruncie drugiego z przepisów jest nie do przyjęcia. W związku z tym, założenia takiego czynić nie można, a występujące w analizowanych przepisach określenia „alimenty" i „wierzytelności z tytułu obowiązku alimentacyjnego" należy traktować jako znaczeniowo identyczne.

III. Na podstawie art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. nie podlegają egzekucji prawa niezbywalne, chyba że możność ich zbycia wyłączono umową, a przedmiot świadczenia nadaje się do egzekucji albo wykonanie prawa może być powierzone komu innemu.

Prawami niezbywalnymi są prawa, które nie mogą być przeniesione na inną osobę[9]. W zasadzie wszystkie prawa są zbywalne. O niezbywalności pewnych praw decyduje albo szczególna ich właściwość albo też przepis ustawy. Ze względu na swoją właściwość, polegającą najczęściej na ścisłym związku z osobą zobowiązanego lub uprawnionego, niezbywalne są prawa osobiste oraz przeważająca część praw niemajątkowych, a zatem i prawa rodzinne. Natomiast jeżeli chodzi o prawa majątkowe, czyli warunkowane bezpośrednio interesem ekonomicznym

---

[8] Wengerek, *op. cit.*, s. 261.

[9] Por. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972, s. 105, 239.

podmiotu uprawnionego[10], z zasady mają one charakter zbywalny, a ich niezbywalność może wynikać tylko z przepisu prawa. Z zakresu prawa cywilnego nie mogą być przedmiotem zbycia takie prawa, jak: użytkowanie (art. 254 k.c.), służebności osobiste (art. 300 k.c.), prawo odkupu (art. 595 k.c.), prawo pierwokupu (art. 602 k.c.), prawo dożywocia (art. 912 k.c.), roszczenie o zachowek (art. 991 i n. oraz art. 1002 k.c.)[11], roszczenia odszkodowawcze wynikające z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia przewidziane w art. 444—448 k.c., chyba że są już wymagalne i że zostały uznane na piśmie albo przyznane prawomocnym orzeczeniem (art. 449 k.c.). Z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego niezbywalne są pewne prawa rodzinne o charakterze majątkowym, jak np. prawo do alimentacji[12] czy też prawo żądania zniesienia małżeńskiej wspólności ustawowej przed jej ustaniem (art. 41 § 4 k.r. i o.)[13]. Z mocy art. 218 § 1 prawa spółdzielczego niezbywalne jest lokatorskie prawo do lokalu. Natomiast własnościowe prawo do lokalu jest prawem zbywalnym i podlega egzekucji (art. 223 § 1 prawa spółdzielczego).

Wyłączenie spod egzekucji praw niezbywalnych podyktowane jest względami natury prawnej. Skoro obrót cywilnoprawny pewnymi prawami w drodze czynności prawnych został wyłączony z uwagi na gospodarczy cel tych praw, to oczywiste jest, że nie może on odbywać się również w drodze procesowej.

Z przepisu art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. wynika, że nie podlegają egzekucji jedynie prawa niezbywalne z mocy ustawy. Natomiast z ochrony tej nie korzystają prawa, których możność zbycia wyłączono umową, a przedmiot świadczenia nadaje się do egzekucji albo wykonywanie prawa może być powierzone komu innemu. Zasada ta wymaga pewnych dalszych wyjaśnień. Jak wiadomo, niedopuszczenie pewnych praw do obrotu cywilnoprawnego ma przede wszystkim znaczenie gospodarcze. Stąd też zagadnienie to jest sprawą przepisów prawa materialnego oraz ich wpływu na układ stosunków społeczno-gospodarczych[14]. Wola stron w zakresie wpływu na niezbywalność pewnych kategorii praw została w zasadzie wyłączona. Wynika to z mocy art. 57 § 1 k.c., zgodnie z którym nie można przez czynność prawną wyłączać ani ogra-

[10] Wolter, *op. cit.*, s. 119; por. także orzeczenie SN z dn. 20.07.1955 r. OSN 1956, poz. 22; orzeczenie SN z dn. 25.01.1961 r., OSPiKA 1962, poz. 8 z krytyczną glosą E. Wengerka.

[11] J. Korzonek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, cz. 2, Kraków 1934, s. 678; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1170.

[12] S. Breyer, S. Gross, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 760 i n.

[13] Wengerek, *op. cit.*, s. 262.

[14] Wolter, *op. cit.*, s. 239.

niczać uprawnienia do przeniesienia, obciążenia, zmiany lub zniesienia prawa, jeżeli według ustawy prawo to jest zbywalne. Przytoczony przepis nie dopuszcza umownego wyłączenia zbywalności prawa. Natomiast art. 57 § 2 k.c. zezwala na zobowiązanie się uprawnionego, że nie dokona oznaczonych rozporządzeń prawem. Zobowiązanie takie nie rodzi jednak skutków prawnych względem osób trzecich, lecz uzasadnia jedynie odpowiedzialność zobowiązanego za szkodę wyrządzoną przez niewykonanie zobowiązania[15]. Jeżeli zatem nabywca rzeczy dokona jej zbycia wbrew zaciągniętemu zobowiązaniu, to zbycie takie jest skuteczne, lecz pociąga za sobą jedynie obowiązek naprawienia ewentualnej szkody. W związku z tym podzielić wypada stanowisko, że zobowiązanie, o którym mowa w art. 57 § 2 k.c., nie wyłącza ze skutkiem prawnym *erga omnes* zbywalności prawa zbywalnego[16]. Od zasady wynikającej z art. 57 k.c. istnieją jednak pewne wyjątki. Mianowicie, na podstawie art. 509 § 1 k.c. strony mogą przez czynność prawną wyłączyć możność zbycia wierzytelności z mocy ustawy zbywalnej na osobę trzecią bez zgody dłużnika. Umowny zakaz zbycia wierzytelności zbywalnej jest skuteczny *erga omnes* z ograniczeniami zawartymi w art. 514 k.c.[17] Zgodnie z tym przepisem, jeżeli wierzytelność jest stwierdzona pismem, zastrzeżenie umowne, iż przelew nie może nastąpić bez zgody dłużnika, jest skuteczne względem nabywcy tylko wtedy, gdy pismo zawiera wzmiankę o tym zastrzeżeniu, chyba że nabywca w chwili przelewu o zastrzeżeniu wiedział. Poczynione uwagi prowadzą do wniosku, że postanowienia art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. poddające egzekucji prawa niezbywalne z mocy umowy stron odnieść należy wyłącznie do wierzytelności zbywalnej, której dotyczy umowny zakaz zbycia zgodnie z art. 509 k.c.

Jak już nadmieniłem, z ograniczeń egzekucji przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. nie korzystają te prawa niezbywalne, których możność zbycia wyłączono umową, a przedmiot świadczenia nadaje się do egzekucji. *A contrario*, spośród praw, których możność zbycia wyłączono umową, nie podlegają egzekucji te, których przedmiot świadczenia nie nadaje się do egzekucji.

W związku z przyjmowanym w literaturze stanowiskiem, że ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. nie dotyczą

[15] Wolter, *op. cit.*, s. 239; *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 162, 163. Postanowienie art. 56 § 2 k.c. należy również stosować do przepisów statutu spółdzielni wyłączających lub ograniczających uprawnienia członka do rozporządzenia jego zbywalnymi prawami, por. orzeczenie SN z dn. 25.01.1964 r., II CR 144/63, OSPiKA 1965, poz. 95 z glosą M. Gersdorfa, tamże.

[16] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 166.

[17] Tamże, s. 1227; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I, Warszawa 1974, s. 225; Wolter, *op. cit.*, s. 239.

prawa odkupu i umownego prawa pierwokupu[18], należy wyraźnie zaznaczyć, że umowa, o której mowa w tym przepisie, dotyczy wyłącznie ustanowienia niezbywalności pewnego prawa. Natomiast dla wyłączenia spod egzekucji praw niezbywalnych z mocy ustawy nie ma żadnego znaczenia, czy źródłem powstania tych praw jest umowa stron czy też przepis ustawy. Jeżeli chodzi o prawo pierwokupu, prawo to zgodnie z art. 596 k.c. w zależności od źródła może mieć charakter umowny bądź ustawowy. Istota prawa pierwokupu, zarówno ustawowego jak i umownego, jest taka sama[19]. Zarówno jedno, jak i drugie z mocy przepisu art. 602 k.c. i art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. jest niezbywalne i nie podlega egzekucji. Uwagi te zachowują swoją aktualność w odniesieniu do tych praw niezbywalnych, z mocy ustawy których wyłącznym źródłem powstania jest umowa stron. Dotyczy to właśnie wymienionego wyżej prawa odkupu, którego wyłącznym źródłem powstania jest czynność prawna (art. 593 k.c.). Prawo to z chwilą powstania z mocy art. 595 § 1 k.c. ma charakter niezbywalny i podobnie jak prawo pierwokupu nie podlega egzekucji.

Egzekucja z prawa niezbywalnego z mocy ustawy jest dopuszczalna wtedy, gdy wykonanie takiego prawa może być powierzone komu innemu (art. 831 § 1 pkt 3 *in fine*). Tak np. użytkowanie jest prawem niezbywalnym z mocy ustawy, ale może być wykonywane przez inne osoby (najemcę, dzierżawcę), wobec czego będzie podlegało egzekucji.

Stosownie do art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c., nie podlegają egzekucji tylko prawa niezbywalne. Natomiast otrzymane lub przyznane orzeczeniem sądowym na podstawie tych praw określone sumy, świadczenia lub przedmioty majątkowe podlegają egzekucji na zasadach ogólnych, chyba że egzekucja z przedmiotu świadczenia podlega ograniczeniom z innego tytułu[20]. Podzielić natomiast należy wyrażoną przez E. Wengerka wątpliwość, czy można uznać za dopuszczalną egzekucję ze świadczeń opartych na prawach niezbywalnych już z chwilą, gdy dłużnik będący wierzycielem takiego prawa wystąpił z roszczeniem na drogę sądową[21]. Stanowisko takie na gruncie dawnego kodeksu postępowania cywilnego zajmowali J. Korzonek i M. Allerhand[22].

---

[18] Siedlecki, *op. cit.*, s. 1170.

[19] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1324.

[20] M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Lwów 1933, s. 170; Korzonek, op. cit., s. 678; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*, cz. 2, Łódź 1948, s. 85; Wengerek, *op. cit.*, s. 262; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1171.

[21] Wengerek, *op. cit.*, s. 262.

[22] Korzonek, *op. cit.*, s. 678; Allerhand, *op. cit.*, s. 170.

IV. Z mocy art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. nie podlegają egzekucji wierzytelności przypadające dłużnikowi od państwowych jednostek organizacyjnych z tytułu dostaw, robót lub usług przed ukończeniem dostawy, roboty lub usługi w wysokości nie przekraczającej 75% każdorazowej wypłaty, chyba że chodzi o wierzytelność pracowników dłużnika z tytułu pracy wykonywanej przy tychże dostawach, robotach lub usługach. Celem tego ograniczenia egzekucji jest zapewnienie realizacji umów zawartych przez państwowe jednostki organizacyjne, co pozostaje w ścisłym związku z zasadą ochrony własności społecznej[23].

Bliższe wyjaśnienie omawianego ograniczenia egzekucji nie byłoby możliwe bez uwzględnienia przepisów prawa materialnego, z którym omawiane zagadnienie prawa egzekucyjnego pozostaje w ścisłym związku. Jeżeli chodzi o materialnoprawny aspekt ograniczeń egzekucji przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c., na plan pierwszy wysuwa się potrzeba bliższego ustalenia, jakiego rodzaju stosunki umowne kryją się za pojęciami dostaw, robót i usług. Ponieważ celem niniejszej pracy jest analiza procesowych zagadnień dotyczących ograniczeń egzekucji, uwagi dotyczące prawa materialnego zostaną ograniczone do zakresu niezbędnego dla rozważenia tych zagadnień.

Definicję dostawy podaje art. 605 k.c. Zgodnie z tym przepisem, przez umowę dostawy — jednostka gospodarki uspołecznionej (dostawca) zobowiązuje się do wytworzenia rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku oraz do ich dostarczenia częściami albo periodycznie, a druga jednostka gospodarki uspołecznionej (odbiorca) zobowiązuje się do odebrania tych rzeczy i do zapłacenia ceny. Umowa dostawy została wyodrębniona przez kodeks cywilny jako oddzielna od umowy sprzedaży umowa nazwana. W porównaniu ze stanem przedkodeksowym ujęcie umowy dostawy w kodeksie cywilnym jest znacznie węższe[24]. Podmiotowo umowa ta została ograniczona do stosunków między jednostkami gospodarki uspołecznionej, a dostawcą może być jedynie producent. Jeżeli chodzi o stronę przedmiotową, przedmiotem świadczenia mogą być tylko rzeczy oznaczone co do gatunku, które będą dopiero wytworzone, a więc rzeczy przyszłe. Świadczenie dostawcy musi być dokonywane częściami albo periodycznie.

Przed wejściem w życie kodeksu cywilnego wydano szereg aktów prawnych, w których pojęciem dostawy obejmowano znacznie szerszy krąg stosunków umownych. Wymienić tu należy przede wszystkim ustawę z dnia 28.12.1957 r. o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych (Dz.U. z 1958 r. nr 3, poz. 7 z późn. zm.) i wy-

[23] Wengerek, *op. cit.*, s. 262; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1171.

[24] W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 1968, s. 470; J. Skąpski, *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Warszawa 1976, s. 182—186.

dane na jej podstawie rozporządzenie RM z dnia 20.03.1969 r. (Dz.U. nr 9, poz. 65) oraz dekret z dnia 16.05.1956 r. o umowach dostawy pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej (Dz.U. nr 16, poz. 87). Przepisy ustawy z dnia 28.02.1957 r. i wydanego na jej podstawie rozporządzenia odnoszą się do umów, w których przedmiotem świadczenia są szeroko pojęte dostawy, roboty i usługi wykonywane na podstawie umowy sprzedaży, dostawy, umowy o dzieło, umowy o świadczenie usług, do których stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu, itp.[25] Ustawa ta zezwala ponadto jednostkom państwowym udzielania zamówień na dostawy, roboty i usługi rzemieślnikom, przedsiębiorstwom prywatnym lub innym osobom nie będącym jednostką gospodarki uspołecznionej. W wymienionym wyżej dekrecie regulującym dostawy pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej pojęciem dostawy objęte zostały umowy, które według kwalifikacji przyjętej w kodeksie cywilnym stanowią również sprzedaż[26].

Wymienione wyżej akty prawne zostały utrzymane w mocy przez art. VII i art. VIII przepisów wprowadzających kodeksu cywilnego, z wyjątkiem art. 3, 4, 5, 6, 7 — zdanie ostatnie oraz art. 9 dekretu o umowach między jednostkami gospodarki uspołecznionej. Dodać wreszcie należy, że w obrocie uspołecznionym ulegało zatarciu rozróżnienie między umową sprzedaży a umową dostawy wobec przyjętych w wydanej dnia 27.09.1982 r. uchwale RM nr 235 w sprawie umów sprzedaży oraz umów dostawy między jednostkami gospodarki uspołecznionej (MP nr 26, poz. 235 z póź. zm.) — postanowień, które nie czynią w ogólnych warunkach sprzedaży żadnej różnicy między umową sprzedaży a umową dostawy[27]. Należy mieć ponadto na uwadze szereg przepisów szczególnych wydanych na podstawie ustawy z dnia 28.12. 1957 r. które przyjmują, że określenie „dostawa" obejmuje dostawę i sprzedaż w rozumieniu kodeksu cywilnego. Jak z powyższego widać, konstrukcja umowy dostawy w obecnym stanie prawnym nie ma jednolitego charakteru. Wyłania się w związku z tym pytanie, czy ograniczenia egzekucji z wierzytelności przypadających dłużnikowi od państwowych jednostek organizacyjnych z tytułu dostaw dotyczą wyłącznie umowy dostawy przyjętej przez kodeks cywilny, czy też nawiązują do

---

[25] J. Goliński, *Nowelizacja przepisów o dostawach, robotach i usługach*, PUG 1969, nr 6, s. 181 i n.

[26] W kwestii odgraniczenia umowy dostawy od umowy sprzedaży por. S. Grzybowski, *Sprzedaż a dostawa w nowym kodeksie cywilnym*, PiP 1965, nr 10, s. 459 i n.; *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1343—1344.

[27] Skąpski, *op. cit.*, s. 185; W. Bagiński, *Wybrane zagadnienia nowych o.w.s.*, PUG 1974, nr 1, s. 2.

konstrukcji tej umowy właściwej ustawie o dostawach, robotach i usługach z dnia 28.12.1957 r.

Szereg argumentów przemawia za stanowiskiem, że przepis art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. nie posługuje się w tym zakresie terminologią kodeksu cywilnego. Po pierwsze, wymieniony przepis przejął sformułowanie art. 642 § 2 d.k.p.c., który wprowadzony nowelą z dnia 28.03.1958 r. (Dz.U. nr 18, poz. 75), wyraźnie nawiązywał do ustawy z dnia 28.03.1957 r. o dostawach, robotach i usługach. Po drugie, należy mieć na uwadze pewne względy celowościowe. Przepis art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. ma na celu zapewnienie realizacji umów zawartych przez państwowe jednostki organizacyjne. Na mocy tych umów, państwowe jednostki organizacyjne są zaopatrywane w określone surowce, towary, półfabrykaty i części potrzebne do wykonania określonych zadań czy produkcji. Charakterystyczna dla umowy dostawy ciągłość stosunku prawnego zapewnia państwowym jednostkom organizacyjnym stałe i rytmiczne zaopatrzenie w elementy niezbędne do prowadzonej przez nie działalności produkcyjnej, a w szczególności do wykonywania zadań planowych[28]. Poddanie egzekucji wierzytelności przypadającej z tytułu dostaw może pozbawić dostawcę zainteresowania lub możności realizacji umowy, co z kolei spowodować może określone trudności w realizacji zadań przez państwowe jednostki organizacyjne. Z tego punktu widzenia bez znaczenia jest, jakiego rodzaju podmiotem jest dostawca. Przyjmując, że występujące w art. 831 k.p.c. pojęcie dostawy odnosi się do umowy dostawy w rozumieniu kodeksu cywilnego zakres podmiotowy analizowanego przepisu — gdy chodzi o dostawcę — należałoby ograniczyć do jednostek gospodarki uspołecznionej. Natomiast przepis art. 831 k.p.c. w tym zakresie takiego ograniczenia nie zawiera, a zasadniczym celem tego przepisu jest stworzenie instrumentu prawnego, zabezpieczającego interesy państwowych jednostek organizacyjnych w stosunkach umownych z jednostkami gosodarki nieuspołecznionej.

W rezultacie przyjąć należy, że zakres przedmiotowy umowy określonej w analizowanym przepisie jako umowa dostawy, obejmuje umowy, które w ujęciu kodeksu cywilnego należy kwalifikować bądź jako umowy dostawy, bądź jako umowy sprzedaży. Wynika to bowiem z art. XI § 2 przepisów wprowadzających kodeksu cywilnego według którego, ilekroć przepisy wydane przed wejściem w życie kodeksu cywilnego stanowią o umowach dostawy, należy stosować — w zależności od treści konkretnej umowy — przepisy kodeksu cywilnego bądź o umowie

---

[28] Por. J. Topiński, *Prawo gospodarki uspołecznionej w zarysie*, Warszawa 1966, s. 134 i n.

sprzedaży, bądź o umowie dostawy[29]. Jeżeli zatem w charakterze dostawcy w rozumieniu ustawy z dnia 28.12.1957 r. występuje jednostka gospodarki uspołecznionej dostawa w rozumieniu tej ustawy będzie sprzedażą lub dostawą w rozumieniu kodeksu cywilnego w zależności od tego, czy treść danej umowy odpowiadać będzie kryteriom zawartym w art. 535 czy też w art. 605 k.c. Jeżeli dostawcą w rozumieniu ustawy będzie jednostka gospodarki nieuspołecznionej, dostawa według kodeksu cywilnego będzie sprzedażą, gdyż nie mieści się w pojęciu dostawy określonym w art. 605 k.c. z uwagi na podmiot tej umowy.

Podobnie jak w przypadku dostawy, przedmiotowego i podmiotowego zakresu działania art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. w odniesieniu do pojęcia „roboty" nie można ograniczać do kategorii robót budowlanych stanowiących przedmiot umowy o roboty budowlane, o której mowa w art. 647—658 k.c. Jeżeli chodzi o stronę podmiotową umowy o roboty budowlane, zarówno kodeks cywilny, jak i ogólne warunki umów o prace projektowe w budownictwie oraz ogólne warunki umów o wykonywanie inwestycji, robót i remontów budowlanych, wprowadzone uchwałą nr 11 RM z dnia 11.02.1983 r. (MP 1984 nr 8, poz. 47), ograniczają umowy budowlane tylko do stosunków między jednostkami gospodarki uspołecznionej. Jeżeli jedna ze stron umowy o roboty budowlane nie jest taką jednostką, mimo że treść tej umowy jest identyczna z treścią umowy określonej w art. 647—658 k.c. i przepisy szczególne nazywają ją umową o roboty budowlane, to według klasyfikacji przyjętej w kodeksie cywilnym będzie to z reguły umowa o dzieło. Występujące w analizowanym przepisie określenie „roboty" pozostaje w związku z przepisami ustawy o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia RM z dnia 20.03.1969 r., na podstawie których inwestor państwowy może zlecić wykonywanie robót na warunkach i w trybie określonym tymi przepisami również wykonawcom nie uspołecznionym.

Gdy chodzi o stronę przedmiotową umowy o roboty budowlane, kodeks cywilny i ogólne warunki prac projektowych, inwestycji, robót i remontów budowlanych określają przedmiot świadczenia wykonawcy jako obiekt budowlany. Natomiast ustawa o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych nadaje określeniu „roboty" znacznie szersze ramy pojęciowe. Ustawa ta nie ma w zakresie umów o ro-

[29] J. Kruszyńska, T. Jackowski, *Dostawy, roboty i usługi jednostek gospodarki nieuspołecznionej na rzecz j.g.u.*, Warszawa 1971, s. 11; Z. Gordon, [w:] *Prawo obrotu uspołecznionego*, Warszawa 1980, s. 237; Skąpski, *op. cit.*, s. 183. Za daleko idący uznać należy pogląd Zielińskiego (*op. cit.*, s. 1397), według którego należności z tytułu dostaw kontraktacyjnych nie podlegają egzekucji z mocy art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c.

boty charakteru kompleksowego, albowiem reguluje jedynie kwestie związane z udzieleniem zamówień, zbieraniem ofert, przetargiem itp. Pozostałe zagadnienia dotyczące tych umów uregulowane zostały w ogólnych warunkach umów o roboty budowlane, wykonywanych na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej przez jednostki gospodarki nieuspołecznionej, ustalonych zarządzeniem MBiPMB z dnia 6.07. 1977 r. (MP nr 18, poz. 102, zm. MP 1982 nr 27, poz. 243, MP 1985 nr 7, poz. 58)[30]. Postanowienia ogólnych warunków umów o roboty budowlane mają zastosowanie do umów, których przedmiotem jest budowa, montaż, remont lub rozbiórka obiektu budowlanego lub jego części oraz urządzeń reklamowych, dzieł plastycznych i innych urządzeń wpływających na wygląd obiektu budowlanego. Jakie obiekty zaliczane są do obiektów budowlanych określa prawo budowlane z 1974 r., w związku z czym przedmiotowy zakres obowiązywania o.w.u. o roboty budowlane wynika pośrednio z prawa budowlanego. Powracając do przepisów ustawy o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych, należy zauważyć, że przepisy tej ustawy rozróżniają roboty remontowo-budowlane i pozostałe roboty. Przyjmując, że treść umów o roboty remontowo-budowlane pokrywa się z treścią umów o roboty budowlane określonych w kodeksie cywilnym czy też w ogólnych warunkach umów o realizację inwestycji, uznać należy, że przedmiotem świadczenia w umowach o pozostałe roboty, o których mowa w ustawie z 28.12. 1957 r., niekoniecznie musi być obiekt budowlany. Z przepisu art. 1 ust. 2 prawa budowlanego wynika, że przedmiotowy zakres tego prawa nie obejmuje projektowania, budowy, produkcji i utrzymania wszelkich maszyn, środków transportu, urządzeń mechanicznych oraz innych urządzeń służących bezpośrednio do produkcji i przeróbki wyrobów gotowych lub ich części, a także środków konsumpcyjnych itp.[31] Ponieważ umowa o roboty budowlane jest rodzajem umowy o dzieło[32], można przyjąć, że pojęcie robót występujące w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. wiąże się z pojęciem umowy o dzieło przewidującej uzyskanie oznaczonego rezulta-

---

[30] B. Ujemski, *Nowe warunki umów o roboty budowlane wykonywane na rzecz j.g.u.*, PUG 1978, nr 3, s. 70 i n.

[31] Wymienione prace prawo budowlane zalicza do tzw. usług przemysłowych. W związku z tym wyrażony został pogląd, że termin „pozostałe roboty" nie ma pokrycia w istniejących stosunkach ekonomicznych i prawnych. W praktyce, kryterium odróżniającym „robotę budowlaną" od „usługi przemysłowej" jest przedmiot, którego świadczenie dotyczy; np. naprawa maszyny będzie usługą przemysłową, a naprawa budynku — robotą budowlaną, por. J. Goliński, *Zakres pojęcia „pozostałe roboty" w przepisach o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych*, PUG 1969, nr 6, s. 206.

[32] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1406; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 336.

tu[33], w której jedna ze stron (wykonawca) zobowiązuje się do oddania przewidzianego w umowie obiektu (niekoniecznie budowlanego), wykonanego zgodnie z projektem i zasadami wiedzy technicznej, a druga strona (inwestor) zobowiązuje się do dokonania czynności umożliwiających wykonanie i odebranie obiektu za zapłatą umówionego wynagrodzenia[34].

Występujące w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. pojęcie usług, podobnie jak pojęcie robót i dostaw, pozostaje w związku z ustawą z dnia 28.12. 1957 r. Ustawa ta nie precyzuje jednak, co przez te usługi rozumieć. Nawiązując w tej materii do kodeksu cywilnego, należy wskazać kategorię umów o świadczenie usług, do której należą: umowa o dzieło, umowa agencyjna, umowa przewozu, umowa spedycji, umowa przechowania, umowa składu, stosunki z art. 846—852 k.c., zlecenie oraz inne nienazwane umowy o świadczenie usług, do których stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu[35].

Z ograniczeń egzekucji przewidzianych w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. korzystają wierzytelności z tytułów wyżej wskazanych, przypadające nie od wszystkich jednostek gospodarki uspołecznionej, lecz tylko od państwowych jednostek organizacyjnych, przez które rozumieć należy Skarb Państwa i inne państwowe osoby prawne (por. art. 33 i 34 k.c. oraz art. 14 k.p.c.)[36]. Natomiast dla stosowania przepisu art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. bez znaczenia jest, czy chodzi o wierzytelności państwowych czy też niepaństwowych jednostek organizacyjnych. W praktyce ograniczenia egzekucji przewidziane tym przepisem dotyczyć będą najczęściej wierzytelności osób fizycznych, np. rzemieślników oraz innych jednostek gospodarki nieuspołecznionej.

Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że egzekucja wierzytelności wymienionych w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. ograniczona została do 75% sumy przypadającej każdorazowo do wypłaty. Pozostałe 25 % podlega egzekucji[37].

---

[33] Czachórski, *op. cit.*, s. 496.

[34] Por. Wengerek, *op. cit.*, s. 363.

[35] Tamże, s. 263; Gordon, *op. cit.*, s. 273.

[36] Por. Siedlecki, *op. cit.*, s. 94 i n.; S. Grzybowski, *Sytuacja mienia ogólnonarodowego w kodeksie cywilnym*, PiP 1965, nr 4, s. 527 i n.; *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 31 i n.; J. Krajewski, *Sytuacja prawna j.g.u. w procesie cywilnym*, Toruń 1969, s. 35, 36.

[37] Wskazany zakres ograniczeń egzekucji został wprowadzony ustawą z dnia 18.04.1985 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 20, poz. 86), która sprostowała omyłkę występującą w sformułowaniu art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c., por. Siedlecki, *op. cit.*, s. 1171; M. Lisiewski, wkładka do „Palestry" 1965, nr 7—8, s. 104; Wengerek, *op. cit.*, s. 263.

Ograniczeń egzekucji z wierzytelności przypadających dłużnikowi z tytułu dostaw, robót lub usług nie stosuje się w egzekucji prowadzonej w celu zaspokojenia wierzytelności pracowników dłużnika z tytułu pracy przy tychże dostawach, robotach i usługach. Również w całości podlegają zajęciu kwoty, które dłużnikowi przypadną po wykonaniu dostawy, roboty lub usługi (art. 831 § 3 k.p.c.). Przepis art. 831 § 3 k.p.c. jest zbędny, gdyż zasadę w nim zawartą można wyprowadzić bez żadnych trudności z art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. (*argumentum a contrario*). Ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. dotyczą tylko wierzytelności, tzn. świadczeń płatnych w przyszłości, po wszczęciu egzekucji. Natomiast podjęte przez dłużnika świadczenia będą podlegały egzekucji w całości[38]. Zasady tej nie można jednak stosować w sposób bezwzględny. Celem art. 831 § 1 pkt 4 k.p.c. jest niepozbawianie dłużnika środków koniecznych dla doprowadzenia do końca robót, dostaw lub usług. Jeżeli wykonujący dostawy, roboty lub usługi jest osobą fizyczną trudniącą się wykonywaniem tych czynności zawodowo, nie ulega wątpliwości, że część przypadających mu należności z wymienionych tytułów przeznaczona jest na utrzymanie jego i jego rodziny. Należności te, po ich podjęciu przez dłużnika, będą podlegały egzekucji z ruchomości z ograniczeniami wynikającymi z art. 829 pkt 5 k.p.c.

V. Zgodnie z art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c., nie podlegają egzekucji świadczenia z ubezpieczeń osobowych oraz odszkodowania z ubezpieczeń majątkowych, w granicach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministra Finansów i Ministra Sprawiedliwości[39], nie dotyczy to egzekucji mającej na celu zaspokojenie roszczeń z tytułu alimentów. Przytoczony przepis był w ostatnich latach kilkakrotnie nowelizowany. W pierwotnej wersji przepis ten wyłączał spod egzekucji świadczenia na rzecz osoby uprawnionej z tytułu ubezpieczenia z wyłączeniem należności wynikających z danego ubezpieczenia oraz hipotek obciążających ubezpieczoną nieruchomość. Następnie, przepis ten wyłączał spod egzekucji świadczenia na rzecz osoby uprawnionej z tytułu ubezpieczenia od klęsk żywiołowych z wyłączeniem należności wynikających z tego ubezpieczenia oraz hipotek obciążających ubezpieczoną nieruchomość[40]. Przy stosowaniu art. 831 § 1 pkt 5 w tej ostatniej wersji, powstały poważne trudności, związane z koniecznością określenia

---

[38] Wengerek, *op. cit.*, s. 263.

[39] Do chwili oddania pracy do druku, stosowne rozporządzenie nie zostało wydane.

[40] Ograniczenie egzekucji tylko z tego rodzaju ubezpieczeń wprowadzone zostało ustawą z dn. 18.07.1974 r. o funduszu alimentacyjnym (Dz.U. nr 27, poz. 157).

klęski żywiołowej. Podstawowe grupy przepisów składające się na materiał normatywny, dotyczący ubezpieczeń zarówno obowiązkowych, jak i umownych, nie zawierają pojęcia „ubezpieczenia od klęsk żywiołowych". Przepisy o ubezpieczeniach obowiązkowych ograniczają się wyłącznie do wskazania ściśle oznaczonych zdarzeń losowych, których zajście rodzi z reguły obowiązek świadczenia zakładu ubezpieczeń. Podobnie w zakresie ubezpieczeń umownych, kodeks cywilny nie określa rodzajów wypadków objętych tym ubezpieczeniem. Ustalają to zwykle ogólne warunki ubezpieczenia, wymieniając ściśle (zazwyczaj enumeratywnie) zdarzenia losowe powodujące następstwa określone w umowie[41]. W związku z tym należało z ogółu zdarzeń losowych objętych ochroną ubezpieczeniową wyodrębnić te, które mają charakter klęsk żywiołowych. Było to zadanie niezmiernie trudne[42].

Aktualna treść art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c. jest wynikiem nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 20.09.1984 r. o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych[43]. Przyjąć należy, że przepis art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c. odnosi się do ubezpieczeń osobowych i majątkowych bez względu na ich przymusowy czy dobrowolny charakter[44]. Ograniczenia wymienione w analizowanym przepisie nie dotyczą egzekucji świadczeń alimentacyjnych, szczególnie uprzywilejowanych ze względów społecznych.

VI. Zupełnie inny charakter mają ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 832 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, należności wypłacane w związku ze śmiercią tytułem zapomogi lub jednorazowego zaopatrzenia pod jakąkolwiek nazwą albo z tytułu ubezpieczenia na pokrycie kosztów pogrzebu podlegają egzekucji tylko na zaspokojenie tych kosztów. Szczególne przeznaczenie tych należności powoduje, że nie podlegają one egzekucji nawet w celu zaspokojenia świadczeń alimentacyjnych szczególnie uprzywilejowanych przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

Do pierwszej grupy świadczeń przewidzianych w art. 832 k.p.c. zaliczyć należy przede wszystkim odprawę pośmiertną przysługującą członkom rodziny pracownika, który zmarł w czasie trwania stosunku pracy lub w okresie pobierania po jego rozwiązaniu zasiłku chorobowego (art. 93 k.p.). Do należności wypłacanych w związku ze śmiercią tytułem jednorazowego zaopatrzenia zaliczyć należy również jednorazowe odszkodowanie przyznane członkom rodziny pracownika, który po-

[41] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1633.

[42] Por. W. Warkałło, [w:] *Ubezpieczenia majątkowe. Ochrona ubezpieczonego mienia społecznego*, Warszawa 1971, s. 37—55, 56 i n.

[43] Dz.U. nr 45, poz. 242.

[44] Por. Wengerek, *op. cit.*, s. 264.

niósł śmierć na skutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, przysługujące niezależnie od zasiłku pogrzebowego, odprawy pośmiertnej oraz inne świadczenia wypłacane na podstawie odrębnych przepisów (por. art. 12—14 ustawy o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych). Do tej grupy świadczeń zaliczyć należy również wszelkiego rodzaju zapomogi i jednorazowe zaopatrzenia wypłacane w związku ze śmiercią, bez względu na to, przez kogo są wypłacane (zakład pracy, kasy zapomogowo-pożyczkowe, związki zawodowe, organizacje charytatywne)[45].

Świadczenia należące do drugiej grupy z wymienionych w art. 832 k.p.c. również mają charakter zróżnicowany z uwagi na różnorodność występujących form ubezpieczenia. Ponieważ przepis art. 832 k.p.c. stanowi ogólnie o należnościach wypłacanych z tytułu ubezpieczenia na pokrycie kosztów pogrzebu, przyjąć należy, że przepis ten dotyczy zarówno ubezpieczeń społecznych, jak i gospodarczych, i to zarówno obowiązkowych, jak i dobrowolnych[46]. Gdy chodzi o ubezpieczenia społeczne, podstawową grupę świadczeń wypłacanych na pokrycie kosztów pogrzebu stanowią zasiłki pogrzebowe. Zasiłki te wypłacane są na podstawie różnych przepisów, a mianowicie art. 36—42 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, art. 19, 27 ustawy o uposażeniu żołnierzy, art 50—52 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, przepisów dotyczących zaopatrzenia emerytalnego niektórych grup pracowników (np. art. 25 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin), art. 24 ustawy o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Wymienione (przykładowo) przepisy dają pojęcie o szerokim przedmiotowo zakresie ich działania. Należy zauważyć, że zasiłek pogrzebowy należy do kategorii świadczeń pieniężnych, o których mowa w ustawie emerytalnej, i ustawie o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy. W związku z tym może powstać wątpliwość, czy do zasiłków tych stosuje się ograniczenia określone w art. 109 ustawy emerytalnej, czy też ograniczenia przewidziane w art. 832 k.p.c. W świetle ustalonej wykładni art. 832 k.p.c. przyjąć należy, że jest to przepis szczególny w stosunku do przepisów ustawy emerytalnej o ograniczeniach egzekucji, co oznacza, że zasiłek pogrzebowy określony wymienionymi ustawami podlega nadal ograniczeniom przewidzianym w kodeksie postępowania cywilnego. Dotyczy to również zasiłków pogrzebowych przewidzianych w innych systemach emerytalnych, albowiem właściwe tym systemom przepisy, gdy chodzi o ograniczenia egzekucji z tych świadczeń, odwołują się wyraźnie do ustawy emerytal-

[45] Wengerek, *op. cit.*, s. 266.

[46] Tamże.

nej. Na uzasadnienie przyjętego stanowiska warto również podnieść, że niektóre przepisy o zasiłkach pogrzebowych (np. ustawy o uposażeniu żołnierzy) nie zawierają żadnych postanowień co do ograniczeń egzekucji z tych świadczeń. Wobec tego, należy do nich stosować ograniczenia przewidziane w art. 832 k.p.c. W konsekwencji, stanowisko odmienne od przyjętego prowadziłoby do zróżnicowania ochrony prawnej takich samych rodzajowo świadczeń, w zależności od ich podstawy prawnej, do czego nie ma żadnych powodów.

W odniesieniu do ubezpieczeń gospodarczych, przepis art. 832 k.p.c. dotyczyć będzie np. świadczeń zakładu ubezpieczeń z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych na pokrycie kosztów pogrzebu (por. § 15 rozp. RM z dnia 6.02.1985 r. w sprawie ubezpieczeń ustawowych komunikacyjnych (Dz.U. nr 6 poz. 20).

Należności, których dotyczy art. 832 k.p.c., nie podlegają egzekucji bez względu na to, czy zostały już wypłacone dłużnikowi, czy też ich wypłata ma nastąpić w przyszłości. Dla wyłączenia tych należności spod egzekucji bez znaczenia jest, czy są one potrzebne na pokrycie kosztów pogrzebu, czy jedynie rekompensują poniesione już tego rodzaju koszty[47]. Decydującym czynnikiem jest tutaj cel, na jaki świadczenia te zostały przyznane. Przez koszty pogrzebu rozumieć należy wydatki związane z pogrzebem, do których zaliczyć można koszty przeniesienia zwłok do miejsca pochowania, koszty nabycia i urządzenia grobu, wydatki na zakup odzieży żałobnej, noszonej w czasie pogrzebu i przez dłuższy czas po zgonie osoby bliskiej. Wyliczenie to nie ma charakteru wyczerpującego, a wskazane przykłady zaczerpnięte zostały z orzecznictwa SN wydanego na tle art. 446 § 1 k.c.[48] Nie oznacza to, że przy stosowaniu art. 832 k.p.c. należy korzystać z zasad wykształconych przez doktrynę i orzecznictwo w związku z treścią art. 446 § 1 k.c. Gdy chodzi o koszty pogrzebu, o których mowa w tym przepisie, w doktrynie i orzecznictwie panuje zgoda co do tego, że w grę wchodzi tylko zwrot wydatków uzasadnionych, odpowiadających zwyczajom panującym w środowisku, do którego zmarły należał[49]. Z punktu widzenia interesu-

---

[47] Korzonek, *op. cit.*, s. 679; Siedlecki, *op. cit.*, s. 1172; Wengerek, *op. cit.*, s. 266.

[48] Por. orzeczenie SN z dn. 10.12.1962 r., I PR 244/62, OSNCP 1964, poz. 11; z dn. 25.07.1967 r., I CR 81/67, OSNCP 1968, poz. 48; z dn. 7.03.1969 r., II PP 641/68, OSNCP 1970, poz. 33; z dn. 13.11.1969 r., II CR 326/69, OSPiKA 1971, poz. 140.

[49] Por. orzeczenia SN wskazane w przyp. 48 oraz A. Szpunar, *Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej*, Warszawa 1973, s. 178 i n.; J. Rezler, *Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu (według prawa cywilnego)*, Warszawa 1968, s. 57; S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971, s. 384 i n.; K. Kruczalak, *Czy koszty*

jącego nas przepisu art. 832 k.p.c., brak jest racjonalnych argumentów przemawiających za ograniczeniem pozycji składających się na koszty pogrzebu do tych, które mają charakter uzasadniony[50].

Wierzyciel we wniosku o wszczęcie egzekucji z należności określonych w art. 832 k.p.c. powinien wykazać, że tytuł wykonawczy dotyczy należności na zaspokojenie kosztów pogrzebu.

2. Ograniczenia na podstawie innych przepisów

Dotychczasowe uwagi odnosiły się do ograniczeń egzekucji przewidzianych przepisami kodeksu postępowania cywilnego. Oprócz nich szereg ograniczeń egzekucji wynika z innych przepisów prawnych zamieszczonych w różnych aktach normatywnych. Ograniczenia te podyktowane są różnymi względami, przy czym daje się zauważyć, że na plan pierwszy wysuwają się elementy społeczno-gospodarcze.

Na podstawie art. 27 § 5 prawa spółdzielczego, wierzytelności spółdzielni do członka z tytułu wpłat na udział nie podlegają zajęciu na rzecz wierzycieli spółdzielni. Przewidziane tym przepisem ograniczenie egzekucji umożliwia spółdzielni wykorzystanie wpłat członkowskich tylko na cele przez nią określone. Wymieniony przepis pozostaje w związku z wyrażoną w art. 19 § 3 prawa spółdzielczego zasadą, że członek nie odpowiada wobec wierzycieli spółdzielni za jej zobowiązania. Nie stanowi natomiast ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 27 § 2 prawa spółdzielczego zastrzeżenie, że wierzyciel członka może uzyskać zaspokojenie z jego udziałów i wkładów dopiero z chwilą ustania członkostwa. Przepis ten nie wyklucza bowiem możliwości skierowania przez wierzyciela członka spółdzielni egzekucji do udziału i wkładów członkowskich. Jeżeli egzekucja z innego majątku członka okaże się bezskuteczna, a przepis szczególny nie stanowi inaczej, wierzyciel członka może skierować egzekucję do wniesionych przez członka wkładów. W takim wypadku roszczenie członka o zwrot wkładów lub ich równowartości staje się wymagalne po upływie sześciu miesięcy od dnia zajęcia wkładów, chyba że wymagalność tego roszczenia nastąpiła wcześniej na podstawie innych przepisów (art. 27 § 3 prawa spółdz.).

Na podstawie art. 58 § 1 ustawy o prawie autorskim z dnia 10.07. 1952 r. (Dz.U. nr 34, poz. 234), dla dochodzenia roszczeń pieniężnych niedopuszczalna jest egzekucja z prawa autorskiego dopóki służy ono twórcy; nie dotyczy to wierzytelności przypadających z tytułu wyna-

pogrzebu w rozumieniu art. 446 § 1 k.c. obejmują wystawienie nagrobka? Pal. 1973, nr 7—8, s. 37.

[50] Tak również — jak się wydaje — przyjmuje Wengerek, *op. cit.*, s. 266.

grodzenia autorskiego. Po śmierci twórcy spadkobiercy mogą sprzeciwić się egzekucji z prawa autorskiego do utworu jeszcze nie opublikowanego, chyba że sprzeciw byłby niezgodny z ujawnioną wolą twórcy w sprawie opublikowania utworu (art. 58 § 2). Według art. 58 § 3 prawa autorskiego, postanowienia te stosuje się również do planów, stereotypów, kamieni, form, negatywów oraz innych przedmiotów należących do twórcy i służących jedynie do wykonywania jego prawa autorskiego.

Należy zaznaczyć, że art. 58 prawa autorskiego umieszczony jest wśród przepisów dotyczących ochrony autorskich praw majątkowych. Ograniczenia egzekucji przewidziane w § 1 tego artykułu mają charakter bezwzględny i dotyczą jedynie wypadków gdy prawo majątkowe przysługuje samemu twórcy. Ograniczeń tych nie stosuje się w sytuacji, gdy prawo autorskie przysługuje następcom prawnym twórcy, w tym również spadkobiercom, oraz gdy prawa te powstały w sposób pierwotny na rzecz innych osób niż twórca[51]. Natomiast inny jest zakres i charakter ograniczeń egzekucji z autorskich praw majątkowych przewidzianych w § 2 art. 58, przysługujących spadkobiercom twórcy. Ograniczenia te są znacznie mniejsze, gdyż dotyczą tylko prawa autorskiego do utworu jeszcze nie opublikowanego. Poza tym mają one charakter względny w tym znaczeniu, że warunkowane są sprzeciwem spadkobierców twórcy. Sprzeciw ten nie odniesie właściwego sobie skutku, gdy pozostaje w sprzeczności z ujawnioną wolą twórcy w sprawie opublikowania utworu[52].

Na podstawie art. 36 prawa bankowego, nie podlegają egzekucji wkłady oszczędnościowe osób fizycznych, złożone w banku do wysokości wkładu jednej osoby, niezależnie od ilości dowodów na złożone wkłady, określonej przez Prezesa NBP[53], jednakże nie niższej od dwukrotnej i nie wyższej od trzykrotnej średniej miesięcznej płacy pracowników jednostek gospodarki uspołecznionej w roku kalendarzowym poprzedzającym zajęcie. Przez wkłady oszczędniościowe osób fizycz-

---

[51] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 234.

[52] Regulacja przewidziana w art. 58 § 2 prawa autorskiego jest wyjątkiem od zasady, że treść autorskich praw majątkowych spadkobierców jest identyczna z treścią tych praw przysługujących spadkodawcy, którym najczęściej, lecz nie zawsze, jest twórca dzieła, por. Grzybowski, Kopff, Serda, *op. cit.*, s. 169 i n.

[53] Stosownie do zarządzenia Prezesa NBP z dn. 14.08.1982 r. w sprawie wysokości wkładów oszczędnościowych osób fizycznych wolnej od zajęcia sądowego i administracyjnego (MP nr 20, poz. 182, zm. MP 1983, nr 42, poz. 244, MP 1984, nr 28, poz. 191.), wkłady oszczędnościowe osób fizycznych złożone w banku wolne są od zajęcia sądowego i administracyjnego do wysokości 40 000 zł wkładu jednej osoby, niezależnie od ilości dowodów na złożone wkłady oszczędnościowe, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

nych zgodnie z art. 32 prawa bankowego, rozumieć należy oszczędności pieniężne tych osób gromadzone na rachunkach oszczędnościowych, oszczędnościowo-rozliczeniowych, terminowych, depozytowych oraz na rachunkach prowadzonych w walutach obcych. Ustalenie wysokości nie podlegających egzekucji oszczędności w walutach obcych następuje na podstawie bieżących kursów walut obcych w złotych. Zgodnie z art. 48 prawa bankowego zasady ustalania podstawowego kursu złotego określa RM, a podstawowy kurs złotego ustala Prezes NBP w porozumieniu z Ministrem Finansów i Ministrem Handlu Zagranicznego. Bieżące kursy walut obcych ustala i ogłasza Prezes NBP.

Na podstawie art. 88 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22.08. 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. nr 77, poz. 673 z póź. zm.) nie podlega egzekucji odszkodowanie od Państwa za zwierzęta zabite na zarządzenie władz państwowych lub padłe wskutek szczepienia, trzebienia i innych zabiegów przewidzianych rozporządzeniem, a wykonywanych na zarządzenie władz państwowych, jak również za zwierzęta wywłaszczone oraz udzielona w związku z tym właścicielowi lub jego posiadaczowi zapomoga.

Zgodnie z art. 52 ustawy z dnia 15.11.1984 r. o łączności (Dz.U. nr 54, poz. 275), nie podlegają egzekucji przesyłki pocztowe, chyba że przepis szczególny dopuszcza zajęcie.

Zgodnie z § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 22.03. 1969 r. w sprawie ograniczenia egzekucji z niektórych rachunków bankowych (Dz.U. nr 10, poz. 73) z odrębnych rachunków bankowych, na które wpłacane są czynsze najmu — stosownie do przepisów rozporządzenia Ministrów Gospodarki Komunalnej i Finansów z dnia 5.08.1965 r. w sprawie zarządu budynków sprawowanego przez wynajmujących nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej (Dz.U. nr 35, poz. 226) — może być prowadzona tylko egzekucja należności z tytułu podatku od nieruchomości, z tytułu kosztów eksploatacji, z tytułu spłaty udzielonego przez PKO kredytu na remont bieżący oraz z tytułu bieżącego remontu. Jeżeli na odrębny rachunek bankowy wpłacany jest czynsz za lokal użytkowy, z rachunku tego może być prowadzona także egzekucja należności z tytułu kosztów remontu kapitalnego i ulepszenia wyposażenia technicznego budynku. Wolna jest jednak od egzekucji suma w wysokości jednomiesięcznego czynszu najmu, znajdująca się na odrębnym rachunku bankowym w chwili jego zajęcia, a w braku takiej sumy w chwili zajęcia rachunku — suma w tej wysokości, która wpłynęła na odrębny rachunek bankowy po dokonaniu zajęcia (§ 2 ust. 2). Zgodnie z § 3 wymienionego rozporządzenia, ograniczenia określone w § 2 ust. 1 nie dotyczą tej części sum znajdujących się na odrębnym rachunku bankowym, którą wynajmujący może podejmować na inne

cele niż wymienione w tym przepisie. Odnosi się to także do nie podjętych z rachunku przez właściciela nieruchomości kwot przypadających mu z tytułu osobistego prowadzenia przez niego zarządu nieruchomości. Wymienione rozporządzenie rozstrzygnęło występujący w praktyce problem dopuszczalności zajęcia wierzytelności z czynszu najmu lokalu użytkowego podlegającego przepisom prawa lokalowego, gdy zarząd budynku sprawowany jest przez wynajmującego, nie będącego jednostką gospodarki uspołecznionej[54].

§ 2. OGRANICZENIA EGZEKUCJI ZE WZGLĘDU NA OSOBĘ DŁUŻNIKA

1. Ograniczenia egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej

Egzekucję przeciwko jednostce gospodarki uspołecznionej normują przepisy art. 1060—1065 k.p.c. Przebieg egzekucji świadczeń pieniężnych zależy od rodzaju jednostki gospodarki uspołecznionej. Jak wyżej zostało przyjęte, egzekucja przeciwko Skarbowi Państwa i innym państwowym osobom prawnym z wyjątkiem przedsiębiorstw państwowych, oprócz przedsiębiorstw PKP i PPTT oraz jednostek badawczo-rozwojowych, jest niedopuszczalna z powodu niedopuszczalności drogi sądowej. W związku z niedopuszczalnością egzekucji przeciwko wymienionym podmiotom, problem ograniczeń egzekucji tu nie występuje.

Przeciwko pozostałym jednostkom gospodarki uspołecznionej egzekucja jest w zasadzie dopuszczalna z tym, że gdy dłużnikiem jest przedsiębiorstwo państwowe, z wyjątkiem PKP i PPTT, albo jednostka badawczo-rozwojowa warunkiem dopuszczalności egzekucji jest obligatoryjne wyczerpanie postępowania określonego w art. 1060 k.p.c. Jeżeli w tym trybie należność nie zostanie uiszczona w ciągu miesiąca od daty złożenia tytułu egzekucyjnego, wierzyciel może wszcząć egzekucję. Egzekucja przeciwko tym podmiotom z mocy postanowień kodeksu postępowania cywilnego i innych przepisów szczególnych doznaje szeregu ograniczeń przy czym ich zakres jest uzależniony od rodzaju dłużnika. Z tego punktu widzenia można wyróżnić trzy grupy jednostek gospodarki uspołecznionej:

a) przedsiębiorstwa państwowe i jednostki badawczo-rozwojowe,

b) niepaństwowe jednostki gospodarki uspołecznionej z wyjątkiem rolniczych spółdzielni produkcyjnych,

c) rolnicze spółdzielnie produkcyjne.

---

[54] Por. uchwałę SN z dn. 26.02.1969 r., III CZP 131/68, OSNCP 1969, nr 9, poz. 156.

Ad a) Ograniczenie egzekucji przeciwko przedsiębiorstwom państwowym i jednostkom badawczo-rozwojowym polega na całkowitym wyłączeniu spod egzekucji wszelkiego innego mienia tych przedsiębiorstw i jednostek oprócz rachunków bankowych (art. 1062 § 1 i § 3 k.p.c.). Egzekucja z rachunku bankowego przedsiębiorstwa państwowego albo jednostki badawczo-rozwojowej nie doznaje dalszych ograniczeń[55]. W szczególności podział środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku bankowym na poszczególne fundusze związane z działalnością przedsiębiorstwa nie ma znaczenia dla dopuszczalności egzekucji. Wprowadzając tak znaczne ograniczenie egzekucji przeciwko przedsiębiorstwom państwowym ustawa chroni majątek tych przedsiębiorstw dając wyraz zasadzie ochrony własności społecznej w postępowaniu egzekucyjnym. Z drugiej strony — istnieją dostateczne gwarancje zaspokojenia wierzyciela, albowiem przedsiębiorstwa państwowe należą do silnych finansowo jednostek państwowych, a zgodnie z art. 21 prawa bankowego obowiązane są do gromadzenia środków pieniężnych na rachunku bankowym.

Zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 29.06.1983 r. o poprawie gospodarki przedsiębiorstwa państwowego oraz o jego upadłości (Dz.U. nr 36, poz. 165), przepisu art. 1062 k.p.c. o ograniczeniach egzekucji nie stosuje się z chwilą ogłoszenia upadłości.

Ad b) Do jednostek gospodarki uspołecznionej nie będących państwowymi jednostkami organizacyjnymi zaliczyć należy spółdzielnie i ich związki, kółka rolnicze i ich związki, inne organizacje społeczne ludu pracującego prowadzące działalność gospodarczą oraz spółki, w których państwo, instytucje lub przedsiębiorstwa państwowe posiadają udział wynoszący co najmniej 50% kapitału[56]. Egzekucja przeciwko wymienionym jednostkom może w zasadzie zostać skierowana do wszystkich składników ich majątku. Żaden z przepisów k.p.c. ani innych

---

[55] Wyjątki od tej zasady mogą wynikać z przepisów szczególnych wydanych na podstawie delegacji zawartej w art. 894 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, Minister Finansów może w drodze rozporządzenia wydanego w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określić rachunki bankowe, z których nie może być prowadzona egzekucja ze względu na realizację zadań przewidzianych w narodowych planach gospodarczych albo z innych ważnych przyczyn społecznych lub gospodarczych. Na podstawie tej delegacji wydane zostało rozp. Ministra Finansów z dn. 22.03.1969 r. w sprawie ograniczeń egzekucji z niektórych rachunków bankowych (Dz.U. nr 10, poz. 73), które dotyczy kółek rolniczych.

[56] J. Krajewski, *Ochrona własności społecznej w postępowaniu egzekucyjnym*, SC, Warszawa 1975, t. XXV—XXVI, s. 126; tenże, *Sytuacja prawna j.g.u...*, s. 27 i n.; Wengerek, *op. cit.*, s. 27, 28, 677; J. Jodłowski, *W kwestii pojęcia jednostek gospodarki uspołecznionej*, PiP 1966, nr 4—5, s. 656.

aktów prawnych nie przewiduje całkowitego wyłączenia spod egzekucji określonych składników mienia tych jednostek. Jedyny wyjątek dotyczy kółek rolniczych. Zgodnie z § 1 rozporządzenia Ministrów Finansów z dnia 22.03.1969 r. w sprawie ograniczeń egzekucji z niektórych rachunków bankowych (Dz.U. nr 10, poz. 73), ze środków Funduszu Rozwoju Rolnictwa, gromadzonych w Banku Rolnym na rachunkach bankowych kółek rolniczych, nie może być prowadzona egzekucja należności przypadających od kółek rolniczych.

Ograniczenia egzekucji przeciwko tym jednostkom mają zupełnie inny charakter od dotychczas omawianych i wiąże się z obligatoryjną kolejnością trzech faz postępowania, w zależności od rodzaju mienia. W celu realizacji swoich uprawnień stwierdzonych tytułem wykonawczym wierzyciel powinien skierować egzekucję w pierwszej kolejności do rachunku bankowego (art. 1063 § 1 k.p.c.). Egzekucja z innego mienia jest w tym czasie niedopuszczalna. Jeżeli ten sposób egzekucji przez okres jednego miesiąca nie doprowadził do zaspokojenia w pełni egzekwowanej należności, można skierować egzekucję do innego mienia, z wyłączeniem jednak środków trwałych (art. 1063 § 2 k.p.c.). W razie stwierdzenia przez organ egzekucyjny bezskuteczności egzekucji z innego mienia, dopuszczalna jest dopiero egzekucja ze środków trwałych (art. 1063 § 3 k.p.c.).

W egzekucji przeciwko niepaństwowym jednostkom gospodarki uspołecznionej komornik, stosownie do § 159 rozp. w spr. czyn. kom., powinien zajmować przede wszystkim mienie, którego zajęcie nie utrudni nadmiernie dalszego prowadzenia działalności gospodarczej przez dłużnika.

Ad c) Egzekucja przeciwko rolniczym spółdzielniom produkcyjnym przebiega w sposób przewidziany w art. 1063 k.p.c. dla ogółu niepaństwowych jednostek gospodarki uspołecznionej. Pewne odrębności dotyczą wyłączenia spod egzekucji określonych składników mienia rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Zgodnie z art. 1064 § 1 k.p.c., egzekucja z rachunku bankowego jest dopuszczalna tylko ze środków obrotowych i to z ograniczeniem polegającym na tym, że egzekucji podlegać może jedynie połowa salda czynnego w chwili dokonywania wypłaty. Jeżeli saldo w tej części nie wystarcza na pełne zaspokojenie egzekwowanej należności, dalszych wypłat aż do pełnego zaspokojenia wierzyciela dokonuje się po otrzymaniu nowych wpływów, jednak również tylko w granicach połowy tych wpływów.

Jeżeli egzekucja kierowana jest do innego mienia rolniczych spółdzielni produkcyjnych, nie podlegają egzekucji składniki tego mienia określone rozporządzeniem RM z dnia 6.09.1966 r. w sprawie określenia

mienia rolniczych spółdzielni produkcyjnych, które nie podlegają egzekucji sądowej (Dz.U. nr 38, poz. 230). Ograniczenia egzekucji przewidziane tym rozporządzeniem stosuje się niezależnie od ograniczeń przewidzianych w kodeksie postępowania cywilnego (§ 1 rozp.). Zgodnie z § 2 wskazanego rozporządzenia, nie podlegają egzekucji:

1. W zakresie środków trwałych:

a) nieruchomości oraz wyposażenie wewnętrzne budynków i budowli, a także materiały budowlane związane z realizacją przez spółdzielnię jej planu gospodarczego, w bieżącym i następnym roku gospodarczym;

b) mechaniczne środki pociągowe i transportowe, maszyny, narzędzia i urządzenia rolnicze;

c) środki pieniężne Funduszu Rozwoju Rolnictwa;

d) środki pieniężne funduszu zasobowego i funduszu amortyzacyjnego w wysokości niezbędnej na pokrycie przypadających w danym roku do zapłaty z tytułu zaciągniętych pożyczek inwestycyjnych, rat z tytułu opłat melioracyjnych i elektryfikacyjnych, rat na rzecz Państwowego Funduszu Ziemi oraz na pokrycie zobowiązań z tytułu robót i dostaw inwestycyjnych, chyba że egzekucja została wszczęta na wniosek jednostek, których zobowiązania te dotyczą.

2. W zakresie środków obrotowych:

a) zboże i inne ziemiopłody oraz nawozy — w ilościach określonych w planie gospodarczym dla zagospodarowania gruntów zespołowych, niezbędne na dany rok gospodarczy; środki ochrony roślin oraz opał i paliwo dla celów produkcji na okres co najmniej 6 miesięcy;

b) pasze i ściółka na okres do najbliższych zbiorów — w ilościach niezbędnych dla inwentarza żywego określonego w pkt 4, jak również dla tego inwentarza żywego, do którego, pomimo braku przeszkód egzekucja nie będzie skierowana;

c) materiał nasienny przeznaczony na wymianę sąsiedzką w rozmiarze wynikającym z planu gospodarczego gromady;

d) części zapasowe (wymienne) oraz surowce i półfabrykaty służące do wytwarzania części wymiennych do maszyn, urządzeń i narzędzi, jak również inne materiały służące do utrzymywania tych maszyn i urządzeń w sprawności technicznej.

e) produkty i płody rolne w ilościach niezbędnych na pokrycie należności w naturze przysługujących w danym roku obrachunkowym członkom spółdzielni i innym osobom z tytułu członkostwa lub pracy w spółdzielni;

f) w razie braku produktów i materiałów określonych pod literami

a, b, d, e — pieniężne środki obrotowe w wysokości potrzebnej na zakup tych produktów i materiałów;

3) Środki pieniężne funduszu socjalno-kulturalnego w części przeznaczonej na dopłaty do rent inwalidzkich i starczych dla członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i domowników tych członków, dopłaty do rent rodzinnych dla pozostałych po nich członków rodzin oraz na opłacenie kosztów leczenia członków spółdzielni, domowników tych członków oraz ich rodzin.

4. Zwierzęta hodowlane (zarodowe i reprodukcyjne) wraz z ich potomstwem, jak również zwierzęta produkcyjne i pociągowe zaliczone w księgach inwentarzowych do stada podstawowego oraz ich potomstwo w okresie odchowu, który trwa dla koni 5 miesięcy, dla bydła 4 miesiące, dla owiec 3 miesiące, a dla trzody chlewnej 2 miesiące, bez względu na to, czy zaliczane są do środków trwałych, czy do środków obrotowych.

Jeżeli na pokrycie egzekwowanych zobowiązań spółdzielni produkcyjnej nie wystarczają środki podlegające egzekucji, właściwy do spraw rolnych wydział terenowego organu administracji państwowej po zasięgnięciu opinii właściwego związku rolniczych spółdzielni produkcyjnych może na wniosek wierzyciela wyrazić zgodę na poddanie egzekucji również tych spośród wyłączonych środków obrotowych, których zmniejszenie stosunkowo nieznacznie obniży dochodowość gospodarstwa i nie pozbawi spółdzielni możliwości przywrócenia poprzedniego poziomu produkcji w następnym roku gospodarczym (§ 3 rozp.).

Przedstawione ograniczenia egzekucji przeciwko rolniczym spółdzielniom produkcyjnym są daleko idące. Szczególna ochrona tych jednostek uzasadniona jest z jednej strony ich słabością finansową, z drugiej zaś strony — społeczno-gospodarczym znaczeniem działalności tych jednostek[57]. Ograniczenia egzekucji w stosunku do rolniczych spółdzielni produkcyjnych idą w dwóch kierunkach. Po pierwsze zapewniają one zdolność produkcyjną spółdzielni. Po drugie, zabezpieczają wypłacalność spółdzielni w zakresie ciążących na nich obowiązków w stosunku do swoich członków.

2. Ograniczenia egzekucji przeciwko osobom korzystającym z immunitetu egzekucyjnego

Z ograniczeniami egzekucji przeciwko osobom korzystającym na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego z immunitetu egze-

---

[57] Krajewski, *Ochrona własności społecznej...*, s. 127.

kucyjnego mamy do czynienia w tych wypadkach, w których przeciwko tym osobom może być prowadzona egzekucja, a więc w sprawach, w których osoby te podlegają jurysdykcji sądów polskich (art. 1111 § 2, 1112 § 2, 1114 § 3) oraz w sprawach, w których nastąpiło zrzeczenie się immunitetu egzekucyjnego (art. 1115 § 2). Ograniczenia te przewiduje art. 1115 § 3 k.p.c. stanowiąc, że w wypadku gdy prowadzenie egzekucji jest dozwolone, niedopuszczalna jest egzekucja z mienia służącego do użytku urzędowego. Ponadto należy zwrócić uwagę, że w myśl art. 1115 § 4 k.p.c. niedopuszczalna jest egzekucja w pomieszczeniach zajmowanych przez przedstawicielstwa dyplomatyczne, misje zagraniczne lub urzędy konsularne państw obcych w PRL oraz w mieszkaniach osób wymienionych w art. 1111 § 1 k.p.c., o ile szef przedstawicielstwa dyplomatycznego, misji zagranicznej lub urzędu konsularnego nie wyrazi zgody. Kodeks postępowania cywilnego nie precyzuje bliżej, co należy rozumieć przez mienie przedstawiciela dyplomatycznego służące do użytku urzędowego. Określenie w powyższy sposób mienia przedstawiciela dyplomatycznego zwolnionego spod egzekucji jest zbyt ogólne i może w praktyce wywołać wiele trudności. Nie zawsze łatwo jest oddzielić przedmioty służące do użytku prywatnego od przedmiotów służących do użytku urzędowego, np. samochód, radio, smoking może być z powodzeniem zaliczony zarówno do jednej, jak i drugiej grupy przedmiotów[58]. W związku z tym warto podkreślić, że — podobnie jak na gruncie poprzednio obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego (art. 569 § 2) — zwolnienie od egzekucji przedmiotów służących do użytku służbowego nie jest uzależnione od ich niezbędności do tego użytku[59]. Jako kryterium pomocne w rozróżnieniu dwóch wyżej wymienionych grup przedmiotów okazać się mogą pewne postanowienia konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r., na których w szerokim zakresie oparte zostały unormowania przyjęte w kodeksie postępowania cywilnego[60]. Konwencja wiedeńska w § 4 swojego wstępu przyjmuje, że przedstawiciel dyplomatyczny korzysta z immunitetu egzekucyjnego nie dla osobistych korzyści, lecz dla zabezpieczenia skutecznego wykonania funkcji. Dlatego mienie przedstawiciela dyplomatycznego służące do tego celu nie może być przedmiotem egzekucji. Można zatem przyjąć, że nie podlegają egzekucji te przedmioty należą-

---

[58] F. Przetacznik, *Zrzeczenie się immunitetu egzekucyjnego przedstawiciela dyplomatycznego*, NP 1967, nr 10, s. 1328.

[59] Allerhand, *op. cit.*, s. 152.

[60] Przetacznik, *op. cit.*, s. 1318 i n.; tenże, *Immunitet jurysdykcyjny przedstawiciela dyplomatycznego w świetle konwencji wiedeńskiej*, NP 1965, nr 7—8.

ce do przedstawiciela dyplomatycznego, których zajęcie naruszałoby swobodę wykonywania jego funkcji[61].

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że wprowadzony przez kodeks postępowania cywilnego zakres ograniczeń egzekucji przeciwko przedstawicielom dyplomatycznym jest znaczny. Uwzględniając ponadto okoliczność, że skierowanie egzekucji do mienia prywatnego przedstawiciela dyplomatycznego, służącego do jego prywatnego użytku w większości wypadków uzależnione będzie od zgody szefa przedstawicielstwa dyplomatycznego, należy wyrazić wątpliwość co do skuteczności egzekucji. Stąd często za najbardziej skuteczną drogę dochodzenia roszczeń od przedstawiciela dyplomatycznego uznaje się w literaturze drogę dyplomatyczną[62].

---

[61] Por. K. Stefko, *Dyplomatyczne zwolnienie od jurysdykcji w sprawach cywilnych*, Lwów 1938, s. 298 i n.

[62] Por. F. Przetacznik, *Sposoby dochodzenia roszczeń w stosunku do przedstawiciela dyplomatycznego*, Pal. 1967, nr 1, s. 54 i n. oraz cyt. tam lit.

LES LIMITATIONS DE L'EXÉCUTION FORCÉE JUDICIAIRE
(Les biens du débiteur déclarés insaisissables par la loi)

Résumé

Pour recouvrer les prestations pécuniaires attestées par un titre exécutoire, le créancier peut effectuer l'exécution forcée sur tous les biens du débiteur. Ce principe pourrait avoir beaucoup de conséquences négatives, si les dispositions du code de procédure civile et d'autres actes législatifs ne défendaient pas d'effectuer la réalisation d'exécution sur objets, sommes, créances, rémunérations, retraits d'argent, autres revenus constituant les biens du débiteur, définis. On donne l'appellation des „limitations de l'exécution" à l'exclusion d'une exécutions de certains biens du débiteur. Ces limittations résultent des égards humanitaires, sociaux, économiques et ont pour but d'assurer le minimum de moyens indispensables à l'existence au débiteur et à sa famille, de laisser au débiteur les objets qui ont pour lui une grande valeur personnelle et de lui rendre possible la continuité de son activité économique.

L'analyse des dispositions du sous-titre du code intitulé „les limitations de l'exécution" montre qu'il faut reconnaître les limitations de l'exécution pour l'exclusion totale ou partielle d'une exécution forcée des parties définies des biens du débiteur. Cependant la doctrine polonaise attribue à la notion „les limitations de l'exécution forcée une plus ample signification en y encluant les cas où une telle exécution serait irrecevable par rapport aux personnes profitant de l'immunité diplomatique et aux unités socialisées d'état. Une telle attitude ne trouve pas sa justification dans l'exposé de système des dispositions convenables du code de procédure civile et éveille des réserves du point de vue de la logique. La règlementation juridique du problème de l'irrecevabilité de l'exécution forcée par rapport aux personnes profitant de l'immunité et aux unités de l'économie socialisée d'état mène à la conclusionqueen ce qui concerne le premier groupe de personnes l'exécution forcée est irrecevable à cause du manque de la juridiction nationale, et par rapport au deuxième groupe à cause de l'irrecevabilité de la voie judiciaire. L'importance de procès de l'existence de ces obstacles démontre de profondes différences entre, d'un côté, les conséquences de l'impossibilité d'effectuer l'exécution forcée à cause du manque de juridiction nationale et l'irrecevabilité de la voie judiciaire, de l'autre, les conséquences de la violation des dispositions sur les limitations de l'exécution forcée. Ces différences nient le principe de se servir du terme „les limitations de l'exécution forcée" pour désigner la défense de la saisie des objets cités et justifient l'attribution exclusive à ce terme de la signification résultant de la systématique du code de procédure civile. En connexion avec cela, il faut qualifier de non fondée la division des limittations de l'exécution

forcée en objectives et subjectives (cette division a lieu dans la doctrine polonaise). Donc, par limitations de l'exécution forcée ne doivent être entendues que celles qui peuvent entrer en jeu par égard à l'objet.

L'insertion d'une note dans un titre exécutoire que le débiteur assume la responsabilité limitée n'élimine pas la limitation de l'exécution forcée. L'insertion d'une restriction dans le titre exécutoire que le débiteur assume la responsabilité des objets définis est une extériorisation de la responsabilité limitée du débiteur devant les organes exécutifs résultant du droit matériel. La responsabilité pour la dette est en principe illimitée. Les règlements de limitation de l'exécution forcée ne changent pas le caractère de cette responsabilité, parce qu'ils dépassent les cadres spécifiques du rapport d'obligation. A la base de la responsabilité limitée est mise une autre idée de la protection des intérêts du débiteur que celle motivant la raison d'être des dispositions de procès concernant les limitations de l'exécution forcée. La sphère de responsabilité du débiteur est l'objet de la réglementation du droit matériel. La fixation dans le titre exécutoire de la totalité des biens dont le débiteur assume la responsabilité a une importance fondamentale dans l'appréciation de la régularité de l'exécution forcée effectuée du point de vue des règles du droit matériel; cette appréciation peut concerner l'exécution forcée strictement individualisée. Cependant les limitations de l'exécution ont un caractère général en ce sens qu'ils concernent toute exécution. Comme les dispositions des limitations de l'exécution forcée sont ceux iuris cogentis, il faut appliquer la réglementation y acceptée aussi dans la sphère de cette partie des biens par rapport à laquelle la responsabilité du débiteur a été limitée. Par conséquent, par les limitations de l'exécution forcée il faut comprendre l'exclusion de l'exécution forcée de ces éléments des biens du débiteur dont celui-ci est responsable.

Les plus importantes limitations de l'exécution forcée sont celles qui ont pour but de garantir l'entretien. Il faut comprendre largement ces prestations indépendamment de leur fondement juridique. La façon de régler les limitations de l'exécution forcée de ces prestations justifie leur division en rémunération peut être l'objet de l'exécution forcée pour satisfaire aux prestations alimentaires jusqu'aux 3/5 et les déductions totales faites d'une rémunération pour satisfaire aux prestations alimentaires attestées par le titre exécutoire ne peuvent pas dépasser les 3/5 de la rémunération; les déductions pour satisfaire aux redevances attestées par le titre exécutoire autres qu'alimentaires et aux avances accordées au travailleur ne peuvent dépasser la moitié de la rémunération (art. 87 § 1, 3 et 4 du code de travail). Le Conseil des ministres détermine par la voie d'un réglement les montants de la rémunération exempts de déductions à titres autres que les prestations alimentaires (art. 87 § 6 du code de travail).

Parmi d'autres prestations qui se répétent dont le but est de garantir l'entretien comptent les revenus cités dans l'art. 833 § 2 du code de procédure civile autres que rémunérations au sens donné à cette notion dans le droit de travail. Ces prestations eu égard aux limitations qui s'y rapportent peuvent être divisées en: 1) celles qui sont l'objet de l'exécution forcée dans la sphère propre aux rémunérations, 2) celles qui sont l'objet de l'exécution forcée dans la sphère prévue par les dispositions concernant la retraite, 3) celles qui sont l'objet de l'exécution forcée dans toute autre sphère.

Le premier groupe de prestations conformément à l'art. 833 § 2 du code de procédure civile embrasse les indemnités des députés, les redevances des membres des coopératives agricoles de production et de leurs familiers en vertu de leur travail dans la coopérative, les rémunérations des membres des coopératives de

production et toutes autres prestations qui se répètent dont le but est de garantir l'entretien. Conformément à l'art. 109 de la loi de retraite les prestations pécuniaires prévues dans cette loi sont l'objet de l'exécution forcée et pour satisfaire aux prestations alimentaires atteignent les 3/5, et pour satisfaire aux autres redevances — un quart du total. Au cas de coincidence de l'exécution forcée des prestations alimentaires avec celle des autres redevances les prestations pécuniaires atteignent les 3/5 du total.

Le Conseil des ministres détermine les montants des prestations pécuniaires exempts de déductions et d'exécution forcée. Il faut appliquer les limitations aux exécutions des pensions de retraite dues à titre d'un accident de travail ou d'une maladie professionnelle et des pensions adjugées par le tribunal ou fixées par un contrat pour la perte de la capacité de travail, ou le décès de l'unique soutien de famille ou bien payées en vertu des assurances — pensions volontaires, les allocations de maladie, les allocations de maternité (art. 833 § 5 du code de procédure civile).

Les prestations du troisième groupe eu égard aux limitations de l'exécution forcée s'yrapportant peuvent être divisées en celles qui peuvent être l'objet de l'exécution forcée seulement dans la sphère limitée (p. ex., les appointement des soldats faisant leur service militaire à long terme) et autres prestations totalement exemptes d'exécution forcée (p. ex. prestations alimentaires, allocations et indemnités familiales). Conformément à l'art. 835 du code de procédure civile, au cas où le débiteur a quelques revenus, la somme de tous les revenus constitue la base de l'évaluation du montant de la saisie recevable. Ce principe ne peut être appliqué que dans le cas où les revenus particuliers du débiteur sont l'objet de l'exécution forcée dans la même sphère.

Les dispositions concernant les limitations d'une exécution forcée excluent de celle-ci un nombre d'objets qu'il convient de laisser au débiteur eu égard au côté humanitaire, social ou économique de sa situation. Le catalogue de ces objets est présenté dans l'art. 829 du code de procédure civile et dans le règlement du Ministre de la Justice du 18 mai 1968 sur la détermination des objets appartenant à l'agriculteur tenant une ferme et qui ne sont pas l'objet de l'exécution judiciaire (Journal des Lois, nr 21, pos. 138) ainsi que dans le règlement du Conseil des ministres du 6 septembre 1966 en ce qui concerne la détermination des biens des coopératives agricoles de production n'étant pas l'objet de l'xécution forcée judiciaire (Journal des Lois, nr 38, pos. 230).

Ne sont pas l'objet de l'exécution forcée les sommes accordées par le fisc ou par les autres unités de l'économie socialisée aux réalisations spéciales. (p. ex. bourses, subventions), à moins que la créance exécutée ne prenne naissance pendant la réalisation de ces objectifs ou à titre d'une obligation alimentaire. Les autres limitations résultant des égards cités plus haut sont prévues dans l'art. 831 § 1, points 1, 4, 5, et l'art. 832 du code de procédure civile.

Autres égards ont décidé que ne sont pas l'objet de l'exécution forcée: les droits dont on ne peut pas se défaire (art. 831 § 1, point 3 du code de procédure civile), certains comptes bancaires (p. ex. ceux déterminés dans l'art. 36 de la loi de banque), les droits d'auteur jusqu'à ce qu'ils appartiennent à l'auteur. L'exécution forcée contre les entreprises d'état n'est possible que du compte en banque et seulement au cas où la redevance n'est pas payée en un mois après la présentation du titre exécutoire par le créancier (art. 1062 du code de procédure civile). S'il est permis d'effectuer l'exécution forcée contre les personnes profitant de l'immunité diplomatique, la saisie du bien servant à l'usage officiel est irrecevable.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów 3
Rozdział I. POJĘCIE, CHARAKTER I TEORETYCZNE PODSTAWY OGRANICZEŃ EGZEKUCJI SĄDOWEJ 5
§ 1. Podstawy prawa wierzyciela do zaspokojenia się z majątku dłużnika . 5
§ 2. Pojęcie ograniczeń egzekucji sądowej 16
§ 3. Ograniczenia egzekucji a odpowiedzialność rzeczowa 39
§ 4. Charakter ograniczeń egzekucji 47
1. Uwagi ogólne 47
2. Ograniczenia egzekucji a zasada dyspozycyjności 48
3. Ograniczenia egzekucji a zasada ochrony własności społecznej . . 52
4. Ograniczenia egzekucji a zasada równouprawnienia stron 54
§ 5. Ograniczenia egzekucji sądowej w wypadku zbiegu z egzekucją administracyjną 56
§ 6. Skutki naruszenia przepisów o ograniczeniach egzekucji 58
Rozdział II. OGRANICZENIA EGZEKUCJI ZE ŚWIADCZEŃ POWTARZAJĄCYCH SIĘ, KTÓRYCH CELEM JEST ZAPEWNIENIE UTRZYMANIA . . . 63
§ 1. Zagadnienia ogólne 63
§ 2. Ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę 65
1. Pojęcie wynagrodzenia za pracę 65
2. Dopuszczalny zakres zajęcia 68
§ 3. Ograniczenia egzekucji z innych świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania 88
§ 4. Ograniczenia egzekucji w razie jednoczesnego pobierania przez dłużnika kilku świadczeń, z których każde podlega egzekucji w innym zakresie 99
Rozdział III. OGRANICZENIA EGZEKUCJI Z RUCHOMOŚCI 105
§ 1. Ograniczenia obowiązujące dla wszystkich dłużników 105
§ 2. Ograniczenia egzekucji z ruchomości należących do rolników prowadzących gospodarstwa rolne 128
Rozdział IV. INNE WYPADKI OGRANICZEŃ EGZEKUCJI 138
§ 1. Ograniczenia egzekucji ze względu na przedmiot 138
1. Ograniczenia przewidziane w kodeksie postępowania cywilnego . . 138
2. Ograniczenia na podstawie innych przepisów 155
§ 2. Ograniczenia egzekucji ze względu na osobę dłużnika 158
1. Ograniczenia egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej 158
2. Ograniczenia egzekucji przeciwko osobom korzystającym z immunitetu egzekucyjnego 162
Les limitations de l'exécution forcée judiciaire (Les biens du débiteur déclarés insaisissables par la loi) *Résumé* 165